पशुवध निषेध.

ए विषयपर

हिंदुस्थानना प्रख्यात पंडितोए हिंदु धर्मशास्त्र
प्रमाणे दर्शावेला मतो.

भाग २-३.

छपावी प्रसिद्ध करनार.

श्री जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्स.

मुंबई.

"इंदुप्रकाश" स्टीम प्रेस

विक्रम सं. १९६३ इ. स. १९०७.

भाग २ जो.

अनुक्रमणिका.

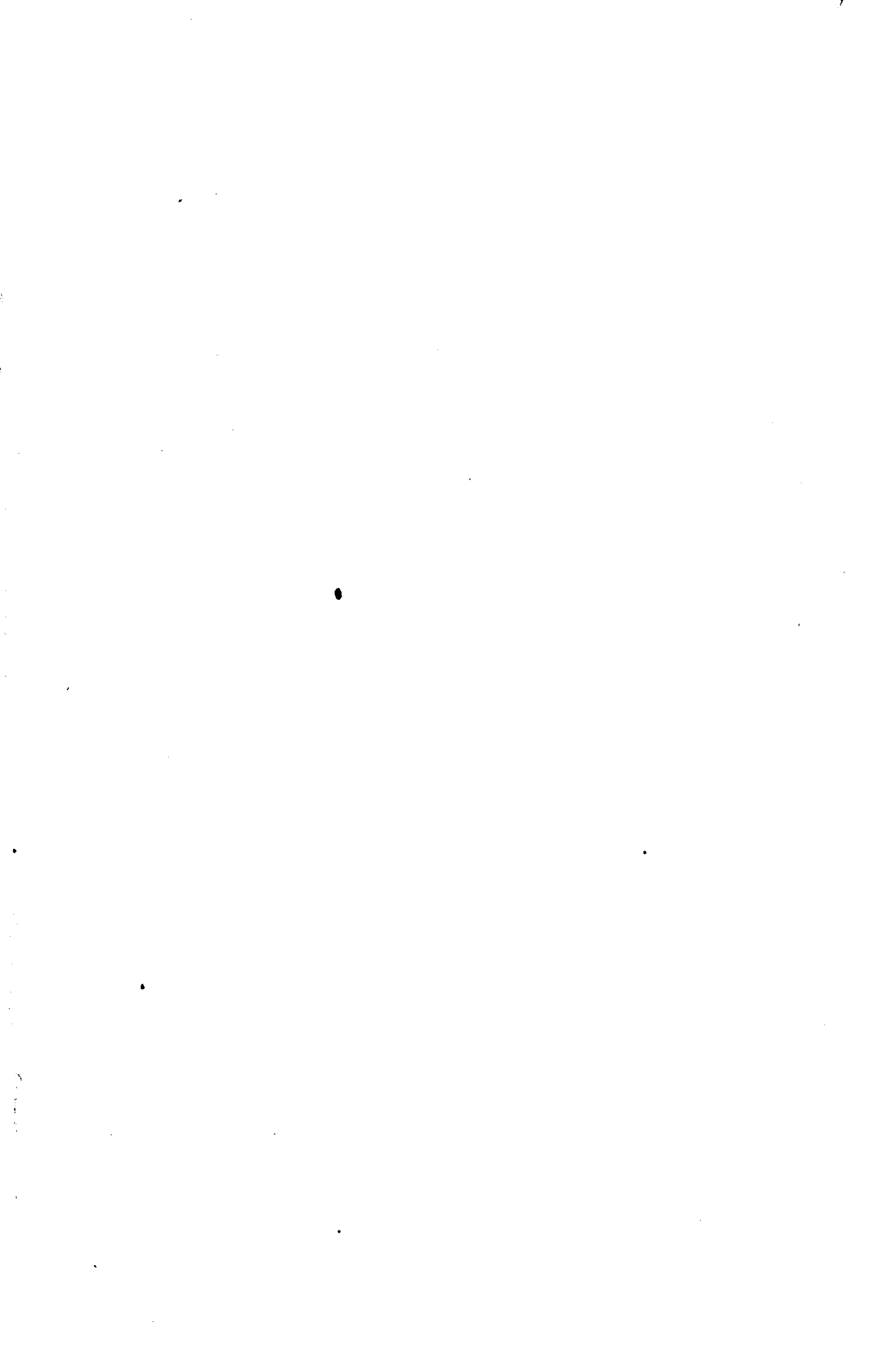
भाग ३ जो.

अनुक्रमणिका.

सूचना—भाग बीजानो अनुक्रम नंबर ओगणीस तथा नंबर छवीस भूलथी रही जवाथी तेना बदले नबर वीस तथा सत्तावीस नाखवामां आवेल छे.

पशुवध निषेधं.

भाग २ जो.

पशुवधनिषेध.

भाग २ जो.

नं. १

मुंबई वासी शास्त्री कहानजी जीवणरामनो अभिप्राय.

रा. रा. प्राणजीवन जगजीवन मेहता

चीफ मेडीकल आफीसर.

मु. धमपुर.

मुंबई बंदरथी लखनार गीरनारा काहानजी जीवनराम शर्मानी आशीश वांचशो.

ता. २३ मी सप्तेम्बर सने १८९४ ने रवीवारना गुजराती पत्रमां तमारा तरफथी जे हिंसा बाबतनुं लखाण प्रश्नरुपे छपायुं छे ते चर्चापत्र अमारा वाचवामां आवतां हवे हुं आ हिंदनी स्थिति सारी हालतमां आववी जोईए एवी आशा राखी अति हर्ष सहित यथा शक्ति तमारा प्रश्नोना उत्तर लखवा शरु करुंछुं.

तमारा तरफथी जे सात प्रश्न करवामां आव्या छे ते जीव हिंसा करवी के नकरवी? करवीतो कोने करवी? अने ते कया वजनदार शास्त्रमां लखेलुं छे? आ विषय उपर सघळुं लखाण छे तेनो खुलासो नीचे प्रमाणे.

प्रथमतो उपरना प्रश्नोनो जिज्ञासु कोणछे? अने तेनुं खरुं कर्तव्य शास्त्रोमा शुं छे? अने ते शुं कहेवायछे? तेनो खुलासो कर्याथी खरुं कर्म स्वच्छ जणाशे. तो उपरना सवालना जिज्ञासु महाराजा पोतेज छे. ज्यारे हिंदु राजा क्षत्रिय तरीके शास्त्रमां लेखायछे त्यारे क्षत्रिओने पण वेदमां द्विज कह्याछे. ने ब्राह्मण, क्षत्रिय अने वैश्य ए त्रण जाति द्विज कहेवायछे तेने माटे नीचे प्रमाणे मनु भगवान् कहेछे.

ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥
चतुर्थ एकजातिस्तु शूद्रो नास्तितु पंचमः ॥ १ ॥

मनुस्मृति अ. १०.

अर्थ—ब्राह्मण, क्षत्रिय अने वैश्य ए त्रणने द्विज अथवा द्विजातिय वर्ण कहेछे एटले **जेने बे** जन्म छे एवा कहेछे, चोथी शूद्र जातिने एकजात केहे छे एटले तेने एकवार जन्म छे, **पांचमो**वर्ण नथी.

ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्चत्वारः ॥ १ ॥
तेषामाद्याद्विजातयस्त्रयः ॥

विष्णस्मृति अ. २ जो.

अर्थ—ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य अने शूद्र एम चार वर्ण छे तेमांना पेला त्रण द्विज छे. हवे द्विजना त्रण जन्म छे ते नीचे लखुं छुं.

मातुरग्रेऽधिजननं द्वितीयं मौंजिबंधने ॥
तृतीयं यज्ञदीक्षायां द्विजस्य श्रुतिचोदनात् ॥ १ ॥

मनुस्मृति अ. २ जो.

अर्थ—पोतानी माता थकी थएलो जे जन्म ते पहेलो जन्म. उपनयन [जनोई] संस्कारथी थएलो ते बीजो जन्म. अने यज्ञ दीक्षा लीधा पछी थएलो जे जन्म, ते त्रीजो जन्म. एवुं श्रुतिनुं प्रमाण छे.—त्यारे हवे उपनयन संस्कार थया बाद द्विजने माटे श्रीवेद-भगवाने आ प्रमाणे कह्युं छे. ॥ अहरहःसंध्यामुपासीत ॥

ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य ए त्रण वर्णोए नित्य संध्यादिक कर्म करवुं जोईए.—ए मंत्रथी एमज आज्ञा करी छे, माटे वेदोक्त नित्य कर्म करवामां त्रणे वर्णे प्रमाद करवो नहीं जोईए.

अकृत्वा वैदिकं नित्यं प्रत्यवायी भवेन्नरः ॥

वेदप्रतिपादित संध्यावंदनादिक नित्यकर्म नहि करवाथी द्विज पापरूप दोषने पामे छे, ए श्रुतिमां नित्यकर्म नहीं करनारने पापना भागी कह्या छे. ए सर्वदा स्मरणमां राखवुं जोईए के जे संध्यादिक कर्मो नथी करतो तेने शूद्र समान जाणवो.—भगवान मनु कहे छे.

न तिष्ठति तु यः पूर्वां नोपास्ते यश्च पश्चिमाम् ॥
सशूद्रवद्बहिष्कार्यः सर्वस्माद् द्विजकर्मणः ॥ १०३ ॥

मनुस्मृति अ. २.

अर्थ—जे द्विज प्रातःकालनी संध्याने उभो रहीने करतो नथी, अहीं संध्या ए शब्दथी गायत्री जाणवी कारण के,—

पूर्वां संध्यां न तिष्ठेत सावित्री मर्कदर्शनात् ॥

इत्यादि मनुनुं वचन छे, अने बेसीने सायंकालनी संध्या करतो नथी तेने शूद्रना जेवो गणीने ब्राह्मण, क्षत्रिय ने वैश्यना सर्व कर्मथी दूर करी ज्ञाति बहार करवो, अने पशुना सरखो जाणी सत्कार न करवो.

अन्य स्मृतिओए पण ए विषेना संबंधमां एमज कह्युं छे के,—

श्रौतंचापितथास्मार्तं, कर्मालंब्य वसेद्द्विजः ॥
तद्विहीनः पतत्येव, ह्यालंवरहितांधवत् ॥ १ ॥

एकाहं जपहीनस्तु संध्याहीनो दिनत्रयं ॥
द्वादशाहमनग्निस्तु शूद्रएव न संशयः ॥ २ ॥

तस्मान्न लंघयेत् संध्यां सायं प्रातः समाहितः ॥
उल्लंघयति यो मोहात् सयाति नरकं ध्रुवम् ॥ ३ ॥

भावार्थ—श्रुतिए तथा स्मृतिए कहेलां नित्य कर्मोनो आश्रय करीने द्विजे रहेवुं अने ते नित्य कर्मो विना द्विज अवश्य अधोगामी थायछे. जेमके लाकडी विगेरेना आलंबन विनानो आंधळो पुरुष खाडामां पडेछे तेम. ॥ १ ॥ जे द्विज एक दिवस पर्यंत जपरहितछे त्रण दिवस पर्यंत संध्या रहितछे अने बार दिवसपर्यंत अग्निमां होम कर्याविनानोछे ते द्विज शूद्रज छे एमा संशय नथी ॥ २ ॥ संध्यानुं उल्लंघन करवाथी द्विज शूद्र भावने पामेछे, माटे द्विजे कदापि पण उल्लंघन न करतां सायंकाळमां तथा प्रातः काळमां सावधान थईने संध्या वंदन करवुं. जे द्विज प्रमादथी ते संध्यानो परित्याग करछे ते द्विज निश्चय नरकने पामेछे ॥ ३ ॥

वळी गायत्री जपविषे श्री मनुभगवान् नीचे प्रमाणे कहेछे. मनुस्मृति अध्याय बीजो.

सहस्रकृत्वस्त्वभ्यस्य बहिरेतत्त्रिकं द्विजः ।
महतोऽप्येनसो मासात्त्वचेवाहि विमुच्यते ॥ ७९ ॥

एतदर्चा विप्रयुक्तः कालेच क्रियया स्वया ।
ब्रह्मक्षत्रियविद्योनि गर्हणां कति साधुषु ॥ ८० ॥

अर्थ—जे द्विज संध्या वेळा सिवाय बीजा काळमा बहारजई ओंकार तथा त्रण व्याहृती सहित गायत्रीनो छ हजारवार जप करे तो ते कांचळीमांथी सर्पनी पेठे महापातक-

मांथी एक मासमां छूटो थायछे. ॥ ७९ ॥ ब्राह्मण, क्षत्रिय अने वैश्यमांथी जे कोई गायत्रीनो जप त्याग करेछे; अने यथाकाले पोतानी क्रिया करतो नथी तेनी सारा माणसोमां निंदा थायछे माटे गायत्रीजप अने स्वकर्मनो त्याग कदापि करवो नहि ॥ ८७ ॥

प्रमादथी संध्या वंदनादि करता नथी तेनी गति श्रीमरीचिरुषि नीचेप्रमाणे कहेछे.

संध्या येन न विज्ञाता संध्या येनानुपासिता ।
जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः श्वाचाभिजायते ॥

भावार्थ—जे द्विजे संध्या जाणी नथी अने संध्यानी उपासना करी नथी ते द्विजने जीवतां शूद्र जाणवो अने मुआपछी ते कूतरो थायछे. श्री दक्ष नीचेना श्लोकथी कहेछेके संध्या वगरनो द्विज सर्व धार्मिक कर्ममां काम आवतो नथी.

संध्या हीनोऽशुचिर्नित्य मनर्हः सर्वकर्मसु ।
यदन्यत्कुरुते कर्म, न तस्य फलभाग् भवेत् ॥

भावार्थ—जे द्विज संध्याहीन छे, ते नित्य अपवित्र छे. तेथी सर्व कर्ममां ते द्विज काम आवतो नथी ने ते बीजुं धर्म संबंधी कांई काम करे तो तेनु फल ते द्विजने कांई मळतुं नथी.

हवे उपरना श्लोकोथी एवो भावार्थ खुलो समजाशे के, सर्व द्विजने उपनयन संस्कार तो अवश्य थवो जोईए. त्यार पछी संध्यावन्दनादिक होम अने गायत्रीनो जप यथाविधि करवो जोईए. अने जेओ प्रमादथी करी शकता नथी तेओ अशुद्धभावने पामी नरकमां पडेछे. माटे पोतपोताना अधिकार प्रमाणे द्विजे कर्म अवश्य करवां ते बहुज उत्तम कहेवाय छे.

छठ्ठा श्लोकमां एवुं कहेवामां आवेल छे के, गायत्री महापातकमांथी मुक्त करे छे. त्यारे गायत्रीनो अर्थ तथा तेना मंत्रनो अर्थ जाणवो जोईए. गायत्री एटले गाय+त्री=गानार यथा-विधि जप करनार, ने त्रीनाम पापथी तारे छे माटे ते गायत्री कहेवाय छे. अने तेना मंत्रनो भावार्थ एवो छे के आ लोक तथा परलोकना जे प्रकाश करनार एवा जे ब्रह्ममयी सूर्य, ते अमारी बुद्धिने धर्म, अर्थ काम अने मोक्षमां प्रेरेछे, कारण के हे सूर्य ! अमो तमारुं निरंतर ध्यान करीए छीए. माटे अमारा आ जगतने विशे कयां कयां कर्तव्य अमारे करवानो अ-धिकार छे ते बतावो. त्यारे जेम सोय पासे चमकपाण धरवाथी जेम पोतानी मेळेज सोय खेंचाई चमकपाणने चोटे छे. तेमज आ गायत्री जप तथा संध्यावंदनादि कर्म करवाथी अंतःकरणनी शुद्धि थाय छे, त्यारेज धर्ममां अंतःकरण प्रवर्ते छे, अने तेथी अर्थ शुं साधवो, तथा काम शुं करवुं तेवा सूक्ष्म विचार कर्याशिवाय सूक्ष्मज्ञान पण थतुं नथी.

अने सूक्ष्मज्ञान उपर ध्यान आप्या वगर धर्म, अर्थ, काम न जणाय तो मोक्षपद तो क्यांथीज मळे. आजकालना द्विजो पोतपोतानुं खरूं कर्तव्य पण जाणता नथी, कारण के उपदेशक जे ब्राह्मण छे ते पण विद्यारहित थई गया. आम थवानुं कारण एटलुंज छे के पूर्वे ब्राह्मण लोकोनो निर्वाह राजा के पोताना यजमान चलावता हता त्यारे ब्राह्मणो एक स्थले बेसी तमाम धर्मशास्त्र भणीने जिज्ञासुओने घटतो बोध आपता. तेज प्रमाणें क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र पोतपोताना धर्ममां प्रवर्तता हता. अने ते दिवस केवा सुखी हता ते पुरातनी इतिहासो वांचवाथी मालम पडशे तेमां मुख्य करी आहारना पदार्थोमां फरक थयो ते नीचे प्रमाणे श्लोकथी कहेवामां आवे छे—**गीतानो अध्याय १७ मो.**

कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरुक्षविदाहिनः ।
आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः ॥ ९ ॥

शब्दार्थ—(अति) कडवा, खारा, खाटा, उना तीखा लूखा अने दाह करनार तथा दुःख शोक अने रोगने करनारा एवा जे आहारो ते राजस कहेवायछे. आ उपरना आहारोनुं बहुज सूक्ष्म (घणाज थोडा) पणे ग्रहण करवुं जोइए. तेना बदलामां अतिशय हद उपरांत खावा लाग्या, त्यारे वीर्य अति उष्णता पामी गयुं जेथी भोग वासना वधी जेथी शरीरमांनी नाडी जड थई पडी अने स्वच्छ अन्तःकरण हतुं ते बंध थई गयुं. अने जे ज्ञानइन्द्रिय हती ते कर्मेद्रियने ताबे थई तेथी शरीरमां कुदरते चैतन्यनो घटाडो थयो अने उंघ आलसमां वधारो थयो जेथी स्वधर्म कर्ममां अभाव आवी पहोंच्यो ने प्रमादथी कर्मनो लोप करी नांख्यो. जेवुं धर्मरुपी तुंबडुं भवसागर तरवानुं हाथमांथी गयुं के तरत तमोगुणरुपी मोजाओए ते प्राणिने घेरी लीधो ने अहींथी तहीं अथडावा मांडयो. जेथी पोतानुं शरीर पोताना हाथमां रह्युं नहिं. एटले सात्त्विकवृत्ति, संतोष पणुं, अद्रोह, ब्रह्मचर्य, अहिंसा, क्षमा, दया, विगेरे जे आ शरीरने सुख उपजावनार साधनो तेनो नाश थयो. एटले संतोष वृत्तिथी रहित मन विषय वासनामां अनेक प्रकारे अनेक स्त्रीओ आदिमां चोटवा लाग्युं. जुठापणुं, अनहद द्रव्य मेलववानी ईच्छा, दयाथी रहितपणुं, सुस्ती, मिथ्या भाषण करवामां तथा स्वार्थ साधवामां मंड्या रहेवा पणुं, अने अंतःकरणमांथी ईश्वरनो अभाव आववा लाग्यो, एटले मतलब ए के वखते ईश्वरने बीजा लोकना देखतां संभारे; ते लोकने देखाडवा माटे. त्यारे उपरना कहेवा प्रमाणें आहारमांथी पायरी उतरती जोवामां आवे छे केमके धर्मसंबंधी ज्ञान तेनें कांई रहेतुं नथी. एटले स्त्री, द्रव्य अने खास पोतानी मतलब साधवामांज तत्पर थयो. एटले ज्यारे दुःख प्राप्त थाय त्यारे तामसी देवोनुं इष्ट करवा मांडे अने मानताओ करे, के " मने अमुक वस्तु प्राप्त थाय तो अमुक देव [भूत, प्रेत, पिशाच, मातृकादि विगेरे] ने अमुक जातीनो जीव बलीदानमां आपीश," आवी रीते मोहथी अन्ध थयेलो मनुष्य स्वकर्मनो त्याग करी

[वेदाविरुद्ध] दुष्ट कर्मोमां प्रवृत्त थई जीवनी हिंसा करवा तैयार थाय छे. परंतु तेने ईश्वर तरफनो त्रास पण लागतो नथी अने ईश्वर संबंधी ज्ञान पण रहेतुं नथी. त्यारे तामसीवृत्ति-वाला मनुष्य, नीच देवोनुं आराधन करी पोते अहिंसकना हिंसक बने छे अने अखाज खावा मांडे छे. अने तेओ कई गतिने पामे छे तेने माटे श्रीभगवान् नीचेना श्लोकोथी कहे छे.

गीता अध्याय १७ मो. श्लोक ४.

भजन्ते सात्विका देवान् यक्षरक्षांसि राजसाः ।
प्रेतान् भूतगणांश्चान्ये यजन्ते तामसा जनाः ॥ ६ ॥

भावार्थ—जे जनो देवोने पूजे छे ते सात्विक जाणवा. जेओ यक्ष ने राक्षसोने पूजे छे तेओ राजस जाणवा अने प्रेत-भूतना समूहने एटले के पिशाच तथा मातृकादि तथा भूतोना गण, जेवा के कालभैरव तथा महिषासुर विगेरेने पूजे छे ते पुरुषोने तामस जाणवा त्यारे तामस पुरुषो जेवा जे मनुष्य होय ते आहार केवा करे छे ?

गीता अध्याय १७ श्लोक १०

यातयामं गतरसं पूतिपर्युषितंचयत् ।
उच्छिष्टमपिचामेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥ १० ॥

शब्दार्थ—अर्ध पाकेलुं रसविनानुं दुर्गंधीवालुं [एक रात जवाथी] टाढुं एठुं अने वळी यज्ञने अयोग्य एवुं जे भोजन ते तामसने प्रिय छे.

हवे एठुं एटले भोजन करी लीधा पछी ते भोजन पात्रामां शेष रहेलुं यज्ञने अयोग्य एवुं डुंगली, लशन, गाजर, मांस, मत्सादि अपवित्र वस्तुओ " **पर्युषितंच** " एमांना चकारथी अत्यंत दुष्टपणाथी प्रसिद्ध बीजा आहारोनुं पण ग्रहण करवुं. **अपिच** एमांना **चकारथी** वैदक-शास्त्रमां कहेला अपथ्य आहारोनुं पण ग्रहण करवुं. आ तामस आहार कहेवाय छे. तेनो सात्विक पुरुषोए अत्यन्त दूरथी परित्याग करवो योग्य छे.

अने नीचेना श्लोकथी तामसनां कर्म कहे छे.

गीता अध्याय १८ श्रा. २५

अनुबन्धं क्षयं हिंसामनवेक्ष्य च पौरुषं ।
मोहादारभते कर्म यत्तत् तामसमुच्यते ॥ २५ ॥

अर्थ—अनुबंधने क्षयने हिंसाने तथा पौरुषने न विचारीने मोहथी जे कर्म आरंभाय छे ते तामस कहेवाय छे ॥ २५ ॥

हवे धर्मशास्त्रथी रहित थई जाय छे तेनुं कहे छे,

गीता अध्याय १६ श्लोक ७.

प्रवृत्तिंच निंवृत्तिंच जना न विदुरासुराः ।
न शौचं नापि चाचारो न सत्यं तेषु विद्यते ॥ ७ ॥

भावार्थ—आसुरजनो शास्त्रे कह्या मुजब धर्म तथा अधर्मने जाणता नथी तेथी तेमां शौच आचार के सत्य एमांनुं कांईपण रहेतुं नथी. हवे जेओ वेद विरुद्ध प्रवृत्ति एटले हिंसादिक कर्मो करे छे तेओ कई गतिने पामे छे ते कहेछे.

गीता अध्याय १६ श्लोक ९.

एतांदृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ॥
प्रभवंत्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥

भावार्थ—ए दृष्टिनो आश्रय करीने ते नष्टात्मा, अल्प बुद्धिवाला, उग्र कर्मवाला तथा प्राणीओना शत्रुओ, जगत्‌ना नाशने माटे व्याघ्र सर्पादिरुपे उत्पन्न थायछे.

टीका—तो उपर कह्या प्रमाणे वेदवाक्योथी उलटा वर्ती शास्त्रनो परित्याग करी हिंसादिक कर्मो करे छे, तो तेनो जन्म व्याघ्र सर्पादि जेवो धारण थाय छे. अने अल्प मृत्युने पामे छे.

हवे एज बीजा श्लोकथी नीचे मुजब कहे छे.

गीता अध्याय १६. श्लोक १६.

अनेक चित्तविभ्रांता मोहजालसमावृताः ।
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्तिनरकेऽशुचौ ॥

भावार्थ—अनेक प्रकारना चित्तना दुष्ट संकल्पथी विविध प्रकारना भ्रमने पामेला मोहरूपी जालमां अति विंटायेला अने विषय भोगमां अत्यन्त आसक्त तेओ अपवित्र नरकमां पडे छे.

हवे दुष्ट कर्तव्योनां फलनुं एक श्लोकथी विवेचन करी आ विषय सम्पूर्ण करवामां आवे छे. ॥ श्लोक १९ ॥

तानहं द्विषतःक्रूरान् संसारेषु नराधमान् ।
क्षिपाम्यजस्त्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिषु ॥ १९ ॥

अर्थ—द्वेष करनारा, क्रूर, नरोमां अधम, निरंतर अशुभ कर्म करनारा तेओने हुं नरके जवाना मार्गमां फेंकुंछुं. त्यार पछी अत्यंत क्रूरयोनिमां नाखुं छुं.

हवे उपर जे श्लोक लखवामां आव्या तेनुं प्रमाण एवुं छे जे वगर विचारे [एटले शास्त्रना ज्ञान वगर] पूर्वे जे जे लोको जेवा हिंसादिक कर्मो करी गया ते जोइ कोई पण पुरुषोए शास्त्रविरुद्ध वर्तवुं ते महापाप छे वळी जो देवनिमित्ते हिंसादि कर्मो करवामां आवे छे तो देव कांई हिंसक नथी कारण के ईश्वर केवो छे ते जाणवु जोईए तो श्रीपातंजलमुनि पोताना पातंजळ योगदर्शन समाधिपादना २४ मां सूत्रमां नीचे प्रमाणे कहे छे—

क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टपुरुषविशेष ईश्वरः ॥

भावार्थ—क्लेश कर्म विपाक अने वासनाना संस्कारथी त्रण काळमां रहित जे पुरुष विशेष ते ईश्वर. योगी पण काळे ईश्वर थाय छे; कारण के ते पण ईश्वर जेवांज चिन्ह धारण करी वर्ते छे. वळी ईश्वर जगतमां कोनाथी अधिक छे तेनो खुलाशो नीचेना श्लोकथी थाय छे. पातंजलियोगदर्शन समाधिपाद ॥ श्लोक ॥ १६ ॥

सएव पूर्वेषामपिगुरुः कालेनानवच्छेदात् ॥

भावार्थ—ते ईश्वर ब्रह्मादि जे पूर्व पुरुष तेना पण गुरु छे कारण के तेनी अवस्था काळथी परिमित नथी; त्यारे झीणो विचार करी जोईए तो आ सृष्टि ब्रह्माथी उत्पन्न थएली जणाय छे. अने तेनी अंदर सर्व देवो प्राणी आदिओ वसे छे. तो ते बधा ईश्वर थकीज उत्पन्न थवा जोईए. त्यारे तेनो नाश पण काळे ईश्वरथी थायछे. त्यारे देवो स्वतंत्र नथी अने परतंत्र छे. ज्यारे परतंत्र छे; तो उपरी [ईश्वर] नी फरजो उपाडवानी जरुर छे. अने तेम न करे तो गुनेगार तरीके गणाय. हवे देवदशा कोने प्राप्त थाय छे! ते केम आवी? तेनुं वर्णन नीचेना श्लोकथी कहेवामां आवे छे.

गीता अ. छठो. श्लोक ४१ मो.

प्राप्य पुण्य कृतांल्लोकानुषित्वा शाश्वताः समाः ॥
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजायते ॥ ४१ ॥

भावार्थ—योगथी चलायमान थएलो योगी, पुण्यवान् लोकोने प्राप्त थवानो जे लोक ते लोकने पामीने त्यां घणा काळपर्यंत वसी पछी पवित्र पैसादारना घरमां जन्म पामे छे.

टीका—सर्व कर्मने ईश्वरने अर्पण करी योगाभ्यासमां जोडायेला पुरुषनुं योगनी सिद्धिये पहोंच्या पहेलांज शरीर छूटी जाय तो अभ्यासनी शिथिलता के तीव्रतानुसार तेने ते काळे भोगनी के वैराग्यनी वासना स्फुरे छे. जे योगभ्रष्टने मृत्युकाले भोगनी वासना

स्फुरे छे, ते अश्वमेधादिक यज्ञ करनाराओने प्राप्त थनारा ब्रह्मलोकमां जाय छे. अर्थात् अभ्यासनी तारतम्यता प्रमाणे स्वर्गलोक, महलाक, जनलोकने पामी त्यां घणा समय सुधी निवास करी, शुद्ध मा-बापथी उत्पन्न थएला पवित्र आचरणवाला धनवान् गृहस्थने त्यां के राजाने त्यां जन्म पामे छे.

त्यारे योगथी शुं थायछे तेनुं वर्णन थायछे.

पातंजली योग समाधि ॥ श्लोक २८ ॥

योगांगानुष्ठानादशुद्धिक्षये ज्ञानदीप्तिराविवेकख्यातेः ॥ २८ ॥

भावार्थ—योगनां अंगनुं अनुष्ठान करवाथी अशुद्धिनो क्षय थये विवेक ख्याति सुधी ज्ञाननो प्रकाश थाय छे.

यमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणा ध्यानसमाधयोऽष्टांगानि ॥

भावार्थ—यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान, अने समाधि ए योगनां आठ अंगो छे.

हवे एम कोने कहे छे **अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः**

टीका—अहिंसा सत्य अस्तेय ब्रह्मचर्य अने अपरिग्रह ए यम छे.

३० पातंजलियोगसमाधि ३१

जातिदेशकालसमयानवच्छिन्नाः सार्वभौमा महाव्रतम् ॥

टीका—जाति, देश, काल अने समयथी ते एमनो भंग न थतां जो सर्व अवस्थामां ते सुस्थिर रहे तो ते महाव्रत कहेवाय छे ॥ ३१ ॥

त्यारे सर्व कोईए श्रीसद्गुरु पासेथी योग जाणवानी आवश्यकता अवश्य राखवी. हवे आ उपरथी पण प्रत्यक्ष जणाय छे के देवो पण एक प्राणीतुल्य हता अने महातपथी योग करी देवनी पदवी पाम्या तो देवोने पण अहिंसक थवुं जोईए; कारण के तेमने पण तप साधवानी जरूर पडी. त्यारे तपनुं अंग ते अहिंसक थवुं ते छे. ते उपर यमना प्रकरणमां कहेवायुं छे; त्यारे देवो पोतानुं महत्वपणुं छोडी दई हिंसामां चित्त राखी मूढयोनि प्राप्त थवा आशा राखे नहिं. तेम देवोनुं ज्ञान कांई मनुष्यना जेवुं नथी; पण तेने त्रण काळनुं ज्ञान छे. ते आगळना जन्मने देखे छे. माटे दुष्टकर्मनी इच्छा देवता करता नथी; पण तेनुं खरुं कर्तव्य छे तेज करे छे. एटले जगत्‌ना हितने माटे अंतरिक्ष रही उत्तम प्रकारना जे जीव मनुष्यो तेनी रक्षा करे छे. तेनुं कारण एटलुंज के मनुष्यो पोते धर्मशास्त्रमां कहेलां कर्म करी मोक्षपदने पामशे; त्यारे तेनी गणना ईश्वरतुल्य थशे. ते ऊपरथी तेमनुं भलुं

करवाभां अमारुं पण कंई श्रेय छे एम विचारी तेने अन्तरिक्षथी थता विघ्नो दूर करे छे. तेना बदलामां मनुष्ये [द्विजे] वेदशास्त्रना मंत्रसहित दरेक देवनुं पूजन करवुं. अने धूप-दीप अने नैवेद्य अर्पण करवां ते दरेक द्विजनुं कर्तव्य छे. परन्तु अन्य देवोनुं उपासन न करवुं. साथी के तेम करवाथी मोक्ष नथी मळतो पण वारंवार अवतार धारण करवा पडे छे. वास्ते विद्वान् पुरुषे हिंसानो अवश्य त्याग करवो, अने वगर समजे जे हिंसाथी देवनिमित्त कर्मो करे छे ते देव अने कर्म करनारा बंन्ने पाप भागी थई नुकशानीने पामे छे. जेम के रामकथामां एक प्रत्यक्ष प्रमाण छे. जेम राम लक्ष्मणने अहिरावण तथा महिरावण पाताळमां हरी गया अने वगर समजे देवीने हिंसक बलीदान देवानुं शरुं कर्युं हतुं तो ते महिरावणना अकृत्यनुं पाप देवीने पण सहन करवुं पडयुं. केम के हनुमानजी देवीने पाताळमां दाबी तेनी जग्यापर बेठा ने महिरावण जेवा महापराक्रमी पुरुषनो पण नाश थई गयो. पण अगाउथीज विचार करी हिंसादि कर्म न कर्युं होत तो विभीषण जेवी उत्तम गतिने पामी जात. माटेज पापरूपी तळीया वगरना नावमां जे कोई बेसे तो पछी भले देव होय के दानव अथवा रंक के राजा होय तो पण अकाळ मृत्युने तरतज पामे छे. माटे पुण्यरूपी नावमां बेसी स्वकर्मरूपी हलेसाथी हंकारवा मांडो तो भवसागररूपी समुद्र सहज तराय छे.

द्विजनुं खरुं कर्म नीचे प्रमाणे जणाववामां आवे छे.

गीता अ. १७ मो.

तदित्यनभिसंधाय, फलं यज्ञतपःक्रियाः ।
दानक्रियाश्च विविधा, क्रियन्ते मोक्षकांक्षिभिः ॥ २५ ॥

भावार्थ—मोक्षने इच्छनाराओए तत् ए शब्दनुं उच्चारण करीने फळनी इच्छा न राखी यज्ञ अने तपरूप क्रियाओ तथा जूदा जूदा प्रकारनी दान क्रियाओ कराय छे.

. हवे तप केवी रीते करवुं.

गीता अ. १७ श्लोक १९.

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम् ।
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते ॥ १६ ॥

अर्थ—देव, द्विज, गुरु, अने प्राज्ञनुं पूजन, शरीरनी प्रवित्रता, सरलता ब्रह्मचर्य अने अहिंसा [ए सर्वे] शरीरसंबंधी तप कहेवाय छे.

हवे वृत्ति केवी राखवी, ते विषे श्रीभगवान् कहे छे.

गीता अ. १२ मो.

यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नो द्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगै मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ १६ ॥

शब्दार्थ—जेनाथी कोई पण प्राणी उद्वेग पामतुं नथी. तथा जे कोई प्राणीथी उद्वेग पामतो नथी अने हर्ष अदेखाई भय अने उद्वेगथी मुक्त ते मारो प्रिय.

अने कर्म केवा आचरवा ते विषे.

गीता अ. १६

अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ।
दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाधायस्तप आर्जवम् ॥ १ ॥
अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शांतिरपैशुनम् ।
दया भूतेष्वलोल्यत्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥ २ ॥
तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ।
भवन्ति संपदं दैवीमभिजातस्यभारत ॥ ३ ॥

भावार्थ—उपरना त्रण श्लोकथी एवो अर्थ थायछे के अभय, अन्तःकरणनी शुद्धि, ज्ञान, अने योगमां स्थिति, दान, अने इन्द्रियनो निग्रह, तथा यज्ञ, अने स्वाध्याय, तप, सरलता ॥ १ ॥ अहिंसा, सत्य, अक्रोध, त्याग, शान्ति, अपैशुन, भूतोमां दया, ललुता न थवी, मार्दव, अकार्यमां लोक लज्जा, अचलपणुं ॥२॥ तेज, क्षमा, धीरज, पवित्रता, अद्रोह, अत्यन्त लघुपणानी भावना, सत्य गुणवाळी लक्ष्मी [दैवी] ए तमाम पामीने अंते मोक्ष पामे छे ॥ ३ ॥

हवे क्षत्रियोने उपरना धार्मिक कर्मो उपरान्त लौकिक स्वकर्म नीचे प्रमाणे छे.

गीता अ. १८ मो श्लोक ४३

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् ।
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ ४३ ॥

अर्थ—शौर्य, तेज, धीरज, चतुराई, ने युद्धमां न नासवुं, दान तथा ईश्वर उपर भाव [ए सात] स्वभावथी थएलां क्षत्रियनां कर्मो छे.

टीका—शौर्य–अत्यन्त बळवान पुरुषोने पण प्रहार करवामां प्रवृत्ति. पराक्रम—तेज शत्रुओथी अपराभवपणुं–प्रागल्भ्य. धृति–महान विपत्तिमां देह होय तो पण इन्द्रियोने अव्याकुल राखवी. चतुराई–अचानक आवी पडेलां कार्योमां पण मोहथी रहित जे प्रवृत्ति ते

अपलायन—महान्‌शस्त्रोनो प्रहार थया छतां पण पाछां न हठवुं ते. दान—संकोचथी रहित थई सुवर्णादिक धन ब्राह्मणादिने आपवुं ते. ईश्वरभावना—प्रजानुं पालन करवा माटे पोताना भृत्यादिक आगळ पोतानी प्रभुशक्ति प्रगट करवी ते. अथवा शास्त्रनिषिद्ध मार्गमां प्रवृत्त थनारां प्राणीओनुं नियमन करवानी शक्ति. ए स्वभावथी रजोगुण प्रधान तथा सत्वगुणथी गौण एवा स्वभाव तथा कर्म क्षत्रिना छे.

उपरनां स्वकर्म धारण करी हिंसादि कर्मथी रहित थवुं. एवो अमारो संपूर्ण मत छे. हालमां केटलाक विषयो बहार पाडवानी जरूर छे. पण बीजे प्रसंगे पाडीश. आवी शंकाओ उत्पन्न करी स्वकर्म जाणी लेवा विद्वान्‌ प्रत्ये अवश्य प्रश्नो करवां.

अमो बहारगाम गया हता जेथी बहुज थोडी मुदत रही त्यारे बहारगामथी आववुं थयुं अने लखतां दशरानो दिवस नजीक आव्यो. तेथी आ लखाणने जेम बने तेम उपयोगमां लई एक पण जीवने कशी वातनुं नुकशान न पहोंचवुं जोईए. आमां शंका थाय तो जलदी नीचेना शिरनामाथी लखी जणाववुं. बीजुं आ लखाण वांची तुरत पाछुं मोकलाववुं अने तेणे हृदयने केटलीक असर करी छे, ते संतोषकारक लखशो. बीजुं आ लखाणथी ग्रंथ उत्पन्न करवा छे, अने आवी नकल बीलकुल नथी माटे तुरत पाछुं पहोंचतुं थवुं जोइए. आनो ग्रंथ तमोने वधारो करी मोकळावशुं. आ साथे ग्रंथ बे मोकल्या छे. ते संभाळी लेशो. उपनयन मीमांसा तथा मानव कर्तव्य पहोंचेथी पत्र लखवो. अशुद्धने शुद्ध करीने वांचवुं. उतावळथी लखेल छे.

ठे० गीरनारा कानजी जीवणशर्मा बारभयाना मोल्लामां नागदेवीपासे

पंजाबी मोरलीधर ओधवजीना माळामां.

नं० २.

आर्यसमाजवाला मि. सेवकलाल करसनदासनो अभिप्राय.

रा. रा. प्राणजीवन जगजीवन महेता.

चीफ मेडीकल ओफीसर.

संस्थान धर्मपुर.

प्रियतम महाशय, नमस्ते ।।

आपनी तरफथी आपना राजासाहेब नामदार महाराणा श्री मोहनदेवजी महाराजनी इच्छा सम्पूर्ण करवामाटे बलेव अने दशराने दिवसे जे पशुवध थाय छे; तेनो निर्णय करवा माटे जे छपायेला प्रश्नो बहार पड्या हता; तेनी एक नकल अमने रा. रा. माकुभाई घेलाभाई तरफथी तेनो प्रत्युत्तर मेळववा माटे मली हती, तेनो नीचे लखेलो जवाब आपना तरफ रवाना करवामां आवे छे अने अमने उमेद छे के तेनो घटतो उपयोग थशे. सुज्ञने वधारे शुं लखवुं.

हुं छुं आपनो

कृपाकांक्षी- सेवकलाल करशनदास,

देवदेवीने भोग आपवा निमित्ते थता पशुवध संबन्धी विचार.

आर्योमां गुण कर्म परत्वे चार आश्रम अने चार वर्ण बंधायेला छे. अने तेथी पण नीच स्थितिने पामेला मनुष्योने ' दस्यु ' कहेता हता तेओना पण घणा भेदो थया छे. जेनुं सविस्तर वर्णन करवानी अहिं कांई अपेक्षा नथी.

केमके सांप्रत सृष्टिनो आरंभ थयो त्यारे प्रथम सघळी ब्राह्मी सृष्टी हती; एवुं आपणा पूर्व ऋषिओनुं मानवुं छे. अने ते सत्व प्रधानी ब्राह्मण वर्णमांथी जेओ राजस गुणने प्राप्त थया ते क्षत्रिय कहेवाया; तेमांथी जेओ भीरु नीकल्या ते वैश्य थया अने तेथी जे जडमति थया तेने सेवा योग्य समजी शूद्रमां गण्या अने उत्तरोत्तर छेक म्लेच्छ सुधी परिगणना करेली छे.

ते क्रमथी पुनः चढता अने क्रमथी पुनः उतरता अने ते थवाना कालनो निर्णय युगादि गोठवणथी बांधेलो जणाय छे. तेथी जूदा जूदा युगोमां कोईवार सत्व प्रधान, कोई-वार राजस प्रधान अने कोईवार तामस प्रधान प्रकृतिनो मोटो भाग मनुष्योनो थतो हतो. तेओ जेम संसर्ग अने आहार विहारना दोषथी उत्तरोत्तर उत्तरता जता हता तेमज संसर्ग गुणोना योगथी क्रमशः चढता पण जता हता. तेथी जुदा जुदा कालमां पोत पोतानी प्रकृ-

तिओनां अनुकूळ जुदां जुदां पुस्तको लखायेलां होवाथी ते सघलां पुस्तको सामटा लई साम्प्रत कालनी स्थितिने बंधबेस्ता करवानी गोटवण करवी; ए नहिं बनी शकवा जेवुं प्रतीत थाय छे.

केमके जूदा जूदा कालमां जूदी जूदी बाबतो उपर प्रकृति भेद थयेथी अने ते समयनी प्रकृति भेदनी लागणीथी लखाएलां पुस्तको त्रण काळनी जूदीजूदी लागणीओने अबाध केम थई शके ? खरुं कहेतां एवा जूदा जूदा कालमां पुस्तको लखाई जूदा जूदा हजारो धर्ममतो आपणा देशमां उभराई गयाछे. केटलाक तो नष्ट थई गया के जेओना नामो सिद्धान्तोथीज आपणे जाणी शकीए छीए तेम केटलाक नवीन पण उत्पन्न थयाछे अने केटलाक आगला मतोनो धीरे धीरे नाश थतो जायछे.

तेवी स्थितिमां शुं धर्म ? अने अधर्म ? एनो निर्णय करवो, ए पठित धर्मजिज्ञासु द्विजोने पण श्रमसाध्य थई पडयुं छे. तो पछी अपठित मोटा वर्ग माटे शुं कहेवुं ? अने प्राचीन ग्रंथोना पठितोमां पण मोटो भाग एकदेशी विद्वान होयछे अने ते वली देशना प्रमाणमां घणो जुजभागज. अने तेमां वली संबन्धे विचार करी निर्णय करनारा थोडाज. तेमाएलो मोटो भाग तो यजमान कहे तेम करे अने तेने राजी राखनारो अने आस्तिक बुद्धि रहित अने धनलोभी वा मिथ्यामानी तेओनो मोटो भाग गणायछे. अने केटलाक लोको तो ते मांहेला तेओनी मन शक्ति खीलेली न होवाथी पोते आडे रस्ते उतरी यजमानोमां पण पोते अधर्मने धर्म समजी जेम वर्ते छे तेमज धर्म प्रचार करवानी पेरवी करेछे. तो पछी यजमानो के जेओनो संस्कृत विद्याथी अज्ञात भाग तेओए धर्म निर्णय केम करवो ? ए एक मोटो सवाल उभो थायछे.

केमके हाल सघला पंडितो तो कोई नहींतर कोई पण मध्य कालना नवीन मतावलंबी होयछे. तेथी जो बहुमते कोई धर्म विषय मानवामां आवे तो जे मतना घणा पंडितो होय ते मत स्वीकार थई जवानो भय रहेछे. तेथी हाल जेओ घणा खरा धर्म जिज्ञासु छे; तेओने तो जो यथार्थ निर्णय करवो होय तो पोताने खुब अध्ययन करी जेजे विषय जाणी लेवानी इच्छा थाय'ते पठन करी निश्चय करीलेवा जेवो समय आवी पहोंच्योछे.

ते छतां पण जो आपणे आपणने ईश्वरे बक्षेली विचार शक्ति खीलावी जोईतो उपयोग करीए तो तेथी पण केटलेक अंशे आपणे आपणो अभीष्ट विषय जाणवाने शक्तिवान थई शकीए छीए. परन्तु तेम करवामां पांच प्रकारे परीक्षा करवानी अपेक्षा उभी थायछे.

तेमां प्रथम ईश्वर तेना गुण, कर्म, स्वभाव अने तेनी प्रेरित वेदविद्या जाणवी जोईए. केमके ईश्वर संबंधी ज्ञान थयाथी ते, तेने यथार्थ समजी तेनी उपसना करवा योग थई शकेछे. तेथी द्विजोने जनोई आपती वखते जे गायत्री मंत्रनो उपदेश करवामां आवेछे अने जे मंत्रनो सविस्तर अर्थ गोपथ ब्राह्मण नामना पुस्तकमां छे ते जो कोई सारा विद्वान् द्वाराए श्रवणकरे अने पछी उपनिषदादिमां माहितगार थाय तो शुं उपासनीयछे ? तेनो ख्यात्ल तुर्त

आवी शके छे. एटलुंज नहीं परन्तु उत्तरोत्तर कर्म, उपासना अने ज्ञान ए त्रण कांडोनुं रहस्य समजायाथी कयां कयां कर्मो मोक्षे पोचाडनार छे तेनो पण बोध थवाथी मनुष्य जन्मनी साफल्यता थायछे. वेदो तो घहुंनी कणीक जेवाछे. ते जेम सारा मनुष्यना हाथमां आवे तो तेनो जेम सारो पाक थायछे अने मूर्खना हाथथी बगडेछे तेम विद्वानो ते मंत्रमां समायली प्रेरणाओ समजी तेनो सारो अर्थ उत्पन्न करेछे अने अज्ञो [मूर्ख] तेनो अर्थ पोतानी मतलब पार पाडवा माटे फावे तेम करेछे. तेथी वेदो एक एवी चीज ठरेछे के सारानेसारुं फल आपेछे अने माठाने माठुं फल आपेछे. सारुं कयुं ने माठुं कयुं फल छे? तेनो निर्णय पूर्वना मुनिओए करी मूकेलो छे. तेथी वेदार्थ करती वखते तेनां अंगो ने उपअंगोथी अविपरीत अर्थो जे निष्पन्न थता होय ते ग्रहण करवा अने विपरीत अर्थनो त्याग करवो. एवे प्रकारे वेदार्थ जेजे आवे तेनो विचार करवाथी यथार्थ वेदार्थ शुं छे ते समजवाने पुरता साधनो छे.

तेम साथे सृष्टी क्रम पण जाणवो जोईए. केमके वेदार्थ करवामां साक्षीनी अपेक्षा उभी थायछे अने वेदोने आपणे ईश्वर प्रेरित स्वतः प्रमाण मानीए छीए. तो ईश्वरी सृष्टि विरुद्ध एमां कोई पण प्रकारनो बाध न होवो जोईए, तेथी सृष्टिक्रमना जेजे नियमो जणायेला छे; तेथी विपरीत जो कोई वेदार्थ करवानो प्रयत्न करतो होय तो ते अमान्य थवो जोईए. केमके ईश्वर सृष्टिक्रम विरुद्ध वेदोमां उपदेश कीधोछे, ए संभवतुं नथी.

तथा न्याय शास्त्र भणी वस्तु सिद्ध करवाने जे प्रमाणोनी योजनाओ तेमां समावेली छे, ते जांण्याथी कोई हेत्वाभास करी उलटानुं सुलटुं करी वेदार्थ समजाववानी प्रेरवी करे तो ते समजाई शकाय अने पोताना आत्माने सूक्ष्ममां सूक्ष्मविषय समजवाने योग करवा माटे प्रतिरोज संध्यावंदनादिक प्राणायाम कर्याथी आत्मा उन्नत पण थायछे अने शुद्धपण थायछे. त्यारे ते पोताना आत्माथी पण योग्यायोग्य समजवाने समर्थ थई शकेछे.

तेथी उपला क्रमेथी जो विचार करवामां आवे तो धर्मना नामथी हाल जे गडबडाध्याय उभो थयो छे ते धीरे धीरे ओछो थतां आगल जतां मनुष्यमात्र पोतपोताना जन्मनु सार्थक करी शके तेवो संभव छे. बाकी पक्षपातिक वादविवादथी कंई फल उत्पन्न थई शकतुं नथी आवुं अमारुं मत छे.

ते छतां जो राजा महाराजाओ पोताना अने पोतानी रैयतना कल्याण माटे जूदा जूदा धर्म विषयो उपर " जेम हाल आपणा महाराणा साहेबे उपाड्यो छे तेम " जाहेर विचार मागवानी योजनाकरे अने सुज्ञ निरपेक्ष विद्वानोना अभिप्रायो भेला करी तेपर पोताना तरफथी उपसंहार लखावी जाहेरमां मूके अने जे निश्चय थयो होय ते आग्रह पूर्वक ग्रहण करी अमलमां लावे तो तेमांथी आगल जतां सारां सारां फलो थवाना संभवोछे.

अने एज धोरणथी आपणा महाराणा साहेब तरफथी बलेव दशरा वगैरे पर्वोपर पाडा, बकरा विगेरे प्राणीओनुं बलीदान एटले तेओने मारी देव देवीओने खुशी करवा माटे जे भोग आपवामां आवेछे; ते संबंधी रूढी अने धर्मशास्त्रनुं प्रमाण मेलववा माटे जे सात प्रश्नो वर्तमान पत्रोमां छपायेलाछे. ते प्रश्नोनी एक नकल अमने मली छे. तेनो यथामती उत्तर आपवो योग्य समजी तेना जवाबो अमो नीचे प्रमाणे लखी आप तरफ रवाना कर्या छे अने उमेद छेके आप अमारा प्रत्युत्तरो महाराणानी हजुरमां रजु करशो.

१ एवा प्रकारनी पशु हिंसा करवानी कोई शास्त्रमां आज्ञा नथी केमके शास्त्रशब्दपर विचार करतां आपणा पूर्व ऋषिमुनिओ वेदोनेज स्वतः प्रमाण मानता हता तथा साक्ष्यर्थ, वेदोना विज्ञानार्थ, अने आर्थ इतिहासार्थ वेदना छ अंगो, चार उपवेद, षड्दर्शनो आदि आर्य ग्रंथोने गौण प्रमाणमां मानता हता. जे वेदानुकूल होय अर्थात् वेदोना प्रमाणथीज तेनुं प्रमाण थतुं हतुं तेथी शास्त्रसंज्ञा वेदोनेज लागु पडछे अने बीजा आर्य ग्रंथोनी उपशास्त्रमां गणना थायछे. तेथी तेवा ग्रंथोने सूत्र, दर्शन, स्मृति, आदि नामो आपेलां जोवामां आवेछे अने तेथी तेओनुं एवुं मानवुं हतुं के "वेद प्रणिहित धर्म अने तेथी विपरीतते अधर्म, एम मानता हता. मनुस्मृतिमां कह्युं छे के प्रत्यक्ष, अनुमान, अने शास्त्रविधि प्रकारना आगम त्रणेथी जे विदित थाय त्यारे धर्म शुद्ध कहेवाय, आर्य धर्मोपदेश वेदशास्त्रथी अविरोधि अने जेनो तर्कथी पण निर्णय थाय तेने धर्म जाणवो तेथी एवा प्रकारनी पशु हिंसा ए पर्वपर करवी ते चारे वेदोना गृह्यसूत्रोमां के श्रौत्र सूत्रोमां नथी ने ब्राह्मण ग्रंथोमां 'तेनो अर्थ वाद, संज्ञा, गुण, के चिन्ह जणातां नथी.' तेम तर्कथी जोता एवा प्रकारे गरीब पशुओने मारी कोईनुं पण अभीष्ट थवानो संभव नथी. तेथी ए बलेव अने दशराने दिवशे जे पाडा अने बकरा मारवामां आवेछे ते अधर्म छे अने तेवां कर्म करतां करवतां तेमां भाग लेनाराओने अवश्य पाप थशेज अने ए क्रिया वेदबाह्य होवाथी ते करवाथी मनुष्य दोषी थायछे.

२ एवी एवी क्रियाओ संबन्धी ज्यारे ज्यारे इतिहासक दृष्टिए विचार करवामां आवेछे, त्यारे त्यारे विचार करतां वेद शास्त्रमांतो ते जणाती नथी. तेथी ते क्रिया वैदिकनी नथी. परन्तु आसेरीयन, ईजीपशीयन, खाल्डीयन, आबीसीनीयन, मेजीयन, मांगोलीयन, जुलु वगैरे देशोना इतिहासोमां जोईए छीए. ते तेमज एवी एवी क्रियाओ के जे शाक्त वाम मार्गीओना ग्रंथोमां तथा तंत्रमां जोवामां आवेछे, तेनी रूढी केटलाक देशोमां हजु सुधीमां जोवामां आवेछे अने तेनी हजु सुधी चीन, जापान, ब्रह्मदेश वगैरेमां अहिंसक बुद्ध धर्म मानता छतां एटली प्रवृति छे के जेनी विरुद्ध कोई एक शब्द पण बोली शकतुं नथी; तेमज ए (सेमेटीक) तांत्रिक मार्ग आपणा देशमां वाम मार्गना नामथी गुप्त चालेछे. केटलीक आवी आवी क्रियाओ पण प्रसिद्ध थायछे. तेथी एवा शाक्तो आर्य लोकोमां मान्य कोईपण काले गणायां नथी ने गणाई शकवानां पण नथी.

३ वेद, वेदांग, उपांगोमां हिंसा करनाराओ तो कोई दिवस आ भवाब्धिमांथी छूटी मोक्ष पामी शकता नथी एवुं स्पष्ट लखेलुं छे. तेथी आवे प्रकारे हिंसा करवी वा कराववी ते मनुष्य जन्मनो लाभ गमावी दीधा प्रमाणे ठरेछे अने तेना करता करावता उत्तरोत्तर नीचगतिने प्राप्त थायछे.

४ ए क्रियाज ज्यारे वेद शास्त्रमां गणाती नथी तो पछी राजा महाराजाने ए कर्तव्य क्यांथीज होय? अने एवी क्रियानी पूर्वे प्रवृत्तिज नहती त्यारे तेनो निषेध बलवान् शास्त्रमां क्यांथी लखायेलो होय? एमां वंध्या प्रसूति न्याय प्रमाणे समजवुं जोइए. जो प्रसूत थई होय तो वंध्या कहेवाय नहीं, केमके तेने वंध्या कहेवानो संभव नथी. तेथी हिंसा करवामां जे सामान्य दोष वेदशास्त्रमां छे ते हिंसावालाने लागु पडेछे. राजा महाराजाओने राजधर्म प्रमाणे न्यायथी जे रैयतने तेओना दोषो छोडाववा माटे शिक्षा करवी पडेछे जेनी हद प्राणवध सुधी पहोंचे छे, तेवी हिंसाओ अने जंगली दुःष्ट पशुओथी पोतानी प्रजाने बचाववा माटे तेनो जे वध करवो पडेछे, तेवी हिंसाओनी छूट मूकवाथी वेदोमां प्रेरेली तथी वैदिकी हिंसा हिंसा थती नथी ते वाक्योनो लाभ लई केटलेक ठेकाणे वेद मंत्रो पण वापरी वाम मार्गीओए धर्म शास्त्रथी अज्ञात मनुष्योने आडे मार्गे उतारी दीधा जणाय छे. अने तेथी बलवान् शास्त्रनी आज्ञा तूटेछे. माटे आवा प्रकारनी क्रिया करवी तेथी बलवान् शास्त्रनी आज्ञा भंगेछे.

५ तेवा प्रकारनी हिंसानो जो महाराजा पोतानो धर्म समजी परित्याग करे अने पोतानी प्रजाने बोध करावी ते छोडावे तो राजा अने प्रजाने कोई प्रकारनी आपत्ति न आवतां धर्मवान् राजा कहेवाय अने प्रजानो जय थवानो संभवछे. एवी हिंसानो त्याग करवाथी अने कराववाथी बलवान् शास्त्रनी आज्ञा पालन करेली ठरेछे.

६ गृह्यसूत्रोमां बलेवने दिवसे करवाना उपाकर्मादि केटलाक कर्मो वर्णवेलां छे. ते करवाथी धर्मलाभ थायछे अने दशरानो दिवस क्षत्रिओने उत्सवनो होवाथी विशेष होमादि करी, ब्राह्मणनो यथाशक्ति सत्कार करी, अधारी आदि उत्साह जनक कार्यो करवामां वेद आज्ञानो कोई प्रकारे भंग थतो नथी मात्र आवा प्रसंगे होमादि करी वाम मार्गीओनो विधि कर्याथी दोष प्राप्त थायछे.

७ पशु वध कर्या ने बदले तेना नाक कानने छेको मारवो ते वामी क्रियाने साचवी राखवानुं दोषनुं काम छे. जोके पथरा करता ईट नरम होय छे तेवुंछुं. तो पण ज्यारे बलवान् स्वतः प्रमाण वेदशास्त्रमां एनो विधिज नथी तो पछी ए कर्मपण अयोग्य ठरेछे. तेथी तेवा अयोग्य कर्मनुं फल तेमां थता वधता ओछा पापना प्रमाणमां भोगववुं पडशे.

हवे उपसंहारमां मारे आपने एटलीज विनंती करवी छे के अमारा उपला लखेलानो सारांश एटलोज नीकले छे के, वेदोमां एवां कर्मो करवानी विधि नथी अने वेदशास्त्र करतां

हिंदुओमां कोई बलवान् शास्त्र नथी तेथी ए कर्मो करवानी जरुर नथी; एटलुंज नहिं पण ते कर्याथी शास्त्र आज्ञा भंग कर्या बराबर गणायछे.

हालमां कोई पंडित वा विद्वान् आपने ए बाबत वेदमां विधिछे एवुं बतावे तो आपे कृपा करी तेना प्रमाणमां बतावेला वेद मंत्रो जे होय अने ते एज विधिने लागु पडेछे, एवी साक्षी बताववा वेदोना अंगो उपांगोमांथी प्रमाण आपी ते मंत्रोनो अर्थ करी बतावे तो कृपा करी ते वर्तमान पत्रोमां आ प्रश्नो प्रमाणेज छपावी जाहेरमां विचार थवा माटे मूकवा के जेथी एमां सत्य असत्य शुं छे? ते जणाई आवे अने ते वचनो जो भूलो खवराववा माट कोईए खेंचताण करी अर्थान्तर करवाना हेतुथी वापरेलां होय तो तेनो पण रदीयो आपी शकाय.

प्रियमित्रवर! हुं क्षत्रिय जातिनो धर्मजिज्ञासु मनुष्य छुं अने ए बाबत जे मारा विचारमां सिद्ध थयेलुं ते में आ पत्रद्वाराए आपनी समक्ष रजु कीधुं छे. तो पण हुं मानुष्यी धर्म एवो मानुं छुं के सत्य ग्रहण करवाने अने असत्यनो त्याग करवाने सर्व समजु मनुष्ये तैयार रहेवुं जोईए. तेथी धर्म अधर्मना विचारमां हार जीतनी वात दूर मूकी सत्य ग्रहण करवानी निष्ठा ज्यां सुधी प्रथम थती नथी त्यां सुधी सत्यासत्यनो निर्णय थई शकतो नथी तेथी प्रत्येक मनुष्ये खुल्ला दिलथी ए बाबत लेवी जोईए अने ते लईनेज वाद विवाद कर्याथी फायदो थाय. परन्तु ए पहेलांना ने हालना पंडितोमां सर्वमान्य न होवाथी हुं आवा प्रकारना वादमांज उतरतो नथी; परन्तु एथी कांई फल निष्पन्न थशे एम मने जणायुं तेथी आ पत्र द्वाराए आपने परिश्रम आप्यो छे. ए क्षमा करशो अने कंई प्रमाण वेद मंत्रोनां ए क्रियानी पुष्टिमां आप तरफ आवेलां होय तो कृपा करी मने मोकलवानी कृपा करशो "सुज्ञेषु किंबहुना"

कृपाकांक्षी हुं छुं आपनो

सेवकलाल करसनदास.

नं. ३.

श्री रेवा थियोसोफीकल सोसायटीनो अभिप्राय.

मे. रा. रा. प्राणजीवन जगजीवन मेहेता एम. डी.

चीफ मेडीकल ओफीसर साहेब

स्टेट, धर्मपुर.

सुज्ञ महाशय.

अमो अमारी सोसायटी तरफथी आपना अखंड प्रौढप्रताप करुणासागर महाराजा श्री मोहन देवजी एमने उमंगभेर उपाडी लीधेला महाकार्य माटे धन्यवाद आपतां जणावीए छीए के आपना महाराजा श्री क्षत्रिय कुलना मुगटमणि छे. क्षत्रिय एटले क्षत् (घा) करणारा थकी त्राता (रक्षण करता) पण नहि के क्षत् (घा) करनारां. क्षत्रियोनुं भूषण सत्व छे. सत्व ए सर्व गुणगणमां मस्तकमणि जयश्रीने आपनार अने सर्व पदार्थनी सिद्धि करवामां लोकोत्तर कामधेनु समान छे. महापुरुष पोतानी कार्यसिद्धि मात्र उपकरणो (साहित्यो) थी नहि, पण पोताना सत्वथीज करी शके छे. कहेवत छे के—ज्यां साहस (सत्व) त्यां सिद्धि. हवे जेमने सत्वगुण प्राधान्य छे एवा क्षत्रियोने (राजाओने) सर्वमान्य आर्य वेदोमां विष्णुनी (सर्व व्यापक निर्मल परब्रह्म परमात्मानी) उपासना करवानुं कहेलुं छे; ते देवनी उपासना यावत् मोक्ष सुखने आपे छे. पण कालक्रमथी शत्रुने मारी नांखवानी अथवा एवी बीजी कामनाओने आधीन थई केटलाक क्षत्रियो (राजाओ) रजो अथवा तमोगुणी देव देवीनी उपासना करवा लाग्या. देवीना उपासको शाक्तिकना नामथी ओळखाय छे. अने तेमां जे वाममार्गीओ छे तेमने—

मांसं मद्यं च मीन श्चमुद्रा मैथुनमेव च ।
एते पंचमकारास्तु मोक्षदा हि युगे युगे ॥

अर्थः—मांस, मद्य, मीन (मांछलां) मुद्रा अने मैथुन ए पांच मोक्ष आपनार मानेलां छे. शुं एमना मतनी बलिहारी !!! आ वाममार्गीओए जीभनी लालसाथी देवीने मांसादिनो बलि आपवानो मार्ग प्रवर्ताव्यो छे; अने ते देवीपुराण, भविष्योत्तरपुराण विगेरे रजोगुणी पुराणोमां दुर्गादेवीना नवरात्रउत्सव विधिमां जोवामां आवे छे. आ उपरथी हेमाद्रिए उतारो कर्यो अने ते धर्मसिन्धु तथा निर्णयसिन्धु ए बे ग्रंथना कर्ताओए सर्व पर्व तिथियो क्यारे क्यारे करवी अने तेमां शुं शुं करवुं ए बाबतना निर्णयनो संग्रह करतां पोताना समयमां प्रवर्तमान नवरात्रोत्सव विधि पण ते ग्रन्थना आधारे बताव्यो छे. जुओ धर्मसिन्धु—समयेन

क्षत्रियादिना सिंहव्याघ्रनरमाहिषछागसूकरमृगपक्षिमत्स्यनकुलगोधादिप्राणिस्वगात्ररुधिरादिमयोबलिर्देयः (कामनावाला क्षत्रिओए सिंहादिना गात्र अने रुधिरादिमय बलिदान आपवुं । शुं आ वाक्य प्रमाणभूत ग्रन्थकारनो पोतानो मत छे ? ना तेनो खुदमत तो एक संग्रहकर्ता तरीके मांसादि बलिनो विधि दाखल कर्या छतां तेनी तरफमां जणातो नथी. वांचो विचारपूर्वक धर्मसिन्धु एटले मालम पडशे. **क्षत्रियवैश्ययोर्मांसादियुतजपहोमसहितराजसपूजायामप्यधिकारः स च केवलं काम्य एव न तु नित्यः । निष्कामक्षत्रियादेः सात्विकपूजाकरणे मोक्षादिफलातिशयः ॥** क्षत्रिय अने वैश्य एमने मांसादिक युक्त जपहोमसहित राजस पूजाने विषे पण अधिकार छे. परन्तु ते मात्र कामना परत्वे छे. नित्य नथी. निष्काम क्षत्रियादिने सात्विक पूजा करवा मोक्षादि (मोक्ष, स्वर्ग) ऋद्धि विगेरे, सुखनो अतिशय (वृद्धि) थाय छे वारुं पण आ बधी मांसादि बलि संबन्धी चर्चा मात्र नवरात्र संबन्धेज थई एमां तो राजाओने पशुवध करवानी आवश्यकता जणाती नथी; परन्तु प्रश्नावलिना विषयविषे तो बलेव के दशरा हती तो ते विशे शो खुलासो छे ? ते पण जणावाय छे. **हुताशनी** (होली) नी प्रवृत्ति **पद्मपुराणमां** लख्याप्रमाणे **वसिष्ट** ऋषिना आदेशथी **धुंडा** नामनी राक्षसीने चीडावी मारवा वास्ते प्रथम थई, अथवा दन्तकथा प्रमाणे **प्रल्हादने** खोलामां लई अग्निमां बेसी बाली नांखवा जतां तेनी फोई बली मुई त्यारथी चाली आवी छे. **बलेव** (श्रावणी) ए दिवसे क्षत्रियादिओए जनोई बदली । **येन बद्धो बलीराजा दानवेंद्रो महाबलः ॥ तेनत्वामपि बन्धामि रक्ष माचल माचल ॥** ए मंत्र वडे रक्षाबन्धन करवानुं छे. **दशरा** (विजयादशमी) ए दिवसे किष्किंधाथी निकली रामे रावण साथे युद्ध करी जय मेळव्यो हतो, अने पांडवोए वैराट नगरीमां शमी ऊपरथी शस्त्र पाछां लई जय मेळव्यो हतो. ते बे **रामायण** अने **महाभारतना** मोटा ऐतिहासिक महत्वना दिवसोना स्मरणार्थे ॥ **अमंगलानां शमनीं शमनीं दुष्कृतस्य च ॥ दुःखप्रणाशिनीं धन्यां प्रपद्येऽहं शमीं शुभां ॥** ए मंत्र वडे क्षत्रिओए (राजाओए) शमीनुं पूजन करवानुं छे. ए पर्वोना दिवसोमां अपमंगलहारी दुष्कृत अने पापने वधारनारी धिक्कारवा योग्य पशुहिंसा करवानुं आर्योने मान्य कोई पण शास्त्रमां नथी. त्यारे एवो पायावगरनो कुळाचार क्षत्रियोमां (राजाओमां) शा हेतुथी पेसी गयो हशे ? ए दुष्ट रूढी हजु शास्त्राधार न छतां केम पग घाली रही शकी हशे ? विघ्ननी शांति माटे नहीं करता होय ? ना तेम करता होय तो भ्रम छे.—

हिंसा विघ्नाय जायेत विघ्नशांत्यै कृतापि हि ॥
कुलाचारधियाप्येषा कृता कुलविनाशिनी ॥ १ ॥
देवोपहारव्याजेन यज्ञव्याजेन येऽथवा ॥
घ्नन्ति जंतून्गतघृणा घोरां ते यान्ति दुर्गतिं ॥ २ ॥

हिंसा, विघ्ननी शांति माटे करीए तोपण विघ्नकारीज थाय. तेमज कुळाचार बुद्धिथी करीए तो पण कुलनो विनाश कर्या वगर रहेज नहीं. जे निर्दय पुरुषो देवताना बली अथवा यज्ञना मिषे प्राणीओने मारे छे. ते घोरान्त दुर्गतिने पामे छे.

आर्योने सर्वमान्य वेदोमां "मा हिंस्यात् सर्व भूतानि" (सर्वजीवोने नमारो) एवी श्रुति छे. उपनिषदोना सारभूत श्रीमद्भगवद्गीतामां अर्जुन प्रते श्रीकृष्णे कह्युं छे.

पृथिव्यामप्यहं पार्थ वायावग्नौजलेप्यहं।
वनस्पतिगतश्चाहं सर्वभूतगतोऽप्यहं॥
यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा न हिंसति कदाचन।
तस्याहं न प्रणश्यामि, स च मां न प्रणश्यति॥

हे अर्जुन! हुं पृथ्वीमां, वायुमां, अग्निमां, जळमां, वनस्पतिमां अने यावत् सर्व भूतोमां व्याप्त छुं. जे मने सर्व व्याप्त जाणिने कदापि हिंसा करता नथी तेनो हुं नाश करतो नथी अने ते मारो नाश करतो नथी.

व्यासकृत प्रसिद्ध महाभारतमां श्रीकृष्ण कहे छे के—

सत्येनोत्पद्यते धर्मोदया दानेन वर्धते।
क्षमया स्थाप्यते धर्मः क्रोधलोभाद्विनश्यति॥

अर्थः—सत्य थकी धर्मनी उत्पत्ति थाय छे, दया दानथी वृद्धि थाय छे. क्षमावडे धर्म स्थिर थाय छे. क्रोध-लोभथी विनाश पामे छे.

विष्णुपुराणनी साक्षी छे के—

अहिंसा सर्वजीवेषु, तत्वज्ञैः परिभाषिता।
इदं हि मूलं धर्मस्य, शेषस्तस्यैव विस्तरः॥
प्राणिनां रक्षणं युक्तं, मृत्युभीता हि जन्तवः।
आत्मौपम्येन जानीहि इष्टं सर्वस्य जीवितं॥

अर्थः—तत्वज्ञानी पुरुषोए सर्व जीवोने विषे अहिंसा करवी एज धर्मनुं मूल कह्युं छे. बाकी सत्यादिने तेनो (दयाभतधर्मनो) विस्तार मानेलो छे. प्राणीओनुं रक्षण करवुं युक्त

छे. कारण जीवो मरण थकी भय पामेला होय छे. सर्व प्राणीओने पोताना जेवा जाणवा, सर्वने जीवित वाहलुं होय छे.

यमकिंकर संवादने विषे यमनुं वचन आप्रमाणे छे.

न चलति निजवर्णधर्मतो यः, सममतिरात्मसुहृद्विपक्षपक्षे ।
न हरति न च हन्ति किंचिदुच्चैःस्थिरमनसं तमवेहि विष्णुभक्तम् ॥
विमलमतिरमत्सरः प्रशान्तः, शुचिचरितोऽखिलसत्त्वमित्रभूतः ।
प्रियहितवचनोऽस्तमानमायो वसति सदा हृदि तस्य वासुदेवः ॥

अर्थ—जे पोताना आत्माना धर्मथी चलायमान थतो नथी जे पोताना मित्रोपर अने शत्रुओपर समभाव राखे छे, अने जे कोइनुं कंई हरतो नथी अथवा कोइने हणतो नथी तेने स्थिरमनवालो अत्यन्त विष्णुभक्त जाणवो. जेनी बुद्धि निर्मल छे, जेमां मत्सरनो अभाव छे, जेनो स्वभाव शान्त अने चरित्र पवित्र छे, जे सर्व भूतोपर मित्रभाव राखे छे, जेनुं वचन प्रियकर अने हितकारी छे अने जेनामां मान तथा मायानो लेश नथी, तेनां हृदयमांज विष्णु निरंतर वसे छे.

हवे विशेष प्रमाणोथी जणाववानुं के—

प्राणिनः सुखमीहन्ते विना धर्मं कुतः सुखम् ।
दयां विना कुतो धर्मः तस्मात् तत्र रतो भव ॥
कृपानदीमहातीरे सर्वे धर्मास्तृणांकुराः ।
तस्यां शोषमुपेतायां कियन्नंदन्ति ते चिरम् ॥

प्राणीमात्र सुखनी इच्छा राखे छे. परन्तु धर्म विना सुख क्यांथी. अने दयाविना धर्म क्यांथी! माटे ते दयामांज लीन था. कृपारूपी महानदीने कांठे सर्वे धर्मो तृणांकुर रूप छे. जो ते महानदी सूकाई जाय तो ते तृणांकुर केटलीवार टके? मतलब के दया गई तो धर्म गयो.

हे सन्मित्र.—अमे उपर दिग्दर्शन करेला वास्तविक आधार साथे निवेदन करेली हकीकतनुं यथार्थ अवलोकन करी, आर्यशास्त्रोने मान आपी स्वतंत्र विचारने अमलमां लावी आपना महाराजाए आत्मानुं कल्याण करवा अने विद्वानोनो प्रयास सफल करवा— तातस्य कूपोयमिति ब्रुवाणाः क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति, कुपुरुषो आ अमारा बापनो

कुवो छे एम कही खारुं पाणी पीए छे, तेमनी पेठे कुलाचारमां जे आवलो छे, अने जेने शास्त्राधार बिलकुल नथी तेने न वलगतां कोई पण जातनी शंका राख्या वगर पशुवधनो त्याग करवो उचित छे. एम करवाथी अन्य आर्य राजाओ तेमना शुभ पगलानुं अनुकरण करशे अने तेमनी निर्मल कीर्ति दिगन्तमां विस्तरी अमर थतां, जेमनामां स्वभावतः आपणा जेटली बल्के तेथी परमात्मा जेटली अनन्त शक्ति विद्यमान छतां राखोडी देवताथी ठकाई जाय छे तेम पूर्वभवना कर्मभारादिथी हाल गुप्त थई गई छे ते अवाचक शरण वगरनां मूगां महिषादि प्राणीओना अन्तरनी शीतल आशिषथी, तेमनुं उत्तरोत्तर कल्याण थशे, सर्व प्रकारनी सुखमां वृद्धि थशे अने परमात्मा शान्ति आपशे. एवी अमारी उमेद छे. परम कृपालु परमेश्वर आपना महाराजाने तेवी सद्बुद्धि आपो.

शिवं भवतु.

सेक्रेटरी, रेवा थीओसोफिकल् सोसायटी

वडोदरा.

नं. ४.

वडोदरावाळा शास्त्री राजाराम काशीनाथनो अभिप्राय.

नवरात्राद्युत्सवसंबन्धेन देवीपूजायां ब्राह्मणेतरेषां महिषमेषाजादयो येबलयःपुराणादिवचनैर्निर्णयसिन्धुप्रभृतिधर्मग्रन्थेषु विहिताः ते मुख्यकल्पेन प्रत्यक्षतया अवश्यं कर्तव्या किं वा सौत्रामण्यादौपयोग्रहवदनुकल्पेन विधातव्या इति प्रश्ने उत्तरम् यद्यपि-निर्णयसिन्ध्वाद्यनुसारेण प्रायेण भारतवर्षे सर्वत्रमहाराजादिगृहेषु श्रीविंध्यवासिनीप्रभृतिमहास्थानेषुच मुख्यकल्प एव प्रचारितः परंपरागतो दृश्यते "प्रभुः प्रथमकल्पस्य योनुकल्पेन वर्तते निष्फलं तस्य तत्कर्मेति स्मृतेः, न तथा बलिदानेन पुष्पधूपविलेपनैः॥ यथा-संतुष्यतेमेषैर्महिषैर्विंध्यवासिनीति" हेमाद्रिनिर्णयामृतासिन्ध्वादिभूतभविष्यवचनाच्चशक्तौमुख्यकल्पस्त्वानुष्टेयइतिप्राप्तम् ॥अशक्तौ ब्राह्मणेनच कूष्माण्डादिभिर्बलिदानंकार्यमितिनिर्णयसिंधूक्तेश्च तथापि-तत्सकामानुष्ठानपरम् ॥ घातयन्तिपशून्भक्त्यातेभवन्तिमहाबलाइ-तिफलविशेषश्रवणात् निष्कामैरहिंसादियमनियमादिपूर्वकोपासनाज्ञानपरैः कूष्मांडादिभिरनुकल्पो विधातव्यः॥ न चशक्तिसत्वे मुख्यकल्पाननुष्ठाने पूर्वोक्तवचनाभ्यां निष्फलतरानुष्ठानस्यभगवत्या असंतोषो वा भवेदिति वाच्यम् ॥ महिषादीनां किंचिन्नासाकर्णादि छित्वा भगवत्यै समर्पणेनापि उक्तदोषस्य सुपरिहरत्वात् । अश्वमेधादौ पर्यग्निकृतारण्यपशूत्सर्गवत् ॥ अतएवमधुपर्के

गोवधोनकर्तव्यः । किंतु पूजार्थे निवेदनमात्रंकर्तव्यमिति विज्ञान योगिना मिताक्षरायामभिहितम् । दृश्यते काश्यां संकटादेव्यादिषु तथैवाचारः ॥

उत्तरे अभिप्राय.

बलेव दशरा अने होळी ए पर्व दिवसोमां पशुवध करवानी जे अंध परंपरा चाले छे. तेने माटे आर्योने मान्य कोइ शास्त्रमां आधार नथी. ता.–२९–९–९४.

राजाराम काशिनाथ शास्त्री

मु. वडोदरा राज्य.

नं. ५

शास्त्री बद्रीनाथ त्र्यंबकनाथनो अभिप्राय.

मेहेरबान साहेब, प्राणजीवन मेहता.

चीफ मेडीकल ओफिसर साहेब एम. डी.

धर्मपूर स्टेट.

वडोदराथी ली. शास्त्री. बद्रीनाथ त्र्यबकनाथना आशिर्वाद वांचशो. विशेष आपना महाराजा तरफथी जे सात प्रश्नना उत्तर माग्या छे, तेने माटे यथा बुद्धि नीचे लखुं छुं.

विजयादशमीने दिवसे महिषादि पशुवध करवाने शास्त्रोक्त विधि कांइपण नथी.

कुलाचार होय तोपण शास्त्रविरुद्ध कुलाचार होवाथी कहींपण पशुवध करवो नहीं.

केवल ऐहिक सुखभोगार्थे शास्त्रमां कोई दिवसे पशुवध करवाने कह्यो होय तोपण ते परिणामे अत्यन्त दुःखदायक छे, एम शास्त्रमां बहु ठेकाणे कह्युं छे.

भागवतमां. च. स्कं. अ. २५ श्लो. ७ नारद उवाच।

भो भो प्रजापते राजन्, पशून् पश्य त्वयाध्वरे ॥
संज्ञापितान् जीवसंघान्, निर्घृणेन सहस्त्रशः ॥ १ ॥
एते त्वां संप्रतीक्षन्ते स्मरन्तो वैशसं तव ॥
संपरेतमयःकूटैस्छिन्दंत्युत्थितमन्यवः ॥ २ ॥

अस्यार्थः एते मारिताः पशवः संपरेतं मृतं त्वां संप्रतीक्षन्ते ततश्चायः कूटैः लोहकर्त्रमयैः शृंगैश्छिन्दन्ति छेत्स्यंति तत्रैवाग्रे अत्रेममर्थमितिहासेन बोधयिष्य इत्याशयक अत्र ते कथयिष्येऽमुमितिहासं पुरातन मित्युपक्रम्य अ० ११ श्लोक ११ ईजेच क्रतुभिर्घोरैर्दीक्षितः पशुमारकैः ॥ देवान् पितृन्भूतपतीन्, नानाकामो यथास्नवान् ॥ युक्तेष्वेवं प्रमत्तस्य कुटुंबासक्तचेतसः । आससाद स वै काले इति अत्र टीका युक्तेष्वात्महितेषु कर्मस्वनवहितस्येति उक्त्वा अ० १९ श्लोक ४ ९ आस्तीर्य दर्भैः प्रागग्रैः कार्त्स्न्येनक्षि-

तिमंगुलं ॥ स्तब्धोबृहद्वधात्मानी कर्मनावैषियत् परम् ॥ अत्र टीका स्वं महामूर्खोऽसीत्याह ॥ आस्तीर्बेतिबृहद्वधाल् बहुपशुवधात् मानी यज्वाहमित्यहंकारी अतस्तब्धो अविनीतः सन् कर्मनावैषी-त्युपसंहृतम् ॥ पञ्चम स्कन्धे अथकदाचित् वृषलपतिः चंद्रकाल्यै पुरुषपशुमालभता अपत्यकाम इत्युपक्रम्याथ वृषलराजपतिः पुरुष-पशोरसृगासवेन देवींभद्रकालीं यक्ष्यमाणस्तदात्रिमंत्रितमसि-मतिकरालं निशितमुपाददे इति मध्ये उक्त्वा सहसोच्चचाल सैवदेवी भद्रकाली तेनैवासिना छिन्नमस्तकानामसृगासवं निपीय मदाविह्वलोच्चैस्तरांस्वपाषदैः सह जगौ ननर्त विजहार च शिरः कन्दुकलीलया एवमेव खलु अत्रिचारक्रमः कात्स्र्येनात्मानि फल-तीत्युपसंहारेण भद्रकाल्याऽद्युपदेशेनापि अन्यहिंसाप्रवृत्तिमात्रमपि स्वस्यप्राणनाशाद्यपकाराय भवतीति स्पष्टमुक्तम् । एकादशस्कंधे लोके व्यवायामिषमद्यसेवेत्यादिना न हिंस्यात् सर्वाणि भूता-नीति श्रुत्यर्थाभिप्रायसहकृतं हिंसायाः अत्यन्तनरकदायक त्वेनाकर्तव्यत्वमेव प्रतिपादितम् तत्रैव, नहितत्रचोदनेत्यनेन वा-क्येन धर्मत्वलक्षणानाक्रान्तत्वबोधेन श्येनेनात्रिचरन् यज्ञंसेवेत अनर्थकारित्व मेवेत्युक्त प्रायं भवति ॥

भगवद्गीतायां अ० १८ श्लोक २५ ॥ श्लोक ॥

अनुबन्धं क्षयं हिंसामनपेक्षं च पौरुषम् ॥
मोहादारभ्यते कर्म तत्तामसमुदाहृतम्

इति । टीका—हिंसां परपीडामनवेक्ष्य यत् कर्म आरभ्यते त-त्तामसं दुःखदायकमितियावत् ॥ अत्र क्वचित् पूर्वोक्तस्थलेषुत्वया ध्वरेत्यादिविशेषणादीनि अविवक्षितानि इति गृहं संमार्ष्टीतिवत् इत्यवधेयम् ॥

हिंसारहितयोग्यापेक्षितफलदातॄणां वेदस्मृतिपुराणाद्युक्तकर्मणां बहूनां सत्वेन तत्करणेन सर्वफलसिद्धौ हिंसायुक्तकर्मकथनं केवलमसुरजनमोहनायैवेतिबोध्यमितिदिक् ॥

बडोदा आश्विन शुक्लपक्ष पंचमी बुधवार संवत १९५०

भीखाचार्य बालाचार्य शास्त्री.
बद्रिनाथ त्र्यम्बकनाथ शास्त्री.
बडोदरा.

नं. ६.

सुरतवाला वैद्य धीरजराम दलपतरामनो अभिप्राय.

महेरबानसाहेब प्राणजीवन जगजीवन एम. डी.

मु. धरमपुर स्टेट.

महेरबानसाहेब आपना तरफथी सुरतमां प्रगट थतां देशीमित्र नामना पत्रमां वि- जयादशमीने दिवसे केटलांएक राज्योमां पाडा विगेरे प्राणीओनां बलीदान करवामां आवे छे. तेनो विधि शास्त्रमां छे के केम ? ते उपर आपना तरफथी सात प्रश्नो करवामां आवेला छे तेनो जवाब हुं मारी मति प्रमाणें आपवानी रजा लउंछुं.

१ जेने आर्यलोको धर्मपुस्तक तरीके माने छे अने जे सर्व मान्य छे एवा पुस्तकोमां तो कोई पण जातनी हिंसानो विधि जोवामां आवतो नथी. पण वाममार्गीओना तंत्र ग्रंथोमां एवोज विधि केटलेक ठेकाणे जोवामां आवे छे. पण तेने आर्यलोको सर्वमान्य के बहु- मान्य गणता नथी जेथी तेवां पुस्तकोनो प्रमाण तरीके उपयोग थई शके नहीं.

२ आर्यलोकोना परम-धर्म तरीके वेद मनातो आवेलो छे. अने ते वेदधर्म अहिंसा- मार्ग फेलावनारो छे अने तेने सघळी आर्य प्रजा सर्वमान्य तरीके गणे छे. तेमज ते मांहेला प्रमाणो उपर पुरतो विश्वास राखी ते प्रमाणे वर्तन करे छे. अने केटलाक धर्म प्रचारको वेदना नामथीज धर्मनो प्रचार करे छे अने तेओ सघळा कहेता आव्या छे के " अहिंसा परमो धर्मः " आ वाक्य उपर लखवा बेसीए तो घणुं लंबाण थाय माटे टुंकमां एटलुंज के आर्यना कोई पण शास्त्रमां हिंसा ए शब्द पण जोवामां आवतो नथी.

३ मनुष्यमात्रनुं कर्तव्य छे के प्राणीमात्र उपर दया राखवी ने तेथीज ईश्वर राजी थाय छे तो हिंसासिवाय बीजा एवा घणा धर्मो छे के ईश्वर राजी थायछे. ने सघली प्रजा तथा राजा हमेशां सुखचेनमां दिवसो गाले छे.

४ दसराना तहेवार प्रसंगे जो पाडा विगेरेनी हिंसा नहीं करवामां आवे तो तेथी राज्यने तेमज राजाने कोईपण प्रकारनुं कर्मबन्धन थतुं नथी पण उलटुं पुण्य थाय छे अने तेनी कीर्ति आ पवित्र आर्यावर्त्तनी भूमि उपर दिशोदिश प्रसरी रहे छे.

५ ज्यारे आवी हिंसानो विधि कोई पण ठेकाणे जोवामां आवतो नथी त्यारे सहज शंका उत्पन्न थाय छे के ए धारो केवी रीते थयो, अने ते पडवानुं कारण शुं ? अने ते धाराने राजा लोकोज केम वधारे माने छे ? अने बीजा कोई मानता नथी ? तेनो जवाब आप निचली कलम वांचवाथी ध्यानमां लावी शकशो.

६ आगला वखतमा राजा महाराजाओ दशराने दिवसे स्वारीओ काढी, अन्य देशोपर चडाई करीने देशने पोताना कबजामां लई विजय करता एथीज ए तहेवारने विजयादशमी एवुं नाम आपवामां आव्युं छे. पोताना राज्यमांथी निकलती वखते केटलाक शूर सरदारो, राजा, महाराजाओ, पोतानी तलवारनुं पूजन करी परीक्षा करता के हे समसेर ! हुं तने मारा शत्रुओनुं रुधिर पाईश, त्यारेज पाछो गाममां पग मूकीश. एवी प्रतीज्ञा लई विजय करी पाछा फरता. ते वधारो काळपरत्वे घसाई जतां आजकाळ मात्र गाममांथी स्वारी काढी गाम बहार शमडीना झाडनुं पूजन करी बीजा गामनी सीममांथी पाछा फरे छे. आवा कारणोने लीधेज ' कोई माणसे राजाओनी पूर्वनी प्रतिज्ञा ध्यानमां लई पाडा के बकरा मारवानो रिवाज दाखल करेलो जणाय छे. बाकी ए क्रियामां धर्मसंबंधी जरापण रहस्य जोवामां आवतुं नथी. माटे हवे हमेशां राजा, महाराजाओए न्याय अने युक्तिओनो विचार करी आवा अघटीत रिवाजो अटकाववा जोईए.

७. छेवटे मारे एटलुंज जणाववुं जोईए के जो कोई माणस एम कहे के ए विधि सशास्त्र छे. तो ते शास्त्रमां बकरां पाडा मारवानुं केम लख्युं. अने वाघ जेवां भयंकर प्राणीने माटे केम न लख्युं ? तेनो पुरावो शुं कोई आपी शकशे ? कोई पण कही शकशे नहीं माटे मारी छेल्ली एटलीज प्रार्थना छे के ईश्वर सघला प्राणीमात्रनो कर्ता छे अने तेना नियमनी जे कोई विरुद्ध जई कांई पण कार्य करशे तेना उपर ईश्वरनो पूरे पूरो कोप थशे.

ली० वैद्य धीरजराम दलपतराम.

गुजरफळीया सुरत–बंदर.

नं. ७.

सुरतवाळा वैद्य तळकचंद ताराचंदनो अभिप्राय.

श्रीयुत महाशय.

आपना तरफथी महाराजा धर्मपुराधीशनी आज्ञानुसार सुरतथी प्रगट थतां देशीमित्र पत्रमां दशराना उत्सवमांज पशु वधने माटे चर्चा पत्र छपायेलछे तेना जवाबमां जणाववानुं के आ नीचे तेना नंबरवार खुलासावार लख्युं छे. ते आपने योग्य लागे तो हजुरमां रजु करशो.

आपणा देशमां वेद ए समस्त शिखा धारीओनो मुख्य धर्म छे अने हालमां जे जे धर्मो पन्थो तथा रिवाजो आपणा देशमां चालेछे तेने माननारा तथा तेने चलावनार आगेवानोने कबुल करवुं पडे छे, के अमो जे करीए छीए तथा करावीए छीए ते सघळुं वेदने अनुसरीनेज छे. त्यारे एटलुं तो सिध्द थयुं के सर्वमां मान्य शास्त्रतो वेदज छे.

१ ए प्रमाणेनुं वर्तन करी पशु हिंसा करवानुं तंत्रग्रन्थोमां एटले शाक्त लोकोए प्रमाण मानेलां तंत्र ग्रन्थोमां लखवामां आवेल छे.

२ ए (शाक्तो) ना ग्रन्थो घणां छूप अने गुप्त छे. तेथी ते सर्वे मान्य गणायज नहिं अने गणतापण नथी.

३ वेदमां अहिंसा धर्मनुंज प्रतिपादन करेलुं छे, अने वेद अहिंसानेज; मानेछे. तेम वेदनुं प्रमाण सर्व शास्त्रोमां बलवान् गणाय छे. माटे वाममार्गनां शास्त्रो प्रणामभूत मानी शकातां नथी.

४ राजा महाराजाओने ए वात एक रूढीरूप थई पडी छे. बाकी ए काम कांई अवश्य कर्तव्यनुं नथी. तेम ए कार्य नहीं करे तो तेथी कोई शास्त्रनी आज्ञानो भंग थतो नथी अने एवुं कांईपण प्रमाण आर्यशास्त्रमां छेज नहीं.

५ ते हिंसानी ' प्रवृत्ति ' न करवामां आवे तो तेथी राज्यने प्रजाने के तेना कोईपण भागने कोईपण जातनो आपत्ति योग आवतो नथी. तेम आपत्ति आववा माटे कांई पण सत्यशास्त्रमां लखवामां आव्युं नथी. मात्र रूढीने माननारा आजे थोडा दिवस ते कार्यने अकार्य गणशे. पण सत्यनो जय थशे. जेम हालमां घणां राज्योमांथी: ते हिंसा दूर करवामां आवी छे. तेथी ते राज्यने के तेनी प्रजाने कोई पण जातनुं नुकसान पहोंच्युं नथी.

६ पशुवधने बदले पर्वनो उत्सव जणाववा अने प्राणीनुं कल्याण करवा इष्टि करवी जोईए. जेमां बिलकुल हिंसानी जरूर पडती नथी अने ते क्रिया सर्वमान्य वेदशास्त्रने अनुसरी थई शके छे अने ते सत्य छे.

७ पशुवधने बदले तेनां नाक कान छेदवां अथवा आकार करवाथी ते क्रिया पूर्ण थाय ए मानवुं असंभवित छे. कारण के हिंसानो प्रसार पण एवी रीतेज दाखल थयेल छे, जेम थोडुं पाखंड पूर्वापर जतां मोटुं रूप पकडे छे, ते प्रमाणे आ रहेली रीत पण पाछलना लोकमां हिंसानी प्रवृत्ति करनारुं नीवडेज.

आ प्रश्नोनो टुंक खुलाशो उतावलने लीधे टुंकामां लख्यो छे. पण जो कोई शास्त्री के पंडित वेदने नामे आवुं हिंसा कर्म साबीत करवा इच्छा राखतो हशे अने महाराजाश्रीनी सत्यशास्त्रनो शोध करवानी तथा सत्यनुं ग्रहण करवानी इच्छा होय तो अमारी अथवा मुम्बईनी आर्यसमाजनी साथे सत्यताथी शास्त्रार्थ अथवा लेखीशास्त्रार्थ अथवा जो कोई पेपर ए वात ध्यानमां लई पोताना पत्रमां रजा आपे तो अमारा पंडितो तेम करवाने शक्तिमान थशे. माटे उपर उपरना खोटा डंभाणथी नहीं मुंझातां सत्यनुं ग्रहण अने असत्यनो त्याग करवा तथा प्रयत्नो करवा चुकशो नहीं. अने तेम करी आपन महाराजाश्रीने अघोर पापथी दूर राखवा प्रयत्न करशो. जेथी आपनुं तथा आपना महाराजाश्रीनुं ईश्वर सदा कल्याण करशे.

तथास्तु.

लि. आपनो कृपाकांक्षी,

शा. तिलकचंद ताराचंद वैद्य,

आर्यसमाजना तंत्री सूरत.

नं० ८

लींबडीवाळा भट्ट महाशंकर गोविंदजीनो अभिप्राय.

रा. रा. श्री सदाहितकारी—प्राणजीवन जगजीवन मेहता

चीफ मेडीकल ओफीसर साहेबनी हजुरमां मु. धर्मपुर स्टेट.

लींबडीथी ली. भट्ट—महाशंकर गोविंदजीना आशीर्वाद. बाद आपना तरफथी धर्म उत्तेजननुं पत्र आव्युं ते वांची अत्यन्त आनंद थयो छे. अने तेमां सात प्रश्नना मागेल खुलाशा हुं मारी यथामति प्रमाणे शास्त्रना वाक्यना प्रमाणोथी नीचे मुजब लखुं छुं.

प्रश्नः

१ वेदप्रणिहितो धर्मः अधर्म स्तद्विपर्ययः ॥

अर्थः—वेदमां कहेलुं ते धर्म कहेवाय छे. अने वेद वाक्यथी उलटुं ते अधर्म कहेवाय छे. तो वेदमां कोई ठेकाणे देवने के देवीने पाडा के बकरा विगेरे पशुवध करी चडाववानुं आवतुं नथी. तो वेद शास्त्रनो आधार पशुवधमां बिलकुल नथी.

२ मकाराः पंचदुलभाः ॥

अर्थः—मदिरा—मांस—मधुपान ए आदि पांच मकार दुर्लभ छे. इत्यादि वाक्यो तंत्र शास्त्रमां छे. ते आर्यलोकोमां सर्वमान्य नथी.

३—ते तंत्रशास्त्र करतां बलवान् सर्व आर्य लोकोमां प्रमाण **अग्निहोत्रं—गवालंभं संन्यासं पलपैत्रकं । देवराच्च सुतोत्पत्तिः कलौ पंच विवर्जयेत् ॥**

अर्थः—१ अग्निहोत्र. २ देवपूजा विगेरे ओच्छवमां, पर्वमां गायो विगेरेनी हिंसा. ३ संन्यास. ४ पित्रिना कार्योमां मांसना पिंड. दीयेर पासेथी पुत्रोनी उत्पत्ति आ पाचवानां कलयुगमां न करवां एम छे.—तेमां **यावत् वर्णविभागःस्यात् यावत् वेदाः प्रवर्तते ॥**

अर्थः—ज्यां ब्राह्मणादि चार वर्ण छे, ज्यां सुधी वेदना धर्म छे, त्यां सुधी कलियुगमां अग्निहोत्र अने संन्यास ए बे वानां थाय तेम नीकले छे. पण त्रण वांना नीकलता नथी. देवने अर्थे गौआदिनी हिंसा—पितृने अर्थे मांसना पिंड—दीयरथकी पुत्रनी उत्पत्ति आ त्रण वांनांनी कलीयुगमां चोख्खी मनाई छे एम सिद्ध थाय छे.

४—उपलां वाक्योपरथी धर्मवान् निष्कामी पोतानुं तथा प्रजाओनुं भलुं इच्छनार सात्विक धर्मवान् राजाओने देवीने माटे पशुवधनुं अवश्य कर्तव्य नथी. तेम आगळ सात्विक जनक राजा विगेरेए कोई ठेकाणे पशुवध कर्यो एम नीकळतुं नथी. अने पोतानुं तथा प्रजानुं

सारूं थयुं छे तो शास्त्रना आधारथी तथा आवा राजाओना दृष्टान्तथी पशुवध न करवो सिद्धान्त छे.

५ अहिंसा परमो धर्मः ॥

अर्थः—जेमां पशुवध विगेरे हिंसा न थाय ते सर्वोत्तम धर्म छे. आ वाक्योपरथी पशुवध नहीं करवाथी राजाओने तथा प्रजाओने आपत्ति आवे नहीं. तेम अकार्य कर्युं एम गणाय नहि एम ऊपर लखेल वाक्यनुं शास्त्र प्रमाण छे.

६ छागाभावेतु कूष्माडं ॥

अर्थः—देवी तथा ने माटे पशुवधमां बकरां तथा पाडानी हिंसाने बदले साकर कोळुं वधेरी तेनुं बलीदान आपवुं. आवी रीते साकर कोळानुं बलीदान आपवुं ते बलवान् शास्त्रनी आज्ञा तोडी गणाय नहीं.

७ बकरां तथा पाडाओनी हिंसानी जरूर रहेती नथी. कारण के साकरकोळुं वधेरवाथी काम चाले छे. तथा पशुनां कान विगेरे कापवा कांइपण जरूर रहेती नथी. क्षत्री शब्दनो अर्थ एवो छे के प्राणीओने भयथी बचाववुं.

ऊपर मुजब सात प्रश्नना खुलासा छे. आ प्रसंगमां मारे आटलुं विशेष निवेदन करवानुं के आनो जवाब लखवाने घणी लांबी मुदत जोइये के जेथी घणा शास्त्रनो आधार जोइ शकाय. आतो गई काले मने पत्र मळ्यो छे तो आज तावनी बिमारी छतां जवाब लख्यो छे. आमांतो स्वार्थ बताव्यो छे. पण आवा काममांतो बिन स्वार्थे श्रम करवा खंतीलुं माटे आटलुं विवेचन वधारे निवेदन करेल छे. एज

दा. भट्ट. महाशंकर गोविंदजी शास्त्री. लींबडी.

नं० ९.

लींबडीवाला शास्त्री करुणाशंकर गौरीशंकरनो अभिप्राय.

रा॰ रा॰ प्राणजीवन जगजीवननी पवित्र सेवामां

मु॰ धरमपुर स्टेट.

लींबडी थी ली. आपना सदा शुभेच्छक करुणाशंकर गौरीशंकरना आशीर्वाद वांचशो. बाद लखवानुं के आपना महाराणा तरफथी वर्तमान पत्रमां अहिंसा बाबत सात प्रश्नो वांचवामां आव्या छे. तेना जवाब मारी यथामति नीचे लखुं छुं.

सवाल १ लानो जवाब—आवुं लखवुं कदापि होय तो कोई मतप्रबंधवाळा ग्रंथमां हशे.

सवाल २ जानो जवाब—समस्त आर्य धर्ममां धर्मशास्त्रज मान्य गणाय.

सवाल ३ जानो जवाब—धर्मशास्त्रमां कलियुगापवादादिक विचारतां निषेध कर्यो छे एम नीकळी आवशे.

सवाल ४ थानो जवाब—त्रीजा सवालनो जवाब नक्की ठरे तो पांचमा सवालना अनुसंधाने आनो जवाब बाकीमां रहेतो नथी.

पांचमा सवालनो जवाब—चोथाने त्रीजामां अनुसंधान रहे छे.

छट्ठा सवालनो जवाब—कलि अपवादे धर्मशास्त्रना घणा ग्रंथोमां प्रतिनिधि लखावेला छे.

सातमां सवालनो जवाब—शुद्ध प्रतिनिधि तेमज कोई पशुना नाक, कंठ, छेदवां के कांई रुधिर लेवुं एनो पण प्रतिनिधिमां आवेश थाय छे पण ते शुद्ध प्रतिनिधि अमने मान्य छे.

प्रमाण वाक्योनो सारभूत यथार्थ गुजरातिमां लख्यो छे तेनां आधार वाक्यो छे.

करुणाशंकर गौरीशंकर रावल सही

लींबडी.

नं. १०.

लींबडीवाळा दवे नीलकंठ मकनजीनो अभिप्राय.

रा. रा. प्राणजीवनदास जगजीवन चिफमेडिकल ऑफिसर

मु. धरमपुर.

लींबडीथी ली. दवे नीलकंठ मकनजीना प्रणाम. बाद लखवानुं के आपना महाराणा तरफथी अहिंसा बाबत काठीयावाड टाईम्समां सात प्रश्नोना उतर बाबत खबर आपेली छे तो ते टाईम्स आज मने मळेलुं छे. अने तेमानां सात प्रश्नो वांची अत्यंत आनंद पाम्यो छुं. के जेथी करी धर्मपुर आज दिवसथी पोतानुं खरुं नाम धारण करशे, माटे ते सवालोना उत्तरो संक्षेपमां मारी यथाबुद्धिथी लखुंछुं.

अथ कलियुगे वर्ज्यपदार्थानाह ॥

समुद्रयात्रास्वीकारः कमंडलुविधारणं द्विजानामसवर्णासु कन्यासूपयमस्तथा देवराच्च सुतोत्पत्ति मधुपर्के पशोर्वधः मांसदानं तथा श्राद्धे वानप्रस्थाश्रमस्तथा दत्ताक्षतायाः कन्यायाः पुनर्दानं वरस्यच दीर्घकालं ब्रह्मचर्यं नरमेधाश्वमेधकौ महाप्रस्थानगमनं गोमेधश्च तथा मखः इमान्धर्मान्कलियुगे वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः ॥ इत्युक्तं धर्मसिंधौ शारदनवरात्रादौ होमप्रसंगेन क्षत्रियादीनां निष्कामनाप्रसंगेन व्याघ्रमाहिषमेषमत्सादिवध श्च तद्बलिनांगिकृतःइत्यप्युक्तंधर्माद्रौ ॥ १ ॥

लींबडी. द. दवे नीलकंठ मकनजी.

नं. ११.

खंभातवाळा शास्त्री छगनलाल केशवलालनो अभिप्राय.

ता. २८–९–९४ भादरवा वदी १४.

प्रश्न १ नो उत्तर.

एवा प्रकारनी पशुहिंसा करवानुं चंडीपाठ तथा देवीपुराण विगेरेमां कह्युं छे ते विषे स्थल चंडीपाठनो अध्याय बारमां श्लोक १९ मां तथा कवच १८ ने अध्याय १५ विगेरेमां जुओ.

प्रश्न २ नो उत्तर.

जे शास्त्रमां पशुवध विगेरे अयोग्य करवानुं कह्युं होय ते शास्त्र आर्यलोकमां सर्वमान्य गणाय नहीं, तेम बहुमान्य पण गणाय नहीं. कारण के तेवा दुष्ट लोकोए ते मान्य गणेलां छे. एटलुंज नहीं पण एवां शास्त्र जाणे तेवाज पुरुषोए तेवा रागथी बनावेल छे. एम नीचेना वचनो स्पष्ट करे छे. माटे तेने सर्वमान्य अथवा बहुमान्य केम गणाय.

सर्वमान्य बहुमान्य न गणाय ते विषे आधार नीचे.

धर्मसिन्धु परिच्छेदक पत्र ११९ पृष्ठ १ पंक्ति २ मां **मद्यभक्षादिप्रतिपादकवामाद्याग-मस्यतुनमान्यता** ए वचन मद्य भक्षादिक केनार शास्त्रने तथा वाममार्गना शास्त्रने प्रमाणता कबुल करतुं नथी तो चंडिपाठना १८ मां कवचमां श्लोक २८ मामां **रुधिरा** ए वचन मार्कंडेयपुराणनुं नथी कारण के रहस्य मार्कंडेयपुराणमां छे नहीं, मार्कंडेयपुराणमां तो फक्त १३ अध्याय छे. माटे ते रहस्य तांत्रिक छे ते बलिष्ट गणाय नहीं अ. १२ श्लो. १९ मां **पशुपुष्पार्ध** ए वचन पण पशुवध करवानुं कहेतुं नथी. ए तो एम बतावे छे के एवा उपचारथी एक वरस दिवस सुधी पूजन करे ने देवी प्रसन्न थाय ते प्रसन्नता चंडिपाठ एक-वार सांभले तेथी थाय ते आगल खुल्लुं लख्युं छे के **सकृदुच्चरितेश्रुते** अने ते श्लोकनो संबंध पण त्यां सुधीज छे. माटे ते वचननो तात्पर्य स्तुति श्रवण करवामां छे. वली आग्रहथी तेवां वचनोने न स्वीकार करवा सारु प्रमाणो—

मोक्षधर्मे भारते अ. २६५ प. १३१.

अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः ॥ संशयात्माभिरव्यक्तै हिंसासमनुवर्णिता ॥ सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मामनुरब्रवीत् ॥ कामकाराद्विहिंसंति बहिर्वेद्यां पशून् नराः ॥ टीका ॥ बहिर्वेद्या-

मिव सवकमसु ज्योतिष्टोमादिष्वपि नराः कामकारादेव पशून् हिंसंति न तु शास्त्रात ॥ अ० २६५ श्लोक ८ प० १३१ यदि यज्ञांश्च वृक्षांश्च यूपांश्चोद्दिश्य मानवाः ॥ वृथा मांसानि खादन्ति नैष धर्मः प्रशस्यते ॥ सुरांमत्स्यान्मधुमांसमासवं कृशरौदनं धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतत् नैतद्वेदेषु कल्पितं ॥ मानान्मोहाच्च लोभाच्च लौल्यमेतत्प्रकल्पितम् भागवते ॥ हिंसाविहारात्यालब्धैः पशुभिः स्वसुखेच्छया ॥ यजन्ते देवता यज्ञैः पितॄन्भूतपतीन् खलाः स्कं० ११ अ० ५ श्लोक ८ यजंत्यसृष्टान्नविधानदक्षिणं वृत्यै परं घ्नंति पशूनतद्विदः ॥ श्लोक० १४ ॥ पशून्द्रुह्यंति विस्रब्धाः प्रेत्य खादन्ति ते च तान् स्कन्ध ॥ ५ ॥ ये त्विह वै दांभिका यज्ञेषु पशून्विशंसंति तान् ॥

अगर हिंसा मान्य होततो विशेष वचन बतावत चंडीपाठना अध्याय १३ ना श्लोक ९ मामां चन्द्रवृत्ति टीकामां कह्युं छे के तपश्चरण कालमां परनी हिंसाथी दोष मानी सुरथ राजा ए पोताना गात्रथी रुधिर काढी बलि प्रोक्षण करी अर्पण कर्युं तेथी एम जणाय छे के तेणे ज्यारे परनी हिंसाथी तपनुं फल नहीं थाय एम जाणी परहिंसा न करी तो नवरात्रीव्रत तें शुं तपस्या नहीं अने ते तपश्चर्या पर हिंसाथी न करवी अने कलीयुगमां एवां कर्मथी दुर रहेवुं एम धर्मसिंधुमां तथा निर्णयसिन्धुमां कलिवर्ज्य प्रकरणमां चोख्खो निषेध बतावे छे. अने युगना भेदे धर्मनो भेद स्वीकारवो ते मोक्ष धर्ममां कह्युं छे. युगभेदेन धर्म भेद इति वली नीचेनां वचनो जुवो के अवश्यतानो आग्रहजाय.

देवी भागवत टीकायां कालिकापुराणवाक्यं

सिंहव्याघ्रादिकं दत्वा चात्महत्या मवाप्नुयात् ॥
मद्यं दत्वा बाह्मणस्तु ब्राह्मण्यादेव हीयते ॥ १ ॥
अवश्यं विहितो यत्र बलिस्तत्र द्विजः पुनः ॥
पिष्टेनापि घृतेनापि निर्मितस्तु समर्पयेत् ॥ २ ॥

धर्मसिंधौ परिच्छेदबीजो पत्र ३१ पृष्ठ २ पंक्ति २

तत्र विप्रेण जपहोमान्नबलिनैवेद्यैः सात्विकी पूजा कार्या नैवेद्यैश्च निरामिषैः मद्यं दत्वा ब्राह्मणश्च ब्राह्मण्यादेव हीयते मद्यमपेयमदेयमित्यादि निषेधान्मांसमद्यादियुतराजसपूजायामनधिकारः

ए वचनो जोतां सात्विक पूजामां निषेध बताव्यो छे ते जरूर होय तो न बतावे. केहशो हे ब्राह्मणने ते निषेध हो परंतु क्षत्रीने तेवो निषेध नथी, तेथी ते करे तेम केहशो तो उपर लखेलुं वचन अवश्य नहि ठरे केम के एमां द्विज पद पडयुं छे, तेथी क्षत्रिने वैश्य लेवाय छे त्यारे क्षत्रिने पण अवश्य न ठर्यु ने अवश्य मानवो होय तो पिष्टादिकथी करे तेम जणावे छे वळी धर्मसिंधुनी उपरनी लखेली पंक्तिओनी नीचे जणाव्युं छे के सर्व प्राचीन तथा नवीन निबंधकारो निबंधमां पशु हिंसानी मनाई लखे छे वळी हाल नवीन भासुराय वीगेरे पण चंडीपाठनी टीका वगेरेमां प्राचीन ग्रंथने मळता थई प वध निषेध करे छे अने सभामां पण ते मत श्रेष्ठ गणायो छे तेम छतां पशुवधरूपी अन्यथा कर्मना करनार दुर्दैव्यथी पतित थया छे के शुं ते विगेरे बताव्यु छे ते जओ. माटे अवश्य नथी.

प्रश्न ५ मानो उत्तर.

प्रजा के राजाने अंगे कोई पण प्रकारनो योग आवे नहीं अने अकार्य कर्युं एम गणाय नहीं. कारण के तेना प्रतिनिधिथी ते करवाथी सामी आपत्ति नाश थाय छे. तो आपत्ति आवशे नहीं. आधार

धर्मसिन्धु परि. २ प्रत ३३ पृष्ट १ पं०

कूष्माडो बलिरूपेण मम भाग्यादवस्थितः
प्रणमामि ततः सर्वरूपिणीं चंडिकांप्रति ॥

दानेन दातुरापद्विनाशनं—

ए वचनमां छेलुं **आपद्विनाशनं** एम लख्युं छे. तेथी एम खुल्लुं जणाय छे के पशु बली आपवा करतां कूष्मांड (कोळुं) बली आपे तेनी आपत्ति दूर थाय अने देवी प्रसन्न थाय एवुं करवाथी अकार्य कर्युं एम केम कहेवाय किं तु शास्त्रनी आज्ञा पाली एम कहेवाय.

प्रश्न ६ नो उत्तर.

पशु वधने बदले बीजी कोई हिंसा रहित क्रिया करी ते आराधवामां आवेछे तेथी शास्त्र आज्ञा भंग थई एम कहेवाय नहीं. शास्त्रकारे पशुवध न करवो ने ते जग्याए तेने बदले बीजुं बलीदान आपवानुं बताव्युं छे.

आधार—निर्णयसिन्धु परि २ पत्र ९० पृ० १ पंक्ति ९ तदुक्तं कालिका पुराणे

कूष्माडमिक्षुदंडं च मांसं सारसमेव च

एते बलिसमाः प्रोक्तास्तृप्तौ छागसमाः सदा

रुद्रयामलेऽपि । छागाभावे तु कूष्माडं श्रीफलं वा मनोहरं

वस्त्रसंवेष्टितं कृत्वा छेदयेत् छुरिकादिना

अवश्यंविहितो यत्र बलिस्तत्र द्विजः पुनः

मोक्षधर्म अ० २७२

टीकाशयः गुह्ये च—अथश्वोभूतेष्टकाः पशुना स्थालिपाके

श्लोक १३–२०

न वेति पशुस्थाने विधानमवगंतव्यं तस्मान्न हिंसायज्ञः श्रेयान्

॥ धर्म० कूष्मांडो बलि० ॥

ए वचनो जोतां पशु वधनी जग्याए कुष्मांड वध श्रीफल वध विगेरे करवाथी तेने तुल्यज थयुं एम केहेवामां कांई वांधो नथी केमके छागसमाः एम खुल्लुं लख्युं छे. उपर पण अवश्य बलिनी जग्याए अवश्यं विहितोयत्र ए श्लोकमां पिष्ट–घृत–इक्षुदंड वीगेरे बताव्यां छे ते तेनी तुल्य जाणवां अने कष्माडो बलिरूपेण एमां बलिरुपे मारा भाग्यथी मने कुष्माड मल्यो अने ते कुष्माड सर्वरुपछे. एम खुल्लुं बताव्युं छे.

प्रश्न ७ नो उत्तर.

पशुवध करवाने बदले ते पशुने ते देवनी आगल लावी प्रदक्षणा करावी पूजा करी रमतो कोईबी जग्याएं मुकी देवो पण मारवो नहीं. अने ते करवाथी ते क्रिया परिपूर्ण थई एवु गणवामां कांई पण वांधोज नथीं ते विषे आधार.

मोक्षधर्म अ० २७२ श्लो० १३

सत्येन स परिष्वज्य संदिष्टो गम्यतामिति ॥ टीकायां सत्यसंज्ञ अयाचत माग्नौ प्रक्षिपेति प्रार्थितवान् ततो हिंसाया दोषपर्यग्नि-कृतानारण्यानुत्सृजन्ति इति शास्त्रदृष्ट्या सत्येन स मृगान्परि-ष्वज्य एतेन आलंभादि पर्यग्निकरणान्तं लक्ष्यते–भागवते स्कन्ध ११ अ० ५ श्लो० १३–तथापशोरालभनं न हिंसा—

ए वचनमां कह्युं छे के सत्यनामे यज्ञ करनाराने पशुए पोते कह्युं के तुं मने अग्निमां होम तो पण ते करवुं अयोग्य मानी हिंसा करवी ते दोष छे, एम शास्त्रदृष्टिए तपासी पशुने अग्नि उपर फेरवी स्पर्श करी मुकी दीधुं पण मार्युं नहीं. तेथी ते यज्ञनुं फल पाम्यो. माटे पशु मारवानुं ज्यां कह्युं होय त्यां पण तेने स्पर्श करी छोडी देवुं तेज योग्य छे. किंवा ते पशुनी जग्या बदल उपर बतावेलां कूष्मांड विगेरे बलिदान आपवां. वली नाक, कान छेदवां ते पण योग्य नथी कारणके तेवुं करवुं कांई कह्युं नथी अने **दयया सर्वभूतेषु तथा परेष्वत्रास जननी** ए विगेरे भागवतादिकनां वचनो जोतां दया छोडी ते पशुने त्रास आपवो ए योग्य नथी. छूटां मुकी देवां ते उत्तम छे. वधारे शास्त्रार्थ मोक्षधर्ममांथी जाजली–तुलाधार– विचख्यु विगेरे प्रसंगमां जुओ तथा मीमांसामां–शेनयागनुं फल नरक कह्युं छे ते जुओ.

उपर लखेलां प्रश्नोना उत्तरो घणा सविस्तर लखी जणावत परन्तु वखत नथी जेथी बे पहोरमां केटलुंक लखी शकाय माटे संक्षेपमां प्रमाण साथे लख्यां छे. ते योग्य जणाय तो लखेलुं इनाम आपवा मेहरबानी करशो वली एवा सवालो नीकले तो अमारा तरफ मुदत पहेलां जलदी मोकलवा जेथी उत्साह पुरो थाय. मुदत पूरी थई गयेली तो पण सद्गृहस्थोथी इनाम मलवाना लोभथी एकदम श्रमथी एक दिवसमां शास्त्रार्थ खडोकरी मोकल्यो छे. माटे मुदतनो वांधोलेवो योग्य नथी ते नहीं लो एवी आशा छे.

लि० शास्त्री—छगनलाल केशवलाल— खंबात.

नं. १२.

जुनागढवाळा शास्त्री गोराभाई रामजी पाठकनो अभिप्राय.

मंगलाचरणम्

शिखिरिणीवृत्तम्

परप्राणत्राणप्रणिहितधियां धर्मजननी
दयैवैका लोके सकलजननी जीवितसुधा
असामान्यं पुण्यं मुनिभिरुदितं ज्ञानजवनै
रहिंसा संसारे स्वपरकुशलश्लाघ्यसरणिः ॥ १ ॥

श्री धरमपुरना राज्यमां बलेव तथा दशरा विगेरेमां देवी–देवने माटे थती हिंसा करवामां आवे छे. ते शास्त्रमां कांई खुलासो हशे तो धर्मपुरना राजा नामदार महाराणा साहेबनी एवी इच्छा छे के बलेव दशराने दिवसे थति हिंसा बंध करवी ते विचारना आधारथी–धर्मपुरना चीफ मेडीकल ऑफीसर– रा. रा. प्राणजीवन जगजीवनदासे सरक्युलर काढी केटलाक विद्वानोथी खुलासो लेवा सात सवालो काढेला छे. इत्यादि लखाणनी साथे ते सवालो काठीयावाड टाईम्समां ता. १६ सप्टेंबरमां बहार पडतां ता १८ मीए मारी दृष्टिगोचर थया तेज डा० साहेब त्रिभोवनदास तरफथी पण तेज तारीखे तेवा मतलबनुं बीजुं छापुं अमारा तरफ आवेलुं हतुं. तेना अमारा तरफथी ते सवालोना प्रत्युत्तर प्रमाणवचनो साथ क्रमवार लखवामां आवे छे.

प्रश्न १ लो.

उत्तर—बलेव दिवसे राजाए पशुहिंसा कोई देवार्थ करवा कोई शास्त्रमां लखेलुं नथी. एटले मूलशाखा न्यायथी ते बलि विगेरे करवा कोई पण शास्त्रविधि नथी एटले ते संबंधी शास्त्रमां वचनो नथी. हवे दशराने दिवसे पण ते दशराना तहेवार निमित्त कांई पण हिंसा करवा लखेलुं नथी. पण राजाए पोताना हाथी, घोडा तथा खड्ग विगेरे हथियारोनी मंत्रथी पूजा करवी. अने विजय मुहूर्ते घणाज उत्साहथी गाम बहार अपराजितादि अष्ट देवीनुं पूजन करी शमीना वृक्षनुं पूजन करवुं. वलि कोई जगोए पिष्टनी शत्रुनी प्रतिमा करी तेने मारी बलिदेवा लखेलुं छे. एवी रीते जय माटे दिशा पूजन साथे विजय करवा विषे लखेल छे.

हवे दशराने दिवसे पशुहिंसा करवानी केटलाक राज्यमां जे रीत चाले छे ते महान् नवमीना देवीना बलिदान लेवा माटेनी छे. दशराने दिवसे थोडो भाग नवमीनो होवा संभवथी दशरानो दिवस ते पशुवध करवा समाचार थयो हशे एम जणाय छे. ते हिंसा करवा देवीपुराणमां तथा रहस्यमां कहेलुं छे. ते पण आसुरी–काम्य–तामस कर्ताने माटे तामस काम्यकर्म लखेलुं छे.

रुधिराक्तेन बलिना मांसेन सुरया नृप ।

एवा तांत्र शास्त्रोमां वामवार्गना आगममां ते विधि कहेलो छे. तेम निर्णयसिन्धुमां देवीपुराणनुं प्रमाण आप्युं छे. तो ते खुलासा निचेला प्रश्नोना उत्तरथी थई जशे एटले वधारे विवेचन करवानी जरूर नथी.

प्रश्न २

उत्तर—शास्त्र प्रमाणमां सर्वमान्यमां मुख्य श्रुति एटले वेद अने ते पछी स्मृति एटले मन्वादि धर्मशास्त्र–ते पछी सूत्रो ते पछी पुराण ने वाराहि वगेरे तंत्रना ग्रन्थो तेमां उत्तरोत्तर प्रशस्त गणाय छे. ज्यां श्रुति प्रमाण होय त्यां स्मृति वचनो सामान्य गणाय छे. अने जे जगो श्रुति–स्मृतिकारना वचनोनो परस्पर विरोध आवे त्यां श्रुति बलवान् गणाय छे.

स्मृतिः

श्रुतिस्मृतिविरोधे तु श्रुतिरेव बलियसी

श्रुति वचनो जे कर्म करवा वारतां होय तो स्मृतिपुराण वचनो निर्बल गणाय छे. श्रुति प्रबल अने सामान्य मान्य गणाय छे.

न हिंस्यात्सर्वभूतानि मा हिंषि परमे व्योमन् ।
मागामनागामदितिं वधिष्ट—

अर्थ—सर्व प्राणीनी हिंसा न करवी. पशुनो वध करवो नहीं–अनपराधे पशुने मारवुं नहीं. एम श्रुति वचनना प्राबल्यथी देविपुराण वाममार्गना आगमनुं सामान्य पण गणाय नहि तो बहुमान्यतो शेनुंज गणाय एटलुं नहि पण धर्मसिन्धुमां कालवर्ज प्रकरणमां एवा मद्य मांसादि आगम वाममार्गनां शास्त्रो मान्य करवां नहीं एम चोखुं लखेलुं छे.

मद्यभक्ष्यादिवामाद्यागमस्य तु न मान्यता
मीमांसा द्वितीय सर्वशिष्टैश्च तदनादरात् ॥

अर्थ—बलिदानमां पशुहिंसादि तथा मद्य आपवुं ते वाममार्गना शास्त्रमां छे ने ते शास्त्रमां मान्य नथी. मीमांसामां तथा इष्टऋषि, आचार्योए तेनो अनादर करेलो. तो सात्विक

पूजा करनारा—क्षत्रिय—विगेरे तेवां पशु हिंसाना वगर वेदना प्रमाणनां वचनने मानता नथी तेम गणता पण नथी. कदि श्रुति उदित हिंसा कोई सोमादिकमां कहेछे, पण श्रुतिमां नथी कहेता. बीजा शास्त्रोक्त हिंसामां दोषछे. तेथी ते शास्त्र सामान्य पण न गणाय तो बहु मान्यतो शेनुंज गणाय.

प्रश्न १

उत्तर—-जे उपर बतावेला देवीपुराणादि रहस्य जेमांके पशु हिंसादि बलिदाननो विधि बतावेलो छे. ते शास्त्रो वामी मार्गनां होवाथी तेथी श्रुति, स्मृति तथा इतिहास पुराणनां वचन बलवान् गणाय ते बळवान् शास्त्रमां घणी जगोए हिंसानो निषेध करेलो छे.

प्रथमं श्रुतिवाक्यानि.

न हिंस्यात् सर्व भूतानि मागामनागामदितिं वधिष्ठ, नमांसं भक्षयेत् ॥ इममूर्णायुं वरुणस्य नाभित्वचं पशूनां द्विपदां चतुष्पदंगात्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्नेमाहिंषि परमे व्योमन् ॥ शतपथश्रुतिः । पशूनां नाशितव्यं ह्यपक्रामंतमेधा एते पशवः

अर्थ—सर्व एटले देवतार्थे अथवा अग्निमां होमवाने माटे कदी पशुहिंसा करवी नहीं. ने ते पशु अनपराध छे. माटे अनपराधि प्राणीने मारवां ए केवल मूर्खाइ छे.—यजुर्वेदना १३ मां अध्यायमां अजमेष (बकरुं) ते वरुणनी नाभी छे. माणस तथा जानवरने तेना उनना धाबला विगेरे थवाथी एक जातनी तेनी बीजी चामडी छे. ते त्वष्टा विश्वकर्माए ५ [illegible] छे. माटे तेवा पशुने मारीश मां. पशुनुं मांस खावुं नहीं. केमके तेमांथी हाळ सार नीकली गयेलो छे. अने अंगिकार करवानो यज्ञसार निकली गयो छे.

स्मृतिवाक्यानि

मनुभगवान् कहे छे.

यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कृत्वेह मारणं ॥
वृथा पशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य जन्मनि जन्मनि ॥

अर्थ—सोमादिक यज्ञमां-वेदमां कहेलछे. ते सिवाय एटले यज्ञसिवाय बलिदान विगेरेमां जे पशु मारेछे ते पशुहत्या करनारो जेटलां रुवाडां पशुनां होयछे तेटला जन्म सुधि ते मारणानी क्रिया करनारो थायछे.

मेधातिथिव्याख्या—तावती जन्मना मावृत्तिर्मारणं प्राप्नोति वृथा पशुघ्नः श्रुतिस्मृत्योरचोदितं पशुवधं यः करोति तच्च प्रकरणान्महानवम्यादिषु लौकिकैर्यत् क्रियतेपशुघ्न इति कप्रत्यये छांदसरूपम्

अर्थ—मेघातिथी एवीरीते उपल्या अर्थनी व्याख्या कहेछे. स्मृति श्रुतिमां कहेल नहीं एवो पशुवध करे छे एटले ते नवमी दशराने दिवसे बलिना प्रसंगे वेदमां नहीं कहेली हिंसा करनार अंधपरंपराथी वाममार्गेथी चालती आवेली लौकिक हिंसा करनारा पशुघ्न कहेवाय छे.

ते माटे मनु कहेछे के वेदमां नहीं कहेली हिंसा आपद् कालमां पण करवी नहि.

गृहे गुरावरण्ये वा निवसन्नात्मवान्द्विजः
नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥

अर्थ—गृहस्थाश्रममां ब्रह्मचर्य आश्रममां—तथा वानप्रस्थाश्रममां न कहेली हिंसा आपद् कालमां पण करवी नहीं.

यो बंधनवधक्लेशान् प्राणिनां न चिकीर्षति
स सर्वस्य हितप्रेप्सुः सुखमत्यन्तमश्नुते ॥

जे प्राणिने बंधन तथा वध विगेरे क्लेश नथी करता ते सर्व हित ईच्छनार अत्यन्त सुख पामे छे.

नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित्
न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत्

प्राणीनी हिंसा करीने ज मांसने पामेछे ने हरेक प्राणी वध छे ते नरकप्राप्त करनारो छे. माटे मांसज त्याग करवुं.

अनुमन्ता विशसिता निहंता क्रयविक्रयी
संस्कर्ता चोपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः

हिंसा करनारने टेको आपे ते तेनां अंग नोखां करनार, हणनार, वेचनार तथा वेचातुं लेनार, पकावनार, हरण करनार, खानार ए दोषभागीछे. **निवृत्तिस्तु महाफला** वेदमां कहेली अथवा बीजी सघली हिंसामां दोष रहेलो छे, तो तेथी निवृत्ति पामवी एज मोटुं पुण्यनुं फल छे.

इतिहासवाक्यानि महाभारते

अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः ॥
संशयात्मभिरव्यक्तैर्हिंसा समनुवर्णिता ॥ १ ॥
सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मा मनुरब्रवीत् ॥
कामकाराद्विहिंसंतिबहिर्वेद्यां पशुन्नराः ॥ २ ॥
तस्मात्प्रमाणतः कार्यो धर्मः सूक्ष्मो विजानता ॥
अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मेभ्यो ज्यायसी मता ॥ ३ ॥

अर्थ—वेदनी मर्यादा न जाणता एवा नास्तिक मूढ पुरुष जेने आत्मा अनात्मानुं ज्ञान नथी, तेणे हिंसादि शास्त्र प्रवर्त्तमान कर्युं छे. पण धर्मात्मा मनुए सर्व कर्ममां अहिंसाज करवी एम कहेलुं छे. ते नहिं मानी कामनापरत्व मनुष्य हिंसा करे छे. माटे धर्म पण सूक्ष्म छे. न्यायान्याय विचारी धर्म कार्य करवुं. सघला धर्ममां प्राणिनी हिंसा न करवी ए वधारे मोटो धर्म कहेवाय छे.

छेल्ला श्लोकनी टीकाकार आ रीते व्याख्या करेछे.

सर्वकर्मसु ज्योतिष्टोमादिषु अपि नराः कामकारादेव पशुं हिंसति न तु शास्त्रात् यतः धर्मात्मा मनुः सर्ववेदार्थतत्त्ववित् अहिंसा-मेवाब्रवीत् शशंस सर्वथाप्यज्ञानानां कामकारकृता हिंसाकरणे प्रवृत्तिः इति सिद्धम्

अर्थ—जे कोई कर्म एटले सोमादियागमां पण तथा बलिदानमां पण पुरुषो पोताना कामना परत्व पशुने मारेछे. कोई शास्त्राधारथी मारता नथी. केमके मनु चोखुं कहेछे के **निवृत्तिस्तु महाफला** एवी रीते अहिंसाज वखाणे छे माटे सर्वथा मनुष्यो अज्ञानथीज हिंसा कर्ममां प्रवृत्ति करे छे ए सिद्धान्त छे.

अहिंसा सकलो धर्मो हिंसाधर्मस्तथाहितः
सत्यं तेऽहं प्रवक्ष्यामि न धर्मः सत्यवादिनाम् ॥

व्यास—अहिंसाज सकल धर्म छे-हिंसा अधर्म छे. तेमां धर्मज नथी तेथी सत्य कहुं छुं के हिंसायुक्त, धर्म, कर्म, सत्यवादि (सारा माणस) नुं नथी.

दानधर्मे

इज्यायज्ञश्रुतिकृतैर्यो मार्गैरबुधो जनः ॥
हन्यात् जंतून् मांसगृध्री स वै नरकभाक् भवेत् ।

बाळि विगेरे नैवेद्यादि द्वारा अज्ञानि जन मांससारु पशुने मारी नांखे छे. ते नरक भागी थायछे.

पुराणवचनानि श्रीमद्भागवते

हिंसा विहाराह्यालुब्धाः पशुभिः स्वसुखेच्छया
यजंते देवतायज्ञैः पितृभूतपतीन् खलाः

अर्थ—हिंसा करवामां जेने प्रीति छे अने मांस खावामां घणा लोलुब्ध छे तेओ यज्ञ नैवेदादिके करीने यज्ञमां होमे छे अने देवता अने पितृ भूतनुं बानुं काढी पशुनी हिंसा करेछे.

वृत्यै परं घ्नंति पशूनतद्विदः

पशु मारवांमां मोटो दोष छे एम विचार न करनारा पोतानी वृत्ति चलाववा पशुने मारेछे.

नारदपंचरात्रे

श्रुतिर्वदति विश्वस्य जननी व हितं रुषा ॥
कस्यापि द्रोहजनकं न वक्ति प्रभुतत्परा ॥
हिंसाविधिस्तु हिंसाया निवृत्यार्थोऽस्ति सर्वदा ॥
आत्मवत् सर्वभूतानि तेन पश्येच्च नान्यथा ॥

अर्थ—श्रुतिछे ते जगनी माता छे ने ते सौनुं हीत करनारी छे. ने कोईने पण द्रोह करती नथी जे हिंसाना विधिनी श्रुति आपणने हिंसा नहीं करवानो अर्थ बतावे छे. जेमके जेवो पोतानो आत्मा वहालो छे, तेवी सघला प्राणी उपर दृष्टी करवी आ विगेरे निषेधोनां घणां वचनो छे. पण ग्रंथनुं महत्व थवाथी लख्यां नथी.

प्रश्न ४ थो.

उत्तर—राजाए देवीने महानवमीने दिवसे हिंसा करी बलिदान देवुं ए वेदोक्त अवश्य कर्म नथी. कर्म त्रण प्रकारनां छे. नित्य-नैमित्तिक अने काम्य ते न करे तो शास्त्रनी आज्ञा तोडी गणाय ने तेमां दोष पण छे माटे जरुर नित्य करवां. तेम नैमित्तिक कर्म पण अवश्य करवां पण स्मृति श्रुति विहित करवां, पण वाममार्ग शास्त्रनां प्रमाणवालां तथा पुराणमां कहेलां हिंसावालां काम्यकर्म महानवमीने दिवसे बलिदान निमित्त पशुवध विगेरे

न करे तो ते बलवान् शास्त्रनी आज्ञा तोडी एम गणाय नहीं केमके ते शास्त्रथी **न हिंस्यात् सर्व भूतानि** ॥ ए श्रुतिथी पण प्राणीने न मारवुं एम सिद्ध थाय छे. वालि उपर कही गयेला मनुवाक्यथी तथा मेधातिथिनी व्याख्याप्रमाणे महानवमी बलिदानने शास्त्रमां लौकिक क्रिया गणी छे. तेथी शास्त्र भंगनो दोष आवतो नथी. आ क्रिया कहेवी छे के चालती आवेली विरुद्ध कुलाचार क्रिया छे ने ते शास्त्राचार नथी एम व्यासे भारतमहात्म्यमां कहेल छे. अंधपरंपराथी चालती आवेली रीत अद्यापि चालती आवे छे. तो हिंसा न करवी ते उत्तम छे.

महाभारतमां कह्युं छे के

महाकुलेषु ये जाता वृद्धा पूर्वतराश्च ये
तेषामप्यसुरोभावो हृदयान्नापसर्पति ॥ १ ॥
तस्मात्तेनानुभावेन सानुषंगेण पार्थिवाः
आसुराण्येवकर्माणि न्यसेवन् भीमविक्रमाः ॥ २ ॥
प्रत्यजिष्टश्च तेष्वेव तान्येव स्थापयंत्यपि
भजंते तानि चाद्यापि ये बालिशतरा नराः ॥ ३ ॥
तस्मादहं ब्रवीमि त्वां राजन्संचिंत्य शास्त्रतः
संसिद्धादिगमं कुर्यात् कर्म हिंसात्मकं त्यजेत् ॥ ४ ॥
धर्मशीलो नरो विद्वा नीहको नीहकोपि वा
आत्मभूतं सदा लोके चरेद्भूतान्यहिंसया ॥ ५ ॥

अर्थः—मोटा कुलविशे उत्पन्न थयेला महाराजाओ, वृद्धो, पूर्वजो ते सघला आसुरि भावना थयेला छे कुलवाला होवाथी तेमना हृदयमांथी आसुरिभाव खसतो नथी. ते माटे तेना चालता आवेला जेम तेना सखाओ पण विचार कर्या शिवाय ते पण आसुरि कर्म करे छे, एटलुंज नहि पण तेने मजबुत करे छे. ते परंपरा स्थापना माटे पोते आसुरि कर्म करे छे. ने अज्ञानथी आज पण तेनो कोई तपास कर्या विना अन्धपरंपरा करे जाय छे. माटे व्यास देव नामना राजाने कहे छे. के हे राजन्! हुं शास्त्रथी विचार करी कहुं छुं के पोताना मनमां न्याय अन्याय विचारी सिधान्त करी हिंसात्मक कर्मो त्याज्य करवां. धर्मशील विद्वाने आत्मानी पेठे सौनी उपर दृष्टी करी प्राणीनी हिंसा न थाय तेम करवुं.

वळी आ महानवमी बलिदान छे ते तामस वा राजस कर्म छे एटलुंज नहीं पण ते काम्य कर्म छे.

गीतायां त्रिविधं कर्मास्ति

नियतं संगरहितमरागद्वेषतः कृतम्
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्विकमुच्यते
यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः
क्रियते बहुलायासं तद्राजसमुदाहृतम्
अनुबंधं क्षयं हिंसामनपेक्ष्यं च पौरुषम्
मोहादारभ्यते कर्म तत्तामसमुदाहृतम्

अर्थ—जे नित्य संध्यावंदनादि जेमां कामनानो संग नथी. जेने कांई पण जातनी इच्छा नथी तेनुं नाम सात्विक कर्म कहेवाय.

जेमां काममा रही छे, तथा अहंकार अभिमाम साथे जेमां घणि महेनत रहि छे ते राजस कर्म कहेवाय.

जे कर्मनो नाश थयो छे, जे कर्ममां पशुहिंसा थाय छे, अने जे पोतानुं बळतपास्या वगर अभिमान धरीने मानथी आसुरि संपत्ना मोह माटे इदं मद्यमयालब्धं इत्यादिवालु ते तामस कर्म कहेवाय.

ते कर्म महानवमीमां तथा दशराने दिवस पशुवध ए तामस कर्म छे अने काम्यकर्म छे तो ते न करवाथी शास्त्राज्ञा भंग थती नथी. केमके धर्मसिन्धुमां लख्युं छे के जे महानवमी ए पशुवध बलिदाननो राजाने अधिकार छे ते केवळ काम्यज छे.

धर्मसिन्धुः । पत्र ३१ ॥

केवलं काम्य एव नतु नित्यः निष्कामक्षत्रियादेः
सात्विकपूजाकरणे मोक्षादिफलातिशय इति

अर्थ—वामागमना प्रमाणे क्षत्रिवैश्यने मांससहित देवीने बलिदान पूजानो अधिकार छे. पण ते केवल काम्य छे, नित्य नथी. तो निष्काम क्षत्रिये सात्विक पूजा एटले पशुहिंसा-विना पण पूजा करवाथी उलटुं मोक्षादि मोटुं फल मले छे. माटे हिंसा नित्यकर्म नहीं होवाथी ते न करे तो शास्त्रनी आज्ञा तोड्यानो दोष प्राप्त थतो नथी पण सात्विक पूजाथी हिंसारहित कर्म करवाथी मोक्ष मळे छे.

मनु कहे छेः—

इन्द्रियाणां निरोधेन रागद्वेषक्षयेण च
अहिंसत्वं च भूतानाममृतत्वाय कल्पते ॥

अर्थ—इन्द्रियनो जय करी राग द्वेष क्षये करीने कोई प्राणीनी हिंसा न करे तो मोक्ष पामे छे. माटे श्रुति प्रतिपादित होवाथी ते हिंसावाला पुराणागमना वचनो प्रबल नथी माटे ते न करे तो शास्त्राज्ञानो भंग थतो नथी.

प्रश्न ५ मो.

उत्तर—आ उपरना वचनोथी हिंसात्मक कर्म तामसिक ने काम्य ए वेदोदित छे. ए तो प्रत्यक्ष जणावेलुं छे. तो ते महा नवमीनुं बलिदान पशु मारी न करे तो अमुक प्रत्यवाय लागे—एम कोई स्मृति वा पुराणनुं वचन नथी. एटलुंज नहीं पण होलिका पूजन विगेरेमां राष्ट्र दहन विगेरे काळ भेदे प्रगट वामोए निषेध करेलो छे. तेथी आमां कांई बलिदान न करे तो अमुक दोष कोई शास्त्रमां नथी. केमके आ काम्य कर्म छे. कारण के वाराही तंत्रमां नवरात्रना विषयमां मांसादि होम, बलि, मारणक, उच्चाटन कामना भेदे होम करवो तेम वाराही तंत्रमां कह्युं छे.

धर्मार्थकामसंवृद्धौ मोक्षार्थी पायसं हुवेत्
मारणे मोहने चैव तथोच्चाटनकर्मणि ॥
हुवेत् प्रदीपने वन्हौ तिलधानादितंदुलान्

अर्थ—धर्म अर्थ कामना वालाए तिल—यव—ने चोखा विगेरेनो होम करवो, मोक्षने माटे दूधपाक, मारण मोहन उच्चाटनमां मांस होम बलि करवां तो महानवमी बलि पशुवध अवेदोदित तथा काम्य छे. तेम कोई जगोए न करतां अमुक राजा प्रजा उपर भार एम लखेलुं नथी.

प्रश्न ६ ठो.

उत्तर—पशु हिंसाने बदले यज्ञमां तथा बलिदानमां बीजी क्रिया शास्त्रमां लखेली छे ते पशुजगोए पिष्टनी प्रतिमा वा कूष्मांड ने श्रीफळ लई ते पशुने ठेकाणे कल्पी तरवारथी कापि बलि देवा कहेलुं छे.

श्रीनिर्णयसिन्धौ

दुर्गे देवि समागच्छ सान्निध्यमिह कल्पय
बलिं पूजां गृहाणत्वमष्टभिः सह शक्तिभिः
सहेत्यावाह्यपूर्वोक्तमंत्रेण षोडषोपचारैः
संपूज्य माषभक्तबलिं कूष्मांडादिबलिं दद्यात्.

તેમજ તેજ ગ્રન્થોમાં કાલિકાપુરાણમાં તેજ જગો માંસ પ્રમાણે કૂષ્માંડ અને શેરડીથી માંસ પ્રમાણે આપે.

कूष्माडमिक्षुदंडं च मांसं सारसमेव च
एते बलिसमाः प्रोक्तास्तृप्तौ छागसमाः सदा

અર્થ—કોલું-શેરડી—સારસનું માંસ એ તમામ બલિની બરોબર છે ને તેથી દેવી તૃપ્ત થાયછે. એટલુંજ નહીં પણ તે પશુ મારવાના વિધિપ્રમાણે પશુવત્ કોલાને તથા શ્રીફલને વસ્ત્રથી વિંટી છરીથી કાપી બલિદાન દેવા પશુ સ્થાને યોજના કરી છે.

छागाभावे तु कूष्मांडं श्रीफलं वा मनोहरं
वस्त्रसंवेष्टितं कृत्वा छेदयेच्छुरिकादिभिः ॥

આ શ્લોકનો ભાવ ઉપર આવી ગયો છે. તથાપિ અહીં લખુંછું.

અર્થ— બકરાને ઠેકાણે કોલાં તથા શ્રીફલ એ વસ્તુઓને વસ્ત્રથી વીંટી છરીથી કાપીને તેને બલિદાનને ઠેકાણે આપવાં, આ ઉપરથી તંત્રનો વિધિ પણ સાત્વિક કર્તાએ પશુવિના કોલા વિગેરેથી કહેલો છે. એટલે રુદ્રયામલ—કાલિકા પુરાણ કહેતું હોય તો તેવી ક્રિયા કરવાથી પશુ નહીં મારી તે જગોએ કોલા વિગેરેથી વિધિ કરે તો આજ્ઞા ભંગ શાસ્ત્રનો ગણાય નહીં.

તેમજ મહાભારતમાં યજ્ઞાદિમાં બલિદાનમાં પશુવધ નહિં કરતાં બીજો વિધિ કરવો એમ કહેલ છે.

महाभारते

लोको यः सर्वभूतेभ्यो ददात्यभयदक्षिणां
ससर्वेभ्योविजानः प्राप्नोत्यभयदक्षिणां ॥ १ ॥
न भूतानामहिंसाया ज्यायान्धर्मोऽस्ति कश्च न ॥
यस्मान्नोद्विजते भूतं जातु किंचित्कथंच न ॥ २ ॥
सोभयं सर्वभूतेभ्यः संप्राप्नोति महामुने ॥
यस्मादुद्विजते लोको रूपाद्विश्मगतादिव ॥ ३ ॥
न स धर्ममवाप्नोति इहलोके परत्र च
अकारणो हि नैवास्ति धर्मः सूक्ष्मोहि जाजले ॥ ४ ॥

भूतरक्षार्थमेवेह धर्मप्रवचनं कृतं
सूक्ष्मत्वान्नतु विज्ञातुं शक्यते बहु विघ्नतः
उपलभ्यांतराचाराचारीनवबुध्यत इति ॥ गद्यं

अर्थ—लोकने विशे अभय-दक्षिणा देनार अभय पामे छे. अने अहिंसा यजन करनार पण अभय पामे छे. प्राणीनी हिंसा समान विधि धर्मने माटे नथी. जेथी कोई पण प्राणी उद्वेग पामे नहीं ते अभय थाय छे. जेथी प्राणी त्रास पामे छे ते आ लोकमां ने परलोकमां सारी गति पामतो नथी. हे मुने! सघला संप्रदाय मतनुं नाम धर्म पाडेलुं छे. पण ते धर्म सूक्ष्म छे. ते खरेखरो कोई जाणी शकतुं नथी. केमके तेमां घणां विघ्नो आवे छे तेथी कोई जाणी शकतुं नथी.

॥ अत्र नीलकंठ व्याख्या ॥

उपलभ्येति उक्षाणं वा वेह तं वीक्षदन्ते महोक्षं वा महाजं वा श्रोत्रियाय निवेदयेत् इति स्मृतिश्रुतिविहितो गवालंभ एकाचारः मागामनागामादिति वधिष्ट इत्यत्र लिंगाय गतो गवोत्सर्जविधि तद्विरुधोऽन्य आचारस्तत्र अनागामिति विशेषणात् कृत्वा हिंसा विधेरहिंसाविधिर्ज्यायान् इति गम्यते । प्रजापत्यादिपशुष्वपि तुल्यत्वादित्यास्तां तावदिति

भावार्थ—मधुपर्कमां श्रुतिस्मृतिमां कहेलो एक आचार छे. बीजी तरफथी तेनी विरुद्ध ऋग्वेदमां अनपराधि बलद तथा गायो मारवी नहीं. एवो विधि बताव्यो, बीजुं गायोने छोडी देवी ए आचार छे. ते बाबतमां विचार न करतां अनपराधि पशु यज्ञमां तथा बलिमां सरखां छे. माटे हिंसा न करतां यज्ञ करवो ने अहिंस्र बलि आपवां ए विधि श्रेय छे. एम नीलकंठनो अभिप्राय छे.

तेमज श्रुतिओमां तथा वेदमां सोमयागादि प्रयोगमां पण जे पशुहोम कहेला छे. ते जगो पाकसंस्थामां श्रौतस्मार्तकर्ममां पण ते पशुस्थाने पुरोडाश तथा चरु—आमिष विगेरे कहेला छे. तो आ लौकिक तांत्रक्रियामां प्रतिनिधि कूष्मांडादि करवामां कोई शास्त्र बाध करतुं नथी, पण विशेष अभ्युदय छे.

महाभारते

तस्य तेनानुभावेन मृगहिंसात्मनस्तदा
तपोमहत्समुच्छिन्नं तस्माद्धिंस्या न यज्ञिया
अहिंसा सकलो धर्मो हिंसाधर्मस्तथाहितः ॥ इत्यादि

अत्राख्यायिकातात्पर्यं पशुकार्येश्यामाकादिविकारांश्चरुपुरोडाशादीन्कुर्यात् इति गम्यते तथा च गृहे अथश्वोभूतेष्टकाः पशुना स्थालिपाकेनवेति । पशुस्थाने स्थालिपाको विधीयते एवमन्यत्रपुरोडाशामिक्षानां पशुस्थाने विधानमवगंतव्यं—तस्माद्हिंसानयज्ञिया ॥

भावार्थ—पशुनी जगोमां ते कार्यमां सामो—दूधपाक विगेरे अन्न विकार सपुरोडाशादिक करवा कहेलुं छे. माटे पशुस्थाने दूधनो पदार्थ वा माषान्नादि करवा लखे छे. माटे हिंसायज्ञ करवा तेथी अहिंसायज्ञ करवा ते वधारे सारू. एटलुंज नहिं, [वलि भारतादिकमां कहेलुं छे के,] धूतारा वामी लोकोए, मांस, मदिरा पूजाने बांने पोताने खावा माटे कहेलुं छे.

महाभारते

यदि यज्ञांश्च वृक्षांश्च यूपांश्चोद्दिश्य मानवाः
वृथा मांसं न भक्षंति नैष धर्मः प्रशस्यते ॥ १ ॥
सुरा मत्स्या मधुमांसमासवं कृशरौदनम्
धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतत् न वै वेदेषु कल्पितं ॥ २ ॥
मानान्मोहाच्च लोभाच्च लौल्यमेव प्रकीर्तितम्
विष्णुमेवाभिजानंति सर्वयज्ञेषु ब्राह्मणाः ॥ ३ ॥
पायसैः सुमनोभिश्च तस्यापि यजनं स्मृतं

अर्थ—यज्ञीय वृक्ष गोयूपादि करी पशुने बांधी यज्ञद्वारा मांस थवाथी वृथा नथी खाता ए कोई धर्म नथी. तेमज सुरा, मत्स्य, मधु, मांस, आसव, लीमडी विगेरे पदार्थो वेदमां नथी ए सघलुं धूताराओए पोताना मोह, लोभथी प्रवर्तमान करेलुं छे. जे विष्णुने जाणे छे ते सघला ब्राह्मण पुष्पादिकथीज देवनुं पूजन करे छे.

आ हिंसाचाल पशुहिंसानो त्रेतायुगथी वधारे बलवान् थयो छे. एम महाभारतमां तथा इतिहासमां छे. ते नीचे—

इत्यर्थं निर्मिता वेदा यज्ञाश्चौषधिभिः सह एभिः सम्यक्प्रयुक्तैश्च प्रीयन्ते देवताक्षितौ । इदं कृतयुगं नामकालश्रेष्टःप्रवितितः । अहिंसा यज्ञपशवो युगेऽस्मिन्नतदन्यथा तत् त्रैतायुगं नाम त्रयी यत्र भविष्यति ॥ प्रोक्षिता यज्ञपशवो वधं प्राप्स्यंति वै मखे । ततस्तिष्ये चरुं प्राप्ते युगे कलिपुरस्कृते ॥

एकपादस्थितोधर्मो यत्र तत्र भविष्यति
यत्र यज्ञाश्च वेदाश्च तपः सत्यं दमस्तथा

अहिंसाधर्मसंयुक्ताः प्रचरेयुः सुरोत्तमाः । रुचोदेशः सेवितव्यो मावोधर्मः पदास्यशेत् ॥

भावार्थ—वेद साथे औषधि थई छे माटे औषधिथी बलि विगेरेथी देवी प्रसन्न थाय छे.—भगवान् कहे छे—हाल सत्ययुगमां पशुवध नथी. त्रेतायुगमां तेनुं प्रबल थाशे. ज्यारे कलि आवशे त्यारे बंध थशे तो तमारे जे जगो अहिंसा विधि थाय ते जगोए रहेवा जवुं.

वली कलीयुगमां धर्मसिंधुमां हिंसाविधि मधुपर्कादिकमां मने करी छे. **मधुपर्केपशोर्वधः श्राद्धेमांसप्रदानंच वर्ज्यं** ॥ इत्यादि श्रुतिस्मृतिमां हिंसाविधि पण निषेध करेलो छे. तो तात्रोनो विधि पशुवध वर्ज्य होय तेमां शुं आश्चर्य.

वलि केटलीक जगो वास्तु नैवेदमां बलिदानमांपण अडदनो लोट लई तेनो पशु करी बलि आपवा कहेल छे.

शांतिसारे.

जयंताय ध्वजं पीतं पैष्टं कर्म च संत्यजेत्

एम वास्तु बलिमां पण पिष्टनां पशु कहेल छे. तेमज चातुर्मास्यादिकमां पण हाल पिष्टनाज थाय छे. तेमज श्रुतिमां जे जगो वसानुलंभन कहेलुं छे. ते जगोए कात्यायने पोताना सूत्रोमां (**पयस्यावा**) एम पशुस्थाने पयस्या करवा लखेलुं छे.

स्मृत्यंतरे.

पशुस्थाने पुरोडाशं निर्वपेत् पशुदैवतं
आमिषामथवा कुर्यात् पूर्णाहुतिमथापि वा

पशुस्थाने पुरोडाश ते देवतानो करवो वा दूधनी आमिष दहिं नांखी करवी वा पूर्णाहुति करवी.

ते मनुए पण पशुस्थाने पिष्टपशु कहेल छे.

यज्ञे पिष्टपशुं कुर्यात् संगे घृतपशुं तथा

यज्ञमां बलिमां पिष्टनो वा घृतनो पशु करवो वृथा पशु करी बंध विधि करवो तेमां कोई शास्त्रनो बाध नथी.

प्रश्न ७ मो.

पशुवध करवाने बदले तेना नाक कानने छेकोकरी ते प्राणीने छुटुं मेली देवामां आवे तो क्रिया करी थई गणाय के केम ?

उत्तर ७ मो.

पशुवध करवाने बदले तेना अंगने छेदन करी प्राणीने छूटो मूकवानो लेख कांई लखेलो नथी. परन्तु ॥ **रुधिराक्तेन बलिना मांसेन सुरया नृप** ॥ एवा वचनथी ते पशु मांहेना एक देशना रुधिर सहित अन्नथी बलिदेवाय तेमां प्रत्यवाय नथी केमके बलिना विकल्पमां पोताना अंगनुं रुधिर मात्र लखेलुं छे. अने वधना रुधिरथी पण तृप्ती थाय छे. माटे पोतानो निष्क्रय पशु साथे करी तेना अंगनुं रुधिर अने ओदन धरी तेने छूटुं मुकवा हरकत नथी. सोमादि यज्ञमां त्वष्ट्रा नामना पशुने यज्ञस्तंभे बांधी पर्याग्निकृत पशुने प्रदक्षिणा करावी नहीं मारी छूटी देवा लेख छे. तेमज अश्वमेधादिकमां आरण्य पशुनुं आलंभन करी छोडी देवा लेख छे. तेमज आम चालतो रीवाज मधुपर्कमां गृह्यप्रमाणे चाले छे.

यजमान कहे छे-गौः गौः गौः एम कही बलिने ग्रहण करे छे. ते माता रुद्राणां इत्यादि मंत्र भणीने कहे छे के—**उत्सृजत तृण्यायतु**—एम कही ते पशुनुं उत्सर्जन करवा कहेलुं छे. तो पशुनो उद्देश देवीतरफ करे तेना अंगभंगथी रुधिर—ओदनथी बलि देवामां कांई हरकत नथी. तथापि कूष्मांडादिनी पूजा करी धर्मसिन्धुमां कहेलो विधि वधारे प्रशस्त छे.

ते रुद्रयामल प्रमाणे कूष्मांड तथा नालीयेरने वस्त्र विंटि तेनी पूजा करी धर्मसिन्धुमां कहेला विधिप्रमाणे बलि आपवो.

कूष्मांडो बलिरूपेण ममभाग्यादित्यादि

इत्यादि विधिथी कूष्मांडथी बलि पशु स्थाने देवुं. आ विधि यज्ञमां घणी जगाये छे. तेम आ पशुबलि वेदोदित नथी एटले प्रत्यवाय न करे.

उपसंहार तात्पर्यार्थ.

दशराने दिवसे महानवमी निमित्त देवता बलि वेदोदित नथी.—**न हिंस्यात् सर्वभूतानि** एवी श्रुतिथी हिंसा करवा सौ प्राणीने मनाई करी छे. कदापि देवीपुराणमां तथा चंडिपाठ विगेरेमां बलिदानमां पशु लखेलो छे. परन्तु ॥ **नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत्** ॥ एम मनुए कहेलुं छे. हिंसा आपद् काळमां पण न करवी एम कहेलुं छे. ॥ **सर्वथान्नं यदा न स्यात् तदैवामिष माश्रये** ॥ आवी रीते कहेलुं छे. ॥ **कलौ मनुपराशरौ** ॥ एवा लेखथी कलियुगमां मनु तथा पराशर बेए मान्य गणाय छे. वळी अनपराधि प्राणीनी हिंसा न करवी एम वेद कहे छे. ॥ **अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टं धर्ममप्याचरेत् न तु** ॥ मनुए पशुवध **अस्वर्ग्य कहेलो** छे. लोकविद्विष्ट पण छे. माटे पशुनी जग्याए कूष्मांडादि बलि आपवुं ए श्रेष्ठ छे. तथास्तु.

आपनुं लखाण अमारी पासे घणुं मोडुं आववाथी घणो शोध थई शक्यो नथी तेथी संपूर्ण खुलाशा नथी.

ता० २०—९—१४.

पाठक. गोराभाई रामजी,

जुनागढ कन्याशाळापासे.

न. १३.

शास्त्री हरिदत्त करुणाशंकरनो अभिप्राय.

आस्तिकवर्ग विभषण रा. रा. प्राणजीवन, चीफ मेडिकल ऑफिसर

धर्मपुर स्टेट.

आपनुं छापेलुं पत्र ता. १४–९–९४ ने रोज रवाना करेलुं मने ता. १७–९–९४ ने रोज सायंकाले मळ्युं छे. आपनी अहिंसा धर्ममां सारी रुचि जांणी चित्त प्रसन्न थयुं छे. आपना लखेला प्रश्नोनुं उत्तर सविस्तर आपवा अधिक कालनी अपेक्षा छे. तथापि आपे सत्वर उत्तर आपवा जणावेलुं छे. माटे टुंकी मुदतना प्रमाणमां टुंकामां पण खुलासावार आपना प्रश्नोनो अनुक्रमे उत्तर आपुं छुं. ते उपर लक्ष आपशो.

१—आ प्रकारनी हिंसानु प्रतिपादन देवीभागवत, कालिकापुराण, रुद्रयामल तथा डामरतंत्र आदि तंत्रग्रन्थो तथा दुर्गाभक्तितरंगीणीआदि शास्त्रग्रंथोमां छे.

२—आ जातिना ग्रन्थो दुर्गाना उपासनाओमां मान्य गणाय छे. सर्व आर्य प्रजामां मान्य गणाता नथी. कारण के आ एक पोतपोतानो कुलाचार छे. माटे जेओना कुलमां उपास्य स्वदेव दुर्गा छे, ते कुलना पुरुषोने उपरना ग्रंथो प्रमाणभूत छे. देवीना भक्तो पण बे प्रकारना छे. एक वाममार्गी तथा बीजा दक्षिणमार्गी; तेमां वाममार्गी लोको महानवमीनी समाप्तीमां साक्षात् पशु महिषादिनो देवीनी सन्मुख वध करे छे. तेमज मद्यपान पण करे छे. परंतु जे दक्षिणमार्गी छे, तेओ कूष्मांड [कोलुं] वा श्रीफल आदिनो पशुने स्थले उपयोग करे छे. माटे शक्ति भक्तीमां पण केवल वाममागाओनेज हिंसाप्रतिपादक क्रियाप्रधानग्रन्थो मान्य छे. सकल आर्यजनोने ए ग्रन्थ सर्वथा मान्य नथी.

३—धर्मसिन्धु, निर्णयसिन्धु आदि सर्वमान्य ग्रंथोमां उपरनी क्रियाना संबंधमां आप्रमाणे लख्युं छे.

विप्रेण यवहोमान्नबलिनैवेद्यैः सात्विकीपूजा कार्या नैवेद्यैश्च निरामिषैः ॥ मद्यं दत्वाब्राह्मणस्तु ब्राह्मण्यादेव हीयते ॥ मद्यमपेयमदेयमित्यादिनिषेधानां मांसमद्ययुत पूजायां ब्राह्मणस्य नाधिकारः स च

केवलं काम्य एव न नित्यः ॥ निष्कामक्षत्रियादेः सात्त्विकपूजाकरणे मोक्षादिफलातिशयः ॥ (ध० सिं० द्वि० प० पत्र ६६).

अर्थः—जव होम, अन्न बलि तथा नैवेद्य वडे सात्विक पूजा करवी, मांसरहित नैवेद्य समर्पवुं. मद्य अर्पण करवाथी ब्राह्मण ब्राह्मत्वथी भ्रष्ट थायछे, मद्य पीवुं नहीं तेम आपवुं पण नहीं इत्यादि निषेध वाक्यो छे. माटे मांस, मद्य सहित पूजानो ब्राह्मणने अधिकार नथी. क्षत्रियने मांस मद्ययुक्त जप होमादि सहित राजसपूजामां पण अधिकार छे. आ स्थले अपि शब्दनुं ग्रहण करेलुं छे. ते उपरथी तेनो सात्विकपूजामां पण अधिकार छ. आ काम्यकर्म छे. नित्यकर्म नथी माटे काम्यकर्म न आचरवाथी कोई प्रकारनी हानिनो संभव नथी. मुमुक्षु पुरुषने तो काम्य निषेधनुं वर्णन योग्य छे. निष्काम क्षत्रिय आदिने सर्वोत्तम फळनी प्राप्ती थाय छे.

निर्णयसिन्धुना द्वितीय परिच्छेदमां लख्युं छे के,—

अशक्तौ ब्राह्मणेन च कूष्मांडादिभिर्बलिदानं कार्यं ।

उक्तं च कालिकापुराणे

कूष्मांडमिक्षुदंडं च मांसं सारसमेव च
एते बलिसमाः प्रोक्ता स्तृप्तौ छागसमास्तथा
छागाभावे तु कूष्मांडं श्रीफलं वा मनोहरं
वस्त्रसंवेष्टितं कृत्वा छेदयेच्छुरिकादिना

अर्थः—क्षत्रिय तथा वैश्ये तथा ब्राह्मणे कूष्मांड विगेरेथी बलिदान आपवुं. कालिकापुराणमां कह्युं छे के—कूष्मांड, शेरडी सांठो, सारसनुं मांस ए बलितुल्य समजवां, तेथी देवीने बकरा बरोबर तप्ति थाय छे. रुद्रयामलमां पण कह्युं छे के,—

छागने अभावे कोलुं अथवा संदर श्रीफळने वस्त्र वडे वींटीने छरी विगेरेथी तेने कापवां—

उपरना वाक्यमां एम लख्युं छे के अशक्त क्षत्रियादिये कूष्मांडादिनो बलि आपवो तो दयावान् राजर्षिनी आवां क्रूरकर्ममां अप्रवृत्तिने अशक्तिरूपे गणवामां कशो बाध नथी.

धर्मसिन्धुमां बलिदान प्रकरणमां लख्युं छे के,--

सकामेन क्षत्रियादिना सिंहव्याघ्रनरमहिषच्छागसुकरमृग-पक्षिमत्स्यनकुलगोधादिप्राणिस्वगात्ररुधिरादिमयो बलिर्देयः

अर्थः—क्षत्रि जो कामना विशेष युक्त होय तो तेणे सिंह, व्याघ्र, नर, महिष, छाग, सुकर, मृगपाक्षि, मत्स्य, नोलियुं, घो विगेरे प्राणीनो तथा पोताना रुधिर विगेरेनो पण कामनानुसार बलि आपवो. आथी तुच्छ कामनारहित क्षत्रियने आ हिंसा प्रधानकर्म आदरवा योग्य नथी एज स्पष्ट समजाय छे. वळी मद्यमांसादि वडे आराधन वामाचार गणाय छे, अने वाममार्गने अनुकूळ शास्त्रो कलियुगमां प्रमाणभूत नथी. एम धर्मसिंधुकार कलिवर्ज-प्रकरणमां कहे छे.

मद्यभक्षादि वामाद्यागमस्य तु न मान्यता

मद्य मांसादि भक्षणनुं प्रतिपादनकरनारा वाममार्गना शास्त्रो कलिमां प्रमाणभूत नथी.

मा हिंस्यात्सर्वभूतानि कोई पण प्राणिनी हिंसा करवी नहीं. **अहिंसा परमो धर्मः को धर्मोभूतदया** इत्यादि श्रुतिस्मृति तथा आप्तपुरुषना वाक्यो अहिंसा प्रतिपादक अनेक छे. परंतु वखते तेमां जगाना संकोचने लीधे आ स्थले सर्व लख्यां नथी.

४—-सर्व राजाओने ते अवश्य कर्तव्य नथी. तेम न करवामां आवे तो कोई प्रबलशास्त्रनी आज्ञानो भंग थतो नथी. वळी सात्विकी क्रिया करवाथी ए एकदेशीशास्त्रनुं मान पण रहे छे.

५—-जो देवी पोताना प्रधान उपास्य देव होय तो तेनी योग्य समये आराधना न थवाथी हानिनो संभव खरो परन्तु सात्विकी पूजावडे श्रीजगदंबानुं श्रद्धा भक्तिपूर्वक रूडे प्रकारे आराधन थई शके छे. माटे हिंसा प्रधानक्रिया न करवामां कशो पण बाध नथी.

६—-आ प्रश्ननुं समाधान उपरना प्रश्नोना उत्तरथी थई गयेलुं आपने जणाशे माटे ते विशे अधिक लखवा प्रयोजन जणातुं नथी.

७—-एवी रीते छेको देवा करतां ए तामसक्रिया नज करवी ए अतिउत्तम मार्ग छे.

उपसंहार.

आपना महाराजाश्रीने आ प्रकारनी वृत्ति थई छे, तेथी तेमने धन्यवाद घटे छे. आप लखोछो तेवी वृत्ति एमनी होय तो खरेखर राजर्षिपदने योग्य छे. ज्यारे आ प्रकारे तेनी वृत्तिनुं वलण अहिंसा तरफ छे. तो तेओ शिकारने बदले पण बिचारां निरपराधि मृगादि पशुओनो पण वध नहींज करता होय, जे सर्व प्रकारनी हिंसाथी निवृत्त छे. तेणे बलिनिमित्त पण हिंसा करवी उचित नथी. सघला भरतखंडना राजाओनी श्रीधर्मपुरना राजाना सरखी वृत्ति थाओ. एम अमे श्रीपरमात्मपासे याचना करिए छीए.

योधर्मपुरभूपालः सद्धर्मनिरतः शुचिः
हिंसाप्रधानं स कथं धर्माभासं समाचरेत्

लि० हरिदत्त करुणाशंकर.

जुनागढ सं० पाठशालाना शास्त्रीना आसीर्वाद

नं. १४.

वैद्य रघुनाथ इंद्रजीनो अभिप्राय.

हिंसा न करवाथी सारुं छे, एवां वाक्य श्रीमद्भगवद्गीता तथा श्रीभागवतमां छे. जेने मोटा मोटा आचार्यो प्रमाण माने छे. अने जेनी उपर टीकाकारे गीताजीमां **अहिंसासत्यमस्तेयमित्यादि** वाक्यो लखलां छे, ने श्रीमद्भागवतमां पण एकादश स्कंधमां विभूति अध्यायमां लखे छे जे **भूतानामविहिंसनं** ने जे उपर आज कायदा चाले छे, ते स्मृतिमां पण **अहिंसा परमोधर्मः** लखे छे माटे हिंसा न करवाथी श्रेय छे. ने हिंसा करवानुं देवीपुराण अथवा कालिकापुराण एमां लख्युं हशे, ते कांई सदाचार के आर्यधर्ममां मानवा लायक छे नहीं. तेना उपासक तेने माने छे. ने जे पाडा, बकरानो वध करे छे, ते रूढिथी करता हशे. कारणके कोई सारा ग्रन्थमां एवुं लख्युं नथी. जे हिंसा न करवाथी नुकसान थाय पण हिंसा जेने वालि छ तेवां केटलांक मनुष्य वहेम नांखे छे. जे दरसाल करता होय ते न करवाथी नुकसान थाय ए वहेमथी मनुष्य डरतां हशे. पण कोई सारा ग्रन्थमां हिंसा न करवाथी नुकसान थाय एवुं अमारा जाणवामां आव्युं नथी.

लि० जुनागढना.

वैद्य, रघुनाथ इंद्रजी प्रश्नोरानागर.

नं. १९.

धोराजीवाला पारेख वनेचंद पोपटनो अभिप्राय.

रा. रा. प्राणजीवन जगजीवन, चीफ मेडीकल ऑफिसर.

मु. धर्मपुर.

धोराजीथी लि. पारेख, वनेचंद पोपटना जुहार वांचशो. बाद आज रोज आपना महाराणा तरफथी सात प्रश्न पूछवामां आव्या छे. तो तेनो जवाब हुं यथामति आपुं छुं ते स्वीकारशो.

अहिंसानिषेधप्रकरणम्

प्राणिमात्रहिंसानिषेधनामिषाशननिषेधः ॥
तत्र महाभारते देवान् प्रति महर्षिवचनम् ॥
बीजैर्यज्ञेषु यष्टव्यमिति वै वैदिकी श्रुतिः ॥
अजसंज्ञानि बीजानि छागं नो हन्तुमर्हथ ॥

अर्थः—कोई जीव प्राणीमात्रनी हिंसा न करवी तथा मांस भक्षण न करवुं. तेना प्रतिपादन करनारा श्लोकनो अर्थ–महाभारतने विशे देवताओप्रत्ये महार्षिनुं वचन क, हे देवो ! यज्ञमां धान्यना बीजे करीने होम करवो ए वेदनी श्रुति कहे छे. ने अजे करीने होम करवो एम पण वेदनी श्रुति छे. तो अज एटले न उगे एवां धान्यनां बीज समजवां पण अज एटले बकरो न समजवो. माटे बकरांने मारवा तमो योग्य नथी.

श्रीमद्भागवते चतुर्थस्कंधे, प्राचीनमर्हिषिप्रति नारदवाक्यं.

वायुमत्स्यपुराणयोर्देवेंद्रं प्रति महर्षिवाक्यम् तथा च ।
यज्ञो बीजैः सुरश्रेष्ठ येषु हिंसा न विद्यते ॥
त्रिवर्षपरमं काल मुषैतै रप्ररोहिभिः ॥

अर्थः—वायुपुराण तथा मत्स्यपुराणमां देवेंद्रप्रत्ये मुनिये कह्युं छे. हे देवेंद्र ! त्रण वर्ष सुधी पडतर रहेल ने वावतां उगे एवां धान्यनां बीजथी यज्ञ करवो [कारण के आवां धान्यने विशे हिंसा नथी अने उगे एवा धान्यथी यज्ञ करवानी शास्त्रमां मनाई छे. तो देवने केम राजी कराय ? नज कराय.] माटे हिंसारहित काम करवां एज वेदनुं मत छे.

भो भो प्रजापते राजन् पशून्पश्य त्वयाध्वरे
संज्ञापितान् जीवसंघान् निर्घृणेन सहस्रशः

अर्थः—हे प्रजापति राजन् ! दयारहित एवो तुं तेणे यज्ञमां मार्या जे हजारो पशु तथा ते यज्ञमां मार्या जे बीजी जातना केटलाक जीवसमूह तेने मारा बताववाथी नजरे जो.

एते त्वां संप्रतीक्ष्यन्ते स्मरंतो वैशसं तव
संपरेतमयःकूटैश्छिदंत्युत्थितमन्यवः

अर्थः—यज्ञमां मार्या जे पशुओ तथा बीजा जीवना समूहो ते सघलां तारा वैरने संभारता तारी वाट जोईने उभा छे. आ देहनो त्याग करीने परलोकमां गयो जे तुं तेने देखीने जेओने घणो क्रोध थयो छे. एवां सर्व पशुओ तथा बीजा जीवना समूहो लोढाने कुवाडे करीने तने छेदशे (कापशे).

नारदपंचरात्रवचनम्.

श्रुतिर्वदति विश्वस्य जननीव हितं सदा
कस्यापि द्रोहजनकं न वक्ति प्रभुतत्परा

अर्थः—समर्थ परम दयालु मूर्ति ईश्वरने प्रतिपादन करनारी जे श्रुति ते मातानी पेठे निरंतर जगतना हीतनेज कहे छे. पण कोई जीवनो द्रोह थाय तेवुं वचन नथी बोलती. माटे वेदमां हिंसा करवानुं कोई जगाए कह्युं नथी.

न तच्छास्त्रं तु यच्छास्त्रं वक्ति हिंसा मनर्थदाम्
यतो भवति संसारः सर्वानर्थपरंपरः

अर्थः—अनर्थने आपनारी हिंसानुं जे शास्त्र प्रतिपादन करतुं होय. तो ते शास्त्र मान्य गणातुं नथी. समग्र दुःखनी परंपरावालो जे संसार तेमां वारंवारज मृत्युरूपी प्रवाह जीवनी हिंसाथी थाय छे. जे शास्त्र हिंसानुं प्रतिपादन करतुं होय तेने तो शास्त्रज मानवुं नथी.

भारते भीष्मवचनम्.

सर्वकर्मस्वऽहिंसां वै धर्मात्मा मनुरब्रवीत्
कामकाराद्विहिंसंति बहिर्वेद्यां पशून्नराः

अर्थः—धर्मात्मा मनु ते सर्व कर्ममां कोई प्राणिनी हिंसा करवी नहीं एम कहेता आव्या छे. मांसना खानारा मांस खावानी इच्छाथी यज्ञशालानी बहार पशुओने मारे छे, ते केवल रसास्वाद माटेज छे. पण शास्त्र प्रतिपाद्य नथी.

तस्मात् प्रमाणतः कार्यो धमः सूक्ष्मो विजानता
अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मेभ्यो ज्यायसी मता

अर्थः—माटे विशेषे करीने सर्व शास्त्रना सिद्धान्तने जाणनारो जे पुरुष तेणे सर्व शास्त्रना प्रमाणथी अहिंसारूप जे सूक्ष्मधर्म तेज करवो केम जे सर्व भूतनी जे अहिंसा ते सर्व धर्मथी श्रेष्ट मानी छे.

वृद्धपराशरेणोक्तम्

यस्तु प्राणिवधं कृत्वा देवान् मांसेन तर्पयेत्
सोऽविद्वांश्चंदनं दग्ध्वा कुर्यादंगारलेपनम्

अर्थः—जे पुरुष प्राणीनी हिंसा करीने देवताओने मांस वडे तृप्त करे छे. ते मर्ख पुरुष सारुं सुगंधिवाळुं चंदन बाळीने तेनी राखनुं पोताने शरीरे लेपन करे छ. माटे कोई काममां प्राणीनी हिंसा करवी नहीं.

महाभारते युधिष्टिरं प्रति भीष्मवचनम्

प्रोक्षिताभ्युक्षितं मांसं तथा ब्राह्मणकाम्यया
निर्दोषं सर्वथा मांसं विद्यते नैवभूतले

अर्थ—हवे मांस भक्षणना निषिद्ध वाक्यो कहेवामां आवे छे. महाभारतमां युधिष्टिर-प्रत्ये भिष्मपिताए कह्युं छे, कोई कपुरुषे देवताने निवेदन कर्युं तथा पित्रियोने निवेदन कर्युं एवुं जे मांस तेना भक्षण विशे मोटो दोष छे, ब्राह्मणनी आज्ञाए करीने मांस भक्षण करवुं तेने विशे पण दोष छे. माटे कोई प्रकारे मांस निर्दोषवाळुं नथी. तेथी तेनुं भक्षण क्यारेच न करवुं.

सप्तर्षयो वालखिल्यास्तथैव च मरीचयः ॥
अमांसभक्षणान् राजन् प्रशसांति मनीषिणः ॥ ११ ॥

अर्थः—अहिंसा धर्मयुक्त छे. रुडीबुद्धिवाळा एवा जे वसिष्टादि सात ऋषिओ तथा सूर्यना किरण ने सूर्यना मंडळने विशे रहेनारा जे सात हजार वाल्यखील्य नामे ऋषिओ मांस भक्षण नथी करता. तेना वखाण करे छे. ने मांस भक्षण करे छे. तेनी सौ माणस निंदा करे छे. माटे मांस भक्षण न करवुं.

पूर्वं तु मनसा त्यक्त्वा तथा वाचा च कर्मणा
न भक्षयति यो मांसं त्रिविध सो विमुच्यते

अर्थः—हे राजन् ! जे पुरुष प्रथम तो मने करीने पछी वाणीथी पछी देहे करीने पछी कर्मे करीने जे मांसने नथी खातो ते अनेक प्रकारना संसारना दुःखथी मूकाय छे. ने सुख पामे छे. तेथी मांस भक्षण न करवुं.

न हि मांस तृणात्काष्ठादुत्पलाद्वापि जायते
जंतुधाताद्भवेन्मांसं तस्माद्दोषोपि भक्षणे

अर्थः—हे राजन्! मांस खडथी उत्पन्न नथी थतुं तथा काष्टथी उत्पन्न थतुं नथी तथा पाषाणथी थतुं नथी. मांस तो जंतुओना घातथी थाय छे. माटे मांस भक्षण विषे मोटो दोष छे.

ऋषिभिः संशय पृष्ठो वसुश्चेदिपतिः पुरा
अभक्ष्यमपि मांसं सप्राह भक्ष्यमिति प्रभो ॥ १४ ॥
आकाशात् पतितः सद्यो भूमौ स नृपातस्तदा
एतदेव पुनश्चोक्ता विशेषे धरणीतलम् ॥ १५ ॥

भावार्थः—हे समर्थ युधिष्ठिर राजा—पूर्वे विश्वतनामे इंद्र थयो तेणे पशुओनी हिंसायुक्त यज्ञ करवा प्रारंभ कर्यो हतो. ते यज्ञस्थानमां महात्मा सनकादिको आवी चड्या. ते महात्माओए इंन्द्रादि देवगणोने कहयुं के हिंसायुक्त यज्ञ करवानी वेदमां मनाई छे. अने तमो देवता थईने हिंसामय यज्ञ करीन मांस भक्षण करोछो. ते तमोने घटतुं नथी एवी रीते ऋषिनो ने देवगणोनो विवाद चाल्यो ते वखतमां चेदी नगरीनो राजा चरववसु महा धर्मवान् त्यां आवी पहोच्यो. त्यां ऋषिमहात्माओए कहयुं के हे राजन्—अमारो ने आ देवताओनो संवाद तेमां तमो मध्यस्थ थाओ अने यथार्थ कहो. त्यारे वसुराजाए इंद्रने पक्षपाते करीने कहयुं के वेदमां हिंसामय यज्ञकरीने मांस भक्षण करवानुं कहयुं छे. एवुं असत्य वचन बोलतां तत्काळ आकाश थकी पृथ्वीमां पडयो त्यारेवली वसुराजाने माहात्माए कहयुं के साचुं तुं बोल. त्यारे ते राजा प्रथमनी पेठे बोल्यो. एटले तुरत पृथ्वी फाटी एटले ते वसुराजा पाताळमां पड्यो ने महद् दुःखने पाम्यो. एवी रीते पशुने मारीने मांस खावुं आटलुं बोल्यो तेथी पातालमां पडयो. माटे जे पशुनो वध करे ने मांस खाय तेने पाप लागेछे माटे पशओ मारवां नहीं ने मांस खावुं नहीं. ए श्रुतिमां तथा स्मृतिमां सिद्धांतछे.

पारेख, बनेचंद पोपट मोतिचंद,
मु० धोराजा.

नं. १६.

धोराजीवाळा पारेख, पोपट मोतिचंदनो अभिप्राय.

धोराजी तारीख १८ सप्तेम्बर १८९४.

सदा महेरबान राजमान्य राजश्री प्राणजीवनदास वि० जगजीवनदास महेता. धर्मपुरना चीफ मेडीकल ऑफीसर साहेब मु० धर्मपुर धोराजीथी ली. शा. पोपट मोतीचंद तथा वकील जगन्नाथ वाशणजीना यथायोग्य घणा मान्यनी साथे कबुल करशो.

लखवाने घणी खुशी उपजे छे के ता. १८ सप्टेम्बर १८९४ ना मुंबई समाचारमां आपनी आगेवानी निचेनो एक आर्टिकल अमारा वाचवामां आव्यो तेमां दशरा बलेव विगेरे तहेवारने दिवसे धर्मपुरमां देवीने के देवने भोग आपवा माटे पाडा बकरा ने बीजा प्राणीओनो वध करवामां आवे छे. ते शास्त्रविहीत छे के निषेध छे. ते बाबत सात सवालो काढी तेनो विद्वानो पासेथी खुलासो मेळववानी इन्तेजारी राखेली होय एम जणाय छे. अमो आशा राखीए छीए के, आवा साहसीक काममां आपने पूरता खूलासा मली जशे. वखत घणो थोडो होवाथी अमे अमारी उमेदमां संकोचाईने पण जणाववानी रजा लईए छीए. आपना तरफथी थएला सवालोमांथी ३ त्रीजा सवालनो खुलासो आपवानी अमो अमारी अल्पबुद्धि प्रमाणे घणी अगत्यता जोईए छीए. देवी देवने नामे हिंसा करवानी रूढी जुनी बुद्धिना ओछी समजणवालाए चलावी होय एवा वामीमार्गीओए अर्थनो अनर्थ करी आ रस्तो चलाव्यो छे. आपना सवालमांनो त्रीजो सवाल नीचेप्रमाणे छे.

ते शास्त्र करतां पण जे शास्त्रनुं प्रमाण वधारे बलवान् गणातुं होय एवां कोई शास्त्रमां ते हिंसानो निषेध कर्यो छे के केम ?

आतो जगत् प्रसिद्ध छे के, भागवत ए प्रमाण करवा योग्य शास्त्र छे. तेथी बीजा कपोलकल्पित पुस्तकोना मुकाबलामां प्रमाण करवा योग्य गणाय नहीं. वळी वेदनुं प्रमाण सर्वोपरी गणाय छे. **विष्णुबावा ब्रह्मचारी** नामना महान् विद्वान् अनुभवी मुक्त पुरुषे वेदोक्त धर्मप्रकाश नामनो एक ग्रन्थ लोकहितार्थे बाहार पाड्यो छे. जेनां १८६ मे पाने नवमी कलममां दर्शाव्युं छे के:—

पुरुषं वै देवाः पशु मालभंत तस्मादालब्धान्मेध उदक्रामत् ॥
सोऽश्वं प्राविशत् तस्मादश्वोभवदथैनमुत्क्रांत स किं पुरुषोभवत्

रुग्वेदनी आश्वलायन शाखाना बीजी पंचिका मांहेला आठमां खंडमां लख्युं छे के—उपरना श्लोकनो भावार्थ—घोडा, उंट, गाय, बोकडो, सरभ, भर्ग इत्यादि सर्व पशुओ

अमेध्य छे. कारण तेमांथी मेध नीकली गयो छे ए विचार कर्यो तेथीज रहेलो जे पशुदेह ते अमेध्य छे.

" **तस्मादेतेषां नाश्नीयात् न यजेत्** " वास्ते सर्व पशुओ जे तेओने खावा नहीं तथा जेओने खावा नहीं तेओनो होम पण करवो नहीं एवुं—

न अश्नीयात् न यजेत् एटले खावा नहीं तथा तेनो होम पण करवो नहीं एटले अमेध्य पशुओ जे सर्वचरप्राणीओ तेओने खावां नहीं, अने तेनो होम पण करवो नहीं, एम सूचव्युं छे.

एज पुस्तकना पाने १९१ मे प्राचीन बर्हिराजा क्षत्रिय छतां यज्ञना निमित्तथी पशु मारी खावानुं तेने हींसाकर्म थयुं ए नारदना वाक्यथी सिद्ध छे तथा यजुर्वेदमां हिरण्यकशाखाना ब्राह्मणग्रन्थ मांहेला त्रीजा अष्टकना छठ्ठा अध्यायमां त्रीजा अनुवाक् मध्ये—

प्राचिनं बर्हिःप्रदिशा पृथिव्याः वस्तोरस्यावृज्जाते अग्रे अन्हां ॥

ए विवादरूपी कथा छे, तो न्यायथी सिद्ध थाय छे के पशु मारी खावामां क्षत्रियोने पण पाप छे. पछी हालमां जे क्षत्रियो छे, ते कुलधर्मोना ढोंगथी अथवा जीभनी लालचथी मांस खाय छे. ते प्राचीन बर्हिराजानी रीतने मळता क्षत्रियो हशे. ता तेओने मांस खावानी लज्याथी पाप-भीती नारदे प्राचीन बर्हिने बतावी छे. तेनुं स्मरण कर्युं छतां पाप लागशेज लागशे. अने ते मांस खावुं जरूर छोडीदेशे.

वळी एजप्रमाणे केः—श्रीमद्भागवतना चतुर्थ स्कंधमां २९ मा अध्यायमां सातमा आठमा श्लोकमां नारदजीए प्राचीन बर्हिने हिंसा करवानी ना पाडी छे. ने हिंसानो भय देखाड्यो छे. ते विशे निचेना बे श्लोको

नारद उवाच

भो भो प्रजापते राजन् पशून् पश्य त्वयाऽध्वरे ॥
संज्ञापितान् जीवसंघान् निर्घृणेन सहस्रशः ॥ ७ ॥
एते त्वां संप्रतीक्षंते स्मरन्तो वैशसं तव ॥
संपरेतमयःकूटैश्छिन्दंत्युत्थितमन्यवः ॥ ८ ॥

पशुवध करवानो रिवाज कपोलकल्पित घणे ठेकाणे चालतो हतो पण अत्यारे आपना तरफथी आजना सुधरेला जमानाने मान आपवा माटे जे समयसूचकतानो प्रसंग लीधो छे. ते प्रमाणे मोरबी तलपदमां तथा मोरबी ताबाना गाम सापरमां दशराने दिवसे मोरबानां

माताने निमित्त घेटानो बली भोग आपता, अने सापरमां देवीने पाडा तथा घेटानो बलि भोग देता, अने तेनी हिंसा करता ए अमारा वकील मोतीचंद रतनसी पारेखे मोरबीना महाराजा सर वाघजी बाहादुरनी हजुर आवी आवा जंगली रीवाजने काढी नांखवा, अने तेनी बधी जवाबदारी पोताने शिर राखी ते बोकडा तथा पाडाने मातानां मंदिर पासे बांधवामां आवेतो अमे तेने छोडी जावा तैयार छीए. एम विनंति करतां महाराजाए ते प्रमाणे करवा कबुल कर्युं. अने वचन आप्युं के तेम करवामां आवशे तो कोई दिवस ए हिंसाना पगला पछीथी भरवामां आवशे नहीं. ते प्रमाणे फरमानथतां माताना मंदिर पासेथी एवा जानवरो अमरा तरफथी छोडी लई जावामां आव्यां छे. अने सं. १९३४ नी सालमां आ इन्तेबाब बन्यो त्यारथी ए हिंसानो चाल बंध पडी गयो छे. अने आ प्रसंगमां केटलाएक लागता वळगता जुनी बुद्धिना अज्ञान अने वहेमी माणसोए घणी तरेहथी महाराजा साहेबने भ्रम नांखवा मांडयो. पण तेओ नामदारे आपेलुं वचन नहीं फेरववानो निश्चय करी त्यारथी एवुं अघोर अने कमकमाट उपजावनारूं कृत्य बंध क ँ छे. त्यारथी तेओ नामदार साहेबनी राजनाति आबादी अने चढती कला दिन परदिन वधारो थतो आवे छे. ए सर्वे आपणे जाणीए छीए.

आवोज एक बीजो दाखलो वढवाण शहेरमां मोगावाने कांटे माताना मंदिरपासे पाडाने वध करवामां आवतो ते पण त्यांना महाराजा साहेबे वर्ष पांच थयां ए चाल बंध कर्यो छे. तेओ नामदार साहेबनी कीर्ति चढती स्थीति धरावे छे. तेने मळतापणुं करवा आपना नामदार महाराजा साहेब सघला वहेमोने दूर करवानी इन्तेजारी धरवता होय एम जणाय छे. तेथी अमारो तेमना प्रत्ये तेओ नामदार साहेबनी चढती कलामां उमेरो थवा आशिर्वाद छे. अने आशा छे के तेओ नामदार साहेब ए चाल हरहमेशने माटे रिवाज पाडशे.

आ अमारो पत्र त्यां आ संबंधी निमायेली कमीटीमां महेरबानी करी वंचाववा तस्दी लेशो तेथी अमो आपना आभारी थईशुं.

नामदार महाराजा साहेबनी अने कमीटीनी मरजी एम थती होय के माता पासे एवा जानवरो भोग दाखल बांधवामां आवे अने तेने छोडी लई जाय अने माताजिनो कोप थाय तो तेनुं जोखम पण अमे लेवा तैयार छीये. के ते माटे खास अमारा घरनुं माणस ते पाडा-घेटा विगेरे छोडी जाय तेम करवा मरजी होय तो अमने तार मारफत खबर मलवी जोइए के ते दिवस अमारा तरफनी हाजरी थाय. ने ते जनावरो छोडी लेवामां आवे पण अमने खाली फेरो न थाय. एवी खात्री प्रथमथी मलवी जोईए तो आ कागळनो जवाज तुरत लखशो.

दा. पोपट मोतीचंदना जुहार

मु० धोराजी.

नं. १७.

वेरावलवाला मि. मदनजी जुठानो अभिप्राय.

महेरबान रा. रा. प्राणजीवन जगजीवन चीफ मेडीकल ऑफिसर.

मु. धर्मपुर.

वेरावलथी लि० मदनजी जुठाना प्रणाम. बाद अत्र आपना तरफथी सात प्रश्नो अहिंसा बाबत बहार पाडवामां आव्या छे. तो तेनो खुलासो ए छे जे, आपणा शास्त्रोमां छे तेनी विगत नीचे मुजब—

विपाक नामे सूत्रमां बीजा भागमां दुःखविपाक नामना दश अधिन छे. तेमां पांचमां अधिनमां जीतशत्रुराजानी पासे माहेश्वरदत्त नामनो ब्राह्मण हतो तेणे' राजानी शांति माटे पंचेंद्रीवध बनावी प्राणीनो वध कर्यो तो अंते नरकमां गयो.

जीवोपंगसूत्रमां वसुराजानुं सिंहासन उंचुं देवताओ धारण करता हता तो ते राजानुं सिंहासन एक पर्वत नारदजीना संवादमां अज शब्दनो अर्थ बोकडो कह्यो ने ते असत्य बोल्यो तेथी देवोए ते सिंहासन पडतुं मूक्युं के तरत नरकमां गयो.

वली प्रमाण जुओ.

श्लोक.

ध्रुवंप्राणिवधो यज्ञे नास्ति यज्ञस्त्वहिंसकः
ततोऽहिंसात्मकःकार्यः सदा यज्ञो युधिष्ठिर ॥

अर्थः—यज्ञने विशे प्राणानो वध करवो, ते अहिंसा यज्ञ न कहेवाय. माटे हे युधिष्ठिर अहिंसा यज्ञ करवो तेज श्रेष्ठ छे.

श्लोक.

महतामपि दानानां कालेन क्षीयते फलम्
भीताभयप्रदानस्य क्षयएव न विद्यते ॥

अर्थः—मोटामां मोटुं दानोनुं फल काले करीने नाश थई जाय छे. पण अभयदा-नना फलनो नाश क्यारे नथी थतो.

श्लोक.

पशूनां ये तु हिंसन्ति ये गृध्रा इव मानवाः
ते मृता नरकं यान्ति नृशंसाः पापपोषकाः

अर्थः—गृध्रना जेवा जे मनुष्यो पशुनी हिंसा करे छे. ते नठारा ने पापी पुरुषो मरीने नर्कने विशे जाय छ.

श्रीरस्तु.

नं. १८.

प्रयागवाळा शास्त्री भीमसेनशर्मानो अभिप्राय.

कोविधः पशुहिंसाविधिः कस्मिन् शास्त्रे उक्तः

सिंहादयो निर्बलप्राणिघातकाः प्रजापीडकाः पश्वादया प्रजारक्षार्थे क्षत्रियै राजपुरुषैर्हन्तव्या इति वेदादि सर्वशिष्टानुमतशास्त्रेषु विहितम् । यश्च मधुपर्केच यज्ञेच पितृदैवतकर्मणि ॥ अत्रैव पशवो हिंस्या नान्यत्रेत्यब्रवीन्मनुः इत्यादिना शिष्टानुमतमन्वादि प्रणीतधर्मशास्त्रेषु पशुवधो विहित इव लक्ष्यते स च नायं पशुवधविधिरपि तु विध्याभास एव । न हीदृशानि वचांसि मन्वादि महर्षिप्रणीतान्यपि तु पश्चात्कैश्चित्स्वार्थिभिःप्रक्षिप्तानीत्यनुमीयते ॥

तथाचोक्तं ॥ महाभारते मोक्षधर्मपर्वणि

अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः
संशयात्मभिरव्यक्तैः हिंसा समनुवर्णिता ॥ १ ॥
सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मा मनुरब्रवीत्
अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मेभ्यो जायसी मता ॥ २ ॥
सुरामत्स्याः पशोर्मांसमासवं कृसरौदनं
धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतन्नैतद्वेदेषु कल्पितं ॥ ३ ॥
मानान्मोहाच्च लोभाच्च लौल्यमेतत्प्रकीर्तितम्
विष्णुमेवाभिजानन्ति सर्वयज्ञेषु ब्राह्मणाः ॥ ४ ॥
तस्यतेनानुभावेन मृगहिंसात्मनः सदा
तपोमहत्समुच्छिन्नं तस्मात् हिंस्या न यज्ञियाः ॥ ५ ॥

एतेन स्पष्टमेव निस्सरति—यज्ञेष्वपि पशुवधो वेदादिसच्छास्त्रानुकूलो नास्तीति देवीदेवतोद्देशेन च शिष्टसम्मतवेदादि शास्त्रेषु पशुवधः क्वाथ कर्तव्यत्वेन विहितो नैव दृश्यते प्रत्युत निषेधस्तु निस्सरति। तद्यथा यक्षरक्षःपिशाचान्नं मद्यं मांसं सरासवम्। इति ब्रुवता मनुना मद्यमांसादिकं देवान्नं नास्तीति स्पष्टमेव विज्ञाप्यते। पुनर्दैवतोद्देशेन क्रियमाणः पशुवधः शास्त्रविरुद्ध एवेति निश्चितम् नहि हविर्भुजो देवा मद्यमांसादक खादन्ति नते देवाः किन्तु मद्यमांसभुजो राक्षसादयो हविर्भुजो देवाः।

(२)—येषु मार्कण्डेयपुराणादिषु देवतोद्देशेन पशुवधः प्रतिपाद्यते न ते ग्रन्थाः शिष्टायसम्मताः। शिष्टार्य्याश्च वेदानेव सर्वथा प्रमाणीकुर्वन्ति न तु वेदविरुद्धान्। अतः सर्वशिष्टार्यत्याज्या हिंसास्तीति मन्तव्यम्॥

(३) मनुस्मृत्यादिषु सर्वसम्मतशास्त्रेषु जीवहिंसानिषेधो बहुप्रकारेण दृश्यते। हिंसा सर्वपातकानां मलमहिंसा च सर्वधर्माणां प्रधानो धर्म इति मानवधर्मशास्त्रसिद्धान्तः। सजीवश्च मृतश्चैव नक्कचित्सुखमेधते॥ अतो महिषवर्करादिहिंसकानां प्राणिनां हन्तारोऽपि न कदाचित्सुखमाप्स्यन्तीति स्पष्टमायाति॥

(४) विजयादशम्याद्युत्सवेषु राज्ञां पशुविधानं क्वापि सच्छास्त्रेषु नास्ति।

(५) अरिष्टत्यागाद्विघ्नं किमपि न भवति। मंगलं तु सर्वदा भविष्यति इत्यनुमीयते।

(६) यदा च पापजनकः पशुवधः पुनस्तत्प्रतिनिधिकार्येऽप्यनिष्ट मेवास्ति।

(७) महिषवर्करादीनां कर्णनासाद्यंगच्छेदोऽपि नैव कर्तव्यः न च स क्वापि विधीयते दुःखजनकत्वात्तदपि कर्म कथमप्यधर्म-जनकमेवास्ति ।

अतो मदनुमतौ महाराज धर्मपुराधीशेन विजयादशम्याद्युत्सवेषु महिषादीनां वधोऽवश्यं त्याज्यो महिषादिभ्योऽप्यभयदानं दातव्यम् ॥ धर्मपुरे महिषादिहिंसनेन येषां मनुष्याणां मांसादिना कथमपि किमपि भक्ष्यमुपलब्धं भवति तत्प्रतिदाने पक्वान्नादिकं भोज्यं त्रिभागेन ततोऽप्यधिकं महाराजेन प्रदातव्यं । एवं कृते महाराजो महापुण्यात्मा भविष्यति । एवं सत्यमेव धर्मपुरं नामान्वर्थं भविष्यति । यदि कश्चिच्छास्त्रार्थं कर्तुमिच्छेत्तदाहं तत्परोऽस्मि । किंबहुना–राज्ञोऽमात्यवर्गस्य चेष्टचिन्तको भीमसेनशर्मा––

उत्तर १.

भावार्थः—निर्बल प्राणीयोंके मारनेवाले प्रजाके पीडक सिंहादि महान् अनुपकारी पशु प्रजाकी रक्षाके लिये क्षत्रिय और राजपुरुषेको मारने योग्य है. यह वेदादि और सब शिष्टोंसे अनुमत शास्त्रोका सिद्धान्त है. और जो "मधुपर्क यज्ञ" और पितृदैवत कर्ममेंभी पशु मारने चाहिये ऐसा मनुजीने कहा है. इत्यादि वचनोंसे शिष्टानुमत मन्वादिप्रणित धर्मशास्त्रोमें पशुवध विहितसे लक्षित होता है. सो यज्ञ पशुवध विधि नहीं है. किन्तु विध्याभास है. ऐसें वचन मन्वादि महर्षिप्रणित नहीं. किन्तु पीछेसे किन्ही स्वार्थियोंने धर्मशास्त्रादिमें मिला दिये हैं. ऐसा अनुमान होता है, मर्यादाका उलंघन करनेवाले संशयात्मक मूर्ख नास्तिक पुरुषोंने छिपकर ऋषिप्रणीत धर्मशास्त्रादिमें हिंसाविधायक वचन मिला दिये हैं. साधारण विशेष सब कार्योमें पश्वादिका न मारना है, धर्मात्मा मनुजीने कहा है, अहिंसाधर्म सब धर्मसें बडा है. मद्य, मत्स्य, पशुमांस, आसव और खीचडी, भात आदिमें मांस मिलाकर खाना-पिना वा यज्ञमें चढाना धूर्तोने प्रवर्तित कीया है, वेदादि सच्छास्त्रोमें इनके यज्ञमें चडाने वा खाने पीनेकी कहींभी आज्ञा नहीं. मान, मोह और लोभादिसे अधर्मात्माओंने यज्ञादिमें पशु हिंस्य तथा मांस भक्ष्य है ऐसी कल्पना करलीइ है, वेदादिके आशयोंको

जाननेवाले धर्मात्मा तो यज्ञादि सर्वोत्तम कार्योंमें विष्णुके आराधनकोही कर्तव्य समझते हैं. नयी तमो वर्द्धनी सर्व सच्छास्त्र प्रतिषिद्धा हिंसाको किसी ऋषिने किसी यज्ञमें मृगहिंसा की थी, उस हिंसाको करनेंसे उस ऋषिका महातप नष्ट होगया, इसलिये हिंसा यज्ञमें करने योग्य नहीं. इ० वचनोंसे स्पष्ट सिद्ध होता है. यज्ञादिमेंभी पशुका मारना. वेदादि सच्छास्त्रों के अनुकूल नहीं और देवी देवताके उद्देशसे पशुवध शिष्ट सम्मत वेदादि शास्त्रोंमें कहींभी कर्तव्यतासे विहित नहीं है. प्रत्युत निषेध तो निकलता है जैसा कि मद्य, मांस, सुरा और आसव ये यक्ष राक्षस और पिशाचोंका खाना है. इस वचनको कहते हुये मनुजिने स्पष्ट बतलाया है कि मद्यमांसादि देवताओंका खाना नहीं फिर देवताके उद्देशसे किया हुया पशुवध सर्वथा शास्त्र विरुद्ध है. ऐसा जानना चाहिये. हविका भोजन करनेवाले देवता मद्यमांसादि नहीं खाते. और जो खातें हैं वे देवता नहीं क्यों कि मद्यमांसादि खानेवाले राक्षस और हवी खानेवाले देवता होते हैं.

(२) मार्कण्डेय पुराणादिमें देवताके उद्देशसे जो पशुवध प्रतिपादित किया है सो ठीक नहीं. क्योंकि मार्कण्डेय पुराणादि ग्रन्थ शिष्टार्य सम्मत नहीं है शिष्टार्य्य लोग वेद और वेदानुकूल ग्रन्थोंहीका प्रमाण करतें हे वेद विरुद्धोंका नहीं. इससे सिद्ध हुआ हिंसा सब शिष्टार्योंको त्याग करने योग्य है.

(३) मनुस्मृत्यादि सर्व सम्मत शास्त्रोंमें जीवहिंसा निषेध बहुत प्रकारसे किया है. मानवधर्म शास्त्रका सिद्धान्त है कि हिंसा सब पापोंका मूल और अहिंसा सब धर्मोंमें प्रधान धर्म है जो अहिंसक प्राणीकों अपने सुखकी इच्छासे मारता है. वह जुवताहुआ तथा मरकरभी कभी कहीं सुख नहीं पाता इसलिये अहिंसक महिष–बकरादि प्राणीयोंको मारनेवालेभी कभी सुखको प्राप्त न होवेंगे यह स्पष्ट शास्त्रोंमे लिखाहै.

(४) दशरानां उत्सवमें राजाओंको पशु मारनेंका विधान कहींभी सच्छास्त्रोंमें नहीं लिखा.

(५) शास्त्रनिषेध अनिष्ट कार्यके त्यागसे कोई विघ्न नहीं होता, पशुवध न होनेंसे सर्वदा मंगल होगा ऐसा अनुमान कया जाता है.

(६) जब पशुवध पापभाक् है तब उसके प्रतिनिधि कर्मसें कार्य्य निकालनाभी अनिष्टही है.

(७) महिष-बकरा आदिको कान नासिकादि अंगका छेदन न करना चाहिये. कौं के कर्ण नासिकादि अंगका काटना शास्त्रविहित नहीं; और कर्णादि छेदन दुःखजनक होनेंसे बडा पाप नहीं तो छोटा पाप अवश्य है. इस लिये मेरि सम्मतिमें महाराज धर्म-

पुराधीशको विजयदशमी आदि उत्सवोमें महिष, बकरूं आदि दीनपशु न मारने वा मरवाने चाहिये. महाराजाको चाहिये कि महिषादि गरीब पशुकों अभयदान देवे, और धर्मपुरमें महिषादिके मारनेसे जीव मनुष्योको मांसादिसे किसी प्रकार, दूध भक्ष्य उपलब्ध होता है तो महाराजको चाहिये कि उन मनुष्योको उसके बदलेमें उससे अधिक मोदकादि उत्तम भोज्य विजयादशमी आदि उत्सवोंमे देवें. अभयदान देनेसें महाराज इहलोकमें पुण्यात्मा कहाकर उस लोकमें अवश्यमेव सुखके भागी हो बैठो—जब धर्मपुरमें पशुवध बन्ध होजायगा तब धर्मपुर नाम यथा नाम तथा गुणवाला होगा. यदि कोई पंडित इस विषयमें शास्त्रार्थ करना चाहेतो हम शास्त्रार्थ करनेको बद्धपरिकर है कि बहुना.

राज्ञोऽमात्यवर्गस्यचेष्टाचिन्तको—भीमसेनशर्मा,

मु. प्रयाग.

नं० २०.

गोंडलवाला शास्त्री केवलराम लीलाधरनो अभिप्राय.

सौजन्य सुधासागर रा. रा. भाई श्री.–प्राणजीवन जगजीवन महेता,

मु. धर्मपुर.

महाराजा साहेब नामदार महाराणा श्री मोहनदेवजी महाराजनी हजुरमां शास्त्री–केवलराम लीलाधरना आशिर्वाद मान्य करशो.

१ प्रश्ननो उत्तर—

तंत्रमां वाम दीक्षावालाने मद्य–मांसनुं बलिदान विहित छे.

२ प्रश्ननो उत्तर—

न हिंस्यात्सर्वभूतानि–अहिंसा परमो धर्मः ॥ इत्यादि वाक्यो वेदमां तथा शास्त्रमां अनेक छे. ते वाक्य हिंसानो निषेध करे छे.

४ प्रश्ननो उत्तर—

तंत्र शास्त्रनी दीक्षावाला राजाने ते शास्त्रना विधिप्रमाणे वर्तवुं.

५ प्रश्ननो उत्तर—

एवी हिंसा न करवाथी अकार्य कर्युं गणाय नहीं. तेम राजाने अथवा तेनी प्रजाने आपत्ति योग आवे एवुं अहीं के बीजे उपलब्ध नथी.

६ प्रश्ननो उत्तर—

पशुवधने बदले सहस्रचंडी इत्यादि अनेक प्रकारे देवीनुं आराधन छे. ते सौ विद्वानोना जाणवामां छे.

७ प्रश्ननो उत्तर—

पशुनां नाक कान कापवाथी ते विधि पुरो थाय एम अमारा वांचवामां आव्युं नथी.

धर्मशास्त्रनी–भागवतादिक पुराणनी स्मृतिओमां घणां वाक्यो हिंसानी निंदा करनारां छे. तेम करवाथी प्रत्यवायथी तेमना प्रायश्चितो पण लखे छे. माटे अशास्त्र हिंसा न करवी ए उत्तम पक्ष छे. वास्तविक विचार करतां जे जे क्रिया रागथी प्राप्त छे. ते निवृत्ति माटे कोई

कोई स्थल ते क्रियानां विधिवाक्य उपलब्ध छे. पण ते क्रियामां प्रवृत्ति माटे नथी ए तात्पर्य भागवतना एकादश स्कंधना ५ मा अध्यायमां.

लोके व्यवायामिषमद्यसेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र नोदना

एना अर्थथी तथा तेनी बेचार टीका छे. ते जोवाथी वधारे खुलासो मळशे जे हिंसा न करवी एज.

आपनुं पत्र मने भाद्रपदमासनी त्रीजने दिवस मल्युं. तेथी ते ते स्थलमां जोई वाक्यो-सहित सविस्तर उत्तर लखवानो वखत मळ्यो नथी. शुभं भवतु ॥ भादरवा वदि ५ बुधवार.

शास्त्री केवलराम लीलाधर, गोंडल सं. पा. अ.

नं० २१.

गुसांई शंकरगरजी भैरवगरजीनो अभिप्राय.

स्वस्ति श्री धरमपुर महाशुभस्थाने पूज्याराधे सर्वोपमालायक राजमान्य राजश्री महाराणा श्री मोहनदेवजी नारणदेवजीनी चिरंजीवी घणी हजो. एतान् श्री जलालपुरथी लि० गुसाई शंकरगरजी भैरवगरजीना जय स्वामीनारायण वांचशो. अत्र सौ आनंदमां छे. ने आपना राजनी चढती कला थाओ तेम ईश्वरपासे मागीए छीए. बीजुं श्री धरमपुरना महाजने श्रीजलालपुर गुरु उपर कागळ मोकल्यो ते वांची समाचार जाण्या, ते माटे दशरा उपर हवनमां पशुवध न करवो. तेम गुरुजीनी आज्ञा छे. हवेथी माफ राखवुं जोईए तेम गुरुजी लखे छे. बीजुं गुरुना शिष्य भवानीगरजी धरमपुर थोडा दिवसमां आववाना छे. थोडुं लख्युं ते विशेष करी मानजो.

बीजुं कपुरचंद भाईने जय नारायण कहेवा. अमारी उपर हेत राखो छो तेथी विशेष राखशो. संवत् १९५० ना आशो शुद १ वार रवी.

दा० रतीगर भवानीशंकरना जय नारायण.

नं. २२.

बारडोलीवाळा जोशी मयाशंकर फकिर शर्मानो अभिप्राय.

अखंड राज्यश्रीया विराजित् राजासाहेब नामदार महाराजाश्री ६ महाराज मोहन देवजी महाराजनी पवित्र सेवामां निर्णय पत्र पहोंचे.

जोतिर्विद् मयाशंकर फकिर शर्मा सम्मतम्.

विराजराजपुत्रारेर्यन्नामचतुरक्षरं
पूर्वार्द्ध तव शत्रूणां परार्द्ध तव वेश्मनि ॥
इत्यादि आशिषस्तु ॥

काम्यकर्म.

१—शास्त्रमां कोई पण कामना वगर पशुहिंसा करवानुं नथी.

२—कामनायुक्त पूर्वाचार्य करता हता. पण आर्यलोकोमां ए बलवान् पक्ष गणातो नथी.

३—निषेध माटे ब्रह्मोत्तरखंडमां पशुवधनुं वचन बलवान् निचे दर्शाव्युं छे.

४—ए कार्य माटे पशुवधनी अवश्यकता नथी. अनित्य छे, माटे उपवीतवालाने ए योग्य नथी. ए घणे मते छे. तेमज आज्ञा तोडी छे, एम गणातुं नथी यज्ञोपवितना अधिकारे बलवान् नित्य छे.

५—ए पशुहिंसा न करवाथी राज्यने तथा प्रजाने अडचण नथी पण तेने बदले बीजां बलिदान करवानां कह्यां छे. ते न करीए तो पछी हिंसकपणुं राजसपूजा प्रमाणे करवा केचित् मत छे.

६—पशुवधने बदले बीजी क्रिया करवाने निचे शास्त्रनां वचनो छे.

७—नाक, कानने छेको मारवाथी उलटुं विशेष बंधन थाय छे. एम प्रायश्चित्त मयूखादिमां निषेध प्रत्यक्ष लख्यो छे.

श्रीगणेशाय नमः

उपर लखेली प्राकृत लिपिकाना प्रमाण निचेप्रमाणे छे.

उक्तंच रुद्रयामले—कालिकापुराणे डामरतंत्रेऽपि ॥
कूष्माडमिक्षुदंडं च मांसं सारसमेव च
एते बलिसमाः प्रोक्तास्तृप्तौ छागसमाः सदा
रुद्रयामलेपि—छागाभावे तु कूष्मांडं श्रीफलं वा मनोहरं
वस्त्रसंवेष्टितं कृत्वा छेदयेच्छुरिकादिना ॥
श्रीफलं वा सुराधीश छेदं नैव तु कारयेत्

अर्थः—सुराधीशः चंद्रगुप्तः

छेदेविकल्पः ब्रह्मोत्तरखंडे—

रथमितलघुजीववधे अजवधतच्छतसमानवृषहननं ॥
शतवृषवधसम गोवध तच्छतिते द्विजवधे हि
अघजननेति कीर्तनमालायामपि एवमस्ति ॥ ३ ॥

निर्णयसिन्धुधर्मसिन्धावपि

क्षत्रियवैश्ययोर्मांसादियुतजपहोमसहितराजसपूजायामप्यधिकारः स च केवलं काम्यएव न तु नित्यः निष्कामक्षत्रियादेः सात्विकपूजाकरणे मोक्षादि फलातिशयः ॥ नित्यनैमित्ययोर्मध्ये नित्यं बलवान् ॥ इति न्यायेपि ॥ राजसपूजायामपि छेदेविकल्पः पशुवधः वधाभावे कूष्माडं दद्यात् इति ॥ इत्यलं ॥

लि. जोशी मयाशंकर फकिरशर्मा.

बारडोली.

नं. २३.

एक गामडीआ पारसीनो अभिप्राय.

मेहरबान धरमपुरना चीफ मेडिकल ऑफीसर साहेब.

मु० धरमपुर.

जत विनंतिके गई कालना मुंबई समाचारपत्रमां आपणा तरफथी वलेव दशराना तहेरवार पर पाडाना वध करवा बाबदना विचारो जाणी सामान्य प्रजासाथ हुं संतोष पाम्यो छुं.

मारी खुशाली जणावतां आ पत्र मार्फत महाराजा साहेबने तथा आपणे आखा राज्य तरफथी मुबारकबादी आपुं छुं. साहेबजी हुं धरमपुरनो एक खेडुत रु. ४०० चारसोनो सरकारी मेहसुल भरनारो छुं. तेथी आपणी प्रजानी तेमज ए रिवाजनी बाबतमां एक अभण माणस शुं विचारे छे. ते आप मारो साधारण अनुभव ध्यानमां लेशो.

आपणी प्रजा हालमां अनाचारने लीधे भूखे मरती स्थितिमां आवी पडी छे. तो तमारा गई कालना प्रश्नोथी तेओने पण लाभ थाय एम होवाथी हुं पोते बे शब्द कहेवाने ललचाउं छुं.

ए सवालनी चारवणी हुं घणा वर्ष थयां करतो आव्योछुं ने केटलाक वरसनी वातपर (गुजरात मित्र) ए बाबत विशे में घणां वर्षो सुधी चर्चापत्रो छपावेलां छे. तेना उत्तरमां लखुं छुं के, पाडानो वध करवानुं कर्तव्य धर्मरिवाज नीतिने अनुसरतुं नथी. तेनुं कारण हालमां लखवानी जरूर नथी. तमो साहेबे हिन्दु विद्वानोनां विचार मागवाथी बद्ध खुल्लुं जणासे. ने हुं तो एक जंगली गामडीयो पारसी छुं. मारा चर्चापत्र उपरथी मारा महेरबान शेठ मंछाराम घेलाभाई मारी सलाहथी ए बाबतपर दरवर्षे आर्टीकलो लखता आव्यां हता. ते टीकाओथी केटलाक राजाओए खोटो रिवाज कहाडी नांख्यो छे. छतां आपणा राज्यमां हजुसुधी महापापी रिवाज चालु रहेवा पाम्यो तेना अंगनां कारण कंई गमे एवां मजबुत हशे पण दीलगीरी थवा योग्य छे. हमणा महाराजा साहेब ए घातकी रिवाज तदन काढी नांखवो जोईए. जुवो साहेब ! हालनी प्रजाने ए रिवाज साधारण जेवो लागे छे. पण आपणी भविष्यनी प्रजा हवे पछी ए रिवाजनी हसती समजीने आपणा विशे उंचा अभिप्रायनी नोंध तो नहींज लेशे. पण आपणे केटला बधा जंगली हता ते विशे पण तेवो विचार करशे. कारण के हालमां आपणे अने मुसलमान कोमने साथे काम लेवुं छे. ने ए लोको पोतानी कुरबानी करवाना हक्क विशे कुहरान अने सरीफमांथी धर्मनां फरमानो टांकी पोताना हकमां दाखला बतावे छे. ने तेनी विरुद्धमां तेओनां पुस्तकोमांथी

आपणा हिंदु पंडितो तेमना हक्क विरुद्ध विद्वत्ता भरेला दाखला बतावे छे. एवा वखतमां मारा मानीता तथा मानपामेला पारसी विगेरे सर्व कोमना माबाप जेवा राज्यमां ए रिवाज हसती भोगवे ए मुसलमान कोमने आंगळी देखाड्या जेवुं छे. एटलुंज नहीं पण गौरक्षक मंडलीना आपणा मेंबरोने आ रिवाज कहाडी नांखवानी बहु होंस छे. ए मंडळीमां मोटा मोटा महाराजाओ ने मोटा मोटा शेठीया सामेल छे. ए मंडळीने हालमां सारी रीते मान आपे छे. ते सारी पेठे जाणो छो, के शींगडावालां पशुनुं रक्षण कर्ता सुधारक शेठ लक्ष्मीदास खीमजी केटलुं बधुं दुःख खमे छे. ने सरकारनी इतराजीमां तेओ पण आव्या छे. तेनुं कारण के मात्र परमेश्वरने पोतानां कर्तव्यनो जवाब आपवा माटेज. तेओ लक्षपति शेठीया होवाथी तेमणे नाम कहाडवानी के पैसा कमाववानी भूख नथी. वली ए पाडानी संख्या १२ नी दशरापर थवा जाय छे. ने बलेवना जूदा छे हवे विचारो साहेब के दरसाल आटली मोटी संख्या विना कारणे मारी नांखवामां आवे तेथी राज्यनी आबादी केटली बधी ओछी थाय? खेती माटे आपणे त्यां बलद—पाडा—नी बहु खोटी थई छे. पांच दश वर्षपर बलद पाडानी एटली बधी अछत नहोती, हालमां खेडुओने भाडुं आपतां बलद पाडा मलता नथी. ने हाल वगर हाथे करीने बराबर खेती थई शकती न होवाथी सेंकडो गरीबो भूख वेठे छे. ते आप जाणता हशो. वली आ मोटी संख्याना पाडानो बचाव करवामां आवे तो राज्य प्रजानी आबादी वधशे. कारण के ए पाडानी किम्मतना रुपैया धर्मपुर रईयतपर फालो नांखवामां आवे छे. तेओना मुखीयो गरीब लोको पासे पाडानी कींमतथी वधु रुपैयानो फालो नांखी बाकीना रुपैयानो पोते उपयोग करे छे. ने एकाद नानुं पाडुं लावे छे. मतलब के एमांथी गरीबोनुं मरण थाय छे. ते दाखलो हुं जाते जाणुं छुं. तेथी लख्यो छे.

अमारा नामदार गरीबनी उपर दया लावनारा महाराणाश्रीनो आ पशुहिंसा बंध करवानो विचार बहुज मान भरेलो छे. आप साहेबनी आखी दुनियामां आ रिवाज बंध करवाथी कीर्ति वधशे. धरमपुरना लवाणा विगेरे वेपारीओ ए रिवाजथी बहु कंटाळेल छे; दरेक समजू माणस ए रिवाजथी विरुद्ध छे. आपणो सातमो प्रश्न बहु वांधा भरेलो छे. तेम करवाथी आपणी अर्धी कीर्ति अर्धे रस्ते अटकी पडशे, ने जे नियम राखवामां आवे छे, ते उंधो वलशे. एटले के सातमां सवालमां वर्तवाथी राजाने के प्रजाने लाभ शुं? प्रजाने माथे तो तेनो तेज भार रह्यो. जानवरोपर घातकीपणुं गुजरनारी मंडली जे गुन्हा माटे माजीस्ट्रेट आगल उभो करीने शीक्षा करावे छे. तेज गुन्हाना करवा जेवुं आप विचार करो ए नीतिथी उलटुं थशे. ने तमाम हिन्दु प्रजा राजी थशे नहीं, माटे हुं घणाज मान साथे विनति करुं छुं के सातमा प्रश्न प्रमाणे वर्तवानो विचार कदी पण करशो नहीं. अमारा पारसीओनां धर्मपुस्तक, तमारा वेद एकज छे. पारसीधर्म ने हिन्दुधर्म बहारथी जुदां रूपमां देखाव दे छे. पण बारीकाइथी जोशो तो एकज छे. अवस्ता ने वेद भाई-बेन जेवां छे. जे धर्म-

क्रिया पारसीओ करे छे, तेज धर्म वेद छे. ते माटे विद्वानोए चोकस नक्की कर्युं छे, ते परथी हुं खात्री साथ कहुं छुं के वेदमां पशुहिंसा करवानुं कांई फरमान नथी. ए रिवाज धर्मनीति माणसाई समजथी उलटो छे.

असलना राजाओ लढाई करवा जता त्यारे देवने भोग आपवानो रिवाज पाडेलो जणाय छे. अथवा बीजां घणां कारणो छे. पण ते लखवानी जरुर जोतो नथी. जे काम करवाथी राजा, प्रजा खुशी थाय ते कर्तव्य करनारने आ दुनियामां ने स्वर्गमां सुख मळे छे एथा सरस बीजुं कर्तव्य ते शुं होय ?

एटली दीलगिरी छे के, मारु खरुं नाम आपवानी मारी हिंमत चालती नथी.

लि० राज्यनो विश्वासु ने आपणो तथा राज्यनो ताबेदार त्रेय हाथ जोडी नमुं छुं.

लि० गरीब गामडीओ पारसी.

नं. २४.

एवलावासी रजपूत शंकरसिंह छट्टुसिंहनो अभिप्राय.

श्रीमत् सकलगुणालंकृत अखंडितराज्यलक्ष्मी विराजमान् महाराजश्री १०८ महाराजा मोहन देवजी संस्थान धर्मपुर.

आपके प्रश्नोंके उत्तर और सारासार बिचार सारांश कहा है सो कृपाकटाक्षसें निष्पक्षपातसे निरीक्षण करीए.

प्रश्न १ का उत्तर—

पशुहिंसा करनेंका कोई बेदमें वा शास्त्रमें कह्या नही है, जो वियापद्धति, लीलापद्धति, श्रीपद्धति, आदी शास्त्रोंमेंकी साकही है. लेकीन, पशुहिंसा सत्यशास्त्र और उक्त नही है.

प्रश्न २ का उत्तर—

जो शास्त्रमें हिंसा कही है, जो मतवादी वो शास्त्रके अनुयायी है उनीकुं मान्य है और किसीकुं मान्य नही है.

प्रश्न ३ का उत्तर—

सर्व प्रकारके शास्त्र, और नीश्वास, बेद, इनसबसे श्रेष्ठशास्त्र, जो श्वासतपद कृष्ण परमात्माके वाक्य, अर्थात् भगवद्गीता है उसमे हिंसाका निषेध करके स्वधर्म प्रतिपादन किया है. गीताध्याय ३ श्लोक ३५.

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्टितात् ।
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥

अर्थात् जो आपना स्वधर्म है. और उसमें गुणहीन कर्म है, तोभि कल्याणकारक होता है. और परधर्म गुणयुक्त है, तोभी करना नही. भयका कारण है. ये रीतीसे हिंसा और अहिंसा प्रतिपादन कह्या है. और देखो जो भगवानने कह्या है की, ईश्वर निमित्त हिंसा घडती है. उसके वास्ते वैश्वदेव करनेका कह्या है; तो हिंसा करने कैसे कहेंगे. ईश्वर निमित्त पंचसूना दोषकी स्मृति.

कंडनी पेषणी चुल्ली उदकुंभी च मार्जनीः
पंच सूना गृहस्थस्य ताभिः स्वर्गं न विंदति ॥

इस रीतीसे स्वधर्म प्रतिपादन करके हिंसाका अत्यन्त निषेध श्रीकृष्णपरमात्मा कहेता है ॥ ३ ॥

प्रश्न ४ का उत्तर—

राजाका खरा कर्तव्य ये है के आपणे शत्रुकुं जितणेका उद्यम करना, और स्वधर्म युक्त कर्म करके सर्वकर्म करके ईश्वरार्पण करना, कर्म फलमें आसक्त न होना, साक्षीभूत रहेके और अद्वैत जानके, सर्वदा, सर्व प्रकार, सर्वकाल, सत्स्वरूपमें स्थीत रहना और प्रजाके व्यवहारका गुणदोष आपणे सीर नहीं मानलेना. सर्यवत् अलिप्त रहना और यथाप्राप्त जो स्वधर्माचार है सो ऐसा कर्तव्य जो करे उसने श्रेष्ठशास्त्र और सर्व शास्त्रोंकी आज्ञा पाली ऐसा सिद्धान्त है. प्रमाण गीता अ० ३ श्लोक १७.

तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर
असक्तो ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पुरूषः

प्रश्न ५ का उत्तर—

ये हिंसा न करनेसे राजाकुं या प्रजाकुं कोई तरेहकी उपाधी उत्पन्न न होवेंगी. क्यों की ये हिंसा बेद उक्त नहीं है करीके तुमने प्रजाके नैमित्तिक व्यवहार के गुण दोष आपने माथे मार ले के भय रखना नहीं. और हिंसा न होनेसे शास्त्रबाह्य आचरण हुवा एसा त्रिकाल होनेका नहीं ये सिद्धान्त है.

प्रश्न ६ का उत्तर—

दशराकें निमित्तसें जो हिंसा करते है वो, महामूर्ख है. क्यौंकी आश्विन शुद १० मीकुं दशरथका पितामह जो रघुराजा सो ब्राह्मणकी दाक्षिणा दिने निमित्य अमरावती जीतनेको नीकला. तो इन्द्रने घबराके कुबेरकुं कहकर आयुध्यामे सुवर्णका वर्षाव कीया तब युद्ध न होके रघुराजा जय लेके आया. उस दिनसे विजयादशमी चली है. ये आपकु संक्षिप्तका संक्षिप्ते एसा दशरेका महिमा सुनाया है. और दुसरा कारण विजयादशमीका नही है. एसा होकर इस रोज जो हिंसा करते है सो मूर्ख है. ओर जो फलाचारके निमित्तसे, और नबसके निमित्तसे, और सतस्मार्त यज्ञ निमित्यसे जो हिंसा न करे भातके कणका पशु बनावे; और इसका शेष प्रसाद खावे और सच्चे पशुका आलभ न करे अर्थात् हृदयका स्पर्शमात्र करे तो ऐसी क्रिया करनसे सब क्रिया बरोबर होती है और बेदकी आज्ञा पाली जाती है.

प्रमाण—ऋग्वेदमें आश्वलायन शाखाके दुसरे पंचककें आठमे खंडमे मेध्यअमेध्यका विचार करके शाल्योदनका यज्ञके उसका पुरोडाश (शेष प्रसाद) लेना ऐसा कह्यो है ॥

श्रुतिः

स वा एष पशुरेवालभ्यते यत्पुरोडाशस्तस्य यानि किं-शारूणि तानि रोमाणि ये तुषा सा त्वग्ये फलीकरणाः तद-सृग्तात्पिष्टं किन्कसास्तनमांसं यत्किंचित्कं सारं तदस्थी स वेषां वा एष पशुनां मेधेन यजते यः पुरोडाशेन यजते तस्मादाहुः पुरोडाशसत्रं लोकथमिति ॥

टीका—इसका विचार ऐसाकी पशु संज्ञासे मनुष्यादिक सब प्राणीमात्र है. लेकीन इनके शरीरभाग अमेध्य अर्थात् अपवित्र है. इसके वास्ते यज्ञ निमित्तसे उसपर वाद लिखके मुख्य पुरोडाश ग्रहण करनेकुं मेध्य होना सो, सोंलमे सपडा करके, श्रुतिमें कह्या है की भात कणके उपरके कुसल ओई रोम है. और तुष अर्थात् जो छीलपट सोई चर्म है. इस तरहसे जो मेध्य अर्थात् पवित्र पशु तो भातकण है. करके उस भातका पशु बनाके उसे यज्ञ करना, और यज्ञका शेष भाग खाना, इसतन्हेसे बेदमें पशुहिंसा करनेका कह्या नहीं है. मांस खानेका कह्या नहीं है.

दुसरा प्रमाण—ऋग्वेदमें आश्वलायन शाखाके दुसेर पचकके आठमें खंडमें मेध्य और अमेध्य इसका बिचार करके आलंभनका विचार कहा है.

श्रतिः—पुरुषं वै देवाः **पशमालभंत तस्मादालब्धाम् मेध उदक्रामत तस्मात् एतेषां नाश्नीयात्** इसका विचार ऐसा की, जहां अमेध्यका और यज्ञोका विचार दीखाया है, उस ठिकाने सर्व जीवोंका आलंभन करनेका कह्या है तो, कोई ही तिवारकुं जो पशुहिंसा करते है. और यज्ञो निमित्त जो हिंसा सो न करके लिखी हुई माफक क्रिया करे तो सब क्रिया बरोबर होती है अन्यथा नही होती ये सिद्धान्त है. ॥ ६ ॥

प्रश्न ७ का उत्तर.

पशुका आलभन करनेसे अर्थात् हृदयका स्पर्शमात्र करनेसे सबक्रीया बरोबर होती है. अन्यथा नहीं होती ये सिद्धांत है. प्रश्नके उत्तर खलास हुवे है.

सारासार विचारका सारांश देखीये—आपके प्रश्न देखकर बहोत आनंद हुवा, क्यौं की जो पुरुष वेद और शास्त्रोंकी मर्यादा त्यागनेका भय मानता है, सो पुरुष श्रेष्ट है. लेकिन जो दुसरेके दोष आपणे सीर मानके उससे भयदायक होना. अर्थात् राज्यके व्यवहार, या प्रजाके व्यवहार या मंत्रीआदि लोकोके व्यवहारका गुण-दोष आपणे सीरमानके भयदायक रहना. सो अर्ध प्रबुद्धपणा है. तो आपणे आपके कर्तव्यकर्मके गुणदोषका विचार

करके सत्यस्वरूप जो परम उदारपद, ऐसा जो ब्रह्मपद उसमें स्थित होना. ये प्रवुद्धपणा है ऐसा रहनेसें सर्व कर्मपर मेख मारी जाती है. अर्थात् उस पुरुषके सर्वकर्म सहेज ईश्वरार्पण होते. ये विष्णु होकर विष्णुकी आराधना करे तब पूजा सफल होती है. और आपण आपका विचार करके ब्रह्मपद जाना नहीं और विष्णुकी पूजा करता है. और फल ईश्वरार्पण करता है. तो उसके कर्मपर मेख नहीं मारे जाती हैं. उसकुं पितृलोक प्राप्त होता ये वेदकी श्रुति कहेती है.

कर्मणा पितृलोकः—अर्थात् ईश्वरकुं ना जानके, जो कर्म ईश्वरार्पण करता है. उसकुं पितृलोक प्राप्त होता है. कित्येक काल पीछे फेर गिरते हैं. और जन्मसे जन्मांतर भटके रहते हैं. कभी राजा बनता है. कभी रंक बनता है कबी पशु बनता है. ऐसा घटीयंत्रकी नाई भ्रमता है. और जो आपणे आपका विचार करके, सत्यस्वरूप आत्माकं जानके उस आत्माके अनुसंधानसे कर्म करता है. तो उस पुरुषकु कर्म बंधायमान नहीं होते. उसकु परमपद जो अविनाशी पद है सो प्राप्त होता है. जन्ममरण ऋषियंत्रमें आता नहीं. ये सिद्धान्त है. तो ईश्वरकु जानना कैसे होता है सो कहते है. की आपना आप विचार करनेसें. ईश्वर जाना जाता है. और न तप करी, न दान करी, न यज्ञ करी, न पुत्र धन करी, न होमादि क्रिया करी, न वर करी, न शाप करी आत्मा जाननेमें आता है. केवल आपना आप विचाररूपी पुरुषार्थ करके आत्मा जाननेमें आवता है. अर्थात् मै देहे हुंकी मनरूप हुंकी बुद्धिरूप हुं कीचित् अहंकार रूप हुं के और कोई हुं ऐसा विचार करनेसें ये सब असत्य और जड दिखते है. और एक चैतन्यस्वरूप सत्य है ऐसा सिद्धान्त होता है. जब ऐसे सत्यस्वरूप आत्माकु जानके जो पुरुष उसमे स्थित हुवा है तो उस पुरुषके स्वक्रिया कर्म, स्वधर्म, परधर्म, सत्य, असत्य, आस्ति, नास्ति, शुभ, अशुभ, सुख, दुःख, हर्ष, शोक, भला, बुरा, पाप, पुण्यादि सर्व कर्म मिथ्या असत्य हो जाते है क्यौं की दृश्य, अदृश्य रूपीजगत, है नहीं. तो जगतके कर्म कांह. सत्यस्वरूप आत्माके ठीकाने जग है नहीं. ए असत्य भांतिरूप है तो हे राजा, तुम भी आपने स्वरूपकुं जानके सब पदार्थ ते नीराग हो जो वस्तुहीन होवे तिसकी आस्था करनी क्या है यह प्रपंच जो दृष्ट आता है. इसके भासने और न भासनेमें तुमकुं क्या खेद है. तुम निर्विघ्न होकर आत्मतत्वमें स्थित रहो. ऐसा जानो की जगत है भी और नहीं भी, यह निश्चय करी तुम असंग रहो. यह चल अचल दृष्टि आनेमे तुमकु क्या खेद है. तुम तो सत्यस्वरूप चेतन तत्वही है. राजा, यह जगत न आदि है, न अनादि है. केवल चेतनका जो चित संचित मनरूप है तिसके कूरेण करीके भासता है. वास्तवमें कछु नहीं यह जगत किसी कर्ताने कीया नहीं न कीसी अकर्ताने कीया नहीं. केवल आभासरूप है. आभासमें कर्ता अकर्ता पदकुं प्राप्त भया है. ए कृत्रिमरूप है कीसीका कीया तो नहीं. इस साथ

तुमकु संबन्ध मत होवे. यह भावना हृदयमें धारो जो है कछु नहीं. काहे तेजो कीसीं कर्ता करी हुवा नहीं. आत्मा सर्व इन्द्रियांते अतीत है. जडकी नाई अकर्ता रूप है तिसकु कर्ता कैसे कहीये. यह कहेना नहीं बनता. ये जगत जाल कुर आई है. सो आभासरूप है. जो अकस्मात उपजाती सवीषे आसक्त होना क्या है. यह असत् भ्रांतिरूप है. इसमे आस्था मूढबालक करते हैं. बुद्धिमानतो नहीं करते. स्वरूप ते कछु जगत उपजा नहीं और नासभी कछु होता नहीं निरंतर दृष्टिमें आता है. अज्ञान करके बारंबार भावना होतीहै. तोभी जगत कछु होवा नहीं, न पाछे होवेगा, न आगल होवेगा. तुम बिचार करके देखो जो अवस्थास्थान कहां जाते है, और कहां जाते है और कहां गये है तो तुम सब इंद्रियोंसे अतीत जो आत्मतत्त्व अकर्ता रूप है, तीसीमें स्थित होना. वास्तव ते जगत कछु बन्या नहीं आभास सत्तामे बन्या भासता है. तुमने आभास सत्तामे नित्यदृष्ट होना. जगत जैसे हुवा है तैसेंई है. विपर्यय नही होता. जो जो तुम जगतकुं असत्य जान्या और आपकुं सत्य जान्या तोभी जगतके पदार्थकी वांछा नहीं संभवती. और असत्यकुं असत्य जो, भावना करनीका है. और जो आपकुं और जगतकुं सत्य जानतेहो तोभी वांछना नहीं संभवती. क्यौं कीं, जो असत्य अद्वैत आत्मा है तिसके समीप कछु द्वैतवस्तु नही है. तुमतो एक अद्वैतहो. वांछा कीसकी करते होतो तुम कीसी पदार्थकी इच्छा अनीच्छा नहीं बनती है. हेयोपादेयेतर रहित केवल स्वस्थ होकर आपने स्थित होना. अर्थात् आप करी आपनी आराधना करो. आप करी आपणी अर्चना करो आप करी आपकुं देखो. आपसें बिचारसे आपमें स्थित रहो. कैसा है आत्मतत्व जो सबका कर्ता है और सर्वदा अकर्ता है. कदाचित् कछु किया नहीं, उदासीन कोई नाई स्थित है. जैसे दीपक सर्व पदार्थोंकूं प्रकाश कर्ता है, और कीसीकी इच्छाद्वारा अर्थ सिद्ध करने निमित्त नहीं प्रवर्तता. स्वाभाविकही प्रकाशरूप है तैसे आत्मतत्व सबका कर्ता है. तिसका कर्ता कोई नहीं. जैसे सूर्य सबकी क्रियाकूं सिद्ध करता है, और आप किसी क्रियाके आश्रय नहीं, क्यौं कि जो आपही प्रकाशरूप है चलता है, और कदाचित् चलायमान नहीं भया. और जो सूर्यका प्रतिबिंब चलता भासता है. सो प्रतिबिंबका चलना सूर्यमें नहीं, तैसे तुमारा स्वरूप आत्मा सदा अकर्ता अचल है, तिसमें स्थित होना. जे ना कछु जगत भासता है, तिसमे बिचारना परन्तु भावना करके इसमें बंधायमान नहीं होना. अर्थात्—बोलीये, चालीये, खावे, पीवे, दान देईये लईए. युद्ध करना होवे तो करीए. शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध यह जो पांच विषय इंद्रियो कही सो सब अंगिकार करीए. लेकीन इनके जाननेवाला जो अनुभव आकाश है, तिसमें स्थित होना. तेरा स्वरूप वोही चिदाकार है, तिसमे स्थित होना. तेरा हे राजा, यद्यपि प्रत्यक्ष आदि प्रमाण करके जगत् सत् भासता है तोभीही नहीं. स्वस्थ चित्त होकर आपकं विचार, और आपने आपमे स्थित

हो तब जगत कछु नहीं भासेगा. यह जगतके गुणदोष आपने शिर क्यौं मानता है. सूर्यवत् अलिप्त रहो. हे राजा, अंतरते भाव पदार्थकी आस्था लक्ष्मीकुं त्यागकर, और बाह्य लीलाकर ते बिचारना अन्तरके अकर्ता पदमें स्थित होना. ये राजादि सर्व मनुष्य वा स्त्रियादिकोंका मुख्य कर्तव्यकर्म है. इस कर्तव्यकर्मसे जो आत्मतत्वमें स्थित हुवा है उसने वेद वा भगवद्गीतादि सत्य शास्त्रोंकी आज्ञा उल्लंघन करी ऐसा नहीं बनता. तिस आत्मामें जो स्थित हुवा है अर्थात् सत्यस्वरूपकुं जो पाया है और जो ऐसे स्वरूपकुं नहीं पाया, सो कछु नहीं पाया. हमकुं ज्ञानकी वार्ता करते ज्ञानवानकुं देखी करी लज्जा कछु नही आती. हे राजा, जो तीस ज्ञानकी वार्ता तेभी मुख्य है और यद्यपि महाबाहो होवे तोभी गर्दवत् है. और जो बडे ऐश्वर्य करी संपन्न होवे और आत्मपदते विमुख है तिनकुं विष्टाके कीटसेभी नीच जाण ये सिद्धान्त है. हे राजा हमने ईतनी समज दीहै. सो कछु अर्थकी उपेक्षा करी नहीं दीहै कवल तेरेपर कृपा करके दीहै सो दत्तचित्तसे अर्थ ग्रहण करना. और जो यथार्थ न जाननेमें आव तो सन्तजनकुं शरण जाकर समझ लेना. और शांतास्थित उदारसम संयुक्त रहेना. समाप्त.

उपरके सात प्रश्नोंके उत्तर सिद्धान्त ठेरे तो इसका इनाम जो आपके नगरमें ब्रह्मनिष्ठ अद्वैतज्ञानीका मठ होवे. उसकुं हमारे तरफसे देना और हमकुं उत्तर भेजना. और जो उत्तर सिद्धान्त न ठरे तो नीचे लखेला हुवा सारासार बिचारके अर्थका ग्रहण करना. हिंसाके वादमे हमारा जो सिद्धान्त है, सो प्रश्नोंके उत्तरे यथार्थ कह्या है येही सत्य है. अब विश्राम लेताहुं.

हमारा ठेकाणा ब्रह्मांडरूपी खपर है सो अनंत है. लेकीन उसमे जो जंबूद्वीप है, उसमें कोई अंशमें मुंबई इलाखा होई, उस इलाखेके अंकअंशमे नाशिक जिल्हा है, उस जिल्हेके अंकअंशमें येवला तालुका है, उस येवलेमें एक तरफकी गल्लीमें रहेते है. नाम गुरु धनानंद इनके शिष्य रजपूत शंकरसिंग छट्टुसिंग ऐसा देहका नाम है.

शंकरसिंग छट्टुसिंग.

न. २९.

लींबडीवाला शास्त्री कानजी पुरुषोत्तम भट्टनो अभिप्राय.

अथ सप्तप्रश्नोत्तराणि तथा

१. तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः संभृतं पृखदाज्यं पशुस्तांश्चक्रे वाय-व्यानारण्यान्ग्राम्याश्चये इत्यादि वेदवाक्यानि ॥ सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पूरोवाच प्रजापतिः ॥ अनेन प्राविष्यध्वमेषवोस्त्विष्टकामधुक् ॥ देवान् भावयतानेन ते देवा भावयंतु वः ॥ परस्परं भावयंतः श्रेयः परमवाप्स्यथेति गीतोक्तेश्च ॥ तथा च मैमांसकानां सूत्रं ॥ आम्नायस्य क्रियार्थत्वात् आनर्थक्यमसदर्थानां तस्मादनित्यमु-च्यते सूत्रं १ तत् भूतानां क्रियार्थे न समाम्नाऽयोऽर्थस्य तन्नि-मित्तत्वात् सूत्रं २ तत्र तत्र जैमिनिना वेदस्य क्रियापरत्वाभिधा-नादुपनिषदामपि तदेव युक्तमित्यादि ॥ कालिकापुराणे च ॥ उत्तराभिमुखो भूत्वा बलिं पूर्वमुखं तथेत्यादि ॥ भविष्यपुराणे च ॥ तस्यां ये ह्युपयुज्यंते प्राणिनो महिषादयः ॥ सर्वे ते स्वर्गतिं यान्ति घ्नतां पापं न विद्यते इत्यादि ॥ दशमे उत्तरार्धे च ॥ एकदा रथमारुह्य विजयो वानरध्वजमित्याद्यंते ॥ तत्राविध्यच्छरैः व्याघ्रान् सूकरान्माहिषान् रुरून् इत्यादीनि बहुशः संतीति संक्षेपः ॥ १ ॥

२ जे शास्त्रमां कह्युं होय ते शास्त्र आर्यलोकोमां सर्वमान्य गणाय छे के केम वा बहुमान्य गणाय छे के केम ?

२. पशुहिंसादिकर्मफलस्य सांतत्वसातिशयत्वनिश्चयात् ॥ य-दुक्तं तस्मादित्यादिवाक्यानां चार्यलोके सर्वमान्यं घटते विकल्पा-सहत्वात् प्रवृत्तिधर्मपरत्वाच्च तत्कर्मफलस्य सांतत्वसातिशयत्व-

निश्चयात् ॥ तथा हि ॥ ननु अक्षय्यं ह वै चातुर्मास्ययाजीनः सुकृतं भवति अपाम सोममममृता अभूम यत्र चोक्तं न च शीतं स्यात् न प्रानिनाप्नएतय इत्यादीनि तद्यथेह कर्मचितो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पुण्यजितो लोकः क्षीयते अंतवदेवास्य तद्भवति ॥ न ह्यधुवैः प्राप्यते ध्रुवं नास्त्यकृतः कृते न प्लवा ह्येते अदृढा यज्ञरूपा इत्यादीनि च परस्परविरुद्धप्रकारेण वाक्यानि सामान्यतो दृष्ट्वा जातसंशयो विशेष्यो निर्णेतुं मुनीश्वरस्तन्निवृत्तये धर्मजिज्ञासायां प्रवृत्तस्तया सम्यक् निर्णीतकर्मस्वरूपादनुष्ठानप्रकारतत्फलकश्चेत्ति संक्षेपः क्षीणे पुण्ये मृत्युलोके वसंति ॥ आब्रह्मलोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुनेतिस्मृतेश्च ॥ अहिंसकधर्मज्ञानस्य च निरतिशयानंतफलकत्वनिश्चयात् यद्येवं तर्हि किमेत्येके पशुहिंसां कुर्वंति इत्यत्र भागवतवाक्यं च एकादशे वदंति तेऽन्योन्यमुपाश्रिताः स्त्रियो गृहेषु मैथुन्यसुखेषु चाषिशः ॥ यजंत्यसृष्टान्नविधानदक्षिणं वृत्तौ परं घ्नंति पशूनतद्विदः ॥ न सृष्टा न संपादिता अन्नविधानदक्षिणा यथा तथा यजंति तदा च वृत्त्यै जीविकार्थं परं पशून् घ्नंति अतद्विदः हिंसादोषानभिज्ञाः इति श्रीधरटीकायां चोक्तं ॥ सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा इत्यादिवाक्यानामेवमाशयः यामिमां पुष्पितां वाचमित्यादिना श्रेयो गीतोक्तं ज्ञेयःयच्चोक्तं मैमांसकसूत्रे तस्यायमाशयः एतेन विधिना त्वेकवाक्यत्वात् स्तुत्यर्थेन विधिना स्यु रिति द्वितीयपादोक्तसूत्रसिद्धांतेन तत्वमस्यादिवाक्यानां यजमानस्तुतिद्वारा क्रियापरत्वं न संगच्छेत् अष्टांगमयो योगो यथा ब्रह्म एकं स्वजातीयभेदशून्यं यजमानस्य हि सजातीया बहवो यजमानास्तिष्ठंति अद्वितीयं विजातीयभेदशून्यं यजमानस्य हि विजातीयाः शूद्रादयो बहवास्तिष्ठंति ब्रह्म व्यापकं यजमानो हि परिछिन्नः ब्रह्म विज्ञानं चिन्मात्रं यजमानो हि चिज्जडग्रंथहंकार-

वत्वेन ज्ञानाज्ञानमात्रः ब्रह्म हि आनंदमात्रं यजमानो हि दुःखा-त्मकपशुहननादिकर्मकरणादिहान्यत्रातिदुःखी ब्रह्म हि चक्षुः श्रोत्रादिशून्यं तस्य हि तत् शून्यत्वे अंधबधिरत्वादिदोषोपपत्त्या यज्ञानधिकारात् यजमानत्वमेव हीयते तस्मात् क्षुद्रफलकं हि न कर्म त्यक्त्वा भगवत्तोषणं औवोक्तं चोच्यते ॥ वर्णाश्रमाचारवता पुरुषेण परः पुमान् विष्णुराराध्यते पंथा नान्यत्तोषकारणम् परप-त्निपरद्रव्यपराहिंसासु यो मतिं न कुरुते पुमान् भूयः तुष्यते तेन केशवः ॥ न ताडयति नो हंति प्राणिनोन्यांश्चदेहिनः यो मनुष्यो मनुष्येंद्र तोष्यते तेन केशव श्चेतिसंक्षेपः यच्चोक्तंस्फुटतया पशु-हननं कालिपुराणे भविष्येच तदादिपुराणस्मृतिनां च राजसता-मसत्वनिरूपणान्नसर्वमान्यं न बहुमान्यं चोति यच्चोक्तं दशमे उत्तरार्धे एकदा रथमारुह्येतस्यायमभिप्रायः लोकेऽव्यवायामिषमद्य-सेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र नोदनेत्यादिना तेजीयसां न दोषोस्तीति संक्षेपः ॥ २ ॥

३. शास्त्रयोनित्वादिति सिद्धांतसूत्रं शास्त्रलक्षणं छांदोगो तत्र नारदवाक्यं यथा इतिहासपुराणपंचममिति तत्रैव सनत्कुमारवाक्यं इतिहासपुराणपंचममिति ऋग्यजुःसामाथर्ववाक्यं भारतपंचरात्रकं मूलरामायणं चैव शास्त्रमित्यभिधीयते यच्चानुकूलमेतस्य तच्च शास्त्रमतं परं अतोऽन्योग्रंथविस्तारो नैवशास्त्रं कुवर्त्येतत् इत्यादि पाद्मे वैष्णवं नारदीयं च तथा भागवतं शुभं गारुडं च तथा पाद्मे वाराहं शुभदर्शने षडेतानि पुराणानि सात्विकानिमित्तानि मे पाद्मोत्तरखंडे ब्रह्मांडं बह्मवैवर्त्तं मार्कंडेयं तथैव च भविष्यं च तथा ब्राह्मं राजसानि निबोध मे मात्स्यं कौम्य तथा लिंगं शैवं स्कादं तथैव च आग्नेयं च षडेतानि तामसानि निबोध मे ॥ तथैवस्मृतयः प्रोक्ता ऋषिभिस्त्रिगुणान्विताः सात्विका राजसा

श्चैव तामसा शुभदर्शने वाशिष्टं चैव हारीतं व्यासं पारशरं तथा भारद्वाजं काश्यपं च सात्विका मोक्षदाः शुभाः वामनं याज्ञवल्क्यं च आत्रेयं दाक्ष्यमेव च कात्यायनं वैभवश्च राजसाः स्वर्गदाः शुभाः गौतमं बार्हस्पत्यं च सांवर्त्तं च यमस्मृतं सांख्यं चोशनसं देवी तामसा निरयप्रदाः सात्विका मोक्षदाः प्रोक्ता राजसाः स्वर्गदाः शुभाः तथैव तामसा देवी निरयस्यातिहेतवः तथाह मनुः या वेदबाह्याः स्मृतयो याश्च काश्च कुदृष्टयःताः सर्वो निःफलः प्रेत्य तमोनिष्ठाहि ताः स्मृताः शांतिपर्वणि मोक्षधर्मे मरीचिरंगिरात्रिश्च पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः वशिष्ट इति सप्तैते मनसा निर्मिता हि ते एते वेदविदो मुख्या लोकाचार्याः प्रकीर्त्तिताः प्रवृत्तिधर्मिणश्चैव प्राजापत्ये प्रकल्पितः सनकसनत्सुजातश्च सनकश्च सनंदनः सनत्कुमारः कपिलः सप्तमश्च सनातनः सप्तैते मानसाः प्रोक्ता ऋषयो ब्रह्मणः सुताः स्वयमागतविज्ञाना निवृत्तिधर्ममास्थिताः एते योगविदो मुख्या लोकाचार्याः प्रकीर्त्तिताः तथैव विष्णुपुराणे-पीति संक्षेपः ॥ प्रजाश्चतेवमेव तदुक्तं गीतायां महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा मद्भावा मानसा जाता येषां लोके इमाः प्रजाः प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च द्विविधं कर्म वैदिकं आवर्तते प्रवृत्तेन निवृत्तेनाश्नुतेमृतं ॥ प्रवृत्तमेव निर्दिशति हि स्तं इव मयं काम्य मग्निहोत्राद्यशांतिदंदर्शश्च पौर्णमासश्च चातुर्मास्यं पशुसुताः रातादिष्टं प्रवृत्ताख्यं हुत प्रहुत मेव च ॥ पूर्त्तं सुरालयारामकुपाजी-व्यादिलक्षणं द्रव्यसूक्ष्मविपाकश्च धर्मोरात्रिरपक्षयः अयनं दक्षिणं सोमो दर्शऔषधि वीरुधः अन्नं रेत इति त्वेश पितृयान् पुनर्भवः ।कैकत्येनानुपूर्वे भूत्वेह जायते ॥ यां वै साधनसंपत्तीति निवृत्ति-कर्मपुनर्भवः ॥ ३ ॥

४ राजाओने अवश्य कर्तव्यज छे अने ते न करवामां आवे तो बलवान् शास्त्रनी आज्ञा तोडी गणाय एवुं कोई स्पष्टप्रमाण छे के केम ?

प्रथमस्कंधे ॥ त्यक्त्वा स्वधर्मंचरणांबुज हरेर्भजं न पक्वोऽथपतेत्ततो यदि यत्र क्व या भद्रमभूदमुष्य किं को वार्थ आप्तो भजतां स्वधर्मतः निगमकल्पतरोर्गलितं फलमित्युक्तयास्य च फलत्वेनातिश्रेष्ठतमत्वात् निवृत्तिधर्मपरत्वाच्च मोक्षस्य तु भक्त्यैकसाध्यत्वमितिश्रुतेश्च ॥ महाभारतस्यापि तथात्वं भागवते भारतव्यपदेशेन ह्याम्नायार्थश्च दर्शित इति वचनात्तु शांतिपर्वोक्तं प्रदृश्यते भीष्म उ० श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवा वधार्यतां आत्मनः प्रतिकूलानि न परेषां न समाचरेत् अहिंसा सत्यमस्त्येयं त्यागो मैथुनवर्जनं पंचस्वेतेषु धर्मेषु सर्वे धर्माः प्रतिष्ठिताः अहिंसालक्षणो धर्मः अधर्मः प्राणिनां वधः तस्माद्धर्मार्थिभिर्लोके कर्तव्या प्राणिनां दया लोभमायाभिभूतानां नराणां प्राणिनां घ्नतां येषां प्राणिवधे धर्मो विपरीता भवंति ते यदि प्राणिवधे धर्मः स्वर्गश्च खलु जायते संसारमुंचकानां तु कुतः स्वर्गोभिधास्यते ध्रुवं प्राणिवधो यज्ञे नास्ति यज्ञस्तु हिंसकः ततोऽहिंसात्मकः कार्यः सदा यज्ञो युष्टिधिर इंद्रियाणि पशून् कृत्वा वेदीं कृत्वा तपोमयीं अहिंसा माहुतिं कृत्वा आत्मयज्ञं यजाम्यहं ध्यानाग्नौजीवकुंडस्थे दममारुतदीपिते असत्कर्मसमित्क्षेपे अग्निहोत्रं कुरूत्तमं यूपं कृत्वा पशून् हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमं यद्येवं गम्यते स्वर्गे नरकं केन गम्यते ॥ ४ ॥

५ ते हिंसानि प्रवृत्ति जो न करवामां आवे तो तेथी राजाने प्रजाने के राजना अंगे कोई पण प्रकारनो आपत्तियोग आवे अथवा अकार्य कर्युं गणाय एवुं कोई बलवान् शास्त्रमां कह्युं छे के केम ?

तथा चोक्तं ॥ वशिष्टपंचरात्रकुंडमालमववाणवंशकथाप्रसंगे

यस्तु संसारकूपे हि पतंतं प्राणधारिणं धारयत्यतिवेगेन तस्माद्धर्मो निगद्यते आत्मवत् सर्वभूतानि परद्रव्याणि लोष्टवत् मातृवत् परदारांश्च यः पश्यति स धर्मभाक् धर्मः कल्पद्रुमो लोके धर्मश्चिंतामणिर्नृणां धर्मः कामदुघाधेनुः धर्मश्चिंतितवस्तुदः धर्मपाथेयवान् पांथो न यतो भयसीदति संसारे भूः प्रमाणोयं सर्वत्रापि सुखी भवेत् ॥ ग्रहभूतपिशाचाश्च शाकिन्यः पन्नगादयः पराभवंति यं दृष्ट्वा धर्मसंसक्तमानसं सुपुत्रं चक्रवर्त्तित्वं बलं बलवतां तथा तेजः कांतिरक्षयायुष्यं धर्मात्सर्वं समाप्यते अनेकभूमिसंपन्नाः प्रसादाः सुमनोहराः धनधान्यादिकं चापि लभ्यते धर्मसेवनात् कामिन्यः सुंदराकाराः सत्पुत्राः सत्सहोदराः गजाश्वस्यंदनाश्चैव धर्मान्नाक्ति लभंति हि सागरस्यांतरस्थं यत् यच्च देशांतरे स्थितं तत्तद्धर्मप्रभावेण निजगेहे समाप्यते तेनधर्मप्रभावेण राजराजस्य धीमते श्रीपतेस्तनयो राजन् पृथियत् इति श्रुत्वा इत्यादि अधर्मफलं चतुर्थस्कंधे प्राचीनबर्हिषं नृपं प्रति नारदवाक्यं भो भो प्रजापते राजन् पशून् पश्य त्वयाध्वरे संज्ञापितान् जीव संघान्निर्घृणेन सहस्रशः एते त्वां संप्रतीक्षंते स्मरंतो वैशसं तव संपरेतमयःकूटैश्छिदंत्युत्थित मन्यवः इत्यादि ॥ शांतिपर्वणि च न ग्राह्याणि न देयानि षट्वस्तूनि च पंडितैः अग्निं मधुं विषं शस्त्रं मद्यं मांसं तथैव च घातकश्चानुमंता च भक्षकः क्रयविक्रयी लिप्यंते प्राणिघातेन पंचाप्येते युधिष्ठिर ॥ विष्णुपुराणे यो ददाति सहस्राणि गवामश्व शतानिच अभयं सर्वसत्वेभ्यस्तद्दानमिति चोच्यते कपिलानां सहस्राणि यो द्विजेभ्यः प्रयच्छति एकस्य जीवितं दद्यात् न च तुल्यं युधिष्ठिर दत्तमिष्टं तपस्तप्तं तीर्थसेवा तथा श्रुतं सर्वेप्यभयदानस्य कला नार्हंति षोडशीं हेमधेनुधरां दानं दातारः सुलभा भुवि दुर्लभाः पुरुषाः प्रदानस्य क्षय एव न

विद्यते ॥ महाभारते च ॥ यो दद्यात्कांचनं मेरुं कृत्स्नां चैव वसुंधरां एकस्य जीवितं दद्यात् न च तुल्यं युधिष्ठिर ॥ यादृशी वेदना तीव्रा स्वशरीरे युधिष्ठिर तादृशी सर्वभूतानामात्मनः शुभ मिच्छतां ॥ अहिंसा परमो धर्मस्तथाहिंसा परं तपः ॥ अहिंसा परमं ज्ञानमहिंसापरमं पदं अहिंसा परमं दानं अहिंसा परमोदमः अहिंसा परमो यज्ञस्तथा हिंसा परं पदं ॥ ५ ॥

ते पशुवधने बदले बीजुं कोई हिंसारहित क्रिया करीने पर्व आराधवामां आवे तो तेथी कांई बलवान् शास्त्रनी आज्ञानो भंग कर्यो गणाय के केम ? तेवी हिंसारहित कई कई क्रिया बराबर गणाय. ॥ ५ ॥

एकादशे वदंति तेन्योन्यमुपाश्रितास्त्रियो ग्रहेषु मैथुनसुखेषु चाशिवः ॥ यजंत्यसृष्टान्नविधानदक्षिणं वृत्यै परं घ्नंति पशूनतद्विदः ॥ न सृष्टा न संपादिता अन्नविधानदक्षिणा यथा तथा यजंति तदा च वृत्यै जीविकार्थं परं पशून् घ्नंति अतद्विदः हिंसादोषानभिज्ञा इति श्रीधरटीकायामुक्तं ॥ तथा च श्रुतयः ॥ एषह्येव साधु कर्म कारयति तं यमेभ्यो लोकेभ्यउन्नीथ लोकेभ्य नीयंते एव एवासाधुकर्म कारयति तं यमेभ्यो लोकेभ्योऽधो निनीयते इत्यादि ॥ ६ ॥ ७ ॥

तृतीयप्रश्ने सर्वशास्त्रेपूपनिषत् शिरोभागस्तद्वाक्यप्रमाणतमं यथा ॥

तत्र तत्र जैमिनिना वेदस्य क्रियापरत्वाभिधानादुपनिषदामपि तदेव युक्तं तत्रतत्र यत्रयत्र वेदस्य क्रियापरत्वं न दृश्येत तत्रतत्र उपनिषदामपि तत्वमस्यादिवाक्यानामपि तदेवाक्रियापरत्वमेव ॥ एतेन विधिना त्वेकवाक्यत्वात् स्तुत्यर्थे विधिना स्युरिति द्वितीयपादोक्तसूत्रासिद्धांतेन उपनिषदां तत्वमस्यादिवाक्यानानैराकांक्षाः नूणं वयं कर्मकराः कथं स्याम इत्याकांक्षाराहित्येन प्रकारेण व्याख्यातामिति अपेक्षायां प्रकारमाह कृत्वथप्राति-

पादनेन कृत्वर्थो यज्ञांगरूपो यः कर्त्ता यजमानस्तस्य यत्प्रति-पादनं इश्वराभेदेन स्तुत्या वर्णनं तेन प्रकारेण यथादित्योयूपः प्रस्तरोयं यजमान इत्यादौ यूपः स्तुत्या पशुनियोजनादि क्रिया-यामन्वेति तथा उपनिषद्वाक्यैरीश्वरभेदेन स्तुत्या पशुनिक्रिया-यामन्वेति यजमानोपि कर्तृत्वेन क्रियामन्वेति इति भावः ॥ एतेन विधिना त्वेकवाक्यत्वादित्यादिपूर्वोक्तसूत्रस्यायमर्थः तत्र शब्दः पूर्व-पक्षव्यावृत्यर्थः ॥ आम्नायस्य क्रियार्थत्वात् आनर्थक्यं असदर्थानां तस्मादनित्यमुच्यत इति मैमांसकानां सूत्रे यदुक्तं आनर्थक्यं अतदर्थानां तन्न विधिना स्वस्य प्रयोजनवदर्थपर्यवसायित्वं गमयि-तामह ॥ एकवाक्यत्वात् वाक्यानि स्त्युत्यर्थेन स्तुत्यंगत्वेन विधीनां स्यः विधिशेषाणि भवंतीतिसंक्षेपः ॥ तत्वमस्यादिवाक्यानां यजमा-नस्तुतिद्वारा क्रियापरत्वं न संगच्छेत् ॥ एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म विज्ञानमानंदं ब्रह्म अचक्षुरश्रोत्रमित्येतद्विपरीतात्मप्रतिपादनात् ॥ अस्यायमर्थः ॥ एकमेवेत्यादिश्रुत्यैवं तद्विपरीतात्मप्रतिपादनात् ॥ तस्मात् त्वदभिमतात् यजमानः सकाशात् विपरीतस्य शुद्धात्मन-प्रतिपादनाद्धेतोः अवैपरीत्यमेव स्फुटीकरोति ब्रह्म एकं सजातीय भेदशून्यं यजमानस्य हि सजातीया बहवो यजमानास्तिष्ठंति अद्वितीयं विजातीयभेदशून्यं यजमानस्य हि विजातीयाः शूद्रादयो बहवस्तिष्ठंति ब्रह्म व्यापकमित्यादिप्रथमपत्रे उक्तमितिसंक्षेपः ॥

ली. भट्ट कानजी पुरुषोत्तम

मुकाम लींबडी द. पोताना.

नं. २७.

जीवहिंसा हिंदुशास्त्र आधारे करवा विषे मनाईना जवाब.

१ एवां अथवा कोई कार्य करवामां जीवहिंसा सर्वे हिंदु तथा मुसलमानोना धर्म-शास्त्रोमां पण बिलकुल मनाई करेली छे.

२ हुं तथा सर्वे आर्य हिंदुशास्त्र माननारा आर्यजन विद्वानोना सर्वमान्य तथा बहु-मान्य शास्त्रमां जीवहिंसा पशुवध करवा सखत मनाई प्राचीन महाने पूर्वे करेली छे.

३ चालतां क्रियाणशास्त्र तथा चालतां हिंदुपुराणो एवां सर्वे शास्त्रोमां मुख्यत्वपणुं धरावनारा चारे वेदमंत्रमां तथा श्रुतिमां तथा जैन शास्त्रोमां सर्वोपरि सिद्धांत श्री भगवतीजि तथा पनवणाजि तथा आचारंगजि तथा उपांशंगदसाजि विगेरे जैनधर्म बत्रीश सिद्धांत कहेल छे. तेमां सर्वथा प्रकारे एकेंद्रिथी पंचेंद्रि जीवोनी हिंसा तथा वध करवानी मना करी छे ते तमाम सिद्धांतना सर्वे अध्ययन तथा अध्यायमां प्राणातिपात एटले प्राणिना घात करवा सर्वथा निषेध छे. उपरनां सर्वे शास्त्रो बलवान् गणाय छे. तथा प्रमाणिक पण छे तेम आर्यजनो सर्वे माने छे.

४. नीतिधर्म पालनारं तथा प्रतापी राजाओ पुरेपुरा न्यायवंत राजा तथापि अकृत्य कर्मे प्राणियोने वध करे तो बलवान् शास्त्र, वेद, श्रुति, स्मृति, सूत्रनी आज्ञा तोडी तेम गणाय तेनुं स्पष्ट कारण आ प्रमाणे नीचेना श्लोकथी जाणवुं.

सूत्र ३ भेलांछे

अहिंसा सत्यमस्तेयं त्यागो मैथुनवर्जनं
पंचस्वेतेषु धर्म्मेषु सर्वे धर्माः प्रतिष्ठिताः ॥ १ ॥
यो दद्यात् कांचनं मेरुं कृत्स्नां चैव वसुंधरां
एकस्य जीवितं दद्यात् न च तुल्यं कदाचन ॥ २ ॥
मनमल छांडे सोइ स्नान जीव रक्षे सोई दान ॥
ज्ञानतत्व अभ्यंतरधरना निर्मल एहीज ध्याना ॥ ३ ॥

अर्थ नीचेप्रमाणें छे.

हिंसा करवी नहीं. सत्य तजवुं नहीं असत्य आचरवुं नहीं, परिग्रहनो त्याग करवो एटल उपर मायानो त्याग, परस्त्री तथा नीतिविरुद्ध मैथुननो त्याग करवो. १ कंचन कहेतां

सोनानो मेरुपर्वत जेवडो ढगलो करी दररोज अखंड दान आपे तोपण एक जीवने हणता मुकाववो ते अभयदान कहेवाय, तो ते उपरना सोनानुं दान अभयदाननी लेश पण गणत्रीमां आवतुं नथी. २ मननो मेल मूके तेनेज स्नान करवुं कहेवाय. प्राणिजीवोनी रक्षा करवी तेनेज दान कहेवुं, ज्ञानरूपी तत्व अंतरआत्मामां धारण करवुं, निर्मळ एटले चोख्खुं एनेज धर्म तथा ध्यान कहेवाय छे ३॥

५–तेवी हिंसानीं जो प्रवृत्ति करवामां न आवे तो राजाने के प्रजाने अथवा तो राजाने अंगे कांईपण पराभव न थतां घणोज लाभ तथा राजनी वृद्धि तथा लक्ष्मीनी वृद्धि पुत्र पौत्रादि वृद्धि तथा ते राजा घणाज प्रतापी तथा नीतिवंत गणायछे. तेम राजा अंगे आरोग्यता रहे आफत न आवे एवुं बलवान् शास्त्रोमां कहेलुं छे तेविषे आधार कृष्ण यजुर्वेदना तैत्तिरियारण्यकना दशमा प्रपाठकना ६३ मां अनुवाकमां कह्युं छे के.

सूत्र ४

धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा-नुपसर्पंति धर्मेण पापमनुविंदंति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं वदन्ति ॥ १५ ॥

धर्म सर्व प्राणिने आश्रय छे. जगतमां धर्माधर्म जाणवा माटे लोको धर्मिष्ठनी पासे जायछे धर्मे करी पापने टालेछे ने धर्ममां सर्व रह्युं छे. माटे धर्मने श्रेष्ठ कहेलछे पण ए धर्म शुं छे. ते सर्व मनुष्ये जाणवुं अवश्य छे. माटे आपस्तंब धर्मसूत्रना प्रथमप्रश्नना सातमा पटलमां कह्युं छे के—

सूत्र ५

यं त्वार्याः क्रियमाणं प्रशसन्ति स धर्मो यं गर्हते सोऽधर्मः ॥ १६ ॥

अर्थ—जे आचरणने आर्यपुरुषो वखाणे ते धर्म अने जेने निंदे ते अधर्म कहेवाय छे. ने वली वैशेषिक दर्शनना पेहेला अध्यायना प्रथम आन्हिकमां कहेल छे के.

सूत्र ६

यतोभ्युदयनिःश्रेयससिद्धिः स धर्मः ॥ १७ ॥

अर्थ—जेनाथी उदय तथा कल्याण थाय तेज धर्म.

६—आपणा आर्य हिंदुशास्त्रने विषे जे पर्वो आवेलां छे ते सर्वे घणाज उत्तम दिवस छे माटे ते पर्व आराधवाने दिवसे त्रण शब्द कह्या छे ते आराधवां (दया, दान अने दमन) ए त्रण शब्द मूळधर्म शास्त्रथी उत्पन्न थया छे. तेनो अर्थ एवो छे के, सर्व जीवो

उपरें दया करवी, सुपात्र जनोने दान आपवुं, तथा अभयदानने कोईपण प्राणीने सहाय थई रक्षा करवी तथा करावववी. ते तथा आ देहनी इंद्रियो कुकर्म करवा उन्मत थई देहने डोलावती होय तो इंद्रियवडे मन दृढ रहेवा सारुं तपश्चर्या करी देहदमन करवुं तेथी देहनी शुद्धि थाय छे. तथा मुसलमान एटले यवन लोकोना मूळ प्रमाणिक शास्त्रोमां पण धर्म विषे मूळ शब्द त्रण छे. (खेंर, महेर ने बंदगी) एवा त्रण शब्द छे तो तेनो पण भावार्थ एवो छे के खेर एटले अन्न विगेरे सुपात्रे दान देवुं. महेर एटले सर्वे प्राणियो उपर दया राखी महेर करवी रक्षा करवी. बंदगी ते खुदानी भक्ति करवी एवो अर्थ छे पण प्राणियोनी हिंसा करवी ए अशक्य छे.

७. कोई पण निमित्त दिवसे प्राणिने वध करवा लावेला अबोध मनुज होय ते पासेथी लई कोई पण निर्भय स्थळे ते पशुनुं कोई पण अंगने खंडन कर्या सिवाय मुकवुं ने ते पूर्ण सुखवृत्तिमां रहे तेवा ठेकाणे मुकवाथी सर्वोत्तम क्रिया संपूर्ण थाय छे एम धर्मशास्त्रोमां मानेलुं छे.

सूत्र ७

विषय हिंसा न करवी ते माटे विशेष आधारो ॥

अथ ॥ पातंजलयोगदर्शनश्राद्धनपादश्रुतिसूत्रं ३० मुं ॥
अहिंसा सत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः ३०
अहिंसा १ सत्य २ अस्तेय ३ ब्रह्मचर्य ४ अपरिग्रह ५ एते यमाः—

हिंसा एटले कोईपण प्राणिनो द्रोह करवो तथा वध करवो ताडतर्जना करवी ते द्रोह तेथी विमुक्त एटले निषेध ते अहिंसा तेना ५ प्रकार छे. तो तेमां पण प्रथम शब्दनो अर्थ प्राणिनो द्रोह तथा वध करवुं ते महाज मोटुं प्रायश्चित्त कह्युं छे. ते हिंसानां ८१ भेद कह्यांछे. (हिंसा) कृत, कारित, अनुमोदित ए त्रण भेद छे ते शब्दनो अर्थ, करवुं करावववुं करतांने भलुं जाणवुं एवां त्रण भेद थयां. लोभ १ क्रोधे २ मोहे ३ थी करवुं करावववुं करताने भलुं जाणवुं एम एक एकना त्रण त्रण भेद एटले थायछे. वळी तेमां पण ३ त्रण भेद कहेलछे ते मृदु, मध्य, अतिमांत. अर्थ मदु एटले थोडुं मध्य ते साधारण अतिमात ते घणुंज दरएकना ३ भेद मळी २७ थायछे. तेना पण ३ त्रण भेद ते मृदु मृदु मृदु मध्य मृदु तीव्र अर्थ थोडामां थोडुं थोडामां मध्यभाग थोडाथी घणुं एटले २७ ने त्रण त्रण करतां ८१ भेद थायछे. तेमांनो सूक्ष्म भेदरूप पण जो कोई प्राणिनी हिंसा तथा वध तथा कांईपण दुःखरूप कार्य पोताना साधनने अर्थे करीये तो महर्धिक प्रायश्चित बंधाय छे. माटे सर्वथा प्रकारे आर्य जनोनां

मूळ प्रमाणिक शास्त्र जोवाथी प्रणातिपात एटले प्राणिनो वध करवो एरूपी हिंसानो सर्व कार्योमां निषेध करेलछे.

सूत्र ८

याज्ञवल्क्य स्मृतिना आचाराध्यायमां कह्युं छे के.

अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिंद्रियनिग्रहः ॥
दानं दया दमः क्षान्तिः सर्वेषां धर्मसाधनम् ॥ १२८ ॥

अर्थः—अहिंसा, सत्य, चोरी न करवी, पवित्रता, इंद्रियनिग्रह, परोपकार, दया, मननुं दमन तथा क्षमा ए नव सर्वे, धर्मनां साधन छे:—१२८ वळी श्री महाभारतांतर्गत शांतिपर्वना १६२ मा अध्यायमां कहयुं छे के:—

सूत्र ९

अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा
अनुग्रहश्च दानंच सतां धर्मः सनातनः १२९

अर्थः—मन, वाणि तथा कर्मे करी प्राणिमात्रनो द्रोह न करवो दया राखवी तथा उपकार करवो ए सत्पुरुषोनो सनातन धर्म छे. ॥ १२९ ॥ तेमज वळी पण श्रीमद्‌भागवतना प्रथम स्कंधमां कहयुं छे के **जीवो जीवस्य जीवनम्** ॥ १३० ॥ **अर्थः**—जीव जीवनुं जीवन छे. ॥ १३० ॥ चाणाक्य नीतिमां कहयुं छे के:—

सूत्र १०

आहारनिद्राभयमैथुनं च सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् ॥ एको विवेको ह्याधिको मनुष्ये विवेकहीनाः पशुभिः समानाः ॥ १३१ ॥

अर्थ—आहार, निद्रा, भय तथा मैथुन ए च्यारे पशु तथा मनुष्योमां सामान्य छे. पण एक विवेकज मनुष्यमां अधिक छे माटे कृत्य अकृत्य न जाणे ते अविवेक तेवा अविवेकी मनुष्यो होय ते पशुसमान जाणवां. १३१ तो तेथी विवेक विचारी प्राणियोना शरीरनो घात कर्या वगर अन्नादि वनस्पतिथी मनुष्ये पोताना जीवनो निर्वाह करवो योग्य छे ए विषे विष्णुशर्माए कह्युं छे के—

सूत्र ११

योत्ति यस्य यदा मांसमुभयोः पश्यतान्तरम् ॥
एकस्य क्षणिका प्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते ॥ १३२ ॥

अर्थ—ज्यारे जे कोई जेनुं मांस खाय छे त्यारे ते बंनेनो अंतर जुवो. तो खानारने पेट भरवा जेटलो क्षणिक हर्ष थाय छे ने बीजाना प्राण जाय छे. ॥ १३२ ॥

सूत्र १२

मर्तव्यमिति यद्दुःखं पुरुषस्य प्रजायते
शक्यस्तेनानुमानेन परोऽपि परिरक्षितुम् ॥ १३३ ॥

अर्थ—पुरुषने मरणसंबंधी जे दुःख थाय छे ते अनुमानथी अन्य प्राणी तारण करवा योग्य छे ॥ १३३ ॥ आ उपरना बे श्लोक विष्णुशर्मा ए कहेल छे—वळी पण श्रीमहाभारतांतर्गत अनुशासन पर्वना ११५ तथा ११६ मां कहेल छे के—

सूत्र १३

प्राणा यथात्मनोऽभीष्टा भूतानामपि वै तथा
आत्मौपम्येन मंतव्यं बुद्धिः कृतात्मभिः ॥ १३५ ॥

अर्थ—जेम पोतानां प्राण पोताने प्रिय छे तेम प्राणियोने पण हशे एम पोतानी उपमा [illegible] बुद्धिमान् ज्ञानिओए विचारवुं ॥ १३५ ॥

सूत्र १४

स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ॥
नास्ति क्षुद्रतरस्तस्मात् स नृशंसतरो नरः ॥ १३६ ॥

अर्थ—जे पारका मांसे करी पोताना मांसने वधारवा इच्छे छे तेनाथी वधारे कोई अधम नथी ने जे अतिक्रूर छे. ॥ १३६ ॥

सूत्र १५

न हि प्राणात्प्रियतरं लोके किंचन विद्यते
तस्माद्दयां नरः कुर्याद्यथात्मनि तथा परे ॥ १३७ ॥

अर्थ—जगतमां प्राणथी अधिक प्रिय बीजुं कंई नथी माटे मनुष्ये पोतानी पेठे बीजानी उपर दया राखवी. ॥ १३७ ॥

सूत्र १६

प्राणदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति
न ह्यात्मनः प्रियतरं किंचिदस्तीह निश्चितम् ॥ १३८ ॥

अर्थ—प्राणदानथी बीजुं श्रेष्ठ दान थयुं नथी तेम थशे पण नहीं. केमके लोकमां आत्माथी अधिक प्रिय बीजुं कांई नथी ए निश्चय छे. ॥ १३८ ॥

सूत्र १७

अनिष्टं सर्वभूतानां मरणं नाम भारत ॥
मृत्युः काले हि भूतानां सद्यो जायति वेपथुः ॥ १३९ ॥

अर्थ—प्राणिमात्रने मरण अप्रिय छे कारण मरण समय तेमने तत्काल कंप थाय छे. उपरना १३५ थी ते १३९ सुधीना श्लोक महाभारतमां छे. हवेथी चाणाक्यनीति लघुचाणाक्यना लघु अध्यायनो श्लोक ९ मो.

सूत्र १८

धर्मस्य मूलं राजानस्तपोमूलं ऋषीश्वराः ॥
ऋषीशा यत्र पूज्यंते तत्र धर्मः सनातनः ॥ ५ ॥

अर्थ—धर्मनुं मूळ बीज राजाओ छे, तपनुं मूळ ऋषिओ छे; जहां ऋषीश्वरनी साधुनी नता होय ते स्थळ सनातन धर्मनुं स्थान समजवुं.

सूत्र १९

राज्ञे धर्मिणि धर्मिष्टाः पापे पापा समे समाः ॥
लोकास्तदनुवर्त्तंते यथा राजा तथा प्रजाः ॥ ६ ॥

अर्थ—राजा धर्मी होय त्यां प्रजा पण धर्मिष्ट होय. राजा पापिष्ट होय छे ते प्रजा पण पापी थवानो संभव थाय छे तुल्योतुल्य होय छे. सेवक राजाना वर्तणुक प्रमाणेज चाले एवो सदैव नियम छे जेवो राजा तेवीज प्रजा थाय छे. ॥ ६ ॥ हवे श्री महाभारतना अनुशासन पर्वना ११६ मा अध्यायमां कह्युं छे के—

सूत्र २०

अहिंसा परमो धर्मस्तथाहिंसा परो दमः ॥
अहिंसा परमं दानमहिंसा परमं तपः ॥ १४४ ॥

अर्थ—अहिंसा ए उत्तमधर्म, उत्तमदान, उत्तमदम, तथा उत्तमतप छे. ॥ १४४ ॥ वळी विष्णुशर्माए कह्युं छे के—

सूत्र २१

मातृवत् परदारेषु परद्रव्येषु लोष्ठवत् ॥
आत्मवत् सवभूतेषु वीक्षंते धर्मबुद्धयः ॥ १४६ ॥

अर्थ—धर्मबुद्धिवाला मनुष्य पारकी स्त्रीने मातासमान, पारका कांचनने माटीसमान अने सर्व प्राणिने पोताना समान जुए छे. ॥ १४६ ॥ वळी शुक्रनीतिना त्रीजा अध्यायमां कह्युं छे के—

सूत्र २२

एणो गजः पतंगश्च भृंगो मीनस्तु पंचमः ॥
शब्दस्पर्शरूपगंधरसैरेते हताः खलु ॥ १४८ ॥

अर्थ—हरण, हस्ति, पतंग, भ्रमर तथा पांचमुं मत्स्य ए क्रमथी शब्द, स्पर्श, रूप, गंध अने रसें करी नाश पामे छे. एक इंद्रिनो विषय बेकाववाथी तो मनुष्य पांचे इंद्रि मोकली राखी विसर्प बेकावेतो तथा हिंसारूप अकार्य करे तो नाश पामी तेने नर्क प्राप्त केम न थाय. ते ज्ञानी पुरुषेए विचारवुं जरूर छे ॥ १४८ ॥ वळी विष्णु शर्माए कह्युं छे के—

सूत्र २३

न गोप्रदानं न महीप्रदानं न वान्नदानं हि तथा प्रधानम् ॥
यथा वदंतीह बुधाः प्रधानं सर्वप्रदानैरभयप्रदानम् ॥ १५६ ॥

अर्थ—आ लोकमां पंडितो सर्व दानमां जे रीते अभयदानने मुख्य गणे छे ते रीते गोदान, भूमिदान तथा अन्नदानने मुख्य गणता नथी. ते कयुं दानके प्राणिनी रक्षा करवी करावची तथा प्राणिने भय थकी मुकाववो एज अभयदान केहेवाय छे. ॥ १५६ ॥ आ प्रमाणे मुद्रित करी हवे निचे भाषणरूप भाषण करी व्याख्या करवामां आवे छे. तथा ए कथा के नारदऋषि तथा वसुराज तथा पर्वत ब्राह्मणनी आपवामां आवे छे ते कया ग्रंथनी छे, एम हालमां घणो श्रम लेतां सिद्ध थयुं नथी पण अनुमानथी तथा एकथी बे ब्राह्मणोने पुछवाथी एम मानवामां आव्युं छे के ते कथा महाभारत धर्मशास्त्र अथवा रामकथानी छे पण ते तो अमारी जैन रामायणमां आवेली छे. पाने ३८ थी ते ४८ पाना सुधीमां तेनो संक्षेप मात्र जाणवारूप योग्य लई अत्रे दाखला केहेल छे. ते पण आपने ध्यानमां लीधा जेवुं मालम पडशे एम जणाय छे. तेथी नीचेप्रमाणे दाखल करेली छे तथा हवे आपेलां भाषांतर जवाबमां आवेला सूत्र श्लोक २४ ते एक १ सत्रने अंते जे आवेल आंक छे तेटलामो ते ग्रंथमां

बतावेलां प्रकरण तथा अध्यायनो श्लोक छे एम जाणवुं तेनी हकीकत विस्तारी कहुं छु. ते ध्यान आपी सौथी प्रथमना जे भेळा ३ श्लोक छे ते प्रस्ताविक छे, एम हालमां मानवामां आवेलुं छे, पण ते कोईक ग्रंथना होवाज जोइए एम अनुमान पण थाय छे. कारण के तेनो पण अर्थ आ आपेला शास्त्रोना भावार्थमां मळे छे, जेथी हवे ते ३ प्रस्ताविक छे एम मान्युं छे. तथा त्यारपछीना आंक ४–५–६ एम ७ श्लोक प्रमाणसहस्त्रीनां आचार प्रकरणना पाना ५ मांथी लीधेला छे. त्यार पछी आंक ७ मानो श्लोक १ पातंजल योगदर्शन साधन पाद श्रुति सूत्र ३० मुं छे ते ते ग्रंथमा जोवाथी खात्री थशे. तथा आंक ७ मां बीजानो तथा आंक ८–९–१०–११–१२–१३–१४–१५–१६–१७–१८–१९–२०–२१–२२–२ एम १५ प्रमाणसहस्त्री नामना ग्रंथना आचार प्रकरणना पाना ३२ थी ४१ थ लीधेलां छे. ते ग्रंथ जोवाथी तथा आपेला जुदा ग्रंथोना प्रमाण छे तेने सूत्रोना मथाळा उपर ते प्रमाणे ते ग्रंथो जोवाथी खात्री थशे. तथा आंक १८ थी १९ ना श्लोक बे लघु चाणाक्य राजनीतिना बीजा अध्यायना छे ते ग्रंथ जोवाथी खात्री थशे. सर्वे ऐक्य म सूत्र २४ थाय छे. तेमां सात सात आंकना बे सूत्र छे. तेम प्रथमनां ३ आंक तो सूत्र पातंजल योग दर्शन साधन पाद ग्रंथनु सूत्र ३० मुंछे, त्यार पछी बीजा ७ माना आंकनुं सूत्र छे, तेम प्रमाण सहस्त्रीनुं छे; हवे प्रमाण सहस्त्री ए एक छापेलो ग्रंथ छे जेमां वधा प्रकरणमां आवेला एक हजार प्रमाण छे. ते ग्रंथ रची छपावनार यजुवंशी ठाकरशी सुत प्रागजीन नामथी मुंबई निर्णयसागर छापखानामां छाप्यो छे.

नं० २८.

रामानुजसिद्धांतमताचार्यनो अभिप्राय.

श्रीमते रामानुजाय नमः

उपवीतनम् ऊर्ध्वपुंड्रवतम् त्रिजगत्पूर्णफलं त्रिदंडहस्तं शरणागतसार्थवाहमीडे शिखया शेखरीणाम् पतिम् यतीनाम् यस्मिन् जगति जगदुपादानकारणभूतम् श्रियः पतिम् परं परमपुरुषा उपासंते ॥ तदुपासनयैवापवर्गश्रेणीमहमाहामित्याब्रह्मस्तम् भो आंतर्गता अधिरो हन्ति ब्रह्मादयः ॥ कारणाद्यंतरा कार्याद्यनुपपत्तेरितिन्यायस्य प्रत्यक्षानुभवत्वेनैककायत्वावच्छिन्नं प्रत्यनेकपदार्थत्वावच्छिन्नत्वस्य प्रागभावापत्तियोगित्वात् न केषामपि तत्र प्रवृत्तिः । प्रवृत्तेऽपि फलाभाव इति चेन्न प्रकृतविषयेकार्यकारणभावस्यासंगतत्वेऽपि प्रयोज्याप्रयोजनभावेनोपपत्तै ॥ सर्वप्रसमंजसं तथा च मोक्षप्रयोजकीभूतमपंक्तिप्रपत्यादीनामधिकारिणः एतत् प्रमाणं बोधयामि ॥ १ ॥ श्रीरंगलक्ष्मणमुनीश्वरकृतप्रबंधगूढार्थ बोधनकृतसमभूद्यदात्मा ॥ श्रीरंगराजगुरुवर्यकृपात्तबोधम् गोपालवर्यगुरुशेखरमाश्रयध्वम् ॥ २ ॥ त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥ मात्स्यं कौर्मं तथा लिंगं शैवं स्कांदं तथैव च ॥ आग्नेयं च षडेतानि तामसानि निबोध मे ॥ ब्रह्मांडं ब्रह्मवैवर्तं मार्कंडेयं तथैव च ॥ भविष्यं वामनं ब्राह्मं राजसानि निबोध मे ॥ वैष्णवं नारदीयं च तथा भागवतं शुभम् ॥ गारुडं च तथा पाद्मं वाराहं शुभदर्शने ॥ सात्विकानि पुराणानि विज्ञेयानि शुभानि वै ॥ सात्विका मोक्षदाः प्रोक्ता राजसाः स्वर्गदाः शुभाः ॥ तथैव तामसा देवि निरयप्राप्तिहेतवः ॥ तथैव ऋषिभिः प्रोक्ताः स्वतप-

स्वगुणान्विताः ॥ सात्विका राजसाश्चैव तामसाः शुभदर्शने ॥ वासिष्ठं चैव हारीतं व्यातिं पाराशरं तथा ॥ भारद्वाजं काश्यपं च सात्विका मोक्षदाः शुभाः ॥ मानवं याज्ञवल्क्यं च आग्नेयं दाक्षमेव च ॥ कात्यायनं वैष्णवं च राजसाः स्वर्गदाः शुभाः ॥ गौतमं बार्हस्पत्यं च सांवर्त्तं च यमः स्मृतम् ॥ सांख्यं चोशनसं देवि तामसा निरयप्रदाः

अर्थः—मत्स्यपुराण, कूर्मपुराण, लिंगपुराण, शिवपुराण, स्कंदपुराण अने अग्निपुराण, आ छ पुराणो तमोगुणी छे. ब्रह्मांड, ब्रह्मवैवर्त, मार्कंडेय, भविष्य, ब्रह्म अने वामन पुराण ए रजोगुणी छे. अने विष्णु, नारद, भागवत, गरुड, पद्म अने वराह ए छ पुराणो सात्विक छे; वसिष्ट, हरित, व्यास, पराशर, भरद्वाज अने काश्यप ए छ स्मृतियो सत्वगुणी छे. मनु, याज्ञवल्क्य, अत्रि, दक्ष, कात्यायन अने विष्णुस्मृति ए रजोगुणी छे. अने गौतम, बृहस्पति, संवर्त, यम, शंख अने उशनसस्मृति ए छ तमोगुणी छे. सत्वगुणी मोक्ष आपेछे. रजोगुणी स्वर्ग आपेछे. अने तमोगुणी नर्क आपेछे. ब्राह्मण, क्षत्रिय, वेश्य अने शूद्र ए चार वर्णोना नाम छे. जे देवीना उपासको भक्तो छे तेमना बे प्रकार छे (बे प्रकारना मत छे). एक वाममार्गी अने बीजो दक्षणायन मार्गी छे. ए पैकी वाम मार्गीओना प्रमाण कहुंछुं.

निर्णयसिंधुमां बलि ॥

तस्यां ये ह्युपयुज्यंते प्राणिनो महिषादयः ॥
सर्वे ते स्वर्गतिं यांति घ्नतां पापं न विद्यते ॥ १ ॥

अर्थः—निर्णयसिंधु नामना धर्मशास्त्रविषे बलिदान प्रकरणमां कह्युं छे. अर्थ—नवरात्रीना उपवास करनार जे वाममार्गी तेओए तेनो पुराणहुती दशराने दहाडे महिष पाडो अथवा अज बोकडो तेनुं पूजन करवुं. अने पूजन करीने देवीनुं आवाहन करवुं. आवाहन करतां पाडादिकनुं शरीर कांपे तो खड्ग करीने तेने मारवो न कांपे तो तेने खड्ग अडकाडीने छोडी मूकवो.

यावन्नचालयेद्यत्रं पशुस्तावन्न हन्यते ॥
न तथा बलिदानेन पुष्पधूपविलेपनैः ॥
यथा संतुष्यते मेषैर्महिषीर्विंध्यवासिनी ॥
एवं च विंध्यवासिन्या नवरात्रोपवासतः ॥ २ ॥

ए मरनार पुरुषने दोष लागतो नथी ने पशु स्वर्गमां जायछे. जेम पशुवध करीने विंध्यवासिनी देवी प्रसन्न थायछे तेम धूपदीप विगेरे बीजां नैवेद्य करीने प्रसन्न थती नथी. ए वचन वाममार्गीओने लागु छे ए गौण वचन छे.

मिताक्षरना टीकानेविषे मनुस्मृतिनुं वचन छे ते नीचे प्रमाणेः—

मिताक्षरा—यज्ञाथ ब्राह्मणैर्वध्याः प्रशस्ता मृगपक्षिणः ॥
भृत्यानां चैव वृत्यर्थमगस्त्यो ह्याचरेत्पुरेति मनुस्मरणात् ॥ ३ ॥

अर्थः—यज्ञना अर्थे त्रणे वर्णने पण पशुनो वध करवो. शामाटे के पोताना घरनाविषे शूद्र चाकर होय तेने माटे आ त्रणे वर्णे परंतु मांस भक्षण न करवुं. एनुं पण तात्पर्य ए छे के ते पाप छे. माटे पशुने खड्ग अडकाडीने छोडी देवुं.

मिताक्षरानेविषे बीजुं वचन याज्ञवल्क्य महाराजे कह्यु छे ते नीचेः—

वसेत्स नरके घोरे दिनानि पशुरोमभिः ॥
संमित्तापि दुराचारो यो हंत्यविधिना पशून् ॥ ४ ॥

अर्थः—अविधि पूर्वक जे कोई पशुनी हिंसा करेछे ते मनुष्यने जेटलां रुंवाडां पशुने विषे रहेलांछे तेटलां वर्ष हजार पर्यंत नर्क भोगवीने एटलां वर्ष हजार पर्यंत पशुनो अवतार थायछे.

मिताक्षरानी टीकाने विषे मनुस्मृतिमां स्वयंभुमनुनुं वाक्य छे—

मनु ॥ हंतीत्यष्टविधो विघातको गृह्यते अनुमंता विशसिता निहंता क्रयविक्रयी संस्कर्ता चोपहर्ता च खादक श्चेति घातकाः ॥ ५ ॥

अर्थ—घातक शब्दनो अर्थ आठ प्रकारनो छे अनुमंता कहेतां जे अनुमान करीने मार्युं ते जेमके भूरूं कोळुं तेने कोई पण पशु कल्पिने मारवु तथा कांई पण अडदनुं पुतळुं अगर मनुष्य कल्पीने मारवुं. ते अनुमंता, विशसिता एटले विश्वास करीने कोई देवीने त्यां मोकल्युं अथवा पोताने घरेज कंई पशु होय ते कोई खाटकी इत्यादिकने वेचीने आपवुं ते पण वेचनार पुरुष मारनार बरोबर छे. अनिहंता जे जाते मारे छे ते, क्रयविक्रय जे केवल पोते पशुलावीने खाटकीओने आपे छे ते पुरुष पण मारनार बरोवर छे. अने बीजो जे पशु छे एम देवीने अर्पण करवाने वास्ते अबीर गुलाल विगेरे करीने पूजन (पशु) नुं करे छे, ते पण पूजन करनार अने पूजन करावनार ए पण मारनार बरोबर छे. अने उपकर्ता कहेतां

के जे पशुने लावीने मारनारना हाथमां आपे छे, अने खड्ग मंत्रीने मारनारना हाथमां आपे छे अने खड्गनो स्पर्श करीने जे छोडी दे छे ए पण मारनार बरोबर छे. अने ए पशुना मांसने जे खाय छे ए पण मारनार छे, एवा आठ प्रकारना हंता पुरुष जाणवा. हवे दाक्षायन मार्गना देविभक्तो छे तेमनां प्रमाण.

अथ बलिदानं ब्राह्मणेन माषादिमिश्रान्नेन कूष्मांडेन वा कार्यं ॥ यद्वा ॥ घृतमयं यवपिष्टादिमयं वा सिंहव्याघ्रनरमेषादिकं ॥ ६ ॥

धर्मसिंधुना बीजा परिच्छेदमां कौस्तुभ ग्रंथना वाक्यो छे.

कृत्वा खड्गेन घातयेत् ॥ ब्राह्मणेन पशुमांसमद्यादिबलिदानात् ब्राह्मण्यतो भ्रष्टता ॥ सकामेन क्षत्रियादिना सिंहव्याघ्रनरमहिषछागसूकरमृगपक्षिमत्स्यनकुलगोधादिप्राणिस्वगात्ररुधिरादिमयो बलिर्देयः ॥ ७ ॥

अर्थ—ब्राह्मणे देवीने बलिदान आपवुं होय तो तेने भूरूं कोळुं अथवा अडद बाफीने अथवा अडदनुं पूतळुं करीने अथवा घी खांड मेळवीने लोटनो अथवा दूधपाकनो महिष, अज बनावीने तेनुं बलिदान आपवुं. परंतु जीवता पशुनो ब्राह्मणे वध न करवो, करे तो भ्रष्ट थायछे. क्षत्रीयोमां जे सकामीक क्षत्री छे अने वाममार्गमां रहेलाछे एने जीवता पशुनुं वलीदान आपवु ए वाक्य वैष्णव धर्ममां नथी. ते जे देवनो भक्त छे तेने लागुछे. परंतु मुख्यवाक्य तो क्षत्रीए कान नाक छेदीने पशुने छोडी देवो ए छे. हिंसा करवी ए नथी. ए वाक्यो देवीना उपासकना छे ने ते मुख्यवाक्य नथी.

वेदना जे मुख्यवाक्य एटले तात्पर्य छे ते कहुंछुं. ए उपरना जे वाक्यो छे ते शामाटे कहेलां छ के मांसभक्षण करवाने जीवनी जे आसक्ति छ ते छोडाववाने वास्ते छे. तनो दृष्टांत जेम कोई पोताना दीकराने करमीनो व्याधि थयो होय तो बाप पोताना दीकरानो रोग मटाडवा सारु एम करेछे के हे पुत्र ए लीमडाना रसनो वाडको तुं पीइश तो हुं तने खांडेलो लाडु आपीश. त्यारे दीकरो रसनो वाडको पी जायछे तो कहेछे के लाडु तो हाउ लेई गयो ने लाडु दीकराने आपतो नथी. एज प्रमाणे वेद कहेछे के पशुनुं बलिदान आपनारने पाप नथी ए वचन खांडना लाडु जेवुं छे. अने पशहिंसा न करवी ए लीमडाना रस जेवुं छे. एटले गुणकारी छे माटे पशुहिंसा न करवी.

याज्ञवल्क्य स्मृतिमां तेना राजनीतिना प्रकरण विषे जे प्रमाणे छे ते प्रमाणे कहुंछुं.

अस्कन्नमव्यथं चैव प्रायश्चित्तै रदूषितं ।
अग्नेः सकाशाद्विप्राग्नौ हुतं श्रेष्ठमिहोच्यते ॥ ८ ॥

अर्थः—ब्राह्मण, क्षत्रि, वैश्य जे यज्ञ करेछे अने ए यज्ञ थकी जे फळ थायछे तेनां लक्षण कहुं छुं. अग्निने विषे ए प्रकारनी आहुती आपी होय तो श्रेष्ठफळ थाय छे. केवो हुत पदार्थ जोईए आस्कंदनाम रुधिरनी धारारहित होय अने कोई जीवनी हिंसा थई न होय अने प्रायश्चित करीने अदुषित होय तो ए फळ प्राप्त थायछे. एटले ए श्लोकनो तात्पर्य ए छे के दुधपाक, तल, जव, घी एनी आहुती आपी होय तो फळ थायछे. पशुनी आहुती आपी होय तो फळ थतुं नथी.

याज्ञवल्क्यस्मृतिनुं वाक्य छे ते नीचे प्रमाणे.

सर्वान्कामानवाप्नोति हयमेधफलं तथा ॥
गृहेपि निवसन्विप्रो मुनिर्मांसविवर्जनात् ॥ ९ ॥

अर्थः—विप्रनाम ब्राह्मण, मुनिनाम क्षत्रि, वैश्य, शूद्र ए चार वर्णोमां जे कोई मांस पशुहिंसा करीने अथवा बलिदान आपीने (मांस) खातो नथी. अथवा बलिदान आपतो नथी एवा पुरुष जे कामना मनमां धारेछे ते बधी सिद्ध थायछे. तेने कोई विघ्न थतुं नथी अने हयमेधयज्ञ करवानुं फळ थायछे. एटले ए ठेकाणे वेदनो कहेवानो तात्पर्य ए छे के पशुहिंसा रहित यज्ञ करवो.

याज्ञवल्क्यनी टीकानेविषे स्वयंभु महाराजनुं वाक्यछे.

मनु ॥ यद्ध्यायते यत्कुरुते रतिं बध्नाति यत्र च
तदवाप्नोत्यविन्धेन यो हिनस्ति न किंचन ॥ १० ॥

अर्थ—जे कोईपण प्रकारनी हिंसा करतो नथी अथवा कोईपण प्रकारनुं बलिदान आपतो नथी. तो ते पुरुषो मनमां जे ध्यान करे छे, अने कांई कर्म करे छे, अने जे कर्मने विषे रति प्रीति करे छे नाम यज्ञाज्ञिक करे छे तो ते पुरूषने यज्ञ विघ्नरहित थाय छे. एटले ए ठेकाणे वेदनो कहेवानो तात्पर्य ए छे के यज्ञ करवो तो ते यज्ञने विषे पशुहिंसा न करवी. दुधपाक आपवो एटले कोईपण प्रकारनी बलिदानमां हिंसा न करवी ए तात्पर्य छे.

बीजुंपण मनुमहाराजनुं वाक्य मिताक्षरा मध्येनुं छे ते नीचेप्रमाणे—

वर्षे वर्षेश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ॥ मांसानि च
न खादेच्छास्तयोः पुण्यफलं सममिति मनुस्मरणात् ॥११॥

अर्थ—एटले जे कोई पुरुषोए एवो नियम कर्यो होय छे के ज्यां पर्यंत जीववुं त्यां सूधी दरवर्षे अश्वमेध यज्ञ करवो परंतु मांस न खावुं एटले अश्वनुं बलिदान न आपवुं दूधपाकनुं बलिदान आपवुं. जे पुरुषो अश्वनुं बलिदान आपे छे तेना करतां जे नथी आपता तेने अधिक फळ थाय छे. एटले, ए ठेकाणे वेदनुं तात्पर्य शुं छे के जे अश्वमेध यज्ञ करवो ते अश्वने खड्गस्पर्श करीने छोडी देवो दूधपाक विगेरेनुं बळिदान आपवुं.

श्रीमद् भागवत एकादश स्कंधने विषे कहेलुं छे के—

लोके व्यवायामिषमद्यसेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र चोदना ॥
व्यवस्थितिस्तेषु विवाहयज्ञसुराग्रहैरासु निवृत्तिरिष्टा ॥ १२ ॥

अर्थ—एटले वेद शुं कहे छ लोकोने विषे विवाहने विशेष सुख छे आमिष जेमां भक्षण करे छे अने मद्यसेवा अने मदिरा पीवी एज प्रकारना जे जीवो छे ते थकी नित्यमुक्त कहेतां जे भगवानना पार्षद अने जिवनमुक्त कहेतां जे जडभरत, सुकदेवळ शनकादिक ते अने मुमुक्षु कहेतां जगत्मां रहीने जे इच्छा करे के मारो मोक्ष थाय ए मुमुक्षु जाणवो. अधमनां लक्षण इंद्रिसुख भोगववुं हिंसा करवी अने भूतप्रेतनी उपासना करवी. पामरना लक्षण जे मनुष्यदेह परमात्माए केवल भजन स्मरण करवा आपेल ते परमात्माने छोडीने भैरव ने चंडीनी उपासना करे छे. अने नाना प्रकारनां बलिदान आपे छे ए पाछला बेउ जीवो अधम अने पामर तेमने ए प्रकारे वेद कहे छे. शुं कहे छे? लग्न कर्या वगर जे विषयसुख भोगवशे तेने दोष लागशे. यज्ञ कर्या वगर जे पशुने मारशे तेने पण दोष लागशे. अने सुत्रामणियज्ञ वगर जे मदिरा पशि तेने दोष लागशे. ए शामाटे वेद कहे छे के अधम पामर जीवोनी विषयसुख थकी, मांसभक्षण थकी, मदिरापान थकी नित्यनी रुचि छोडववा सारू कह्युं छे.

श्रीमद् भागवतना एकादश स्कंधमां बीजुं वाक्य छे ते—

धनं च धर्मैकफलं यतोज्ञानं सविज्ञानमनुप्रशांति
ग्रहेषु युंजंति फलो वरस्य मृत्युं न पश्यंति दुरंतवीर्यम् ॥ १३ ॥

अर्थ—धनरक्षा करवानुं सुफळ ए छे के धर्म करवो. विज्ञानसह वर्तमान ज्ञाननुं फळ शुं छे के सर्व जीववध थकी निवृत्ति पामो. भगवत भक्ती करो ए करता नथी केवळ संसारने विषे शरीरने लगाडे छे. ते दुरंत वीर्यरूपी एवा संवत्सररूपी काळरूपी परमात्मा जे भक्षणकरी रह्या छे तेने जोता नथी. एवा भावार्थनुं वेदनुं वाक्य शुकदेव महाराज परीक्षिति प्रत्ये अने श्रीकृष्ण उद्धवजी प्रत्ये अने नवयोगेश्वर नीमीराजा प्रत्ये कहेलुं छे. के ए जीव समान बीजो अधम नथी.

श्रीमद् भागवत विषे श्लोक छे ते नीचे प्रमाणे—

यत् घ्राणभक्षोविहितः सुरायास्तथा पशोरालभनं न हिंसा
एवं व्यवायः प्रजया न रत्याएवं विशुद्धं न विदुः स्वधर्मं ॥१४॥

अर्थ—शुकदेवजी परीक्षिति राजा प्रत्ये कहे छे के हे राजन् वेदनो कहेवानो तात्पर्य एवो छे के ते सुत्रामणि यज्ञने विषे मदिराने सुंघी लेवी. पण पीवी नहीं. यज्ञने विषे पशुने खड्ग अडकाडीने छोडी देवुं मारवुं नहीं. ऋतु समयना अंतने विषे भार्याना (स्त्री) अंगिकार करवो. बीजा दिवसे जाय तो ईश्वर स्मरण करवुं एटले संतान थया पछी ईश्वर भजन करवुं. एवो उत्तम मनुष्यदेह पामीने शुद्ध धर्मवेद कहे छे तेने छोडीने विपरीत चाले छे ए वास्ते नरकमां जावुं पडे छे. अने जे मनुष्य जीवनी हिंसा करे छे ते पशु अवतारने पामे छे.

श्रीमद् भागवतनो श्लोक नीचे प्रमाणे—

द्विषंतः परकायेषु स्वात्मानं हरिमीश्वरं ॥
मृतके सानुबंधेऽस्मिन्बद्धस्नेहाः पतंत्यधः ॥ १५ ॥

अर्थ—शुकदेव परीक्षिति राजा प्रत्ये कहे छे के सर्व जीवोने विषे साक्षात् परमात्मा वास करीने रह्या छे. जड पदार्थो जे देवी भैरवादिकने बळिदान आपे छे ने मांसाहार करीने पोते रहे छे ते ज्यारे मरे छे त्यारे तेना कुटुंब सहित नरकमां पडे छे.

श्रीमद्भागवतमां कह्युं छे.

येत्वनेवं विदोऽसंतः स्तब्धाः सद्भिमानिनः
पशून्द्रुह्यंति विस्रब्धाः प्रेत्य खादंति ते च तान्

अर्थः—ए प्रकारना जे पामर जीवो छे. अने वेदना अभिप्राय ने जाणता नथी. ते आ प्रमाणे भाषण करेछे. आपणे स्वर्गमां जई यज्ञकरीने त्यां अप्सरा जोडे विहार करीशुं. तेओ आ प्रमाणे परस्पर वातो करेछे. अने पशुहिंसाना यज्ञो करेछे. ज्यारे ते यज्ञ करनारा मरेछे त्यारे तेने पशुरूप धारण करवुं पडे छे. ते वखते ते पशु जमराज पुरीने विशे तेनुं वेर ले छे.

श्रीमद् भागवतना चतुर्थस्कन्धमां पचीसमा अध्यायमां प्राचीनबर्हिराजा प्रत्ये नारद मुनीनुं वाक्य छे.

भा भो प्रजापते राजन् पशून्पश्य त्वयाऽध्वरे ॥
संज्ञापितान् जीवसंघान् निर्घृणेन सहस्रशः

नारद मुनि कहेछे के हे राजन् राज्य कर्ता जे जे देवने पशुनुं बलिदान आपे छे अने यज्ञ करतां जे जे पशुयज्ञ करेछे दयारहित जे हजारो जीवनी हिंसा करे छे. इत्यादि.

हारीत स्मृतिने विशे हारीत ऋषि अमरीश राजा प्रत्ये कहेछे.

तस्मात्तु वैष्णवो भूत्वा वैदिकं वृत्तिमाश्रितः
कुर्वीत भगवत्प्रीत्यै कुर्यादादिकर्म यत्

अर्थः—हे अमरीश राजा तमो वैष्णदीक्षा धारण करीने वैदिकवृत्ति तेने करो अने पशुहिंसा रहित यज्ञ करो. भगवाननी प्रीतिने माटे एवुं करशो तो तमारा कुटुम्ब सहवर्तमान तमो मोक्ष पामशो.

वृद्ध पाराशरीने विशे पाराशर ऋषि प्रत्ये कहेछे.

वृद्धान्साधून् द्विजान्मौलान्यानालं मानयेन्नृपः
पीडां करोति चाभीष्टा राजा क्षिप्रं क्षयं व्रजेत्

अर्थः—पाराशर कहेछे. जे राजा थईने वृद्धने महा पुरुषोने ने ब्राह्मणने मानता नथी. ने आमिष (मांस) ने माटे पशुने पीडा करछे. एटले पशुने मारीने जे बलिदान आपेछे ए राजा तत्काल नाश पामे छे.

एते त्वां संप्रतीक्षन्ते स्मरंतो वैशसं तव
संपरेतमयः कूटैश्छिंदत्युत्थितमन्यवः ॥

अर्थः—नारद कहेछे. हे राजन् दृष्टिए करीने तुं उपर आकाश मार्गमां जो. तारी वाट पशु जुए छे के क्यारे ए राजा मृत्युने पामे तो अमारुं वेर लोढाना शींगडा वडे करीने लईए. ए प्रकारे नारद मुनिए ब्रहस्पति राजा प्रती कहेलुं छे. हे राजा, कोई यज्ञ जीवहिंसा रहित करवो एथी बीजुं श्रेष्ट शुं छे. के ते पोताना हृदयरूपी कुंड निर्माण करीने भक्ति ज्ञानरूपी अग्नि प्रगट करीने काम क्रोध, लोभ, मोह, मद मत्सररूपी ज्वलन अने इंद्रियरूपी जे घोडा अने वृत्तिरूपी जे अज (बोकडा) ए सर्वेनी आहुति हृदयरूपी कुंडमां साक्षात् चतुर्भुजरूपी जे भगवान रह्याछे तेने ए ईंद्रियरूपी पशु बलिदान आप. एटले सर्व ईंद्रिओ परमात्मान विशे लगाडो ए यज्ञ समान बीजो यज्ञ नथी. तेम ईंद्रियरूपी पशुना बलिदान शिवाय बीजुं बलिदान नथी. अने बुद्धिरूपी बीजी कोई देवी नथी. ए देवीने प्रसन्न करीने परमात्मानेविशे लगाडवी ए समान बीजुं देवीनुं पूजन पण नथी.

श्रीमद् भागवतमां चतुर्थ स्कन्धनेविशे कह्युं छे.

यथा तरोर्मूलभिषेचनेन तृप्यंति तत्स्कंधभुजोपशाखाः।
प्राणोपहाराच्च यथेंद्रियाणां तथैव सर्वाहणमच्युतेज्या

अर्थः—हे ब्रहस्पति राजन् जेम झाडना मूळीनेविशे पाणी रेडे तो बधी शाखा तृप्त थायछे. जेम प्राण वायुने आहार आपे बद्धीईद्रिओ तृप्त थायछे. एज प्रमाणे भगवाननुं पूजन (भक्ति) करे तो सर्व देवना पूजननुं फळ मळेछे. बीजा देवने पूजवानुं कांई प्रयोजन नथी. आ वचनथी जे ठेकाणे भैरवने बलिदान आपेछे. ते ठकाणे राजाने शुं करवुं के पोताना शेहेर बहार दशराने दिवसे जईने चारे दिशाओ छे ते दिशाओना जे सोळ भगवानना पार्श्वद छे तेसहित भगवाननुं मंत्रवाहन करीने, अने भगवानना जे आयुध शंख-चक्र-गदा-पद्म-ए नामवडे करी आवाहन करवुं. अने षोडशोपचारे करीने पूजन करवुं. अने नाना प्रकारनो दूधपाक तथा घहुनो पदार्थ विगेरेनुं भगवानना पार्श्वदने नैवेद्य भरावी वैष्णव ब्राह्मण होय तेने भोजन करावबुं. ने भोजन करव्यापछी सुदर्शन महाराजाना मंत्रवडे करीने शेहेरनी चारे दिशाओमां हवन होम करवो. न पछी गाजते वाजते शमी (खीजडी) नुं पूजन करवुं. समडी पूजनने ठेकाणे ते देवनिमित्त पूजनकरवुं. अने गाजते वाजते शेहेरमां आववुं. अने दान दक्षिणा पण आपवी. आ रीते जे राजा दरवर्षे करेछे, तेना नगरने विशे कोई प्रजा दुःख भोगवती नथी. आ विधि सत्ययुगने अमरीष राजाए करलो छे. ते विधिना प्रतापे दुर्वासाऋषिए अग्नि प्रगट करीने अमरीषने बाळवामाटे मोकलीने वैश्रवी अग्निनाम सुदर्शन महाराज कोटी सूर्यनो प्रकाश करीने, सांभली अग्निने वारीने दुर्वासा मुनिने महान् दुःख दीधुं छे. ए वार्ता श्रीमद् भागवतना नवमस्कंन्धने विशे प्रसिद्ध छे. शिवाय अनेक शास्त्र, स्मृति, पुराण, इतिहास अने वेदना मत छे के जीवहिंसा न करवी. ए वचन समान बीजुं कोई वचन वलवान् नथी. उपर पद्मपुराणना श्लोक लख्यां छे. तंत्र सहवर्तमान वेदोक्त प्रयोग छे. हारीतस्मृति अने वेदनां पुरुषसूक्त, विष्णुसूक्त, लक्ष्मीसूक्त वगैरेनां प्रमाणो छे. महादेवे पार्वती प्रत्ये कह्युं छे के हे पार्वती अढारपुराण अढारस्मृति एमना मध्ये छ सात्विक, छ राजासि, छ तामसी परन्तु जे सात्विक श्रुतिस्मृतिना वचनो छे ते बलवान् छे. विगेरेनो जे ते बाबतनो निर्णय करवो होय तो वडोदराना पूर्वभागनी भणी दशगाउ उपर चाणोलथी नर्मदा जतां सात गाउ वेगले डभोई करीने शहेर छे. तेमां वडोदरा तरफनी दिशामां बदरी नारायणनं मंदीर छे. तेने विषे विशिष्टाद्वैतमत स्थापन करनार श्री गोपालाचार्य गुरू चेतनाचार्य महाराज छे तेमने पूछेथी खुलासो मलशे.

शुभमस्तु

आ जे श्लोकनी व्याख्या गुजरातीमां लखी छे. तेनुं कारण ए छे के राजाने संस्कृत ज्ञान न होवाथी लख्युं छे. अने जो कोई विद्वानने संस्कृत व्याख्यानी इच्छा होय तो संस्कृतमां लखी मोकलीशुं. जे कोईनी एवी इच्छा होय के जीवहिंसा नहीं करवी ए बाबत पुरावो शुं तो तेनो प्रतिउत्तर आपवाने वास्ते रामानुजसिद्धान्तमतना आचार्य छे ते सिद्धान्त करी आपवा समर्थ छे. अने कलीने विशे गवालंभ (यज्ञ) करवानु निषेध छे. अने दीयर थकी दिकरा उत्पन्न करवानुं तथा सन्यास निषेध छे. ए विगेरेना बीजा हारीतस्मृतिने विशे तेमज मिताक्षराने विशे मनुस्मृतिने विशे निषेध छे. ए वचन आप्यां नथी. तेनुं कारण के ग्रन्थमां प्रसिद्ध छे.

समाप्त

यादृशं पुस्तकं द्रष्टं तादृशं लिखितं मया
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयतां ॥

आ कापीनी अस्सलनी कापी महाराजा मोहनदेवजी नारणदेवजी स्वस्थान धर्मपुरना तरफथी मंगावी उतारो करेल छे. उतारो करनार भट बद्रीनाथ केशवराम गाम वारणना.

भट्ट केशवरामात्मजबद्रिनाथ शर्मणः सम्मतिरत्र.

नं. २९.

अमदाबादवाळा शास्त्री रामचंद्र दीनानाथ भट्टनो अभिप्राय.

मेहेरबान साहेब प्राणजीवनभाई जगजीवन महेता.

मु. धर्मपुर.

अमदाबादथी शास्त्री रामचंद्र दीनानाथना आशीर्वाद वांचशो विशेष आपनी तरफथी आवेला सात प्रश्नोना उत्तरो नीचेप्रमाणे—

१—**अहिंसापरमोधर्मः—न हिंस्यात् सर्वभूतानि**—अहिंसा ए उत्कृष्ट धर्म छे कोई जीव प्राणिमात्रनी हिंसा न करवी. इत्यादिक अनेक स्मृतिनां प्रमाण छे. तथा स्कंदपुराण, वायुपुराण, अग्निपुराण, मार्कंडेयपुराण इत्यादिक पुराणोमां पण हिंसानो निषेध करवामां घणा मोटा इतिहास वर्णन कर्या छे, तथा मनुस्मृति, याज्ञवल्क्यस्मति, गर्गस्मृति, वशिष्ठस्मृतिमां पण हिंसानो निषेध कर्यो छे. नवरात्र वृत्तमां तथा तेने एटले दशराने दिवस तो सर्वथा हिंसा न करवी, एम शास्त्रनो सिद्धांत छे. ते दिवस तो पशुनुं पूजन करी देवताने समक्ष ते पशुने अभयदान आपवुं एम कह्युं छे. तेने बदले दुष्ट अधर्मी असुर लोकोए पशुनी हिंसा करवानुं प्रवर्ताव्युं छे ते केवल अंधपरंपरा छे. विचार विनाना लोको गाडीरीआ प्रवाह प्रमाणे वर्ते छे, पण एटलो विचार नथी करता के दशरानुं पर्व श्रीरामचन्द्रजीथी आरंभीने प्रवर्त्युं छे एम दशरा माहात्म्यमां कह्युं छे. त्यां घी, साकर, दुधपाक, पक्वान्न विगेरेनुं नैवेद्य करी ब्रह्म भोजन करावी घणां दान आप्यां छे अने घणां जीवोने अभयदान आप्युं छे.

सारा वृत्तने धारण करनार एवा सनत समत विगेरे ऋषियो प्रत्ये धर्मराजाए आशंका करी पुंछयुं त्यारे तेमणे आ प्रकारे कह्युं छे तेमांना केटलाक श्लोक.

कुलाचारोपपन्नं नो नवरात्रव्रतं मुने ॥
तत्र कचित्कचिद्धिंसा सुरापानं च दृश्यते ॥ १ ॥
दत्र युक्तं तद्ब्रूहि त्वं हि धर्मप्रवर्तकः ॥
इत्युक्तस्तेन भगवानिदं प्रोवाच युक्तकृत् ॥ २ ॥
राजसा स्तामसा देवाः सुरामांसाशनं नृप ॥
कुर्वते सात्विका नैव देवा देव्यश्च कर्हिचित् ॥ ३ ॥

पार्वती सात्विकी देवी तथा लक्ष्मीश्च वेदसूः ॥
धर्मज्ञानतपोयोगवैराग्यादिगुणोर्जिता ॥ ४ ॥
अस्माकं सा तु पूज्याऽस्ति शंकरप्राणवल्लभा ॥
नवरात्रव्रतं तस्या भवतीत्यवगम्यतां ॥ ५ ॥
सात्विकानां तु देवानां देवीनां च नराधिप ॥
व्रतार्चादिविधातव्यं नेतरेषां तु कर्हिचित् ॥ ६ ॥
पार्वत्या न प्रिया हिंसा सह पत्या तयोरतिः ॥
तदग्रेपि च तां ये तु कुर्युस्ते ह्यसुरा नराः ॥ ७ ॥
अतः तस्या व्रते राजन् मद्यमांसार्चनान्वितः ॥
कुलाचारः क्वचित्स्याच्चेत्तं त्वधर्ममवेहि च ॥ ८ ॥
जीवहिंसा भवेद्यत्र सुरापानं च यत्र वा ॥
व्यभिचारो भवेद्यत्र त्याज्यो धर्मः स दूरतः ॥ ९ ॥
धर्माभासो ह्यधर्मो सौ तत्त्यागे नास्ति पातकम् ॥
त्यागोस्य परमो धर्मः सच्छास्त्रप्रमितोऽनघ ॥ १० ॥
क्षुद्रा देवाश्च देव्यश्च येस्युर्मद्यामिषप्रियाः ॥
तामसानां न कर्त्तव्यं व्रतं तेषां च पूजनम् ॥ ११ ॥
अधर्मस्य प्रिया हिंसा ह्यहिंसा धर्मवल्लभा ॥
अधार्मिकाणामाद्येष्टा धार्मिकाणां तथेतरा ॥ १२ ॥
तामसेभ्यो न भेतव्यं भक्तैः कृष्णस्य कर्हिचित् ॥
यतः स कालमायादेरप्यस्त्येव नियामकः ॥ १३ ॥

२—उत्तरः—जे शास्त्रमां हिंसा करवानुं कह्युं होय ते शास्त्रनी पंक्तिमां गणातुं नथी. तो ते ग्रंथ आर्यलोकोमां सर्वमान्य अथवा बहुमान्य गणायज क्यांथी.

शाक्त लोकोए मद्य मांसनुं भक्षण करवा रचेला आधुनिक ग्रंथो जेवा के कुलार्णव, शाक्त, संगम, तंत्रसार, देवीपूजापद्धति विगेरे अनार्यलोकोमां बहुमान्यता पामेलाछे.

अने ते ग्रंथोमां पोतानी मतिकल्पित वचनो पण घणां लख्यां छे ते आर्य लोकोने कदापि काळे मान्य थतांज नथी. वळी तेने ग्रंथोमां वेदनी श्रुत्तिना जेवुं डोल करी लोकने भूलमां नांखवाने पंचमकारनुं प्रतिपादन कर्युंछे ते तो बुद्धिमान् दैवीजीवोने जणाया विना रहेतुंज नथी.

एवा ग्रंथना करनार तथा माननार द्विज कहेतां ब्राम्हण, क्षत्रिय ने वैश्य तेमनी पंक्तिमां गणाता नथी तेतो केवल अधमाधम नीच शूद्रज गणाय छे.

ते उपर प्रमाणरूप स्मृतियोना वचनो घणां छे. तेमां हेमाद्रीनामा सूरिए पोताना सर्वमान्य ग्रंथमां लखेलां केटलांक वचन नीचे प्रमाणे छे.

ब्रह्मपुराणे

न जातिर्न कुलं राजन्न स्वाध्यायः श्रुतं न च ॥
कारणानि द्विजत्वस्य वृत्तमेव तु कारणम् ॥ १ ॥
किं कुलं वृत्तहीनस्य करिष्यति दुरात्मनः ॥
कृमयः किं न जायंते कुसुमेषु सुगंधिषु ॥ २ ॥
नैकमेकांततो ग्राह्यं पठनं हि विशां पतेः ॥
वृत्तमन्विष्यतां तात रक्षोभिः किं न पठ्यते ॥ ३ ॥
बहुना किमधीतेन नटस्येव दुरात्मनः ॥
तेनाधीतं श्रुतं वापि यः क्रियामनुतिष्ठति ॥ ४ ॥
कपालस्थं यथा तोयं श्वदृतौ च यथा पयः ॥
दूष्यं स्यात्स्थानदोषेण वृत्तं हीनं तथा श्रुतम् ॥ ५ ॥

बहुनेत्यस्य टीका—नटस्येव वेषमात्रेण ब्राह्मणस्य दुरात्मनो हिंसादिपापमनसः बहुना प्रचुरेण अधीतेन शास्त्राध्ययनेनापि किं न किमपीत्यर्थः अतो यो ब्राह्मणः क्रियां अहिंसासत्यादिसद्वृत्तं अनुतिष्ठत्याचरति तेन ब्राह्मणेन श्रुतं शास्त्रं अधीतं वा पठितमेव ॥

तस्माद्विद्धि महाराज वृत्तं ब्राह्मणलक्षणम् ॥
चतुर्वेदोपि दुर्वृत्तः शूद्रादल्पतरः स्मृतः ॥ ६ ॥

सत्यं दमस्तपो दानमहिंसेन्द्रियनिग्रहः ॥
दृश्यंते यत्र राजेंद्र स ब्राह्मण इति स्मृतः ॥ ७ ॥

यमः ॥

अहिंसानिरतो नित्यं जुह्वानो जातवेदसम् ॥
स्वदारनिरतो दाता स वै ब्राह्मण उच्यते ॥ ८ ॥
सत्यं दानं सदाशीलमानृशस्यं दया घृणा ॥
दृश्यंते यत्र लोकेस्मिस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ९ ॥

यमशातातपौ ॥

तपो धर्मो दमो दानं श्रुतं शौचं सत्यं घृणा ॥
विद्या विनयमस्तेयमेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥ १० ॥

वशिष्ठः ॥

त्यागस्तपो दया दानं सत्यं शौचं दया घृणा ॥
विद्या विनयमस्तेयमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ ११ ॥
ये क्षांतदांताश्रुतपूर्णकर्णा जितेंद्रियाः प्राणवधान्निवृत्ताः ॥
प्रतिग्रहे संकुचिताग्रहस्तास्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥१२॥

भविष्यत्पुराणे ॥

क्षांतिर्दांतिर्दया सत्यं दानं शीलं तपः श्रुतम् ॥
एतद्दृष्टांतमुद्दिष्टं परमं पात्रलक्षणम् ॥ १३ ॥

याज्ञवल्क्यः ॥

न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ॥
यत्र वृत्तामिमेचोभे ताद्धि पात्रं प्रकीर्त्तितम् ॥ १४ ॥

आ प्रकारनां शास्त्र वचनोथी जे हिंसानु प्रतिपादन करे छे तेने ब्राह्मण जाणवाज नहीं. हिंसक ब्राह्मणोने खाटकी जाणवा.

वेदमां पशुहिंसा करवानु कह्युं छे एवुं बोलवाथी वसुराजा मोटी अधमगतिने पांम्यो छ. तेनुं सविस्तर वृत्तान्त स्कंदपुराणमां रहेला वासुदेव महात्म्यना छठ्ठा अध्यायथी जुवो.

ए उपरी वसुराजानुं वृत्तांत केवळ स्कंदपुराणमां छे एमज न जाणवुं. वायुपुराणमां छे, मत्स्यपुराणमां छे तथा भारतादि इतिहासना ग्रंथमां पण छे.

अन्नैर्व्रीह्यादिभिर्यज्ञः पयोदधिघृतादिभिः ॥
रसैश्च क्रियतां तेन तृप्तिं यास्यंति देवताः ॥ १ ॥
सात्विका देवता प्रोक्तास्तामसा असुरास्तथा ॥
राजसा मनजाः शास्त्रेऽप्यूर्ध्वाधो मध्यवासिनः ॥ २ ॥
मद्यमांसप्रिया दैत्यास्तामसत्वाद्भवंति च ॥
देवास्तु सात्विकाब्रह्मन्नाज्यादिरसप्रियाः ॥ ३ ॥

३—प्रश्न—ते शास्त्र करतां (हिंसक शास्त्र करतां) पण जे शास्त्रनुं प्रमाण वधारे बळवान् गणातुं होय एवां कोई शास्त्रमां ते हिंसानो निषेध कर्यो छे के केम.

३—उत्तर—हिंसासूचक ग्रंथथी अतिशे वधारे प्रमाणरूप बळवान् गणाता शास्त्रमां अतिशे हिंसानो निषेध कर्यो छे.

सर्वोपरि वेदनुं प्रमाण छे ते वेदनो अर्थ अतिशे गहन छे. केमके तेना अर्थमां मोटा पुरुषोने पण मोह उत्पन्न थयो छे माटे ते वेदनो अर्थ मोटा पुरुषोए स्मृतिओमां आण्यो छे. ते स्मृतियोनुं पण अनेकांतपणुं थवाथी वेद प्रवर्तक श्री वेदव्यासऋषिए अतिशे श्रेष्ठ शास्त्रोनुं रहस्यरूप श्रीमद्भागवत नामे पुराण कह्युं तेनुं वाक्य.

निगमकल्पतरोर्गलितफलं वेदरूप कल्पवृक्षथी आ श्रीमद्भागवत नामे फळ उत्पन्न थयुं छे.

ते भागवतमां तो यज्ञमांपण हिंसा न करवी. एवुं तात्पर्य जणाववा सारुं प्राचीन बर्हिषी विगेरे राजाओनुं सविस्तर वृत्तांत लख्युं छे.

वळी हिंसा करवी एवुं वेदनुं वाक्य नथी. पण निरंतर जे हिंसा करेछे तेना संकोचने अर्थे राजसी तामसी जीवोने कह्युं छे के यज्ञमां हिंसा छे ते यज्ञ आ काळमां थवो घणोज कठण छे. केमके एक बळवान् पुरुष हाथमां धनुष्बाण लईने चार दिशाओमां बाण फेंके तथा उंचे पण फेंके एटलो उंचो लांबो पथोलो द्रव्यनो ढगलो करी वापरे त्यारे एक यज्ञ कर्यो कहेवाय, एटलुं द्रव्यतो आ काळमां कोई मोटा राजाने घेरपण नथी. तो बीजाने घेर होयज क्यांथी ! ते माटे भागवतनां वाक्यो.

भागवतैकादशस्कंधे अध्याय ५ श्लोक ११

लोके व्यवायामिषमद्यसेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र चोदना ॥
व्यवस्थितिस्तेषु विवाहयज्ञसुराग्रहैरासु निवृत्ति रिष्टा ॥
परोक्षवादो वेदोयं बालानामनुशासनम् ॥
कर्मे मोक्षाय कर्माणि विधत्ते ह्यगदं यथा ॥

भागवतचतुर्थस्कंधे अध्याय २५ श्लोक ७–८

नारदो प्राचीनबर्हिषभूपं प्रति ॥

भो भो प्रजापते राजन पशून् पश्य त्वयाऽध्वरे ॥
संज्ञापिताञ्जीवसंघान् निर्घृणेन सहस्रशः ॥
एते त्वां संप्रतीक्षंते स्मरंतो वैशसं तव ॥
संपरेतमयःकूटैश्छिदंत्युत्थितमन्यवः ॥

तथा च

पुरंजननृपेण ॥

तं यज्ञपशवो तेन संज्ञप्ता येऽदयालुना ॥
कुठारैश्चिच्छिदुः क्रुद्धाः स्मरंतोऽमीवमस्य तत्
पापं पुरंजनस्य स्वहननरूपं

वळी देव सात्विक छे दैत्य दानव राजस छे ने राक्षसादिक तामस छे. तेमां राक्षस प्रकृतिवाळा जीवोने मद्य मांस प्रिय छे.

भागवतमा पृथुराजाए सर्वने प्रेरणा करी के पोत पोताने जे प्रिय वस्तु होय ते आ गायरूप थयेली पृथ्वीमांथी दोहन करीलयो त्यारे

कृत्वा वत्सं सुरगणा इंद्रं सोममदूहहन् ॥
हिण्मयेन पात्रेण वीर्यमोजो बलं पयः ॥ १ ॥
दैत्यया दानवा वत्सं प्रह्लादमसुर्षभम् ॥
विधायादुदुहन् क्षीरमयःपात्रे सुरासवम् ॥ २ ॥

यक्षरक्षांसि भूतानि पिशाचाः पिशिताशनाः ॥
भूतेशवत्साद्दुदुहुः कपाले क्षतजासवम् ॥ ३ ॥

देवताओए अमृत दोहन करी लीधु दैत्य लोकोए सुरानुं दोहन कर्यु अने राक्षसोए रुधिरनुं दोहन कर्यु. माटे देवताने मद्य मांसनुं नैवेद्य करवुं ते योग्य नथी एम प्रतिपादन कर्यु छे. अने मांस छे ते वृक्षादिक थकी उत्पन्न थतुं नथी. जीवहिंसा करे त्यारेज उत्पन्न थायछे. माटे हिंसा न करवी एम भागवतशास्त्रनो सिद्धांत छे.

वळी भारतने विषे तथा वाल्मिकिरामायणादिकने विषे हिंसानी वातो लखीने छेवट सिद्धांत एवो देखाड्यो छे के (अहिंसा परमो धर्मः) न हिंसा करवी एज उत्कृष्टो धर्म छे.

वळी देवीरहस्य ग्रंथमां देवीनी पूजा मांसे करीने करवी एवुं कोई जगाए देखाय छे ते रहस्यग्रंथ मार्कंडेय पुराणमां नथी. कोईनो कल्पेलो नथी परंतु तेमां पण छेवट एम लख्युं छे के---सुरामांसादिपूजेयंवर्ज्यामयोदिता

देवीनी सुरा मांसे करीने पूजा करवानी जे में कही छे ते ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य तेमने वर्जीने जाणवी.

महाभारते

औद्दालकिश्वेतकेतुर्निषेध च तच्छृणु ॥
मांसं तु सर्वथा नैव कस्यचित् जंतोपि वै ॥ १ ॥
भक्षणार्हमनुष्याणा मिति घंटापथः किल ॥
यज्ञशेषस्य मांसस्य भक्षणेपि द्विजन्मनः ॥ २ ॥
महान् दोषोस्ति निर्दोषं मांसं नास्त्येव कर्हिचित् ॥
यजुषा संस्कृतं मांसं निवृत्तो मांसभक्षणात् ॥ ३ ॥
न भक्षयेद्वृथा मांसं षष्टमांसं च वर्जयेत् ॥

अस्यार्थष्टीकायाम् ॥ मांसभक्षणान्निवृत्तो भवेत्पुरुषः यजुषा यजुर्वेदविदा अध्वर्युणा संस्कृतं यज्ञियमपि मांसं न भक्षयेत् तथा वृथा मांसं असंस्कृतं षष्टमांसं श्राद्धशेषं च वर्जयेत्

हिंसाविना मांस थतुं नथी माटे मांसना निषेधनी जोडे हिंसानो निषेध पण आवी गयो.

आ प्रमाणे महाभारतमां पण एवो सिद्धांत छे के मनुष्योए कोई जीव प्राणीमात्रनुं मांसभक्षण न करवुं. कारण के जे जीवनी हिंसा करे छे ते जीव जन्मांतरे तेनुं वैर ले छे. ते उपर मनुस्मृतिनुं वचन नीचे प्रमाणे छे.

मनुस्मृतौ अध्याय ५ श्लोक ५५

मांसभक्षयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्म्यहम् ॥
एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदंति मनीषिणः ॥ ५५ ॥

जेनुं हुं मांसभक्षण करूं छुं ते प्राणि परलोकमां मारूं भक्षण करशे ए प्रकारे मांस शब्दनुं मासपणुं छे. एटले मांस भक्षयिता तेनो अर्थ मां केतां मने स केतां ते भक्षयिता केतां भक्षण करशे एवो अर्थ एज वाक्यमां रह्यो छे एम मोटापुरुष कहे छे.

महाभारते मोक्षधर्मे अध्याये २६५

अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः ॥
संशयात्मभिरव्यक्तैर्हिंसा समनुवर्णिता ॥ १ ॥

सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मा मनुरब्रवीत् ॥
धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतन्नैतद्वेदेषु कल्पितम् ॥ २ ॥

मानान्मोहाच्च लोभाच्च लौल्यमेतत्प्रकल्पितं ॥
पायसैः सुमनोभिश्च तस्यापि यजनं स्मृतम् ॥ ३ ॥

यज्ञियाश्चैव ये वृक्षाः वेदेषु परिकल्पिताः ॥
श्रीमद्भागवतस्यापि सिद्धांतोस्त्ययमेव हि ॥ ४ ॥

आहुर्धूम्रधियो वेदं सकर्मकमतद्विदः ॥
अग्निमुग्धा धूमतांताः स्वं लोकं न विदंति ते ॥ ५ ॥

मानिनः कृपणा लुब्धाः पुष्पेषु फलबुद्धयः ॥
पशून् द्रुह्यंति विस्त्रब्धाः प्रेत्य खादंति ते च तान् ॥ ६ ॥

न दद्यादामिषं श्राद्धे न चाद्याद्धर्मतत्त्ववित् ॥
मुन्यन्नैः स्यात्पराप्रीतिर्यथा न पशुहिंसया ॥ ७ ॥

वळी श्रीमद्भागवतनो पण एज सिद्धांत छे के पशुहिंसा न करवी. वेदना अभिप्रायने न जाणनार एवा मलीन पुरुषो वेदधर्मने प्रधान कहे छे ते पुरुषो अग्निसाध्य कर्मे करीने नाश पाम्यो छे विवेक जेमनो एवा थईने धूम्रमार्गे करीने गति करे छे. पण पोताना खरा तत्वने जाणी शकता नथी.

अने वळी मानी, शठ अने लोभी एवा पुरुषोज वेदनुं रहस्य जाण्यां विना पशुनो द्रोह करे छे ते पशु पाछा जन्मांतरमां वेर ले छे माटे, देवताना पूजनमां मांस न आपवुं. देवतामात्रने जेवी प्रीति सुंदर अन्नवडे थाय छे तेवी प्रीति कोई काळे पशुहिंसावडे थतीज नथी.

सप्तर्षि तथा सूर्यना रथनी आगळ चालनार वालखिल्यादि मुनि तथा मरीचि आदि मुनि ए सर्वे अहिंसक पुरुषोनी प्रशंशा करे छे.

पोताना मांसने एटले शरीर ते परमांस वडे एटले पशु आदिकना मांस वडे जे वधारवानी इच्छा करे छे. निश्चे अतिषे कष्ट पामे छे एम नारदस्मृतिनुं वाक्य छे. जे पुरुष मांस भक्षण नथी करतो तथा पशुनी हिंसा करतो नथी तथा करावतो नथी ते सर्व भूत प्राणीमात्रने पूज्य छे. एम आद्यमुनि केतां स्वयंभू मनुनुं वाक्य छे. जे पुरुषे मद्यमांसनो त्याग कर्यो छे ते दाता छे. तेज पुरुषे यज्ञ कर्यो एटले देवपूजन कर्युं एम जाणवूं, तथा ते पुरुषने तपस्वी जाणवो ए प्रकारनुं बृहस्पतिस्मृतिनुं वाक्य छे.

भीष्मपिता युधिष्टिर राजा प्रत्ये कहे छे के जे पुरुष अश्वमेधयज्ञ करीने महान् महान् देवपूजन करे छे. अने जे मांस भक्षण नथी करतो ए ते पुरुषतुल्य छे. एटले जे पुरुष अहिंसक छे तेने प्रतिमासे अश्वमेध यज्ञनुं पुण्य थाय छे.

जे पुरुष प्रथम अज्ञानथी मांसभक्षण करीने पछी निवृत्ति पामे छे एटले त्याग करे छे, ते पुरुष जो फरीथी मांसभक्षण न करे तो मांसभक्षणथी सदा निवृत्ति पामेला पुरुषोने जेवुं फळ थाय छे तेवुं तेने पण थाय छे.

जे विद्वान् पुरुष सर्व भूतप्राणिमात्रने निरंतर अभयदान आपे छे तेज विद्वान् मानवा योग्य छे, तथा विश्वास करवा योग्य छे तथा तेनो क्यारे पण पराभव न करवो.

जेवो पोतानो प्राण पोताने प्रिय छे तेवो बीजानो पण प्रिय छे एम जाणवुं. माटे सर्व देहधारिने मृत्युसमान बीजुं दुःख नथी. ब्रह्मस्वरूप निष्ट एवा त्यागिमुनिने पण पोताना वधकाळने विषे प्रसन्नता थती नथी. एटले देहथी जुदो आत्मा छे एवा आत्मज्ञानिने पण वध कालने विषे जेवी प्रथम प्रसन्नता हती तेवी प्रसन्नता रहेती नथी.

अनेक कारण माटे धर्मशास्त्रमां ब्रह्मनिष्ट मुनिना वधने विषे ब्रह्महत्या करतां पण अतिशे अधिक पाप कह्युं छे. तथा विदेह मुक्तना वधमां पण अतिशे अधिक दोष निश्चये थाय छे एम कह्युं छे.

४ प्रश्ननो उत्तर—राजाओने पशुहिंसानुं अवश्य कर्तव्य कदापि काळे छेज नहीं. अने ते पशुहिंसाज न करवामां आवे तो बलवान् शास्त्रनी आज्ञा पाळी गणाय पण तोडी न गणाय एवां प्रमाण हजारो छे.

वेद एटले (**मंत्रब्राह्मणयोर्वेदः**) ऋग्वेदसंहिता, यजुर्वेदसंहिता, सामवेदसंहिता, अथर्ववेदसंहिता तथा शतपथब्राह्मण विगेरे ब्राह्मण ए सर्व वेद कहेवाय छे, तेमां पण कोई जगाए राजाओने तथा अन्य मनुष्योने हिंसा करवानुं कह्युं नथी उलटो हिंसानो निषेध अतिशे स्पष्ट पणे छे.

तेमां ऋग्वेदना ऐतरेय ब्राह्मणमां बीजि पंचिकाना प्रथम अध्यायमां तथा बीजा अध्यायमां तथा यजुर्वेदना शतपथना ब्राह्मणना नवमां खंडमां याग केतां देव देवीना पूजनमां अहिंसानुंज प्रतिपादन करेलुं छे.

वेदमां जे जगाए पशुशब्द आवे छे ते जगाए पिष्टपशु एटले डांगेरना चोखानो लोट तेनो करवानो कह्यो छे. तथा अजवडे यज्ञ करवो एटले पूजन करवुं ते जगाए अज केतां त्रण वर्षनी जुनी डांगर जेने खेतरमां वावे तो उगे नहीं तेवी डांगरवडे होमादिक करवुं एम अर्थ कह्यो छे. ते उपर प्रमाण—

महाभारतना दानधर्मने विषे

श्रूयते हि पुराकल्पे नृणां व्रीहिमयः पशुः ॥
येनायजंत यज्वानः पुण्यलोकपरायणाः ॥ १ ॥
अजस्त्रैवार्षिको व्रीहिरिति धनंजयः ॥

वळी श्रुति केतां वेद तेना अर्थने स्मृति अनुसरे छे एटले वेदनो अर्थ अतीशे गूढ छे माटे तेना अर्थने स्मृतियो प्रकाश करे छे.

(श्रुतेरिवार्थं स्मृतिरन्वगच्छादिति कालिदासः)

ते स्मृतियोनो पण एज सिद्धांत छे के (**नहिंस्यात्सर्वभूतानि**) कोई जीव प्राणीमात्रनी हिंसा न करवी.

वळी वेदना साररूप उपनिषद् छे तेमां पण प्राणिमात्रपर दया राखवी पण तेने कष्ट थाय तेम आचरण न करवुं. एवी रीते कह्युं छे पण तेनी हिंसा करवा कोई उपनिषदमां कह्युं नथी.

वळी छ शास्त्र छे तेमां पण हिंसा करवानुं कह्युं नथी. ते छ शास्त्रनां नाम—

द्वे न्याये द्वे च मीमांसे सांख्ययोगौ तथैव च

बे प्रकारनां न्याय शास्त्र छे ते एक प्राचीनन्याय ने बीजुं नवीनन्याय, तेमां गौतम ऋषि प्रणीत सोळ पदार्थ वाची ने काणद ऋषि प्रणीत सात पदार्थ वाची. तेनो पण एवो सिद्धांत छे के पदार्थज्ञान थकी मोक्षी थाय छे. एटले जे वस्तु जेवी छे तेने तद्वत केतां तेमां रहेला यथार्थ धर्म जाणवारूप ज्ञानथी सर्व दुःखमात्रनो अंत थाय छे एनो भावार्थ ऐवो छे के.

आत्मवत्सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति

पोतानी पेठे सर्व भूत प्राणिमात्रने देखे तेज देखे छे एटले बीजा तो देखे छे तो पण ते अंध जाणवा. केम के जेम कोई पोताने छेदन भेदन करे त्यारे केवुं दुःख थाय छे तेवुं दुःख बीजाने पण छेदन भेदन करवाथी थाय. एम जाणे छे ते जाणकार पुरुषो कहेवाय छे. माटे एवी रीतना जाणपुरुषो निरपराधी पशुने केम दुःख दे नज दे. अने ज्यारे दुःख देवानो निषेध न्यायशास्त्रने मते थयो तो ते शास्त्रने मते पशुनी हिंसा करवानो निषेध एनी मेळेज आवी गयो.

अने वळी केटलाक वैदीकपुरुषो एम कहे छे के यज्ञमां एटले देवदेवीना पूजनमां जे पशुनी हिंसा करी बलिदान आपीए छीए ते पशु स्वर्गे जाय छे अने महासुखी थाय छे. एवुं बोलनार केवळ दांभीक पुरुषो छे केम के, जो एवुं बोलनार पुरुष पोताना मनमां एम नक्की जाणे छे जे देवदेवीना बलिदानमां वापरवाथी स्वर्गे जवाय छे तो पोताना अतिशे प्रिय एवां स्त्री पुत्र पुत्री तेमनां गलां कापीने तेमनो बळिदानमां भोग केम आपता नथी. बापडां गरीब निरपराधी पशुने बळात्कारे केम मारी नांखे छे.

माटे ए न्यायशास्त्रनो मत नथी ए तो अन्याय शास्त्रनो मत छे. वळी बे प्रकारनुं मीमांसा शास्त्र छे तेमां पूर्वमीमांसा अने उत्तरमीमांसा तेमां पूर्वमीमांसा जैमिनी ऋषिकृत छे, ने उत्तरमीमांसा व्यासमुनीकृत छे. तेमां पूर्वमीमांसामां कर्मनुं प्रतिपादन छे, ने उत्तरमीमांसामां ज्ञाननुं प्रतिपादन छे. ए बे शास्त्रनो पण एवो अभिप्राय छे के कोई प्रकारना प्राणिनी जाणी जोईने हिंसा न करवी. अने अजाणे हिंसा थाय तो तेनुं प्रायश्चित्त करी शुद्ध थवुं माटे ते शास्त्रना आरंभमां कह्युं छे के.

(अथातो धर्मजिज्ञासा)

हवे धर्म जाणवानी इच्छा एटले अहींसा ए परम धर्म छे. इत्यादि धर्म पाळवाथी चित्तनी शुद्धि थायछे अने चित्तनी शुद्धि थया पछी ते पुरुष ज्ञाननो अधिकारी थायछे; ते ज्ञाननो अधिकारी थयापछी तेने ज्ञानोपदेश करवाने अर्थे उत्तम मीमांसा एटले व्यास सूत्र प्रमुख वेदांत शास्त्रनो जे उपर कह्योछे तेनो अधिकारी थायछे त्यारे तेने.

(अथातो ब्रह्म जिज्ञासा)

हवे ब्रह्मज्ञान जाणवानी इच्छा एटले आत्माने अनात्मा जे देहादिक तेनेज जुदा जाणवा. तेनुं कारण एवुंज छे के ते क्षणभंगुर एवा देहनी मांसभक्षणादि पापाचरण करी पुष्टी न करवी. तेनी पुष्टी करनार ने कोई काले आत्मज्ञान उत्पन्न थतुंज नथी. आ प्रकारनो मीमांसा शास्त्रनो सिद्धांत जोतां पण पशु हिंसानो निषेध आवी गयो केमके पापनुं आचरण करवाथी चित्तनुं अतिशे मलीनपणुं थाय छे अने मेला चित्तवाळाने ज्ञाननो अधिकार नथी. अने ज्ञान विना मोक्ष थतो नथी. माटे पश हिंसामां तथा मांस भक्षणमां जरूर पाप रहेलुंज छे.

न हि मांसं तृणात्काष्ठादुपलाद्वापि जायते ॥
हननादेवजंतूनां जायते नाद्यमस्त्यतः ॥ १ ॥

केमके मांस जे ते तृण थकी तथा काष्ट थकी तथा पाषाण थकी पण उत्पन्न थतुं नथी. ए तो जंतुनी हिंसा थकीज उत्पन्न थाय छे ए कारण माटे पाप छे.

अनुद्वेजयतोजीवान्न भयं क्वापि विद्यते ॥
भूतद्रोग्धुस्त्विहामुत्र भयं नैव निवर्त्तते ॥ २ ॥

जे पुरुष जे कोई जीव प्राणीमात्रने उद्वेग करतो नथी एटले छेदन भेदनादिक कष्टने करतो नथी ते पुरुषने कोई काळे पण भय उत्पन थतुं नथी. जे जे प्राणिनो द्रोह करे छे तेने आ लोकमां भयनी निवृत्ति थतीज नथी. एटले हिंसक पुरुषने आ लोकमां तथा परलोकमां जरूर दुःखनी प्राप्ति थशे. कदापि काले हिंसक पुरुष पूर्वना पुण्यथी सुखी जेवो देखातो हशे तो पण परिणामे तेन परलोकमां अतिशे कष्ट उत्पन्न थशे.

यद्यत्र खादको नस्यान्न तदा घातको भवेत् ॥
न क्रेता नापि विक्रेता मांसस्यातो न भक्षयेत् ॥ ३ ॥

जो मांसनो भक्षण करनार न होय तो पशुनो हणनार पण न होय, अने मांसनो लेनार न होय तो मांसनो वेचनार पण न होय माटे मांस भक्षण न करवु.

धनेन क्रयिको हंति खादकश्चोपभोगतः ॥
घातको वधबधाभ्यां मार्कंडेयो ब्रवीदिति ॥

मांसने वेचातुं लेनार पुरुष धनवडे पशुने मारे छे एम जाणवु, अने मांसभक्षक पुरुष तेनो उपभोग करवाथी पशुने मारे छे एम जाणवुं, अने पशुघातक पुरुष पशुने मारवाथी तथा बांधवाथी पशुहिंसक छे, एम ए त्रण पुरुष सरखा पातकी छे. ए प्रकारे मार्कंडेय ऋषिनुं वाक्य छे.

आहर्ता चानुमंता च विशस्ता क्रयविक्रयी ॥
संस्कर्ता चोपभोक्ता च खादकाः सर्व एव हि ॥

मारवाने अर्थे पशुने आणी आपनार तथा मांसने आणी आपनार तथा तेनी अनुमोदना करनार तथा तेने हणनार तथा वेचनार तथा वेचातुं लेनार तथा तेनो उपभोग करनार ए सर्व पुरुषो निश्चे मांसभक्षकज छे. अनुमंत शब्दमां आटलो विशेषार्थ जाणवो के अनुमोदना करनार एटले कोई राजा प्रमुख मोटां माणस कोई विद्वान् पुरुषने पूछे के अमुक पर्वने विषे हुं पशुहिंसा करुंछुं ते ठीक छे? पछी ते विद्वान् कोईनुं मुख्य दाक्षिण्य राखीने अथवा माध्य राखीने अथवा अंधपरंपरा देखीने अथवा पोतानी आजीविका प्रतिष्ठामां थशे एवुं कांइक नुकसान धारीने अथवा अन्य कोई कारणथी अनुमोदना करे. अर्थात् हाजी हा साहेब आपवामां बापदादाथी चाली आवती पशुहिंसा योग्य छे एम प्रकारनी अनुमोदना करे तेने पशुघातक जाणवो. केतां खाटकी जाणवो पण विद्वान् न जाणवो तथा ब्राह्मण न जाणवो.

वळी ते विद्वानमां पण जे विद्वान् पशुनां नाक कान कापवानुं कहेता होय तो समर्थ राजाओए तेज विद्वाननां नाक कान कापवां जोईए. केम के एवी गप्पो छे ते केवळ शास्त्रथी विरुद्ध निर्मूळ छे.

वळी पांचमुं सांख्यशास्त्र कपिलदेवप्रणीत छे तेमां पण हिंसा करवानुं कह्युं नथी. केमके सांख्यशास्त्रमां चोवीस तत्वनुं पृथक् करण कह्युं छे अने देहना भावने देहने विषे समजवा अने आत्माना भाव आत्माने विषे समजवा एटलेज दुःख ने मिथ्या इत्यादि देहना भाव ते कदापि काळे आत्माने विषे न समजवा. अने सत् चैतन्य अने सुखरूप आत्माना भाव छे ते कदापि काळे देहने विषे समजवा नहि. इत्यादि विचारन जणावनार सांख्य शास्त्रने मते पण शरीर पुष्टिकारक मांसनो निषेध छे तो तेमां पशु हिंसानो लेश पण आवेज क्यांथी उलटुं इंद्रियोनो निग्रह करी शरीर शोषण करवानुं ए मतमां छे.

वळी छठुं जे योगशास्त्र तेमां पण हिंसा करवानुं कह्युं नथी तेमां तो यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, ध्यान, धारणा अने समाधि, ए अष्टांग योगनी वार्ता छे तेमां प्रथम यम कह्यो छे.

अहिंसासत्यास्तेयापरिग्रहब्रह्मचर्या यमाः ॥

ए पातंजल योगशास्त्रना सूत्रमां पण प्रथम अहिंसानुं ग्रहण कर्युं छे माटे जे अहिंसक पुरुषो छे तेनेज योग सिद्ध थाय छे.

अत्रिस्मृतौ

अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यपरिग्रहौ ॥
भावशुद्धिर्हरेर्भक्तिः संतोषः शौचमार्दवमित्यादि ॥

वळी अत्रिऋषिए पोतानी स्मृतिमां योग सिद्ध करनार पुरुषनां लक्षण लख्यां छे तेमां पण प्रथम अहिंसा गणावी छे. माटे योगशास्त्रनो मत पण एवोज सिद्ध थयो छे के प्रथम अहिंसा धर्म पाळवो.

याज्ञवल्क्यमृतौ अ. १ श्लो. ८

इज्याचारदमोऽहिंसा दानस्वाध्यायकर्मणाम्
अयं तु परमो धर्मो यद्योगेनात्मदर्शनम् ॥

आ लोक परलोकसंबंधी सुख लेवामां चमत्कारी योगसाधन बतावनार योगशास्त्रनुं सर्वोपारि मुख्यपणुं छे एम याज्ञवल्क्य ऋषिनो सिद्धांत छे तेमां पण अहिंसा कही छे.

इज्या केतां यज्ञ करवो एटले देवतानुं पूजन करवुं तथा सदाचार पाळवो तथा अहिंसा व्रत पाळवुं तथा सत्पात्रमां दान आपवुं तथा भणवुं ने भणाववुं ए सर्व सत्कर्म छे. तेनीमध्ये आ उत्कृष्ट धर्म छे के जे योगशास्त्रमां कहेला योगे करीने एटले पूर्वोक्त अहिंसादिक साधने करी चित्तशुद्धि करीने योगनुं साधन करवाथी अनेक ऋद्धिसिद्धि प्रगट थया पछी शेवट आत्मदर्शन पण योगथीज थाय छे. माटे योगारूढ थयो होय तो पण कामचार एटले मनमां आवे तेम हिंसादिकनुं आचरण करे तो (**योगारूढोपतत्यधः**) ते पण योगभ्रष्ट थई अधोगतिने पामे छे.

आ प्रकारे छ शास्त्रने मते हिंसानो निषेध कर्यो.

५ प्रश्ननो उत्तर—हिंसानी प्रवृत्ति जो न करवामां आवे तो कोई प्रकारनो आपत्ति काळ आववानो होय तो पण ते नाश पामे अने पुण्यकर्म कर्युं कहेवाय एम बळवान् शास्त्रनां प्रमाण छे.

श्रीमद्भागवते ॥

तस्मान्न कस्यचिद्द्रोहमाचरेत्स तथाविधः ॥
आत्मनः क्षेममन्विच्छन् द्रोग्धुर्वै परतो भयम् ॥

जे पुरुष पोतानुं सारुं इच्छे छे तेणे कोई काळे पण पारको एटले अन्य प्राणिनो द्रोह न करवो. जे अन्य प्राणिद्रोह करे छे तेने परथकी भय प्राप्त थाय छे, एटले ते प्राणि अ को-

कमां तथा परलोकमां जरूर तेनुं वैर ले छे, माटे नारदजीए प्राचीनबर्हिष राजाने दिव्यदृष्टि आपी देखाडवुं छे के हे राजन् अज्ञान पणाथी प्रथम तें जे जे जीव यज्ञमां मारेला छे ते तारो करेलो द्रोह संभारी तेनुं वैर लेवा जो केवी तैयारी करे छे के, जे जे शस्त्र करीने जे जे प्राणिने मार्या छे ते ते शस्त्रने घसी उजळां धारवाळां करी तारी वार जुवे छे. जे ए राजा मरण पामी अत्र क्यारे आवे के एनुं छेदन भेदन करी एनुं मांस भक्षण करवा मंडी पडिए. आ प्रकारनुं थशे एवुं पोतानुं दुःख संभारी थरथर कंप पामी महाभय पामी हिंसानो त्याग करी नारदजिनो शिष्य थई घणो सुखी थयो. ते कथा श्रीमद्भागवतना चतुर्थ स्कंधमां कही छे के,

भोभो प्रजापते राजन् पशून् पश्य त्वयाध्वरे ॥
संज्ञापितान् जीवसंघान् स्मरंतो वैशसं तव ॥ इत्यादि

भारते मोक्षधर्मे

महाभारतना मोक्षधर्मने विषे जाजली ऋषि अने तुलाधार नामे वणिक् तेना संवादमां (**अध्याय ८० मां**) तथा धर्मोछ वृत्तिना संवादमां (**अध्याय ९० मां**) तथा द्युमत्सेन सत्यवादसंवादमां तथा विश्वगीत नामे इंद्र अश्वमेध करवा मांड्यो छे तेमां आवेला महा मोटा ऋषियो अने देवता तेमना संवादमां (**अध्याय १५४ मां**) यज्ञमां केतां देवताना पूजनमां सर्वथा हिंसानो निषेध कर्यो छे. अने ते अंधपरंपराथी चाली आवती हिंसानो त्याग थवाथी राजा प्रजा सर्वे सुखी थाय छे. अने एवा उज्ज्वळ देवताना पूजन विगेरे शुभ कृत्यमां हिंसानी प्रवृत्ति कोणे करावी छे तेना उपर पण त्यांज अध्यायमां ८९ मां लख्युं छे के,

लुब्धैर्वृत्तिपरैराजन्नास्तिकैः संप्रवर्त्तितम् ॥
वेदवादानविज्ञाय सत्याभासमिवानृतम् ॥ १ ॥
तथा–अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः ॥
संशयात्मभिरव्यक्तैर्हिंसा समनुवर्णिता ॥ अध्याय ९२
तस्य तेनानुभावेन मृगहिंसात्मनस्तदा ॥
तपोमहत्समुच्छिन्नं तस्माद्धिंसा न यज्ञिया ॥ अध्याय ९९

व्याख्यातश्चायं श्लोको भारतभावदीपे (तट्टीकायां) चातुर्धरनीलकंठेन हिंसाशून्यस्य धर्मस्य श्रेष्ठ्यं वक्तुं हिंस्रयज्ञनिंदार्थोयमध्यायो आरभ्यते तस्य सत्यसंज्ञस्य उञ्छवृत्तिब्राह्मणस्य तेन

अनुभावेन पशुं हत्वा स्वर्गं प्राप्नोमीत्यभिप्रायेण हिंसासंकल्पेनापीत्यर्थः । याज्ञिया यज्ञाय हितेति ॥

द्रव्यना लोभी, नास्तिक वेदार्थना अजाण एवा महादुष्ट पुरुषोए हिंसानुं प्रवर्तन कर्युं छे. ते छे तो खोटुं पण सत्याभास केतां सत्य जेवुं थई कह्युं छे. तथा जे पुरुष शास्त्र मर्यादाथी वेगळा छे अने वस्तुता ए छे तो पोते मूढ केतां मूर्खपण पोताने विषे पराणे विद्वत्तानुं अभिमान ठसावे छे माटे विशेष मूर्ख एवा अने नास्तिक एवा अने शास्त्र सत्य हशे के नहीं एवा संशयवाळा अने अमो याज्ञिकछीए एवुं मिथ्याभिमान धरावनार पुरुषोए देवताना पूजनमां हिंसानो प्रवेश कराव्यो छे. शिलोंछ वृत्तिवालो महा तपस्वी ब्राह्मण हतो, पण तेने एवो विचार थयो के हुं आ देवता पूजनमां पशुहिंसा करूंतो सुखी थाउ एवो विचार कर्यो तेथी तेनुं महातप हतुं ते पण नाश पाम्युं. माटे आ काळना राजा प्रमुख लोकोए तो अवश्य विचार करवो के पूर्वना कांईक पुण्ययोग वडे आटला सुखी छीए ते पण आ प्रकारनी पशुहिंसा करीशुं तो पूर्वनुं तप पुण्य सर्व शीघ्रपणे नाश पामशे. तेथी महा मोटी आपत्तिमां अकस्मात् आवी पडशुं एवुं धारीने ते हिंसारूप अकार्यनो एटले शास्त्रविरुद्ध कार्यनो तत्काल त्याग करवो योग्य छे एम बलवान् शास्त्रनी आज्ञा छे ते उपर प्रमाणे के

याज्ञवल्यस्मृतौ अध्याय १ श्लोक ३३५

तवाहं वादिनं क्लीबं निर्हेतिं परसंगतम् ॥
नहन्याद्विनिवृत्तं च युद्धप्रेक्षणकादिकम् ॥

पोतानो द्रोह करतो होय तेनो द्रोह करवो एवुं श्रुतिनुं वचन छे. तेथी अपराधीने मारतां पछी ते आदरथी एम बोले के मने मारशो नहीं हुं तमारो छुं तो तेने न मारवो. केम के ते पोतानो थयो माटे तथा विनिवृत्तं केतां अपराधीने मारवा लीधो पण ते नाशभाग करे छे तो तेने न मारवो ए प्रकारनो राजाओने धर्म छे. तो पारका पशुने पैसा खरची पोताना करी तेनुं पूजन सत्कार करी बिचारो निरपराधी मरणना भयथी नाश भाग करे तो तेने बळात्कारे घसडी लावीने तेने मारवारूप महाक्रूर राक्षसी कर्म करीने तेमां धर्म मानवो ए केवळ शास्त्रविरुद्ध दुष्ट कर्म छे. पोताना राज्यमां जे जे प्राणी रहेता होय, तेने पोतानी प्रजाने जाणी तेवुं रक्षण करवुं पण पीडन न करवुं. एटले निरपराध दुःख न देवुं जेम करवाथी राजाने घणुंज नुकशान थाय छे.

ते याज्ञवल्क्यस्मृतिमां कह्युं छे अध्याय श्लोक ३४०

प्रजापीडनसंतापात् समुद्भूतो हुताशनः ॥
राज्ञः कुलं श्रियं प्राणां श्चादुग्ध्वा न निवर्त्तते ॥

पोतानी निरपराधी रैयतने पीडवाथी राजाना कुळनो नाश थायछे एटले ए राजाना वंशनो उच्छेद थाय छे. तथा लक्ष्मीनो नाश थाय छे. छेवट राजाना प्राण जाय छे एटले ए राजाने कमोते मरवुं पडे छे; जेम अग्नि घासनी गंजीने बाळे छे तेम ते राजानां सर्वसुख बाळी भस्म करे एवो शास्त्रनो बळवान सिद्धांत छे. वली नाततायिवधे दोषः—एटले संग्राममां मारवा आव्यो होय तेने मारवो एम क्षत्रियोना धर्ममां छे पण निरपराधी गरीब जीवोनां गळां रहेसवां क्या शास्त्रमां कह्यां छे? कोई शास्त्रमां नथी.

आततायिनः उक्ताः कात्यायनेन ॥
उद्यतासि विषाग्निश्च शापोद्यतकरस्तथा ॥
आथर्वणेन प्रहंताच पिशुनश्चापि राजनि ॥
भार्यातिक्रमकारी च रंध्रान्वेषणतत्परः ॥
एवमाद्यान्विजानीयात्सर्वानेवाततायिनः ॥

जेने मारवामां राजाने दोष लागतो नथी एवा आततांई पुरुषो, कात्यायन ऋषिए गणाव्या छे. तेमां पण कोई निरपराधी जीव गणाव्यो नथी.

श्रीमद्भागवत जेवां पुराणोमां तो, अज्ञानी एवा अपराधी जीवोने पण न मारवां एवुं छे—

यस्त्विह वै भूतानामीश्वरकल्पितवृत्तीनामविविक्तपरव्यथानां स्वयं पुरुषेण ब्रह्मादिभावेन विधिनिषेधपूर्वमुपकल्पितावृत्तिर्यस्य सः विविक्तपरव्यथो व्यथामाचरति स परशंपकूपे तदभिद्रोहेण निपतति तत्र हासौ तैस्तैर्जंतुभिः पशुपक्षिमृगसरीसृपैर्मशकयूकामत्कुणमक्षिकादिभिर्ये के चाभिदुग्धास्तै सर्वतोभिद्रुह्यमाणस्तमसि विहितनिद्रानिवृत्तिरलब्धावस्थानः परिक्रामति यथा कुशरीरे जीव इति ॥

न ब्रह्मदंडदुग्धस्य न भूतभयदस्य च ।
नारकाश्चानुगृह्णंति यां यां योनिमसौ गतः ॥

भारते देवान् प्रति महर्षिवाक्यम् । मोक्षधर्मे अध्याय १६४

बीजैर्यज्ञेषु यष्टव्यमिति वै वैदिकी श्रुतिः ।
अजसंज्ञानि बीजानि छागं नो हंतुमर्हथ ॥

नैव धर्मः सतां देव यत्र वै वध्यते पशुः

वायुपुराणे मत्स्यपुराणे च

यज्ञो बीजः सुरश्रेष्ठ येषु हिंसा न विद्यते ॥

त्रिवष परमं कालमुषितैरप्ररोहिभिः ॥

वायुपुराण अने मत्स्यपुराणनो तो एवो सिद्धांत छे के जेमां हिंसा नथी ते यज्ञ कहेतां देवता पूजन कहेवाय अने बीजुं तो, पेट पूजन कहेवाय. माटे तेमां एम कह्युं छे के त्रण वर्षनी नउगे एवी जुनी डांगर प्रमुख धान्य बीजवडे यज्ञ करवो के जेमां हिंसा न होय.

नारदपंचरात्रे चोक्तम्.

श्रुतिवदति विश्वस्य जननीव हितं सदा ।

कस्यापि द्रोहजनकं न वक्ति प्रभुतत्परा ॥ १ ॥

न तच्छास्त्रं तु यच्छास्त्रं वक्ति हिंसामनर्थदाम्

यतो भवात संसारः सर्वानर्थपरंपरः ॥ २ ॥

अंतरंगं विजानाति भगवत्याः श्रुतेः स्वयम् ।

चराचरात्मा भगवान् नापरः कोपि तत्ववित् ॥ ३ ॥

आत्मवत्सर्वभूतानि आत्मज्योत्येवमब्रुवम् ।

भगवान्कथमत्रैनां हिंसामुपदिशेत्कचित् ॥ ४ ॥

श्रुति कहेतां वेद, मातुश्रीनी पेठे निरंतर जगतनुं हित थाय एवुंज वचन बोले छे, पण कोई जीव प्राणिमात्रनो द्रोह थाय एवुं वचन कहेती नथी. केमके ते श्रुति प्रभु तत्पर छे एटले जेम कोईनो द्रोह थाय तेम प्रभु कहेता नथी. तेम श्रुति पण कोईनो द्रोह थाय तेवुं वचन बोलती नथी, कोई जीवने दुःख देवुं एवुं वेद वचन होय तो नहीं हिंसा करवी एवुं वेदवचन होयज क्यांथी एटले जेमां हिंसा करवानं कह्युं होय ते वेद वचन न कहेवाय; पण एतो मांसभक्षक एवा राक्षसोनुं वचन कहेवाय ॥ १ ॥ वळी जे शास्त्रमां हिंसा करवानुं कह्युं होय ते शास्त्रज न कहेवाय, अर्थात् एतो अशास्त्र कहेवाय केमके हिंसा अनर्थने आपनारी छे, एटले हिंसा करवाथी आ लोक परलोक संबंधी अनेक प्रकारनां कष्ट आवे छे; अने जेनी हिंसा करी छे ते प्राणि तेनुं वेर लेवा अनेक जन्मसूधी शस्त्रवडे करनारनुं माथुं कापे छे. माटे एने शस्त्र कहीए छीए, एम उत्तरार्धमां कहे छे. यतः कहेतां जे हिंसाथी सर्व अनर्थनी छे

परंपरा जेने विषे एवो संसार थाय छे. एटले संसार संबंधी सुखमात्रनो नाश करनारी हिंसा छे, अर्थात् हिंसा करवाथी पुत्र नाश पामे, स्त्री नाश पामे, धन नाश पामे, राज्यनो नाश थाय, शरीरे कोढ नीकळे, पतनो रोग थाय, ज्यां जाय त्यां अपमान पामे इत्यादि जगत्मां जेटलां जेटलां दुःख कहेवाय छे ते सर्व दुःख हिंसाथी प्राप्त थाय छे ॥ २ ॥

भगवती कहेतां भगवतनी वाणीरूप श्रुतिना अंतरंग अभिप्रायने स्थावरजंगमना आत्मा एवा भगवान् जाणे छे पण बीजो कोई ते तत्वने जाणी शकतो नथी. श्रुतिनो अभिप्राय केवळ अहिंसानुं प्रतिपादन करनार छे एवा तत्वने बीजाथी यथार्थ जाणी शकातुं नथी. ३

श्रुतिनो अहिंसारूप अभिप्राय छे तेने भगवान् पोते जाणे छे तेमां कारण देखाडे छे के—हे भगवान् एम कहे छे के पोताना आत्मानी पेठे सर्वभूत प्राणीमात्रने मानवां. एटले जेम कोई पोताने छेदन भेदन करे त्यारे जेवुं दुःख थाय छे तेवुंज बीजां प्राणीने छेदन करवाथी थाय. माटे कोई प्राणिनो द्रोह न करवो, एम भगवान कहे छे, ते भगवान आ वेदमां कोई जगाए पण हिंसानो उपदेश करेज केम ! अर्थात् हिंसा करवानुं वचन होय ते भगवद् वचन कहेवाय नहीं ॥ ४ ॥ मनुस्मृतिनो पण अहिंसारूप सिद्धांत छे, ते सिद्धांतने भारतने विषे भीष्म पिताए युधिष्टिर राजापासे कह्यो छे के—

सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मा मनुरब्रवीत् ॥ मोक्षधर्मे अ. ९२

अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मेभ्यो ज्यायसी मता ।
न भूतानामहिंसाया ज्यायान् धर्मोस्ति कश्चन ॥

धर्मात्मा एवा मनु सर्व कर्मने विषे हिंसा न करवी एम कहे छे. भूतप्राणिमात्रनी हिंसा न करवी ए धर्म सर्व धर्म करतां अतिशे श्रेष्ठ छे अहिंसाथी कोई मोटो धर्म नथी.

तथाच वृद्धपराशरश्चाह ।

शौचं पात्रशुद्धिश्च श्रद्धा च परमा यदि
अनंततृप्तिकृच्छ्राणि एतदेव न चामिषम् ॥
यस्तु प्राणिवधं कृत्वा पितृन्मांसेन तर्पयेत्
सोऽविद्वांश्चंदनं दग्ध्वा कुर्यादंगारलेपनम् ॥

नारदश्चाह. (भागवतसप्तमस्कंधे अ. १५)

न दद्यादामिषं श्राद्धे न चाद्याद्धर्मतत्त्ववित् ।
मन्यन्नैः स्यात्परापीतिर्यथा न पशुहिंसया ॥

नैतादृशः परो धर्मो नृणां सद्धर्ममिच्छताम् ॥
न्यासोदंडस्य भूतेषु मनोवाक्कायजस्य यः ॥

भगवान् बादरायणो भाष्यकारः महाव्रतं व्याचख्यौ सर्वदा भूतानामनभिद्रोहः अहिंसा जातिदेशकालसमयैरनवच्छिन्ना अहिंसा महाव्रतमित्युच्यते ॥

प्रश्न छट्ठानो उत्तर.

पशु वधने बदले कोई हिंसारहित क्रिया करीने पर्व आराधवामां आवे तो बळवान् शास्त्रनी साचे साची आज्ञा मानी गणाय, ते विषेना प्रमाण कह्यामां प्रथम आव्यां छे के, पवित्र अन्नवडे जेनी परा केहतां उत्कृष्टि प्रीति थाय छे एटले देवतानी प्रसन्नता थाय छे. तेवी पशुहिंसाथी थती नथी. अने अहिंसा समान उत्कृष्टी धर्म नथी. माटे शरीर, मन, वाणी ए त्रिकरण योगवडे भूतप्राणिमात्रनी हिंसानो त्याग करवो. एम भागवत पुराणमां केहेलुं नारदजीनुं वचन (पां. नं. उपलाना श्लोक नदयाई० मांजुओ)

याज्ञवल्क्यस्मृतौ अ० १ श्लोक ४–५

पुराणन्यायमीमांसा धर्मशास्त्रांगमिश्रिताः
वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दश ॥
मन्वात्रिविष्णुहारीतयाज्ञवल्क्योशनांगिराः
यमापस्तंबसंवर्त्ताः कात्यायनबृहस्पती ॥
पराशरव्यासशंखलिखितौ दक्षगौतमो ॥
शातातपो वशिष्ठश्च धर्मशास्त्रप्रयोजकाः

याज्ञवल्क्य स्मृतिमां कह्युं छे के पुराण, न्याय, मीमांसा, धर्मशास्त्र, ए चार ४ वेद अने तेनां अंगद मळी कुल १४ चौद विद्यानां अने धर्मनां रहेवानां स्थान छे. अने मनुआदिक स्मृतिओ ए धर्मशास्त्र छे, माटे प्रथम गणावेला पुराणमां सर्वोपरी श्रीमद्भागवतनुं प्रमाण आ प्रश्नउत्तरमां प्रथम दाखल कर्युं छ. अने पशुने बदले लोटनो पशु करी तेने मारे तो कायिक हिंसानो त्याग थयो पण मन वचनथी हिंसानी प्राप्ति थई पण ते पुराणना वचनमां तो त्रण प्रकारे हिंसानो त्याग करवो लख्यो छे.

मनुस्मृतौ

श्रुतिस्तु वेदो विज्ञेयो धर्मशास्त्रं तु वै स्मृतिः ।

श्रुति एटले वेद अने धर्मशास्त्र एटले स्मृति पूर्वे गणायेला ऋषिओनां वाक्य तेने धर्म जाणवा. माटे याज्ञवल्क्य ऋषि पोतानो अभिप्राय कहे छे के,

महोक्षं वा महाजं वा श्रोत्रियाय निवेदयेत्

तट्टीका-मिताक्षरा-

लक्षणसंपन्नाय श्रोत्रियाय तत्प्रीत्यर्थं परिकल्पितोयं न तु दानाथव्यापादनाय वा

कर्मणा मनसा वाचा यत्नाधर्मं समाचरेत्
अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टं धर्ममप्याचरेन्न तु ॥

तट्टीका मिताक्षरा.

धर्मं विहितमपि लोकविद्विष्टं लोकानभिशस्ति जननं यथा मधुपर्के गोवधादिकं नाचरेत् । यस्मादस्वर्ग्यमग्निष्टोमीयवत्स्वर्ग साधनं न भवति ॥ ११५ ॥

देवतादिकने पशु आदिकनुं अर्पण करवुं ते कांई मारवाने अर्थे नथी. ते तो देवतादिकने अर्पण करेला प्राणिने अभयदान आपवाने अर्थे छे. आ वस्तु देवादिक मोटा पुरुषनी थई छे. माटे एनो कोई अपराध करे नहीं, ते जीव निर्भयपणे आनंदमां रहे तने जोईने पशु आदिकने अर्पण करनार उपर ते देवादिक प्रसन्न थाय छे, माटे प्रीत्यर्थे कहेतां प्रीति अर्थे निवेदन करवो.

वळी आ पशुहिंसा शास्त्रविहित छे. ए पोताने मिथ्या धर्माभास जाणतो होय, तो पण ते धर्म, लोक विद्विष्ट कहेतां सज्जन पुरुषोने प्रशंसा करवा योग्य न होय तो तेनुं आचरण न करवुं, शरीर, मन, वाणीथी ते धर्मनो त्याग करवो, केमके तेमांथी परिणामे सारूं फळ थतुं नथी.

तथा च बह्वृचब्राह्मणे

तस्मादेष एतेषां पशूनां प्रयुक्ततमो यदजस्तेऽजमालभंत । सोजाद्‌ब्ध्यादुदक्रामत्संज्ञां प्राविशत्तस्मादियं मेध्या भवत्तस्यामन्ववायन्सोनुगतो व्रीहिरभवदिति—वेदनुं शतपथ जेम ब्राह्मण छे तथा ऐतरेय ब्राह्मण छे तेमां बह्वृचनामे ब्राह्मण छे तेमां तो घणी वात छे पण तेमांनो एक लेश मात्र दिग्प्रदर्शन आ प्रकारे छे के–सृष्टिना आरंभकालनी जे वात छे ते

निरंतर लेवाती नथी. एटले अन्ननी उत्पत्ति थया पहेलानी जे वात छे ते अन्ननी उत्पत्ति थया पछी न लेवी एम आ वेदनी श्रुतिनो तात्पर्यार्थ छे.

यज्ञार्थं पशवः स्त्रष्टाः अजेन यजेत् ॥

इत्यादि वाक्योने देखी मोह पामी भडकी मरता ब्राम्हणो, वेदना ब्राह्मणनो अर्थ तपासता नथीज केमक–अन्नमध, गोमेध, अश्वमेध, इत्यादि शब्दोमां जे मेध शब्द संभळाय छे. ते मेध एटले एक जातनी कोई अदृश पवित्रवस्तु ज यज्ञमां खप आवे छे ते मेध पशुनी मध्ये अजनामे पशुमां रहेतो हतो त्यारे यज्ञ करनारे अजनुं आलंभन कर्युं एटले यज्ञमां वापरवाने लेवा मांड्या. त्यारे ते मेध तेमांथी उडीने अश्वमां पेठो त्यारे अश्वने आलंभन करवा लीधो. ने तेमांथी उडी गायमां पेठो त्यारे गायने आलंभन करवा लीधी. त्यारे मेध हतो ते अश्वमांथी उडीने अनक्रमे छेवट अन्ननी उत्पत्ति थया पछी अन्नमां प्रवेश करी व्रीहि केहतां डांगररूपे थयो. माटे हालमां पशने ठेकाणे अन्ननुं ग्रहण करवुं अने अजेन केहतां न उत्पन्न थाय एवा धान्यवडे यजन करवुं एटले देवतानुं पूजन करवुं.

आ प्रकारे साक्षात् वेदमांज पश हिंसानो निषेध उघाडो देखातो छे. पण तेने ना देखीने धूर्त्त लोकोए हिंसानुं प्रवर्तन कर्युं छे ते उपर भारतादिकनुं प्रमाण प्रथम देखाडयुं छे.

वळी (तेवी हिंसा रहित शुं शुं) तेना उत्तरमां.

भारते मोक्षधर्मे.

पायसैः सुमनोभिश्च तस्यापि यजनं स्मृतम् ।
याज्ञियाश्चव ये वृक्षा वेदेषु परिकल्पिताः ॥
यच्चापि किंचित्कार्त्तिव्यमन्नं चोक्ष्यैः सुसंस्कृतम् ।
महत्सत्वैः श्रुद्धभावैः सर्वदेवार्हमेव च ॥

दूधपाक एटले दूधथी उत्पन्न थयेलां पदार्थ वडे देवपूजन करवुं तथा यज्ञ करवा योग्य एटले देव पूजनमां खप आवे एवा वृक्ष वेदमां गणाव्या छे. तेने वृक्षमांथी तथा शेरडी ईत्यादिमांथी उत्पन्न थयेलां पदार्थो वडे तथा होमादिकमां तेते वृक्षनी समिधा वडे एटले काष्टवडे देवकार्य करवुं. वळी नवरात्रने अंते पूजनमांतो नवान्न कहेतां डांगर प्रमुख जे नवुं अन्न उत्पन्न थयुं होय, अने शद्ध भावथी सारा पुरुषे चोख्खाई पवित्राई पाळीने रांध्युं होय ते सर्व देवताना भोगमां खप आवेछे, एम मोक्ष धर्ममां कहयुं छे वळी श्रीमद् भागवतमां एवी कथा छे के श्रीकृष्ण भगवाने पोताने वसुदेवने त्यां जन्म धारण करवो हतो त्यार पहेलां पोतानी मायाने (माताने) एवी आज्ञा आपीके तुंपण (गच्छ देवी व्रजंभद्रे) नंदजीना व्रज

प्रवेश जा अने त्यां जन्म धारण कर अने तने लोक पूजशे अने घणुं मान करशे अने तारां घणां नाम थशे ईत्यादि.

दुर्गेति भद्रकालीति विजया वैष्णवीति च ॥
माया नारायणीशानी शारदेत्यंबिकेति च
अर्चिष्यंति मनुष्यास्त्वां सर्वकामवरप्रदां ॥ इत्यादि

भगवद्वाक्यना प्रतापथी आ लोकमां देवीनुं बहुमान थयुं अने विजया एवुं पण ते देवीनुं नाम छे, तेवुं नवरात्र व्रत छे तेने अंते विजया देवीनुं पूजन करवानुं कहयुं छे. माटे विजया दशमीनुं व्रत राजा लोकोने दिग्विजय करवामां घणुं मददगारी थायछे. तेथी ते पर्वनुं आराधान करवुं पडेछे. अने स्कंद पुराणना श्रीकृष्णजन्म खंडमां ए देवी पार्वतीनो अवतार छे. एम कहयुं छे माटे ए उज्वल देवीछे पण जेवीके शिकोतरी—झांपडी—उच्छिष्ट चंडालिणी इत्यादि मलिन देवीओ जेवी ए देवी नथी. माटे एनी पूजा आराधना विषे पशुहिंसा रहित अनेक प्रकारनां शुद्ध बलिदान आपवां ते योग्य छे अने तेथीज ते देविनी प्रसन्नता थायछे. कारण के जे उत्तम देवताछे तेनां नैवेद्य पण उत्तम छे ते स्कंद पुराणना वासुदेव माहात्म्यने विषे गणाव्यां छे ते त्यांथी जो जो. वली ए देवीनुं जेवुं विजया नाम छे तेवुं भद्रकाली नाम पण छे ते नाम प्रथम गणाव्यां छे. ते भद्रकालीने पण पशुहिंसा करी दशरा विगेरे पर्वने विषे बलिदान आपवुं ते प्रीतिकारक नथी उलटुं कोपकारक छे. ते उपर श्रीमद् भागवतमां पंचम स्कंधना जड भरतना आख्यानमां जुओ ते इतिहासनो अतिसंक्षेप अन्यपुराण ग्रंथनो मतलई दिगप्रदर्शन करुंछुं के ईक्षुमतीना तरनेविषे त्यांना रहेनारा राजाए भद्रकालीने अति प्रसन्नता करवाने कोई वैदिक विद्वान् पुरुषने पूछ्युं के मारे पुत्रादिकनुं सुख नथी माटे आपणा गामने समीपे मंदिरमां रहेलां श्री भद्रकाली देवीनी मारा उपर अतिशे प्रसन्नता थाय तेवुं बलिदान आपवानुं छे माटे देखाडो? त्यारे तेणे विचार कर्यो के वेदमां (पुरुषं पशु मालभते) पुरुष पशुनुं स्मरण प्रथम कर्युंछ माटे पशुनुं बलिदान आपवा करतां पुरुष पशुनुं बलिदान आपवुं ते श्रेष्ठ छे. एम विचारीने कहयुं के—लक्षणवंत पुरुष पशुने लावी तेने स्नान, पान, खान पुष्कळ करावी वस्त्रालंकारथी सुशोभित करी सुगंधी मान पुष्पना घणाहार पेहेरावीने भद्रकाली देविने बलिदान आपोतो तमारुं कार्य सिद्ध थाय. आ प्रकारनुं वचन सांभळी प्रसन्न थई ते राजाए लक्षणवंत पुरुष पशुने खोळी लाववाने पोताना बुद्धिमान घणा माणसने दिशोदिश दोडाव्या ते वखत जड भरतजी पोताना वडीलनी आज्ञाथी खेतरना कयारडामां पाणीवाळी लाववानुं काम हाथमां पावडो झालीने करता हता; अतिशे न्हष्ट पुष्ट रूपाला अने जड पुरुषनी पेठे जेमतेम बोली जेमतेम काम करता राज पुरुषोए दीठा; पछी तेमणे विचार कर्यो के आपणा राजाए जेवां लक्षण कह्यां हता तेवां सर्वलक्षण संपन्न आ पुरुष छे.एम धारी तेमने झाली लावी राजाने अर्पण कर्या.

राजाए पण प्रथम जाणेला विधिए सहित ते पुरुषना सर्व संस्कार करी कुटुंबसहित वाजते गाजते तेने भद्रकालीना मंदीरमां लई गया. त्यां पण ब्राह्मण लोकोए होम हवननी संपूर्णता करी बलिदाननी वखते ते पुरुषने पुष्कल शणगारीने भद्रकाली देवीनी सन्मुख उभा राख्या. ते वखते जडभरतजी तो ब्रह्मनिष्ट छे माटे मरवानो भय न राखीने सारीपेठे राजी-पणामां उभा रह्या छे. अने चारे पास राजा प्रमुख लोको उघाडी तरवारो करीने ते पुरुष पशुनो वध करवाने उभा रह्या छे. ब्राह्मण लोकोए मंत्राच्चारणमां गर्जनाओ करवा मांडी छे. अनेक प्रकारनां वाजींत्रनो ध्वनि चारे पास थई रह्यो छे ते बलिदान आपवानी वखते भद्र-काली देवीनो एवो कोप थयो के पाषाणनी प्रतिमा फाटीने तेमांथी पोते देवी साक्षात् प्रगट थईने पोताना सहस्त्रभुजाए करीने मारनार लोकोनी तरवारो तेमनां हाथमांथी झुंटावी लईने तेज तरवारो वडे ते सर्व लोकनां माथां एकदम कापी नाख्यां. ते माथाने दडानी पेठे आका-शमां उछाळीने पोतानी सखियो साथे रमत करी एवी कथा छे. माटे उत्तम पुरुष पशुना बलिदानथी एटलो बधो कोप थयो तो बिचारां गरीब अधम पशुने मारी बलिदान आपवाथी केटलो बधो कोप थशे तेनो विचार करवो जोईए.

अनुशासनिक पर्वणि अध्याय ११५.

नाभागेनोबरीषेण गयेन च महात्मना ॥
आयुनाथा नरण्येन दिलीपरघुकुरुभिः ॥ ६८ ॥
कार्त्तवीर्या निरुद्धाभ्यां बहूषेण ययातिना ॥
नृगण विश्वगश्वेन तथैव शशबिंदुना ॥ ६९ ॥
युवनाश्वेन च तथा शिबिनौशा नरेण च ॥
मुचुकुंदेन मांधात्रा हरिश्चंद्रेण वा विभो ॥ ७० ॥
श्येना चेत्रेण राजेंद्र सोमकेन वृकेण च ॥
रैवते रंतिदेवेन वसुना संजयेन च ॥ ७१ ॥
एतैश्चान्यैश्च राजेंद्र कृपेण भरतेन च ॥
दुष्यंतेन करूषेण रामालर्कनरैस्तथा ॥ ७२ ॥
विरूपाश्वेन नामिना जनकेन च धीमता ॥
ऐलैन पृथुना चैव वीरसेनेन चैव हि ॥ ७३ ॥

इक्ष्वाकुणा शांभुना च श्वतेन सगरेण च ॥
अजेन धुंधुना चैव तथैव च सुबाहुना ॥ ७४ ॥
हर्यश्वेन च राजेंद्र क्षुपेन भरते न च ॥
एतैश्चान्यैश्च राजेंद्र पुरा मांसं न भक्षितम् ॥ ७५ ॥
शारदं कौमुदं मासं ततस्ते स्वर्ग माप्नुयात् ॥
ब्रह्मलोके च तिष्ठंति ज्वलमानाः श्रियान्विताः ॥ ७६ ॥
तदेतदुत्तमं धर्म महिंसा धर्मलक्षणम् ॥
ये चरंति महात्मानो नाकपृष्टे वसंतिते ॥ ७७ ॥
मधु मांसं ये नित्यं वर्जयंति हि धार्मिकाः ॥
जन्मप्रभृति मद्यं च ते सर्वे मुनयः स्मृताः ॥ ७८ ॥

अनुशासनिक पर्वाणि अध्याय ११९

यस्तु वर्षशतं पूर्णं तपस्तप्येत्सुदारुणम् ॥
यश्चैवं वर्जयेन्मांसं सममेत्तन्मतं मम ॥ ६२ ॥
कौमुदं तु विशेषेण शुक्लपक्षे नराधिप ॥
वर्जयेन् मधु मांसानि धर्मोह्यत्र विधीयते ॥ ६३ ॥
चतुरोवार्षिकान्मासान्यो मांसं परिवर्जयेत् ॥
चत्वारि भद्राण्याप्नोति कीर्त्तिमायुर्यशोबलम् ॥ ६४ ॥
अथवा मासमेकं वै सर्वं मांसान्य भक्षयन् ॥
अतीत्य सर्व दुःखानि सुखंजीवेन्निरामयः ॥ ६५ ॥
वर्जयंति मांसानि मासशः पक्षशोपि वा ॥
तेषां हिंसा निवृत्तानां ब्रह्मलोको विधीयते ॥ ६६ ॥

इति सत्यम्

७ सातमा प्रश्ननो उत्तर.

आ प्रश्ननो उत्तर प्रथम प्रश्नोना उत्तरमां अतर्भत थई जाय छे; तो पण तेने अ-नुसरी कांईक लखुं छुं.

पशुवध करवाने बदले ते पशुने नाक, कान, काप्याविना पूजन करी अबील, गुलाल विगेरे सौभाग्यवस्तुथी अंकित करी चिन्हवालां करी, अभेददान आपी छूटुं मुकी दीधामां आवे तो क्रिया संपूर्ण थई गणाय कोई शास्त्रमां पशुनां नाक कान कापवानां कह्यां नथी. माटे शास्त्रवचन रहित निर्मूळ पोतानी गांठनुं गप्पुं मारी भोळालोकने भमाववा ए विद्वाननुं लक्षण नथी. आ प्रकरणने शोभावनार स्मरणमां आवेलां साहित्यनां बे काव्य विद्वान् लोकनी सेवामां निवेदन करुं छुं.

ते काव्यनुं संगति कारण आ प्रकारनुं छे के–कोई जगाए यज्ञ थतो हशे तेमां होमवाने पराणे झाली आणे तो बोकडो पोतानी जातना शब्दो करे छे. तेने जोई यज्ञ करनार राजाए त्यां ओचिंता आवेला कोई तत्वज्ञानी पुरुषने पूछयुं के आ बोकडो शुं बोलतो हशे ? त्यारे ते तत्वज्ञानी पुरुषे राजाने प्रतिबोध करी पशुने छोडाववावास्ते बे काव्य कह्यां छे. जेमके—

नाहं स्वर्गफलोपभोगतृषितोनाभ्यर्थितस्त्वं मया
संतुष्ट स्त्रणभक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ॥
स्वर्गे यासि यदि त्वया विनिहिता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो
यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथाबांधवैः ॥ १ ॥

ते वखत कोई बोकडमार वृद्ध विद्वान् बोल्यो के ए बोकडाना नाक, कान कापीने काढी मूको. तेना जवाबमां वळी बोकडो बोल्यो के—

हे साधो मम कर्ण नासिकमलं छेत्तुं वृथा भाषसे
किं न स्वव्यभिचारिणी प्रियतमापुत्रोश्च पुत्रस्य च ॥
सत्रस्त्रग्रहणोद्यतस्य विहितभ्रूणप्रणाशश्वसु–
मातुश्चापि कथं छिनत्सि न ततच्छेत्तुं त वै त्रोचितम् ॥ २ ॥

हे साधु तारुं कुवचन छ एटले तुं उपरथी तो साधु कहेतां सारा माणस जेवो देखाऊं छुं पण अंतरथी तो घणो मेलो असाधु छुं. केमके मारा नाक, कान कापवाते तो अलं कहेतां अतिशे वृथा छे, शाथीके अपराधी होय तेनां नाक, कान कापवां जोईए. अने हुं तो निरपराधी छुं माटे तारा घरवालानां नाक, कान कापवां योग्य छ. तेनां केम कापतो नथी एम देखाडे छे के–तारी प्राणप्रिया स्त्री तथा पुत्री ते तो व्यभिचारिणी छे. तथा तारो पुत्र सर्वेनुं धन चोरवामां तत्पर छे. अथवा तारी यत्किंचित् मात्र धनादि वस्तु तेने लेवानो उद्योग

करे छे केहेतां तने मारी मासीने तारी बालकता लेवाना उद्योगमां छे. अने तारी बालविधवा बेन छे ते गर्भपात करे छे अने नांनपणथी तारा बापविनानी थयेली तारी मा पण एज कर्म करे छे तो पण तेमनां नाक, कान कापवानुं केम केहेतो नथी. माटे हवे तो तारांज नाक, कान कापवां योग्य छे. अर्थात् तारुं स्वजन कुटुंब जे खरुं दोषनुं मत छे तेने शिक्षा करावतो तथी. अने हुं जेवा अनाथ पामर निरपराधी जीवने मारवाने विषे तु तत्पर छे तेथी जो नाक कान छेदवां योग्य शिक्षा करवा राजा इछता होय तो तनेज करवी घटेछे. २

आ प्रकारनां वचन सांभळी राजाए पशुहिंसानो त्याग करी हिंसक ब्राह्मणनुं मुख पण न जोवुं एवो नियम लेई तत्वज्ञानीनो समागम करी काले करीने मोक्ष पाम्यो. एवी वात वृद्धपरंपराथी सांभळवामां आवी छे आ कालमां पण केटलाक विचारवा लायक पुरुषो कुकडां विगेरे पशुओने कांईपण क्षत कर्या विना माताने अर्पण करी तेने कोई मारे नहि एवा बंदोबस्तथी रमता मुकेछे. हवे आ अहिंसा निबंधनो आरंभ वेदना प्रमाण आपी कर्यो हतो तेमनी समाप्ति पण वेदना प्रमाणथी करुंछुं. सर्व प्रमाणमां वेदप्रमाण मुख्य छे (वेद प्रमाणम्) एम प्रसिद्ध छे माटे अने ते वेदमां पण सामवेद मुख्य छे केमके भगवद्गीतामां श्रीकृष्ण भगवाने कह्युं छे के:—

वेदानां सामवेदोऽहं ।

वेद मध्ये सामवेद ए मारुं स्वरूप छे, ते सामवेदनुं उपनिषत् केहेतां साररूप (**केनोपनिषद्–तस्यैव अन्यन्नाम तलवरोपनिषद्**) छे. ते उपनिषद्ना चोथा खंडमां कह्युं छे के—

योवा एता मेवं वेदापहत्यपाप्मान मनंते स्वर्गे लोके ज्येये प्रति तिष्ठति ॥

हिंसादि पापनो परिहार करवाथी स्वर्गादिक सुख भोगवाय छे. पण पाप करी सुखी थवातुं नथी. एवो वेदादिक सर्व शास्त्रनो अभिप्राय समजी अज्ञानपणांमांथी चाली आवती हिंसा करवा रूप अंधपरंपरानो परित्याग करवो.

शास्त्रिणा रामचंद्रेण दीनानाथ समुद्भुवा ॥
अहिंसायाः प्रबंधोयं रचितोऽस्तु सतांमुदे ॥ १ ॥

मदुक्तं श्रृणु राजेंद्र सार्थके तेऽपि नामनि एक मात्रापरित्यागा-न्मोहनो माहनो भव ॥ २ ॥ खशरांक मृगांकाब्दे नभस्या माह्नि वैक्रमे पूर्णकृतः प्रबोधोयं पशुहिंसा पराङ्मुखः ॥ १ ॥

शास्त्रि रामचंद्र दीनानाथ.

अमदावाद हाल्मां मुंबई.

आ पुस्तकमांना अभिप्रायोना लेखोनी कापी लखनारे घणीज अशुद्ध लखी हती. परंतु तेने अमोए घणीज मेहनते यथामति शुद्ध करी प्रसिद्ध करी छे. तो पण एमां मतिमांद्यथी अथवा प्रमादथी जे दोष रह्यो होय तेनी कृपापर सूज्ञो क्षमा करी, सुधारी वांचशे. अने करेला महत् प्रयासनुं साफल्य करशे एवी नम्र विनंति छे.

पशुवध निषेध.

भाग ३ जो.

उपसंहार.

पशुवध बंध करावबा संबंधमा करवामां आवेलो प्रयास.

गये वर्षे दशराना तहेवारो उपर हिंदुस्थानमां जे पशुवध थायछे ते बंध करावववाना हेतुथी आपणा देशना तमाम देशी राजा महाराजाओ तथा जागीरदारोने आ पशुवध बंध करावबा अर्थे लगभग ३०० विनंतीपत्रो गुजराती, मराठी, हिंदी अने अंग्रेजी भाषामां छपावीने मोकलवामां आव्यां हतां जेनी नकळ नीचे प्रमाणे छे.

श्री जैन श्वतांम्बर कोन्फरन्स ओफीस

चंपागल्ली मुंबई,

ता० १९०

गोत्राह्मणप्रतिपाल, निराश्रिताधार, आर्यभूषण, प्रजापालक, न्याय–दया–क्षमा–आदिगुणालंकृत, धर्मधुरंधर, महाराजाधिराज महाराजजी साहेब.

श्री श्री १०८

नी खीदमतमां अरज मालुम थायजे

जेम अमे सांभळ्युं छे तेम दशराना पवित्र अने धार्मिक दिवसोमां हजुरना राज्यमां पाडा बकरांओनो वध करवामां आवेछे.

देवीने भोग आपीने संतुष्ट करवाना इरादाथी आ वध करवामां आवेछे, जेथी करीने महामारी [प्लेग] शीतळा, कोलेरा, आदि दुष्ट बिमारीओनी आफतो वस्तीमां आवे नहीं; परंतु दर वरस आवो वध थतां छतां प्लेग, कोलेरा, शीतळा, ताव, दुर्भिक्ष (दुकाळ) आदि आफतो हिंदुस्थानमां आव्येज जाय छे. राजाथी रंक सुधी सर्वेने पोताना पूर्व जन्मना कर्मानुसार सुख दुःख भोगववुं पडे छे, अने आ आफतो केवळ मनुष्योना पापोनी शिक्षारूप छे. आ पापोथी बचवाने वास्ते माणस निरपराधि (निर्दोष) अवाचक (मुंगा) जानवरोनी हत्या करे आ केवो न्याय? शुं आवा न्यायथी सर्व शक्तिमान परमेश्वर राजी थशे? कदी नहीं.

नामदार अंग्रेज सरकारना राज्यमां पण वखतो वखत मरकी (प्लेग) विगेरे बीमारीओ आवेछे अने कुदरतथी नाबुद थायछे, तेवा रोगोनी शांतता माटे कांई पाडा आदीनो पशुवध थतो नथी; परंतु तंनदुरस्तीना नियमोने अनुसरवाना इलाज लेवामां आवेछे.

पशुवध शास्त्र रीति नथी, आवो निर्णय मोटा मोटा विद्वान शास्त्रीओनी सभाओमां घणीएक वार थई चुक्यो छे, अने आवा असल शास्त्रना अनुसार केटलाक धर्मिष्ट राज्य कर्ताओए आ पशुवध पोतानी वस्तीमां सर्वथा बंध करावी, ते जानवरोनी नेक दुवा प्राप्त करीछे.

हजुर रेहमदिल, बुद्धिमान अने न्यायी होवाथी अमारी अरज छे जे दशराना दिवसे आपना राज्यमां पाडा, बकरां विगेरेनो वध बंध करवानो हुकम जारी करवानी मेहेरबानी फरमावशो अने सनातन आर्यधर्मनी रक्षा करशो.—एज अरज.

हजुरनो दानानुदास,

(सही) वीरचंद दीपचंद

सी. आई. ई. जे. पी.

रेसीडंट जनरल सेक्रेटरी.

आ विनंती पत्रोनी साथे पशुवध निषेधनो प्रथमभाग पण घणीज ताकीदथी जे जे ठेकाणे भाषा समजी शकाय तेम हतुं त्यां मोकळवामां आव्यो हतो. आ तजवीज दशराना तहेवारो घणाज नजदीक आव्या त्यारे करवानुं बनी शक्युं हतुं कारण के अभिप्रायोनुं पुस्तक मेळववामां ढील थई हती. तो पण घणीज मेहनते प्रथमभाग छपावीने मोकळवामां आव्यो हतो.

दशराना तहेवारो पहेलां १९–२० दिवस पहेलां जो आ अरजी अने पुस्तक मोकळवानुं बनी शक्युं होत तो हाल जे परीणाम आव्युं छे तेथीपण विषेश परीणाम आवी शकते अने आवते वर्षे जो योग्य वखते तजवीज करवामां आवशे तो जरुर विषेश लाभ थवा संभव छे.

पोताने त्यां पशुवध बंध थयेलो एवा केटलांएक ठेकाणेथी आवेलो उत्तर.

आ विनंती पत्रोना उत्तरमां नीचे जणाव्या प्रमाणे ठेकानेथी पोताने त्यां पशुवध थतो नथी एवा उत्तरो आव्यां हतां. तो आ राज्यकर्ताओनो मुंगा अवाचक प्राणीओ तरफनी तेमनी लागणीने माटे अमे अंतःकरणथी उपकार मानीए छीए अने बीजा रजवाडाओने पण तेमने पगले चालवा विनंती करीए छीए.

मोरबीना ठाकोर साहेब, विजावरना महाराजा साहेब, गोंडलना ठाकोर साहेब, सायलाना ठाकोरसाहेब, बोबिलीना महाराजा, ध्रांगध्राना महाराजा साहेब, कोठडा सांगाणीना ठाकोरसाहेब, लींबडीना ठाकोरसाहेब, पाटडीना ठाकोरसाहेब, खंबातना नबाबसाहेब, मादीनाना महाराजा साहेब, वरावना राजासाहेब, राजूलाना महाराजा साहेब विगेरे विगेरे.

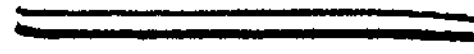
आ वर्षना प्रयासनुं थोडुं पण शुभ फळ अमे उपर कही गया ते प्रमाणे आ वर्ष मोडुं थई गयाथी आपणा दयाळु राज्यकर्ताओने आ संबंधमां योग्य विचार करवाने वखत मल्यो हतो नहि. अने तेथी करीने फकत नीचे जणावेळ स्थळो शिवाय बीजे ठेकाणे आ विनंती पत्रोनी असर थयेली जाणवामां आवी नथी.

स्वस्थान जांबुवा, जामनगर, डुंगरपुर, वांसदा, रामपुरा, पाडीआ, गांफ, वसायता विगेरे.

पशुवध निषेध अने वर्तमान पत्रो.

अमारा तरफथी मोकलवामां आवेलां विनंती पत्रोना संबंधमा नीचे प्रमाणे लेखो हिंदना जुदा जुदा भागना जाहेर वर्तमान पत्रो जेवाके, मुंबईसमाचार, अखबारे सोदागर, अखबारे इसलाम, जामेजमशेद, सयाजीविजय, मोहिनी, गुजरातमित्र तथा गुजरातदर्पण, गुजराथीपंच, जैन, जैनविजय, धी इंडियन एडवर टाइझर, हिंदु पॉट्रियेट, पंजाब टाइम्स, एडव्होकेट, रंगून गॅझेट, जबलपुर पत्र विगेरेए पोतानुं मत प्रगट करी आ दुष्ट रिवाज तरफ प्रजानुं ध्यान खेच्युं हतुं जे माटे अमे अत्र तेमना उपकार मानीए छीए.

जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्स.

पशुवधनिषेध.

भाग ३ जो.

नं. १

સ્વ. શ્રી મોરબી-હજુર ઓફીસ,

તા. ૨૬-૯-૧૯૦૬.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ તરફથી.

મિ. વીરચંદ દીપચંદ.

આપણા તરફથી તા. ૨૦-૯-૦૬ નો સૂચીપત્ર ખડાનેક નામદાર મહારાજા સાહેબ હજુરમાં પહોંચ્યો છે. તેના જવાબમાં ફરમાનથી લખવાનું જે આ સ્વસ્થાનમાં દશરાને દિવસે કોઈપણ જાતનો પશુવધ કરવામાં આવતો નથી; જેથી તે ખબર જાણી આપે ખુશી થવા જેવું છે. તા. સદર.

પ્રાણજીવન રાજપાલભાઇ.

હજુર શિરસ્તેદાર, સ્વ. મોરબી.

नं. २

विजावर

ता. २४-९-०६.

महाशय,

आपका पत्र ता. २० सितंबरका श्री मानसवाई महाराजा साहिब बहादुरकी सेवामें पहुंचा. आज्ञानुसार लिखता हुं कि इस रियासतमें कोई पशुवध दशहरा (विजयादशमी) को नहीं होता किंतु पशुके बदले कुमडाका फल देवको समर्प किया जाता है वैश्नवी पद्धित पूजनकी है.

आपका शुभचिंतक,

दुर्गाप्रसाद.

प्राईवेट सिकत्तर.

નં. ૩

ગોંડલ.

તા. ૨૫—૯—૧૯૦૬

સકલસૌમ્યગુણગણાલંકૃત રા. રા. શેઠ વીરચંદ દીપચંદ.

સી. આઈ. ઈ. ઈત્યાદિ, મુંબઈ.

વિશેષ વિનંતી કે આપનો ચાલતા માસની તા. ૧૮ મી નો પત્ર અમારા નામદાર મહારાજા ઠાકોર સાહેબને મળતાં તેના ઉત્તરમાં અહીંના રાજ્યમાં દશરા કે એવા કોઇ માંગલિક દિવસોએ પાડા કે બકરાંનો વધ થતોજ નથી. એવા ખબર પોતાના સલામસાથે આપને આપવા તેઓ સાહેબનું ફરમાન થએલું છે તે વિદિત થાય. તા. સદર.

લિ. સેવક.

મણીલાલ ગોવીંદરામના યથાયોગ્ય.

નં. ૪

સાયલા.

તા. ૨૦-૯-૧૯૦૬.

શેઠ વીરચંદ દીપચંદ.

સી. આઈ. ઈ. જે. પી. મુંબઈ.

આપનો તા. ૧૮-૯-૦૬ નો પત્ર અમારા નામદાર ઠાકોરસાહેબ ઉપર આવ્યો. જેમા ટુંકા વિસ્તારથી દશરાનાં પવિત્ર દિવસે પશુવધ અટકાવવા વિગેરે માટે જે શિક્ષણતા બતાવેલ છે તેના સંબંધમાં પ્રત્યુત્તર લખવા ફરમાન થતાં આપને લખવા હુાંસલ કે, આ સંસ્થાનમાં દશરા યા કોઈ પણ દિવસે પશુવધ યાને જીવહિંસા મૂલથીજ કરવામાં આવતાં નથી.

આવું સ્તુતિપાત્ર પગલું જે આપે ભરેલું છે. તેને માટે આપને ધન્યવાદ ઘટતાં એ આપની ઉજવળ સુકીર્તિનાં ચિન્હો છે.

આ પ્રસંગે અમારે જણાવવાની જરૂર પડે છે કે, હાલમાં હિંદુસ્થાનમાં કેટલાક ભાગોમાં ગોવધ થતો કહેવામાં આવે છે તે તરફ આપે મજબુત ઉપાયો ગ્રહણ કર્યા હશે તો પણ એ વિષે ખાસ જરૂર જોઈતા ઉપાયો લેવા ભલામણ કરીએ છીએ. તા. સદર.

KALLIANJI.

આ. કારભારી–સાયલા.

नं. ५

BOBBILI.

25-9-1906.

SIR,

I am desired by the Maharajah of Bobbili to acknowledge your letter of the 21st instant and to inform you that there is no custom of sacrifices of animal to the goddess in these parts except in rural villages as you supposed.

Yours faithfully,
W. K. SARMA.
HAZUR WRITER.
Huzur Office,

नं. ६

DHRANGADHRA 21-9-6

The

Resident general secretary Jain Swetamber conference office, Champagali, Bombay.

SIR,

I have the honour under instructions from His Highness the Maharaja Rajsaheb to acknowledge the receipt of your letter of the 18th instant and to state that the killing of an animal on the Dasara holiday was a religious rite performed in the Jhala family of the Rajputs whose head His Highness the Rajsaheb is, but that since his accession to the gadi, which went took place in December 1900, His Highness has prohibited this ceremony out of regard to the common principles of humanity so nobly cherished by the Jain community.

The right has ceased altogether in this state and I may remind you, that His Highness' action was myde the subject of a congratulatory address presented to His Highness when he visited Bombay in 1902 at a public Meeting of which you were the president.

I have the honour to be
Sir,
Your most obedient servant
Parshuram B. Purmarker
Private Secretary to
H.H. the Rajsaheb Dhrangadra.

नं. ७

सूनी राजधानि.

ता. १० अकतूबर १९०६.

यथायोग्य श्रीकारपूर्वक जैनश्वेताम्बर कॉन्फरन्स रेसिडंट जनरल सेक्रेट्री साहिब.

आपका प्रेषित पत्र २३–९–१९०६ का प्राप्त होकर असीमाल्हाद हुवा. सो धन्यवादादनन्तर जवाबन् तेहरी रहे के इस हमारे राज्यमें असी पचास व पचपन सालसे दशहरा आदि नवरात्रेकी देवी पूजामें पाडा वगैराके बलिदानकी रस्म मेरे पिताजी साहिबके समयसे बिलकुल मोकूफ की गई है. जिसकी पुष्टिमें हमनेभी यथाशक्य सहायताकी और आइंदाके लिये भी इस कुरीतिके रोकनेमें तत्पर हुं. याने जहांतक मुमकिन् हे वकरां वगैरह वेजवान् पशुओंके वध रोकनेका उपाय भी किया जाता है और उन्की रक्षाका ख्याल रखा जाता है. और हमारी हरगीज येः मनशा नहि है के किसी भी किस्मके वेजवान् पशुकी हिंसा हो यतः **यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजगुप्सते ॥ अन्यच्च ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्व भूतानि चात्मनि ॥ समपश्यन् ब्रम्ह परमं याति नान्येन हेतुना ॥ अतएव ॥ अहिंसा पूर्वको धर्मः यस्मात्सद्भिरुदाहृतः ॥** इति ॥

परन्तु हमारे इन पहाडी राज्योंमें क्षत्रियजाति और विशेषतः शूद्रजातिकी आधिक्यता होनेकी वजेसे विजयादशमी आदि देवी पूजाके अतिरिक्त विवाहाऽऽदिक उत्सवोंमेंभी वक्तन् फवक्तन् बकरे आदि भक्ष्य जीवोंका वध कर्ते है. इस्को उक्त जातीय शस्त्रविद्याके संबंधमें स्वजातीय धर्मख्याल कर्ते है. इस्के रोकनेपर ये उजर कर्ते हैं के यदि इस रस्मको वंद किया जायगा तो शस्त्रसंचालन विद्याके त्यागसे हम और आइंदा हमारी सन्तती ऐसी बुजादिल हो जायगी के भालू वगेरह जंगली दरिंदे जानवरानसे अपनी मवेशी और खेतीवाडी जिसपर हमारी जिंदगीका दार व मदार है रक्षा कर्नेमें असमर्थ हो जायगी. सो यदि जीवहिंसा वंद कर्नेके लिये उक्त प्रजासे वलात् शस्त्र लेनेकी चेष्टा की जावे तो इस्से प्रत्यक्षतः तीन हानि जे होती हैं (१) स्वजातिद्वेष, (२) प्रजाद्वेष (३) प्रजादुःख अगर इस्को एक प्रकारका प्रजानाशभी कहा जाय तो इस्मे व्याजोक्ति और अत्युक्ति दोष नहीं है. क्योंके शस्त्रोंके ही वलसे पहाडी प्रजागण दरिंदा व गुजन्दा जंगली जानवरानसे अप्नी जान और विशेषतः खेतोंके अनाजकी रक्षा कर्ते हैं. परन्तु दृढ आशा की जासक्ती है के ज्यौं ज्यौं विद्याका प्रचार वृद्धिको प्राप्त होता जायगा और साथ साथही **अहिंसा परमोधर्म्मः** । और **योऽतियस्य यदा मां समुभयोः पश्यतान्तरम् ॥ एकस्य क्षणिका प्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते ॥ १ ॥** ऐसे ऐसे भयोत्पादक हिंसानिवृत्तिके सदुपदेशभी होते रहेंगे तो स्वतः प्रजावर्गके मनमें दयाका अंकुर उत्पन्न होकर धीरे धीरे विद्युत्स्वरूप धारण करके इसकुं प्रथाके हिंसारूप

वृक्षको छिन्नभिन्न करके निर्मूल कर देगा. परन्तु इसमें उद्यमकी आवश्यकता है, सो महाशय करही रहेहैं अपरंच हम आपके लेखको स्वीकृत करके कोटिषः धन्यवादा दनंतर जिन हमारे पंजाबप्रातकी राजधानीओमें अपनी रूढी कामना सिद्धिके लिये पाढोंका वकस्रत बलिदान या वेरहमीसे वध होता है उनके नाम सूचनार्थ जेलमें दर्ज करते हैं. नाम राजधानी (१) सुकेत, (२) मराडी, (३) कांगडा ज्वालामुखी, (४) नाहन सर्मोर, (५) क्योंठ भजुगा—आदि और इस प्रान्तकी छोटी छोटी चन्द राजधानी जे है सो आप इन नरेशोंकी सेवामें इस पशु क्लेश निवारक पत्र भेजनेका यत्न करें. और किसी संस्कृतज्ञ उपदेशक पण्डित साहिबकोभी इन नरेशोंकी सेवामें भेजनेका उद्यम करे. परन्तु उपदेशक साहिव इन राजधानीओमें जानेसे पेश्तर मुझसे साक्षात्कार करलेवे क्योंके उन्को इस अमरमें कुलन शेव व फराजम ए इस तर्फकी राह व रसमके समझादिये जावे ताके हमभी वेदानुकूल उन्की सहायता कर सके बहुनाऽलम्विज्ञेष्विति ॥ संवत् १९६३ कार्तिक प्र० ४ ॥

॥ महाराणादि पदवाच्य भज्जो देशाधिप दुर्गासिंह वर्म्मणः हस्ताक्षराणि ॥

नं. ८

કોટડાસાંગાણી.

મેહેરબાન વીરચંદ દીપચંદ સી. આઈ. ઈ. જે. પી.

રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સઓફીસ—મુંબઈ.

વિ. કે આપના તરફથી અહીંના ખુદાવિંદ ઠાકોરસાહેબ ઉપરના દેશી રાજયોમાં દશરાના પવિત્ર અને ધાર્મીક દિવસોમાં પાડા બકરાંનો વધ થતો હોય તો તે બંધ કરાવાનો હુકમ કાઢવા તથા સનાતન આર્યધર્મની રક્ષા કરવાનો ગયા માસના તા ૧૮ મીનો છાપેલો વિનંતીપત્ર મળ્યો છે, તેના જવાબમાં આપને લખી જણાવવાનું કે આપ જાણીને ખુશી થશો કે અહીંના રાજ્યમાં ઘણા વર્ષો થયાં તેવા દિવસોમાં પાડા બકરાંનો વધ બીલકુલ થતો નથી એટલુંજ નહિ પણ તેવા મુંગા પ્રાણીઓ તરફ ખુદાવિંદ ઠાકોર સાહેબની ઘણી દયાની વૃત્તિ રહેલી છે.

તેમજ ધર્મ તરફ તેઓ સાહેબની લાગણી પણ વિશેષ હોવાથી સનાતન આર્યધર્મની રક્ષા કરવા તેમજ ઉત્તેજન આપવાને માટે હમેશાં તેમના તરફથી કોશીશ જારી રહેલી છે.

આપના તરફથી "પશુવધના સંબંધમાં હિંદુશાસ્ત્ર શું કહે છે" તે પુસ્તકનો ભાગ ૧ લો મળ્યો છે ને ભાગ ૨ જો તૈયાર થયે તે પણ મોકલાવવાની કૃપા કરશો. કારણ કે તેમાંથી પણ ઘણું જાણવાનું બની શકે તેવું છે. તા. ૩-૧૦-૦૬.

કારભારી—કોટડા સાંગાણી.

નં. ૯

વારાહી,

તા. ૨૮-૯-૧૯૦૬.

મિ. વીરચંદ દીપચંદ, સી, આઈ, ઇ, જે, પી,

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ.

આપનો તા. ૨૦-૯-૦૬ નો પત્ર મલ્યો-વાંચી બીના જાણી. અવાચક પ્રાણીઓના રક્ષણાર્થે આપની પરોપકાર વૃત્તિ તથા જીગર પૂર્વકની લાગણી જોઈ અમને પારાવાર ખુશાલી ઉપજે છે અને તે બાબત અમો આપને ધન્યવાદ તથા મુબારકી આપીએ છીએ. અને તેના સંબંધમાં આપને જણાવવાનું કે અમારા રાજ્યની અંદર દશરાની ક્રીયાઓની અંદર તેવો પશુવધ બિલકુલ કરવામાં આવતો નથી, એમ જણાવવાને અમોને ખુશી ઉપજે છે, એટલુંજ નહિ પરન્તુ તેવો રિવાજ આ રાજ્યની અંદર પ્રથમથીજ નથી. તેવાં પ્રાણીઓની તરફ અમો બહુજ દયાની દૃષ્ટિથી જોવા ખુશી છીએ. આપની તન્દુરસ્તી ચાહું છું. આ તરફનું કામકાજ બીજું લખાવશો-હાલ એજ.

નામદાર હજુર સાહેબનાં ફરમાનથી.

લિ. સેવક.

Baxi.

Head clerk Warahi state.

નં. ૧૦

કટોસણા.

તા. ૧૬-૧૦-૦૬. મંગળ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ઓફીસ.

ચંપાગલી-મુંબઈ.

આપનો ગયા માસની તા. ૨૧ મીનો પત્ર મલ્યો. તેમાં પશુવધ શાસ્ત્ર રીતિ નથી એ વિષે વિવેચન કરી આપે જે મહાન્ કાર્ય બજાવવા ઉત્સાહ અને ખંતથી મને જે ભલામણ કરી છે તે ખાતે હું આપનો અંતઃકરણથી આભાર માનું છું.

અત્રે દશરાના તેહેવારમાં માતા આગળ પૂર્વના જડ ઘાલી બેઠેલા અજ્ઞાન વિચારોથી જે પશુવધ થતો હતો તેમેં ગયા ત્રણ વર્ષોથી હમેશને માટે બંધ કર્યો છે. અને

જ્યાં જ્યાં આ તેહેવારમાં માતા આગળ પશુવધ થતા માલુમ પડે છે, ત્યાં ત્યાં આગ્રહ પૂર્વક બંધ કરાવવામાં તજવીજ થાય છે. તો પણ આપે સમયાનુસાર જે ચેતવણી આપી આપની ફરજ અદા કરી છે જેને માટે હું ધન્યવાદ આપું છું.

અમારા તાલુકામાં આ દશરાના તેહેવારમાં માતા આગળ થતો પશુવધ હમેશને માટે બંધ કરેલો છે તેનો દાખલો બીજાં રાજ્યો કે જ્યાં આવા તેહેવારોમાં પશુવધ થતો હોય તેઓ લેશે એમ હું આશા રાખું છું. અને એટલા માટે આ દાખલો શ્રી જૈન પેપરમાં પ્રસિદ્ધ કરાવવા આપને હું ભલામણ કરૂં છું.

હું-છું-આપનો ઉન્નતી ચાહક.

Takhat sinhji K.

ઠાકોર શ્રી. તાલુકા કટોસણા.

નં. ૧૧

લીંબડી.

તા. ૨૭-૯-૧૯૦૬-ગુરૂવાર.

મેહેરબાન શેઠ સાહેબ.

વીરચંદભાઇ. મુંબઇ.

દશરાના દિવસ ઉપર પશુહિંસા બંધ કરવાના સંબંધમાં આપનો તા. ૨૦ મીનો પત્ર નામદાર ખુ. હજુર સાહેબ શ્રીને નીઘા રોશન થયેલ છે. તે સંબંધમાં લખવાનું કે આપનું લખવું યોગ્ય છે. પરંતુ આ રાજ્યમાં તેવા પ્રસંગે કોઈ પણ પશુવધ મૂળથીજ કરવામાં આવતો નથી. તેથી તે બંધ કરવાપણુંજ નથી એ આપના ધ્યાનમાં આવશે.

તા-સદર, લી. સે.

પ્રભાલ જીવણભાઈના સલામ.

સેક્રેટરી ઠાકોર સાહેબ-લીંબડી.

નં. ૧૨

પાટડી.

સ્વસ્તિશ્રી મુંબાઇ બંદર મહા શુભસ્થાને સર્વે શુભોપમા યોગ્ય શેઠજી વીરચંદ દીપચંદ સી. આઈ. ઇ. જે. પી. ની ચીરંજીવી. એતાન શ્રી પાટડીથી લખાવીત દરબાર

શ્રી સુરજમલજીના રામરામ વાંચજો. વિશેષ આપનો પત્ર તા. ૧૮–૯–૦૬ નો દશરાના પવિત્ર અને ધાર્મીક દિવસોમાં પાડાં, બકરાંઓના વધ કરવામાં આવે છે તે બંધ કરવા વિગેરે સંબંધીનો આવ્યો તે વિષે જણાવવાનું કે આપે આવાં મુંગા પ્રાણી ઉપર હત્યા નહીં ગુજારવા બાબત જે પરીશ્રમ લીધો છે તે જાણી ઘણા ખુશી થયા છીએ. અમારા સ્ટેટમાં આવા મુંગા પ્રાણી ઉપર ઘાતકીપણું ગુજરવામાં આવતું નથી તે સહેજ જાણવા સારૂ લખ્યું છે.

અત્રે સર્વ કુશલ છે; આપની ખુશાલી ચાહીએ છીએ.

આ તરફનું કામકાજ બીન જુદાઈ લખશો. સા. ૧૯૬૨ ના આશો શુદી ૬ તા. ૨૪ માહે સપ્ટેંબર સને. ૧૯૦૬.

નં. ૧૩

ખંભાત.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ તરફ સ્વસ્થાન ખંભાતના દિવાન તરફથી લખી મોકલવાનું એ જે આપનો છાપેલો કાગળ તા. ૧૮ મી સપ્ટેમ્બરનો દશરાના દિવસે બકરાં પાડાનો વધ અટકાવવા સંબંધીનો નામદાર નવાબ સાહેબ બહાદુરને મલ્યો છે. તેના જવાબમાં આપને જણાવવાને મને ઉમંગ થયો છે કે દશરાના દિવસે બકરાં પાડા વધ કરવાનો અત્રે રિવાજ નથી. તે સાથે આપ જાણીને રાજી થશો કે આ મુસલમાની રાજય છતાં આ રાજ્યોમાં ગૌ વધનો પ્રતીબંધ લાંબી મુદતથી કરવામાં આવ્યો છે. અને તેજ પ્રમાણે હજુ સુધી પ્રતિબંધ કાયમ છે. તા. ૨૦–૯–૧૯૦૬.

દીવાન.

નં. ૧૪

Madena 28th September. 1906r

From

B. Raja Rajaswara Sathupati

Minor Raja of Ramnad.

To

The Secretary Shri Jayna Swetamber Conference

DEAR SIR,

Your letter asking to stop animal sacrifice during Dasara festivals at Ramnad to shree goddess Raj Rajaswari to hand. This custom has been

abandoned since 12 years under personal orders from H.H. the Jagad Guru Maha Swamiji of Sringari Mysore.

Many thanks for your kind and noble undertaking as my father to whom you the leter died. I have taken the liberty of replying to you.

Yours truly,
B. RAJA RAJSWARA.
MINOR RAJA RAMNAD.

नं. १५

बरावँ, करछन, इलाहाबाद.

१६–१०–१९०६.

श्रीयुत वीरचन्द दीपचन्द रेसीडेन्ट जनरल सेक्रेटरी श्री जैन श्वेताम्बर कान्फरन्स समीपेषु. महाशय!

आपका पत्र सेवामें श्रीमान कुंवर राघव प्रसाद नारायण सिंहजी देव बरावाधिपतिके उपस्थित किया गया. श्रीमानने कया ये लोगोंके जीव रक्षाके उद्योग करनेकी उपत्याधिक प्रशंसा की और यह राज्य श्री रामानुजीय वैश्नवकी है. यहां किसी पशुपक्षीका वध किसी औसरमें नहीं होता. जीवोंपर दया करना इस मतका सिद्धान्त है–कमधिकम्

भवदीय
भैरवसिंह बर्म्मा.

नं. १६

राजुला.

प्रिय महाशय,

आपका खत पाया हाल जानयस हमारे रियास्तमे किसी पशुका काम नहीं कराया जाता. आपको यकीन रखना चाहिये कि यहां धर्मसे विरुद्ध कभी न होगा आपको यकीन रखना चाहिये क्योंकि कोई सखस एसा काम करता है उसको सजाय जेहलकी जाती है जंबाब पोंचेः

RAO RAMPRASAD JAJIRDAR of kamtee. Rojowla.

નં. ૧.

મુંબઈ સમાચાર.

મુંબઈ તા. ૨૧-૯-૧૯૦૬.

દશરાના પવિત્ર હિંદુ તેહેવાર ઉપર વહેમથી હિંદુ રાજ્યોમાં ભોગ થઇ પડતાં પ્રાણીઓ તરફ દયાભાવ રાખવાની કરવામાં આવેલી વાજબી અરજ.

દશરા એટલે કે આશ્વન શુદ દશમનો દિવસ હિંદુ ભાઇઓ વચ્ચે ઘણો શુકન ભર્યો અને પવિત્ર ગણવામાં આવે છે. હિંદુભાઇઓને કોઈ પણ સાહસ ખેડવાનું હોય ત્યારે તેઓ તેની શરૂઆત કરવા માટે દશરાનો દિવસ પસંદ કરે છે, કારણકે શ્રી સીતાજીને હરી જનારા રાવણ ઉપર શ્રી રામચંદ્રજી જે દિવસે ચઢાઇ લઈ ગયા હતા તે વિજયા દશમી અથવા દશરાનો દિવસ હતો. તે ઉપરાંત મહાભારતમાં પણ આ દિવસ માટે ઘણું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. મહાભારતના વિરાટપર્વમાં જણાવવામા આવ્યું છે કે, પાંચ પાંડવોમાંના એક અર્જુને જે હથીયારોને એક વર્ષસુધી નહીં અડકવાની બાધા લઈને સમડીનાં ઝાડ ઉપર સંતાડી રાખ્યાં હતાં તે આખું વર્ષ ખલાસ થયા પછી ઝાડ ઉપરથી વિજયા દશમીને દિવસે ઉતાર્યાં હતાં. અને તે પછી તેણે જે પરાક્રમ કરવા આરંભ્યો તેમાં તેને ફતેહ મળી હતી. એ કારણોને લીધે વિજયા દશમીનો દિવસ ઘણો શુભ ગણવામાં આવે છે, અને તેથી તે દિવસે કેટલીક ધાર્મીક ક્રિયાઓ દાખલા તરીકે સમડી પૂજન વગેરે કરવાનો રિવાજ દાખલ થયો છે. સમડીનું પૂજન કરવાનું મુખ્ય કારણ એટલુંજ છે કે તે ઝાડને પવિત્ર માનવામાં આવે છે, અને અર્જુને તે ઝાડ ઉપરથી હથીયાર ઉતારતાં પહેલાં તેની પૂજા કરી હતી. તેથી દરેક હિંદુરાજા તે દશમીને દિવસે સમડીના ઝાડનું પૂજન કરવાની ફરજ માને છે ઇતિહાસિક પુસ્તકો વગેરેમાંથી તેટલું મળી આવે છે, પણ તેની સાથે પાડા યા બકરાંનો ભોગ આપવાનો રિવાજ કયારથી દાખલ થયો તે કાંઇ મળી શકતું નથી, અનુમાન માત્ર એટલુંજ કહાડી શકાય છે કે જે કાળમાં બ્રાહ્મણો વેદાભ્યાસમાં નબળા પડતા ગયા ત્યારે નવા તત્વો ઉમેરીને પોતાનું સર્વોપરીપણું ટકાવી રાખવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા, તે વખતમાં આ રિવાજ દાખલ થયો હશે. મહાકાળીના ભકતો તે દેવીનો ભોગ ચઢાવવામાંજ પોતાનું કર્ત્તવ્ય માને છે. અને બંગાળામાં દુર્ગા પૂજાના એટલે કે વિજયા દશમીના દિવસે હજારો બકરાં મહાકાળીના નામે રેંહેસવામાં આવે છે તે આપણે જાણીએ છીયે. પણ હિંદુરાજા, મહારાજાઓ માત્ર બ્રાહ્મણોનાં ગુરૂપણાં હેઠળ કામ કરતા આવ્યા છે, તેઓએ દશરાના પવિત્ર દિવસે પશુવધ કરવાનો રિવાજ શા કારણે અને કયારથી પસંદ કર્યો તે નકી કહી શકાતું નથી. એટલું તો ચોક્કસ છે કે જે રાજકર્ત્તાઓ તે રિવાજનું નિરૂપયોગીપણું જોઇ શકયા છે તેઓ તે બંધ કરવામાં પછાત પડ્યા નથી; તો પણ હજુ ઘણા રાજકર્ત્તાઓ આગલા વખતથી ચાલતો આવેલો રિવાજ બંધ પાડવાની જરૂર જોઈ અથવા હિંમત બતાવી શકતા

નથી. રાજાઓ એ પવિત્ર દિવસે દેવોને નામે પશુવધ કરે એટલે પ્રજાના કોઈ માણસો
પણ તેમ કરે તે અટકાવવાનું બની શકે નહી. કોળી, ભીલ વગેરે જાતના લોકો પણ તે
દિવસે ખાસ કરીને પાડાઓનો વધ કરે છે, અને તેથી જોકે પ્રજાના ઘણાક લોકોની લાગ.
ણીઓ દુખાય છે તો પણ તે ચલાવી લેવામાં આવે છે. તે રાજકર્ત્તાંઓ પાસે તેમની પ્રજા
તરફથી ખાનગી રીતે અરજ કરવામાં આવતી રહી છે, પણ તે ઉપર ઘટતું ધ્યાન
આપવામાં આવ્યું નથી; જેનું કારણ ચાલતા આવેલા રિવાજને બંધ પાડવાની અનીચ્છાનુંજ
આપણે જોઇયે છીએ. પ્રજાવર્ગના ચોક્કસ લોકો પોતાનાં ધાર્મીક જનકને અંગે એકાંતમાં
ગમે તે રીતે કામ લે તે સામે બીજા ધર્મના લોકો વાંધો ઉઠાવી શકે નહીં; પણ એક ધર્મ-
નિષ્ઠ રાજકર્તા તેવા વાંધા ભરેલા રિવાજને સ્વકૃત્યવડે ઉત્તેજન આપે તે સામેતો તેની પ્રજા
વાંધો ઉઠાવે તે વાજબી ગણવો અને તે ઉપર ધ્યાન અપાવું જોઇએ.

પશુવધ કરવાના તે રિવાજ સામે જાહેરરીતે વાંધો ઉઠાવવાની શરૂઆત આશરે ચાર
વર્ષની વાત ઉપર મુંબઈના કેટલાક હિંદુ અને જૈન ગ્રહસ્થો તરફથી કરવામાં આવી
હતી, પણ તે વખતે કેટલીક કઢંગી રીતે કામ લેવામાં આવ્યું હતું. છેક છેલ્લે દિવસે મુંબઈની
ગેઇટી નાટક શાળામાં એક સભા ભરવામાં આવી હતી અને તેમાં ઠરાવ પસાર કરવાબાદ
કેટલાક રાજકર્ત્તાંઓ ઉપર તારના સંદેશા મોકલવામાં આવ્યા હતા કે તેઓ પશુવધ
કરશે તો પ્રજાની લાગણી દુખાશે. એક ખાનગી શખ્સ પણ એ જાતના ફરમાનને માન
આપવાની દરકાર નહિં કરે, તો પછી એક રાજકર્તા તેનાં ફરમાનનો અમલ કેમ કરે તે
સમજતાં કદાચજ મુસ્કેલ પડશે. તે પછીનાં વરસે પણ છેક આખેરીમાંજ તેની હિલચાલ
કરવામાં આવી હતી, અને એક વખત મુંબઈમાં ચોકસ રાજકર્ત્તાંઓની હાજરીનો લાભ
લઇને એક ડેપ્યુટેશને તેમની મુલાકત લીધી હતી જે વેળાએ વિવેક ભર્યો જવાબ
વાળી ધ્યાન આપવાનું વચન આપવામાં આવ્યું હતું. જીવ દયાનો ઝુંડો ઉપાડનારા
જૈનોએ તેની સાથે સાથે દર વર્ષે પોતાની કોન્ફરન્સોમાં દશરાને દિવસે કરવામાં
આવતા પશુવધ માટે દીલગીરી જાહેર કર્યા કરી છે અને તે અટકાવવામાટે આગ્રહ કર્યો
છે તે રીતે ચારેક વર્ષ માત્ર ઠરાવો કરવામાં પસાર થયા પછી આ વરસે જે વળણ
જૈન કોન્ફરન્સના કારોબારીઓએ ધારણ કરી છે તે આગલાં બધાં પગળાંથી
જુદા પ્રકારની અને પસંદ કરવા જોગ છે. જૈન કોન્ફરન્સના મુંબઇ ખાતેના રેસીડન્ટ
જનરલ સેક્રેટરીએ જુદા જુદા રાજકર્તાંઓ ઉપર એક વિવેક ભર્યો પત્ર લખી અરજ
ગુજારી છે કે સનાતન આર્યધર્મના રક્ષણાર્થે અને અવાચક નિરપરાધી જાનવરોની હત્યા
થતી અટકાવવા માટે તેઓ પોતાના રાજ્યમાં પાડા બકરાં વગેરેનો વધ બંધ કરવાનો
હુકમ કાઢશે અથવા જારી કરશે. તે અરજ વિવેક સાથે અને ઘટતી દલીલો જોડે કર-
વામાં આવી છે. અને તે ઉપર ઘટતું ધ્યાંન આપવાની જરૂર રાજકર્ત્તાંઓ સ્વીકારશે તો
જૈન જેવી કોમને ખુશીજ કરવાનું કામ બજાવશે. ઘણા હિંદુ રાજકર્ત્તાંઓએ પોતે વધ
કરવાનું બંધ કર્યું છે. અને બીજાઓ કરતા હોય તેમને પણ અટકાવવાનો હુકમ કહા-
ડયો છે. તેનો મોટો ભાગ ખુશી થયો છે. વળી પોતાના રાજ્યની હદમાં તેવો હુકમ કહા-

ડવાની સંપૂર્ણ સત્તા તેઓ ધરાવે છે, જોકે કદાચ કોઈ સ્થાનીક સંજોગો જુદા હોવાને લીધે તેવો હુકમ નહિ કહાડવામાં તેઓ વાજબી રીતે કામ લેતા ગણી શકાય તે સત્તાનો ઉપયોગ કરવો ન કરવો તેનો આધાર રાજયકર્ત્તાઓ અને તેમના સુકાનીઓ ઉપર રહે છે, પણ આપણે તો તેમને સૂચના માત્ર કરવાના અધિકારી છીયે, અને તે ઉપર તેઓ ઘટતું ધ્યાન આપે એટલીજ આપણે ઉમેદ ધરાવીશું.

નં૦ ૨.

અખબારે સોદાગર.

મુંબઈ, તા. ૨૧-૯-૧૯૦૬.

દશરાના દિવસે પાડાનો થતો વધ તે અટકાવવાને હિંદુ રાજાઓને જૈન અપીલ.

દશરાના હિંદુ તહેવાર ઉપર કરવામાં આવતો પશુવધ અટકાવવાને હિંદુ રાજકર્તાઓને શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી મિ. વીરચંદ દીપચંદ સી. આઈ. ઈ. તરફથી કરવામાં આવેલી અરજી અમો અમારા ગઈ કાલના અંકમાં પ્રગટ કરી ગયા છીએ. દરસાલ હિંદુ ભાઈઓના એ સગણવંતા તહેવારને ટાંકણે મુંગા જાનવરોની કરપીણ કત્તલ કરવાના સેંકડો કમકમાટ ઉપજાવનારા બનાવો દેશી રાજ્યોમાં બને છે, અને દરસાલ તે કરપીણકત્તલ અટકાવવાને અનેક અરજીઓ દયા ધર્મને માનનારી જીવદયાળુ જૈનકોમ તરફથી કરવામાં આવે છે; પરંતુ હજુ તેનું જોઈએ તેવું મનમાનતું પરિણામ આવેલું નહીં જોઈ, કેળવાયલો હિંદુવર્ગ ખરેખર દિલગીર થશે. કેલવણી અને સુધારા વધારાના આ. જમાનામાં વહેમ, અજ્ઞાનતા અને બીન કેળવણીના જંગલી જમાનાની માફક ધર્મને બહાને મુંગા પ્રાણીઓનો વધ કરવાના દહાડા હવે વહી ગયા છે, કારણકે કેળવાયલી બુદ્ધિ, સાદી સમજ અને ધ્રુજરી છુટાવનારૂં કામ કરવાને આજનો જમાનો સાફ ના પાડે છે. આજનો જમાનો કેલવણી રૂપી સુરજના બળવડે અંધકાર રૂપી અંધારાનો નાશ કરનારો છે, તેમ છતાં સુધરેલા જમાનાને નહી છાજતા બનાવો બને એ ખરે એક વિચિત્ર બીના છે. અમોને જણાવવાને સંતોષ ઉપજે છે કે અગાઉ દેશી રાજ્યોમાં પાડા, બકરાઓ વિગેરે મુગા જાનવરોનો જે ધમધોકાર વધ કરવામાં આવતો હતો તે હવે મોટા પ્રમાણમાં બંધ પડયો છે. અને સાદી સમજ અને કેળવાયલી બુદ્ધિ જ્યાં ત્યાં ફરી વલી છે; તો પણ કેટલાંક હિંદુ રાજ્યોમાં એ ઘાતકી રિવાજ હસતી ભોગવે છે, જે અટકાવવાને એ રાજ્યોના કેળવાયલા નરપતિઓને દરેક પગલાં ભરવાં જોઇએ છે. દેવ દેવીઓને સંતોષ પમાડવાના નિયમથી આ-મુંગાં જનવરોનાં જાનની ખુવારી કરવામાં આવે છે. અને એમ માનવામ આવે છે કે

તેથી મરકી, કોલેરા, શીતળા અને 'દુકાળ, વિગેરે ભયંકર આફતો નાબુદ થશે, પણ આ એક વિચીત્ર વહેમનું કારણ છે અને કોઇબી કેળવાયલો રાજકર્તા તે વહેમને લેશ ભારબી વજન આપશે નહીં. જે ઠેકાણે વહેવારૂ ઉપાયો લેવા જોઇયે તે છોડી દઈને વહેમને શરણ થઇ, ગમે તેવા હસી કહાડવા જોગ ઈલાજો હાથ ધરવામાં આવે, એજ હિંદુઓમાં તેમજ બીજી કોમોમાં લાંબો વખત થયાં જડઘાલી બેઠેલાં સંસ્કારોને પુરવાર કરી આપવાને પૂરતા છે. કેટલીક વાર આવા પ્રકારનો પશુવધ અમોએ ઉપર જણાવ્યું તેમ ધર્મને બહાને કરી તેને શાસ્ત્રસંમત જણાવવામાં આવે છે, પણ તેને લગતો નિર્ણય મોટા મોટા હિંદુ વિદ્વાન્ શાસ્ત્રીઓની સભામાં અનેકવાર થઈ ચુકયો છે. અને તે નિર્ણયને અનુસરી રહેમદીલના કેટલાક હિંદુ રાજયકરતાંઓએ પોતાના રાજ્યમાં દશરાને દિવસે લાંબો વખત થયાં ચાલતા આવેલા પશુવધને બંધ કર્યો છે. ગોંડળના નામદાર ઠાકોર સાહેબ, જામનગરના નામદાર જામ સાહેબ, ધ્રાંગધ્રાના નામદાર રાજ સાહેબ, વગેરે દેશી રાજયકર્તાઓએ તેવું ડહાપણ ભરેલું પગલું ભર્યું છે. અને તેવું પગલું ભરી તેઓએ મુગાં જાનવરોની નેક દુવા સંપાદન કરી છે. અમારે આ તકે જણાવવું જોઇયે કે, કેટલાંક દેશી રાજ્યોમાં પશુવધ બંધ પડયો છે, તેનો મુખ્ય સબબ જૈન ભાઇઓની એકસરખી ચાલુ લડતને આભારી છે. હજુબી જૈન ભાઈઓ આ લડત પૂરજોશ અને ઉલટથી ચાલુ રાખશે, તો તેનું દરેક રીતે ફતેહમંદ પરિણામ આવશે અને ઘણાં ખરાં દેશી રાજ્યોમાં પશુવધ થાય છે, તે પણ બંધ પડશે. જૈન કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી શેઠ વીરચંદ દશરાનો તેહેવાર આવી પુગતાં અગાઉ હિંદુ રાજયકર્તાઓને અરજી કરી જે ચેતવણી આપી છે, તે અમો વખતસરની લેખીએ છીએ. છેક છેલ્લી ઘડીએ યાને બીજા શબ્દોમાં બોલીએ તો છેક બારમે કલાકે જાગી તાર મારફતે દશરાને દિવસેજ અરજી કરવાનું પગલું ભરવા કરતાં આગમજથી આ પ્રમાણે કરવામાં આવેલી અરજી અલબત્તે પસંદ કરવા જોગ છે; કારણ કે તેથી તે ઉપર પુખ્ત વિચાર ચલાવવાને અને સાદી સમજ વાપરી તે ઉપર અમલ કરવાને પુરતો વખત રાજકર્તાઓને મળે છે. અમો ઇચ્છીશું કે પાડા બકરાંનો વધ બંધ કરવાનો હુકમ બહાર પાડી દેશી રાજકર્તાઓ પોતાના રહેમ દીલનો અરછો ધડો લેવા જોગ દાખલો આપવાને હવે પછાત પડશે નહીં.

નં૦ ૩.

અખબારે ઈસલામ.

મુંબઈ, તા. ૨૧-૯-૧૯૦૬.

દશરાના દહાડે ચાલતી નિર્દય કત્તલ.

હિંદુ ભાઇઓના દશરાના મોટા તહેવારના દિને દેવીને સંતોષ રાખવાને બહાને બકરાં, પાડા વગેરેની નિર્દય કત્તલ દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં મોટા પ્રમાણમાં ચલાવવામાં

આવે છે. કાઠિઆવાડના કેટલાક હિંદુ રાજાઓ તરફથી પણ એવા ભોગો દશરાનાં દિવસે અપાતા હોવાથી અત્રેની શ્રી જૈન કોન્ફરન્સે તેનો અટકાવ કરવા એ રાજાઓને અપીલ ગુજારી છે. જે અમો અમારા ગઈ કાલનાં અંકમાં પ્રગટ કરી ગયા છીએ. એ ભોગો આપવાના બચાવમાં એવી દલીલ રજુ કરવામાં આવે છે કે, તે દેવીને સંતોષ કરવાના હેતુથી આપવામાં આવે છે કે, જેથી દેશમાં ઉડતા રોગો અને બીજી કુદરતી આફતો ફેલાવ પામે નહીં. કેટલાક વર્ષો થયાં આવા ભોગો અપાયા છતાં દેશના જુદાજુદા ભાગોમાં મરકી, કોલેરા, દુકાલ, ધરતીકંપ, રેલો, આગો વગેરેની આફતો પડયાજ કરે છે. જેથી હિંદુ ભાઇઓની ખાત્રી થવી જોઈયે કે એવા ભોગોની કોઈપણ તરેહની અસર થતી નથી. હિંદુઓનો મોટો ભાગ અન્ન, ફલ, શાકનો ખોરાક ખાનારા હોય છે, તેઓ માંસના ખોરાકથી અલગ રહે છે; અને તેથી કુદરતી માંસ ખાનારા બીજી જાતો કરતાં મુંગા પ્રાણીઓના સંબંધમાં તેમની લાગણી વધારે દયાળુ હોય છે. એમ છતાં ખુદ હિંદુઓજ એક મોટા તહેવારના દિને એક ખોટા ધાર્મીક ઓઠા હેઠલ નિર્દોષ જાનવરોની કત્તલ વર્ષો સુધી ચાલુરાખે એ જેટલું અજાયબી ભરેલું છે તેટલુંજ હિંદુઓની જાનવરો તરફની દયા લાગણીને હીણુસ્પતી લગાડનારૂં છે. કમનશીબે આ રીવાજને હિંદુ રાજાઓ તરફથી મોટું ઉત્તેજન મળે છે. તેઓ પોત પોતાના રાજ્યની હદની અંદર, રાજ્યની તિજોરીના ખર્ચે મોટા પ્રમાણમાં જાનવરોનો વધ કરાવે છે, અને તેવા ભોગ આપવાની ક્રીયોને મોટું રૂપ આપી તેમાં અંગતલાભ લેછે. રાજાઓ તરફથી જ્યારે આ નિર્દય રિવાજને એવું ઉત્તેજન આપવામાં આવે ત્યારે પ્રજા તેમને પગલે પગલે ચાલે તો તેમાં નવાઈ નથી. વર્ષો સુધી આ રિવાજ પુરજોરમાં ચાલ્યા બાદ કેલવણીના ફેલાવા સાથ આ કમકમાટ ઉપજાવનારી રસમ તરફ ધાર્મીક હિંદુ ભાઇઓનું ધ્યાન ખેંચાયું છે. અને તેઓ અને ખસુસ કરી જૈન ભાઇઓના સંબંધમાં આજ કેટલુંક થયું ચર્ચા ચલાવતા રહ્યા છે જેનું શુભ પરિણામ કેટલાક દાખલાઓમાં ખુલ્લું જણાઈ આવે છે. અને એવીજ રીતે જાનવરોની એ વધ સામેની ચકચાર ખંત અને કોશોશથી ચાલુ રાખ્યાથી વખતના વહેવા સાથ એ ભોગોના સંબંધમાં પ્રજામત તેઓ પોતા તરફ ખેંચવા શકતીમાન થશે અને રફતે રફતે મુંગા પ્રાણીઓ ઉપર ગુજરતું આ નિર્દય ઘાતકીપણું મોટા ભાગે હિંદમાંથી નાબૂદ થયા વગર રહેશે નહીં.

નં૦ ૪.

જામેજમશેદ.

મુંબઇ તા. ૨૨-૯-૧૯૦૫.

દશરાના તેહેવારો ઉપર મુંગા જાનવરોનો ભોગ.

મોરબીના ઠાકોર સાહેબનું સ્તુત્ય પગલું.

ગઈ તા. ૧૮ મીએ શીઘ્ર કવિ શંકરલાલ મહેશ્વરના પ્રમુખપણા હેઠળ મોરબી ખાતે

સરસ્વતી સમાજનો મેળાવડો ભેગો મળ્યો હતો. જે વેળાએ દશરાના તેહેવારો ઉપર નિર્દોષ જાનવરોનો બીન જરૂરનો ભોગ અપાતો અટકાવનો હુકમ ઠાકોર સાહેબે બહાર પાડવાથી તેમનો ઉપકાર માનવા તથા બીજા દેશી રાજાઓને જાનવરોનો રિવાજ બંધ પાડવા અરજ કરવાનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

નં૦ ૫.

નિર્દોષી પ્રાણિઓનો વકીલ.

સાંજ વર્તમાન તથા અખબારે સોદાગર પ્રત્યે મોકલેલો તેનો પત્ર.

મુંબઈ, તા. ૨૨-૯-૧૯૦૬.

જીવદયાના હીમાયતીઓને સુચના.

"સાંજ વર્તમાન" ના અધિપતિ જોગઃ—

સાહેબ,

હિંદુ ભાઇઓનો દશરાનો તહેવાર આવી પહોંચ્યો છે. હમણાં બે ચાર વર્ષ થયાં જોવામાં આવે છે તે મુજબ "જીવદયા" મતવાળા લોકો તરફથી શેઠ વીરચંદે દશરાપર દેશી રાજાવોપર તેમનાં રાજ્યમાં થતો પાડાનો વધ અટકાવવા સારૂં એક પત્ર લખી મોકલ્યો છે.

જ્યારે 'જીવદયા' વાળા લોકોથી દૂરદેશમાં વર્ષમાં એક દિવસ અજ્ઞાનપણાથી અથવા ધર્માંધપણાથી થતો નિરપરાધી પ્રાણીઓનો વધ ખમી શકતો નથી અને તેને સારૂં દોડાદોડ કરે છે, તો ખુદ મુબઈમાં તેમના ગોયા મરોડાં આગળ વાંદરામાં જાણી જોઇને ધર્મ અથવા અજ્ઞાનનાં કંઇપણ બહાના વગર રોજ ભરવા સેંકડો નિર્દોષ પ્રાણીઓનો વધ ફકત માણસોનાં હોજરાં ભરવા સારૂં થાય છે ને થતો આવે છે, તેથી કેમ લાગણી દુખાતી નથી. તથા તે વધ અટાવવા અથવા ઓછો કરાવવા કેમ પગલાં ભરતા નથી તે કાંઈ સમજી શકાતું નથી.

વિદ્વાન માણસોનું તથા એ બાબતના અનુભવી ડાકટરોનું મત છે કે માણસને માંસાહારની જરૂર નથી. અને સામું એવો ખોરાખ ખાવાથી નુકસાન થાય છે, તેવા લોકોમાંથી—જીવદયા મતવાળામાંથી-હિંદના ખેતીના ઉદ્યોગમાં વપરાતા, તથા દુધાળાં જાનવરોનો નાશ

ઓછો થતો જોવાને રાજી હોય તે લોકોમાંથી, અથવા બીજા પરોપકારી અથવા દેશ હિતચિંતક વગેરે લોકોમાંથી એવો કોઇ વીરપુરૂષ નીકળશે કે આ નિર્દોષ પ્રાણીઓ તરફથી બાથભીડી આ દેશમાં નહીં તો શહેરમાં તેમનો થતો વધ અટકાવે અથવા ઓછો કરે.

શેઠ વીરચંદ તથા તેમના મિત્રો આ પત્ર ઉપર ધ્યાનપૂર્વક વિચાર કરશે એવી આશા છે.

લિ૦

નિર્દોષ પ્રાણીઓનો વકીલ.

નં૦ ૬.

સયાજી વિજય.

વડોદરા, તા. ૨૭-૯-૧૯૦૬.

દશરાને દિને થતો પશુવધ.

કેટલાક સનાતન મતવાળાઓનું એવું માનવું છે કે યજ્ઞની અંદર વધ બલિદાન આપવું જોઈએ, નહિતો દેવીનો કોપ થાય અને તેથી અનેક રોગો અને આપત્તિનો ઉદ્ભવ થાય. સાધારણ સમજથી કહી શકાય તેમ છે કે દેવ અથવા દેવી પરમાત્માના એક અન્ય ઉતરતાં સ્વરૂપ રૂપે છે. અને સર્વ કોઈ પ્રાણી તેને બાળક રૂપેજ છે. પોતાના બાળકને મારી પોતાને ભોગ આપવાને કોઈ માતા સંબોધે તો તે નવા યુગની નવાઈજ કહેવાય; તથાપિ આપણા ભોળા હિંદુઓનું તેવું માનવું છે, તે કોઈ ઓછા ખેદની વાત નથી. માંસભક્ષીને હિંદુશાસ્ત્ર અપવિત્ર ને શૂદ્રવત્ ગણે છે. એ જાણીતી વાત છે તથાપિ તેને માટે એવો બચાવ થાય છે કે ખાસ અમુક દિવસોને માટે દેવીને તે પ્રિય છે. વર્ષના મુકરર કરેલા દિવસેજ વર્ષોવર્ષ તેની પસંદગી એકજ ચીજ ઉપર ટકી રહે એ માનતાનું તો માત્ર કમઅક્કલના માટેજ કહી શકાશે. અમુક ચીજ ઉપર અમુકને વધુ પ્રીતિ હોય તે સંભવિત છે પણ તે અમુક દિવસેજ વખતો વખત થાય તે તો આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કીધા વિના રહે તેમ નથી. વળી વધુ આશ્ચર્યની વાત તો એજ છે કે માતાને પોતાના બાળકના વધની ઈચ્છા હોય છે!

અમુક દિવસે જેનો આહાર કરવામાં વાંધો નથી. તે અન્ય દિવસો માટે અપવિત્ર પણ કેમ ગણી શકાય? આ સર્વ પરથી માલુમ પડે છે કે માત્ર હિંદુઓએ-બ્રાહ્મણોએ પોતાની અધર્મ સ્વાદિષ્ટ વૃત્તિનેજ આધિન થઈ આ કાર્ય શરૂ કીધું છે.

માતાને—સર્વ માતાઓને પોતાના અમુક પ્રકારના બાળક ઉપર રોશ હોય છે! તેમ પણ આમાંથી પ્રશ્ન ઉભો થયા વિના રહેતો નથી અને તેથી કહી શકાય કે કદાચ કોઈ દિવસ વારા ફરતી બીજા બાળક (મનુષ્ય પ્રાણી) ઉપર પણ રોષ આવવોજ જોઈએ!! પણ અમારા બ્રાહ્મણો પોતાના હાથે પોતાનું ગળું કાપે તેવા નથી. "પારકે ઘેર પનોતા"

જેવું અમારા હિંદુભાઇઓનું વર્તન છે અને તેવી તુચ્છ બુદ્ધિથી હરહમ્મેશ દરેક વર્ષે આવી રીતે હજારો નિર્દોષ પ્રાણીઓનો વધ થાય છે. "શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ" ના રેસિડેંટ જનરલ સેક્રેટરી અને ગુજરાતના જાણીતા સખાવતી અને સુધારક શેઠ મિ. વીરચંદ દીપચંદે આ બાબતમાં દેશી રાજાઓને અરજી મોકલેલી છે. આ અરજીની એક નકલ અમોને મળી છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તેઓની આ અરજીનું લખાણ ટુંકું પણ ખરા અંતઃ કરણની લાગણીનું છે.

જૈન મતનો "અહિંસા પરમો ધર્મઃ" આ એક મુખ્ય સિદ્ધાંત છે; અને તે સિદ્ધાંત સાથે આ બાબતનો પુરતો સંબંધ સમાવેશ છે તે જણાવવુંજ બીન જરૂરી છે. સનાતની વૈષ્ણવ મહારાજો પણ ગોપ્રતિપાલક અને સર્વ પ્રાણીપર દયા રાખનાર તરીકે ઓળખાય છે. તેઓ પોતાના હાથમાંજ બાજી હોવા છતાં બ્રાહ્મણોને અટકાવે નહિ એ કાંઈ ઓછા ખેદની વાત નથી. હિંદુ ભાઈઓ અંતઃ કરણથી વિચારશે તો સહજ સમજાશે કે માત્ર આ એક મૂર્ખતા દર્શાવનાર કાર્યજ છે. આવા બનાવો અન્ય તરફથી બને છે ત્યારે હિંદુ ભાઈઓ હૃદયભેદકતાના અસાધારણ બુમાટા કરે છે. તો પોતાના તરફથી થતા આ કાર્યને સત્વર બંધ કરી દેવું જોઇએ.

કાઠિયાવાડ, લીંબડી, મોરબી અને વીરપુર ઈ. સ્ટેટોએ આ બાબતમાં તદન અટકાયત કીધી છે, અને ઉત્તર હિંદમાં પણ કેટલાંક રાજ્યો તે માટે હિલચાલ કરી રહ્યા છે. પણ તેઓની પ્રજાપર કે તેઓની જાતપર દેવીકોપ કોઈ પણ પ્રકારનો થતો નથી; ત્યારે એથી ઉલટું અત્રે અસાધારણ ત્રાસ અનેક રીતે ઉદ્ભવે છે. આ સર્વ પરથી એ સહેલાઈથી સિદ્ધ થાય છે કે દેવીનો કોપ થાય ઈત્યાદિ માત્ર ભ્રમ છે. અને પોતાની અજ્ઞાનતાજ પ્રદર્શિત થાય છે તો તેવા કાર્યને સત્વર અટકાવી સત્તાવાળાઓ અને ધર્માધિકારીઓ નિર્દોષ પ્રાણીઓના આશિર્વાદ લેવા સાથે પોતાનો ઉજવલ કીર્તિધ્વજ ચોતરફ ફરકાવશે.

નં૦ ૭.

સયાજી વિજય.

વડોદરા, તા. ૨૯-૯-૧૯૦૬.

પશુવધ વિષે નાપસંદગી.

ક્ષત્રિય મરાઠા સભાની બેઠક તા. ૨૪ મીએ શ્રી. દિ. બ. આનંદરાવ ગાયકવાડના બંગલે મળી. તે વેળા જૈનસંઘના પણ ઘણાક ગ્રહસ્થો હાજર હતા. મે. દાદા સાહેબ માનેએ કહ્યું કે આજની સભાનો હેતુ દશરામાં જે બકરાં વગેરેનો પશુવધ થાય છે, તે બંધ કરવા સંબંધી વિચાર કરવાના છે. અને તેવીજ દીલસોજીનો રા. બા. ખાસેરાવજીનો આવેલો પત્ર વંચાયા પછી શ્રી. આનંદરાવે કહ્યું કે આજ ઘણા મેમ્બરો હાજર નથી માટે ફરી ખાસ સભા ભરી આ વિષે ઠરાવ કરવો અને આજે જેઓ હાજર છે તેમણે આવો વધ ન કરવા મત દર્શાવવો જે વાત એક સરદાર શિવાય સર્વેએ માન્ય કરી હતી. આ ઠરાવ જાણી હિદુ પ્રજા ઘણી ખુશી થઇ છે.

નં૦ ૮.

બકરાનો બેલી.

તા. ૨૬-૯-૧૯૦૬.

દશરાની દેવીઓ પાડા બકરાંનો ભોગ લેવા હાજર થયાં છે.

શું હિંદુધર્મની મૂર્ખાઈ! શું દેશી રાજાઓની ઘેલછાઈ! દશરા જેવો પવિત્ર દિવસ હિંદુ તહેવાર તરીકે મનયો છે. તે દિવસે પ્રજા આનંદ કલોલમાં કંસાર, ચૂરમાં અને વેડમી જમે છે. દેવીયોને નૈવેદ્ય ધરે છે. શમીનાં પૂજન કરે છે. સ્ટેટોમાં રાજ્યસ્વારીયો નીકળી ઘોડાઓને ગામ બહાર પુરવાટ દોડાવે છે. ગાન, તાનની ધામધુમ થઈ રહે છે. આવા ઉત્તમ પર્વના દિવસે રાજાથી રાંક સુધી સર્વ કોઈ જીવાત્મા આનંદ પામે છે. જીવ ઉલ્લાસમાં રાખે છે. ત્યારે તે દિવસ બિચારાં અવાચક નિરપરાધી મુગાં પ્રાણી પાડા બકરાનાં ગળાં એ ગુન્હે અમારા રજપુત બહાદુરોની સમશેરથી દેવીના નિમિત્તે દેવીના દેવલ આગળ રેસાય છે. તેઓ બેંબેંના બરાડા પાડે છે, છતાં આ કૃપણકામ રાજાઓ હર્ષાનંદમાં કરે છે. આથી તમામ પ્રજા નારાજ, આખું મહાજન નારાજ, આખું સમગ્ર ગામ નારાજ છતાં શુદ્ધ ક્ષત્રિયોના હૃદય કેમ અવાચક પશુપ્રત્યે નિષ્ઠુર અને જડવત થતાં હશે!

પાડા અને બકરાંના વધથી દેવી પ્રસન્ન થાય છે, એમ તમામ રાજ્યકર્ત્તાના હૃદયમાં કયા દુષ્ટ ધર્મગુરૂએ ઠસાવી દીધું હશે! તે કાંઈ સમજાતું નથી. દેવીઓ બકરાં પાડાના ભોગ કદી લહેજ નહીં. એ નિશ્ચય સમજવું જો તેને બકરાં પાડા લેવા હોય તો પોતે જાતે લેત પણ તમારી સમશેરથી લેવરાવત નહીં. દેવીઓ દયાલુ હોય છે, મા બોલાય છે. તેઓ જો ભોગની તરશી હોત તો બકરાં પાડા જેવા ગરીબ પ્રાણીઓ ન લેત પણ સિંહ, ચિતા,વાઘ જેવાં પ્રાણીઓના ભોગ લેત. આ તો બધું રાજાઓના વહેમનુંજ પોગળ જોવાય છે. દેવીઓ પાડા બકરાંથી કદી પ્રસન્ન થવાની નથી. એ વધથી કાંઈ રાજી કરાજી થતી નથી. નાહક આવા પવિત્ર દિવસે પશુઓના વધ એ કુદરતના કાયદા વિરૂદ્ધ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે મહાન પાપ ગણાય છે એમ શાસ્ત્રો કહે છે.

હાલમાં સુધરેલો જમાનો છે. અમારા રાજા બહાદુરો કોલેજમાં વિદ્યાદેવી પ્રાપ્ત કરી કેળવાયા છે. પુરાણધર્મનું, પોપકલાનું કેવું પોગળ છે તે કોલેજમાં ભણતી વખત સારી રીતે જાણી શકયા છે. અને તેથી પાડા બકરાંના વધના વહેમથી ઘણા રાજાઓ હવે મુક્ત થયેલા અમો જોઇયે છીયે, પરંતુ હજી કેટલાક રાજાઓ કેળવાયેલા છતાં આ ખોટા વહેમમાં ધુસાઈ પાડાં બકરાં દશરાને દિવસ મારે છે એ ખરેખર અયોગ્ય કામ મહાજનની લાગણી દુખાયા જેવું છે.

જો દેવી બકરાં પાડાના વધથી પ્રસન્ન થઈ રાજાઓનું કુશળ કરતી હોય તો પછી અમારા ઘણા રાજાઓ કાળને સરણ થાય છે તે કદી ન થાત. તેઓનાં શરીર દેવી અમર કરત. માણસ પ્રસન્ન થતાં પણ શરીર રક્ષણ કરે છે. તો પછી દેવી કેમ રાજાને મરવા

દે ? એજ તપાસો. આ તો દેવી ભકતોએ ખોટો વહેમ ઠસાવ્યો છે. વગર ગુન્હે પશુ મારવું એ રાજાને શીર નાહક પાપ ગણાય. માટે સૂજ્ઞ અને શાણા રાજાઓ આપ આ ખોટો વહેમ ઇશ્વર અર્થ છોડી દ્યો ? દેવીઓ તમારીપાસે પાડા બકરાં માગતી નથી. દેવીની ઇચ્છા અને શક્તિ હશે તો પોતાને હાથેજ તેના પ્રાણ લેશે ? નાહક માંસભક્ષક દેવી ભકતોયે માંસ ખાવાના સ્વાદથીજ અમારા પવિત્ર રાજાને પાપિષ્ટ બનાવી પોતાનું ઓઝરૂં ભરવું છે. શિવાય બીજું કાંઈ જોવાનું નથી. એમ અમારી તો ખાસ માન્યતા છે. માટે અમારા ક્ષત્રિયકુળદીપક રાજાઓએ દીર્ઘ ખ્યાલ કરી દશરાના દિવસનો પવિત્ર તહેવાર આવા પ્રાયશ્ચિત્તના રૂપમાં ઉજવવા જરૂર નથી. મોરબી નરેશ સર વાઘજી બહાદુર, ગોંડલ ઠાકોર શ્રી સર ભગવતસિંહજી બહાદુર અને ધ્રાંગધ્રા નૃપ અજીતસિંહજી જેવા સુધારક નૃપોએ ગાદીપર બેઠા પછી આ વધ બંધ કર્યો છે, તો તેઓ શું સુખી નથી ? તપાસો સુખી છે. માટે આ ખોટો વહેમ નૃપતીઓયે છોડવો જોઇયે.

બકરાનો બેલી.

નં૦ ૯.

મોહિની.

કનોજ, તા. ૨૧-૯-૧૯૬.

श्री जैन श्वेतांबर कांफ्रेंसके रेसीडेंट जनरल सेक्रेटरी द्वारा एक आवेदन पत्र हमें प्राप्त हुवा है, जिस्के द्वारा भारतीय नृपति गणाकी सेवामें विजयादशमी महोत्सव पर पशुवध न किएजानेकी प्रार्थना कीइगई है । आशा है कि हिन्दू नृपति गणा कन्फ्रेंसकी प्रार्थना पर ध्यान दे कर हिंसाकी पृथाको दूर करनेकी चेष्ट करें गे ।

નં૦ ૧૦.

ગુજરાત મિત્ર તથા ગુજરાત દર્પણ.

સુરત, તા. ૨૩ મી સપ્ટેંબર સને ૧૯૦૬.

દેશી રાજ્યોમાં દશરા નિમિત્ત થતો પશુવધ.

હિંદુ ભાઈઓના વિજયા દશમીના યાને દશરાના પવિત્ર ધાર્મીક તહેવાર પ્રસંગે દેશી રાજાઓ તરફથી થતા પશુવધ વિરૂદ્ધ ઘણી ચર્ચા ચાલે છે. અને વર્તમાનપત્રોમાં એ સંબંધી લખાણો થઈ જૈનમંડળો તરફથી પણ દેશી રાજાઓને પશુવધનો અટકાવ કરવાનો આગ્રહ થાય છે, તેની અસર કેટલાક દેશી રાજાઓને અત્યાર આગમચ થયલી જોઈ સંતોષ ઉપજે છે. આ વર્ષ પણ એ તહેવાર નજદીક આવવાથી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડંટ જનરલ સેક્રેટરી મિ. વીરચંદ દીપચંદ સી. આ. ઇ.

તરફથી જે રાજ્યમાં એ રીવાજ હસ્તી ધરાવે છે ત્યાંના રાજકર્ત્તા જોગ પશુવધ કરવામાં અયોગ્ય હિંસા સમજી એ રિવાજ બંધ પાડવાની વિનંતી કરનારો એક પત્ર મોકલવામાં આવ્યો છે જે ઉપર દરેક રાજ્યકર્ત્તાએ પૂરતો ગોહર કરવાની જરૂર છે.

કેટલાંક દેશી રાજ્યો એવાં છે કે પશુવધ કરવામાં અયોગ્ય હિંસા સમજી અમુક દિવસોએ જીવહિંસા નહીં કરવાના હુકમો બહાર પાડયા છે તેજ રાજ્યોમાં વિજયા દશમીના તહેવાર પ્રસંગે પશુવધ થાય છે, જેથી " કાજીજી કહેનેકા મગર કુછ કરનેકે નહીં " તેવું થાય છે, તે માટે એવાં રાજ્યોએ પ્રજાના મોટા ભાગના અને તેમાં ખાસ કરી જૈન કોમના વિચારને અને લાગણીને માન આપી જુનો ચાલતો આવેલો એ ક્રૂર રિવાજસંબંધે બીજી રાજાઓની માફક તર્ક કરવાની જરૂર છે. પશુવધ બે કારણોથી થતો કહેવાય છે. જેમાનું એક એ છે કે એ દિવસે અર્જુને શમીવૃક્ષ ઉપર સંતાડેલા હથીયારો ઉતારીને દુર્યોધનના લશકરને હરાવ્યું હતું અને હરણ કરેલી ગાયોને પાછી વાળી હતી, તથા રામચંદ્રે રાવણ ઉપર એ દિને ચઢાઈ કરી વિજય મેળવ્યો હતો. તથા બીજું કારણ દેવીને ભોગ આપીને સંતુષ્ટ કરવાનું છે. હાલમાં દેશી રાજાઓને દુશ્મન સામે ચઢાઈ લઇ જઈ ઉપર જીહીત મેળવવાનો વખત નથી તેથી એ દિવસે હથીઆરનું પૂજન કરી સુલેહના વખતમાં નિર્દોષ બકરાં અને પાડાઓનો વધ કરવામાં હથીઆરનો ઉપયોગ કરવો એ જબુન કામ છે. ને દેવીને ભોગ આપીને સંતુષ્ટ કરવાનો ઇરાદો પણ હાલના સુધરેલા જમાનામાં નહીં માનતા જોગ ગણાશે તેમજ તે શાસ્ત્રીય રીતીએ પણ નથી, એવો નિર્ણય ઘણી વખત મોટા મોટા વિદ્વાન શાસ્રીઓની સભાઓમાં થઈ ચુકયો છે. અને તેને અનુસરી કેટલાક રાજ્ય કર્તાઓએ એ પશુવધ સર્વથા બંધ કરાવી અવાચક જાનવરોની દુવા લીધી છે, તે મુજબ જે રાજ્યોમાં એ રિવાજ હજી ચાલુ હોય તે રાજ્યોમાં પશુવધનો અટકાવ કરી નિર્દોષ પ્રાણીઓનો ભોગ લેતા દેશી રાજાઓ અટકે એવું ઈચ્છવામાં આવે છે.

નં૦ ૧૧.

દશરાને દિવસે દેશી રાજ્યોમાં થતો પશુવધ અને જૈન કોન્ફરન્સ.

ઉત્તર હિંદમાં મોટા દેશી રાજ્યોમાં તેમજ ગુજરાત કાઠિયાવાડનાં કેટલાંક નાનાં રાજ્યોમાં દશરાના પવિત્ર તહેવારને દિવસે જ્યારે રાજકર્તાઓની સ્વારી ચઢે છે ત્યારે કે દેવીના હવન વખતે બકરાં અને પાડાનો નિર્દયતાથી વધ કરવામાં આવે છે. દેવીને પ્રસન્ન કરવાનું તેમજ મહામારી, પ્લેગ આદિ ઉડતા અને ચેપી રોગોને અટકાવવાનું બહાનું આ વધના કારણ રૂપે આગળ ધરવામાં આવે છે. હવે આ વધની રૂઢી સશાસ્ત્ર છે એમ જો કહેવામાં આવતું હોય તો તેમાં પણ મોટો મતભેદ છે. તંત્રશાસ્ત્રના વામ અને દક્ષિણ એવા બે સંપ્રદાય છે. તેમાં વામમાર્ગની અમુક ક્રિયામાં મદ્ય માંસની વપરાશનો નિષેધ કરેલો નથી પરંતુ વામમાર્ગ કોઈ પણ રીતે મુક્તિને અપાવી શકતો નથી.

તેથી જેઓ મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છાથી ધર્મકાર્ય કે યજ્ઞયાગાદિ કરે છે તેઓ વામ માર્ગની ક્રિયાઓને બદલે દક્ષિણ માર્ગની ક્રિયા આચરે છે. સંસારની ક્ષુદ્ર મનઃકામનાની સિદ્ધી માટે જેઓ વામ માર્ગની ક્રિયાઓ કરે છે તેઓની માન્યતા પણ ખરી છે કે કેમ? હાલના તર્કવાદના જમાનામાં એક જબરો તકરારી વિષય છે કે નિરપરાધી અવાચક પશુનો નિષ્કારણ ક્રૂરપણાથી વધ કરવો તે નિર્દયની પરિસીમા છે. તે અપરાધના ગંભીરપણા આગળ ખાનગી હાજતની કે મનો વાસનાની પરિતૃપ્તિનું બહાનું કેવળ હસવા સરખું અને ધિક્કારવા યોગ્યજ ગણાય છે. માટે હાલના કેળવણીના અને સુધારાના રોજ વધતા જતા ફેલાવાના સમયમાં દશરાને દિવસે થતા પશુવધનો રિવાજ એકદમ બંધ પડવ જોઇએ છીએ. હાલ ઘણા દેશી રાજાઓએ કેળવણી સંપાદન કરેલી છે. તો પણ તેઓ આ ક્રૂર અને વહેમ ભરેલો રિવાજ હજી ચલાવ્યે જાય છે, તે અમને તો ખચીત બહુ અજાયબ જેવું લાગે છે. ઓણનો દશરાનો દિવસ હવે નજીક આવ્યો છે તે તકનો લાભ લઈને જૈન કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી શેઠ વીરચંદ દીપચંદે આ સંબંધની એક અરજી તૈયાર કરી છે. જેની એક નકલ તેમણે અમને મોકલી છે. જે જે દેશી રાજ્યોમાં હજી દશરાને દિવસે પશુવધ થાય છે ત્યાંના નૃપતિઓ તરફ તે અરજીની નકલો તેમણે મોકલીને અરજ કરી છે કે પશુવધનો રિવાજ નિર્દયતા અને વહેમ ભરેલો છે. એટલુંજ નહિ પણ સનાતન આર્યધર્મની વિરૂદ્ધ જનારો છે માટે તે બંધ કરાવવાની મહેરબાની થવી જોઇએ છીએ. જૈન કોન્ફરન્સના સેક્રેટરીની ઉપરની અરજના વાજબીપણા વિષે બે મત છેજ નહિ તેથી તેમાં સમસ્ત આર્યપ્રજાની અનુમતિ છે. માટે અમે આશા રાખીએ છીએ કે, સમજુ અને સુશિક્ષિત દેશી રાજાઓ તેનાપર ઘટતું ધ્યાન આપીને તેમના રાજ્યમાં ચાલતો પશુવધનો રિવાજ હમેશને માટે બંધ પાડશે. ભણેલા ગણેલા રાજાઓ પણ જો વહેમી રિવાજો અને રૂઢીઓના બંધનમાંથી મુક્ત થવાની જાહેર હિંમત નહિ બતાવે તો પછી પ્રજાને દીલાસો મળવાનું કશું સ્થાન રહેશે નાહ. વઢવાણના મહુંમ રાજા દાજીરાજજી જેઓ એક બહુ સુધરેલા અને આગળ પડતા વિચારના તથા સ્વતંત્ર રીતિ કૃતિના નૃપતિ હતા. તેમણે આ પશુવધનો રિવાજ તેમની કારકીર્દમાં બંધ પાડયો હતો. તેથી જૈન પ્રજાજ નહિ પરંતુ સમસ્ત હિંદુપ્રજા તેમની ઘણી અહેશાનમંદ થઇ હતી, પરંતુ દાજીરાજના મરણ પછી તેમના અનુગામીના રાજ્યમાં હાલ પૂર્વનો રિવાજ ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે. તે હાલના રાજકર્તાની એક જાતની નિર્બળતા અને વહેમીપણાનો પૂરાવો છે. સુધરેલા દેશી રાજાઓમાં આવી નિર્બળતા અને વહેમાંધતા ઓછી થએલી જોવાને અમે ઈન્તેજાર છીએ અને તેટલા માટે અમે ઈચ્છીએ છીએ કે હવે પછી જે જે રાજ્યોમાંથી આ જંગલી રિવાજ નાબુદ થાય તેમાં તેનું પુનરાવર્ત્તન ન થાય તેની કાળજી ખાસ કરીને રાજ્યકર્તાઓ અને તેમનાં પ્રકૃતિ મંડળો રાખશે

નં• ૧૨.

ગુજરાથી પંચ.

અમદાવાદ, તા. ૨૩-૯-૧૯૦૭.

દશરાનો પશુવધ—શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સની અપીલ.

દશરાના માંગલિક અને પવિત્ર દિવસે કેટલાંક દેશી રાજ્યોમાં પાડા અને બકરાંનો
વધ કરવાનો ઘણો દુષ્ટ રિવાજ ચાલતો આવ્યો છે. આ ઘાતકી રિવાજનો અટકાવ કરવા
દેશી રાજ્યોને ઘણીવાર વિનંતીઓ કરવામાં આવી છે ત્યારે એકાદ બે જગોએજ તેના
ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. શિવાયનાં સ્થળોએ તે રિવાજ ચાલુજ છે. અમને
જોઇને સંતોષ થાય છે કે અવાચક પ્રાણીઓની થતી આ હિંસા અટકાવવા આ વર્ષે શ્રી
જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સે કાંઇક પગલું ભર્યું છે. અમારા ઉપર મોકલી આપવામાં આવેલા
ળગળો ઉપરથી જણાય છે કે જે રાજ્યોમાં આવો વધ થાય છે ત્યાંના રાજકર્ત્તાઓને
કોન્ફરન્સના રેસીડંટ જનરલ સેક્રેટરી મિ. વીરચંદ દીપચંદની સહી સાથે છાપેલા વિજ્ઞ-
પ્તિપત્રો મોકલવામાં આવ્યા છે, તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છેઃ—દેવીને ભોગ આપીને
સંતુષ્ટ કરવાના ઈરાદાથી આ વધ કરવામાં આવે છે, જેથી કરીને પ્લેગ, શીતળા,
કોલેરા, આદિ દુષ્ટ બિમારીઓની આફતો વસ્તીમાં આવે નહીં; પરંતુ દરવર્ષ
આવો વધ થતાં છતાં પ્લેગ, કોલેરા, શીતળા, તાવ, દુકાળ આદિ આફતો હિન્દુસ્થાન
નમાં આવેજ જાય છે, રાજાથી રંક સુધી સર્વને પોતાના પૂર્વજન્મના કર્માનુસાર
સુખદુઃખ ભોગવવું પડે છે અને આ આફતો કેવળ મનુષ્યોના પાપોની
શિક્ષારૂપ છે. આ પાપોથી બચવાને વાસ્તે માણસ નિર્દોષ અવાચક જાનવરોની
હત્યા કરે આ કેવો ન્યાય ? શું આવા ન્યાયથી સર્વ શક્તિમાન પરમેશ્વર રાજી થશે ?
કદી નહીં. ના. ઈંગ્રેજ સરકારના રાજ્યમાં પણ વખતો વખત પ્લેગ વિગેરે બીમારીઓ આવે
છે અને કુદરથી નાબુદ થાય છે. તેવા રોગોની શાંતતા માટે કાંઈ પાડા આદીનો પશુવધ
થતો નથી, પરંતુ તન્દુરસ્તીના નિયમોને અનુસરવાના ઇલાજ લેવામાં આવે છે. પશુવધ
શાસ્ત્રરીતે નથી, આવો નિર્ણય મોટા મોટા વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓની સભાઓમાં ઘણીવાર
થઇ ચુકયો છે. અને આવા અસલ શાસ્ત્રના અનુસાર કેટલાક ધાર્મિક રાજ્ય કર્તાઓએ
આવો પશુવધ પોતાની વસ્તીમાં સર્વથા બંધ કરાવી, તે જાનવરોની નેક દુવા પ્રાપ્ત કરી છે
હજુર રહેમ દિલ, બુદ્ધિમાન અને ન્યાયી હોવાથી અમારી અરજ છે જે દશરાના દિવસે
આપના રાજ્યમાં પાડાં બકરાં વિગેરેનો વધ બંધ કરવાનો હુકમ જારી કરવાની મહેરબાની
ફરમાવશો અને સનાતન આર્ય ધર્મની રક્ષા કરશો. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સે ગુજરેલી
આ અરજી વખતસરની છે. પાડાં અને બકરાનાં વધને લીધે કોઈપણ પ્રકારનું સુખ થતું
નથી, પરંતુ નિર્દોષ પ્રાણીઓનો સંહાર કારણ વિના કરવામાં આવે છે અને તે કૃત્ય કમકમાટ
ઉપજાવે તેવું છે. અમારા દેશી રાજ્ય કર્તાઓનો ઘણો ભાગ કેળવણીનો સંસ્કારી થએલો

છે અને ખરા પૂજ્ય તથા પાદશા છે તે બરાબર સમજવા લાગ્યા છે. તે હવે આશા રખાય છે કે પોતાના રાજ્યમાં આ ઘોરકૃત્ય હવેથી થતું ન રહે એવા ઉપાયો તેઓ તુરત યોજશે. અવાચક પશુઓના વ્હારે આ પ્રમાણે ઉતરવા સારૂ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સને ફુઅમે શાબાશી આપીએ છીયે. અને ઈચ્છીએ છીએ કે દેશી રાજ્ય કર્તાઓને તેણે કરેલી અપીલ નિરર્થક જાય નહીં.

નં. ૧૩

જૈન.

અમદાવાદ, તા. ૨૩-૭-૧૯૦૬.

દશરાનો વિજયવંત દિવસ પશુ હિંસાથી કલંકિત ન કરવાનો જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરીનો વિજ્ઞપ્તિ પત્ર.

હિંદુ કથાઓ તથા ઈતિહાસ ઉપરથી સ્પષ્ટપણે પ્રતીત થાય છે કે દશરાનો વિજયવંત દિવસ હિંદુ તહેવારોમાં એક અલૌકિક તહેવાર છે. અને તે મહાન્ દિવસ આપણા પ્રાચિન આર્યોનું જાહોજલાલી તથા ઉન્નતીની ઉત્કૃષ્ટતાની ઝાંખી કરાવવાને નિર્મળ આયના રૂપ છે. પાંડવોએ તથા રામે એ વિજયવંત દિવસે જય મેળવી નગરમાં પ્રવેશ કર્યાનો એ દિવસ એક જાહેર ઢંઢેરા રૂપ હોઈને તેને રાજ્યભક્ત પ્રજા વિજયા દશમી કહી તહેવાર પાળતી આવી છે, એવા માંગલીક પરમ કલ્યાણકારી અને આનંદ વર્ધક દિવસને કેવી રીતે ઉજવવો જોઇએ તેને લગતી પુરાણોમાં અનેક વાર્તાઓ દર્શાવેલી છે. આ દિવસ આર્ય પ્રજાની રાજકીય ઉન્નતીના ઉદયનો મહાન દિવસ છે. અને જેવો આર્ય પ્રજાને રાજકીય સવાલોમાં પછાત પડેલી ચિતરવાનો પ્રયાસ કરે છે તેઓને દસરાના દિવસની મૂળ નેમ એક સચોટ જવાબ છે. આર્યાવર્તની જાહોઝલાલીનું દશરાનો દિવસ એક કેંદ્રરૂપ છે. અને તેથીજ એ રાજયકીય વિજયવંત દિવસ ભારત વર્ષમાં સામાન્ય રીતે આલ્હાદ વર્ધક પર્વ તરીકે થવાય છે. હજારો વર્ષ અને અનેક રાજ્યક્રાંતિઓ થયાં છતાંપિ આ મહાન્ રાજકીય દિવસનો મહિમા ગૌણ પણ રૂપે પ્રત્યેક ભારત વાસીના મનમાં બીજાંકુરરૂપે રહેલો છે એજ બતાવી આપે છે કે આ મહાન દિવસનું મહાત્મ્ય કેટલું અને કેવું નૈસર્ગિક છે, ક્ષત્રિયકુળ ભૂષણ રઘુનંદન રામે પ્રજાને ત્રાસ આપી ધર્મકાર્યમાં વિઘ્ન નાંખનાર રાક્ષસ, રાજેંદ્ર, રાવણાદિ દૈત્યનો સંહાર કરી સામ્રાજ્યની સ્થાપના કરી પ્રજામાં "રામ-રાજ્ય" ની અનુપમ છાપ પાડી વિજયનો પાડો વગડાવી જે દિવસે વિજય શ્રીરંગ દર્શાવ્યો હતો તેજ દિવસ આ દશરાનો અથવા વિજયા દશમીનો છે; મૂળ તાત્પર્ય એ છે કે એ મહાન્ શુભ દિવસ વિજયનો આનંદ પ્રદર્શિત કરવાનો છે. પ્રજામાં આંગણે આંગણે ઘરેઘર વિજય પતાકારૂપ તોરણો બાંધી, વાવટાવો લટકાવી પૂર હર્ષમાં વર્ષનો આ એકજ દિવસ રાજા પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ દર્શાવવાને નિયત થયેલો છે આ પરંપરા પ્રાચીન

સમયથી અસ્ખલીત રીતે ચાલી આવે છે, અને એજ પ્રમાણે કાં રજપુત રાજા મહારાજાઓ કે કાં મુસલમાન બાદશાહોના રાજ્ય અમલમાં પણ થઈ રહ્યું હતું. તહેવારનો મૂળ હેતુ નષ્ટ થતાં “ સાપ ગયાને લીસોટા રહ્યા ” એ કહેવતને અનુસરીને પ્રજા પીડિત દુશ્મનો ઉપર વિજય મેળવવાની તો શક્તિ નષ્ટપ્રાય થવાથી, મનુષ્ય જાતને દરરોજના વ્યવહારના કામમાં ઘણા ઉપયોગી પશુઓ ઉપર સમશેરની પટ્ટાબાજી અજમાવાનો શરમ ભરેલો રિવાજ દેખાદેખી રાજા મહારાજાઓ અને બાદશાહાઓએ સ્વીકાર્યો. કાળબળે પ્રજા પણ વહેમોની જાળમાં સપડાઈ જવાથી આ ચાંડાલ કૃત્યમાં સામેલ થઇ, જેથી રાજા પ્રજાના એકત્ર જોસથી મૂળ અભિપ્રાય હાલમાં ઉડી ગયો અને આધુનિક ક્ષત્રિય કુળના કહેવાતા રાજા મહારાજાઓ તથા મુસલમાન નવાબ અમીરો પણ તકાવારની અજમાયસ કરવા લાગ્યા અને તેનેજ શુરાતની શીખવાની શાળા ગણવા લાગ્યા. કેળવણીના અભાવે કરી પ્રજામાં ધર્મ તત્વોના જ્ઞાનનો અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર છવાતો ચાલ્યો. જેથી સ્વાભાવિક આપત્તિઓ પડતાં તેનો પ્રતિકાર કરવાને બદલે માતા અને ભૂત પિશાચોને આવી વિપત્તિઓના આપનાર અધિષ્ટાતા દેવગણો તેને ખુશ કરવા પોતાનું બલિદાન આપવાને બદલે મુંગા પ્રાણીઓ તરફ દ્રષ્ટી ફેંકી નિરાધાર અવાચક પશુઓને હણવા લાગ્યા.

કેટલાક નરાધમો પવિત્ર વેદમાં પશુયજ્ઞનો વિધિ વિહિત ગણ્યાની દીવાના સઇ સ્વાર્થની ખાતર વાતો કરતાં શરમાતા નથી. વેદમાં એવા કોઈપણ યજ્ઞની આજ્ઞા આપવામાં આવી નથી. તેના પુરાવામાં ધરમપુરના માજી ડૉકટર રા. રા. પ્રાણજીવનદાસ મહેતાએ થોડા વખત પહેલાં હિંદુ શાસ્ત્રીઓના મેળવેલ અભિપ્રાય રજુ કરી શકાશે, એ સઘળા શાસ્ત્રીઓ માતા કે કોઇ દેવને પશુભોગ આપવાની તથા હિંદુધર્મમાં તેની આજ્ઞા હોવાની સાફ ના પાડે છે. એટલુંજ નહીં પણ શ્રી ગોરધન મઠના હાલના શંકરાચાર્ય શ્રીમદ પરિવ્રાજકાચાર્ય સ્વામી જગન્નાથતીર્થ કે જેવો સંસ્કૃત જ્ઞાનમાં ઘણા પ્રવીણ ગણાય છે અને જેમણે ગયા કુંભના મેળા વખતે હિન્દુસ્થાનના મળેલા વિદ્વાનોની સભામાં ઉત્તમ પ્રકારનું ધાર્મિક ભાષણ આપ્તું હતું તેઓ શ્રી પશુયજ્ઞની કે પશુવધની હિંદુશાસ્ત્રમાં કયાંઇ પણ આજ્ઞા આપ્યાનું પોકારીને ના પાડે છે. સનાતન હિંદુધર્મના કેટલાક દુરાગ્રહીઓ થોડા વર્ષ પહેલાં આ પાપિષ્ટ કર્મની હીમાયત કરતા હતા. પરંતુ પાશ્ચાત્ત મ્લેચ્છ સંસ્કૃત વિદ્વાનોએ તેઓની પાપિષ્ઠ વૃત્તિને પ્રાણીજન્ય પ્રેમના પુનિત જળથી ધોઇ નાંખી, છે, અને તેથી હવે આ પશુવધના ક્રુર રિવાજની કોઈ હિંદુ બચ્ચો હિમાયત કરવાને મેદાન પડે તેમ નથી, તો પણ આ ક્રુર ઘાતકી, નિર્દય; નિર્લજ્જ અને અમાનુષિક રીવાજ હજુ પણ કેટલાંક દેશી રાજ્યોમાં વિજ્યા દશમીના માંગલિક દિવસે પ્રચલિત રહેલો દ્રષ્ટિ ગોચર થાય છે રાજ્ય કુમારોને તેમના રાજ્યકર્તા તરીકેના ધર્મ આપે, અને સાંપ્રત સમયને અનુકૂળ આવે એવી તેઓની સ્થિતિ સાચવનારી કેળવણી નામદાર સરકાર તરફથી આપવી શરૂ થઇ છે, અને જણાવતાં પરમ હર્ષ થાય છે કે ઘણાખરા રાજ્યકર્ત્તાઓએ આ કેળવણીને કીર્તિવંત કરી નિરપરાધી પશુઓ અને સ્વયં શકતીની તુલના કરાવી છે, અને આ વહેમી, ધર્મ-

ભ્રષ્ટ, ધર્મપતિત તથા અમાનુષિક રૂઢીનું નિકંદન કરવાને જાગૃત કર્યા છે, છતાં હજુ ઘણા રાજ્યકર્ત્તાઓ આ દુષ્ટ રિવાજને છોડી દેવાને વહેમ અને ધર્મના આંદોલનમાં ત્રિશંકુની ગતિમાં રહેલા છે. રાજ્યકર્તી કોમ જોકે માંસાહારી છે, પણ તેઓ આવા વહેમી વિચારોથી પશુહિંસા કરનારી નથી. રાજ્યનીતિનું શિક્ષણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે રાજાએ સબળના જુલમથી નિર્બળનું હમેશાં રક્ષણ કરવું જોઈએ. આ રાજ્યધર્મ પણ કેટલાક રાજાઓ પાળતા જણાતા નથી. આમાં અમે તેઓનો વિશેષ દોષ કહાડવાને પગભર થતા નથી, કારણકે પ્રજાપણ કેળવણીના અભાવે વહેમોને તજી શકી નથી, દીવાનો, કારભારીઓ તથા સ્વાર્થ સાધુમંત્રીમંડળ પણ હાજી હા કરનાર આસપાસ વીંટળાએલ હોવાથી રાજ્યકર્ત્તા આ પુરાણા રિવાજને છોડવા જેટલી નૈતિક હીમત બતાવી શકતા નથી. " યથા રાજા તથા પ્રજા " એ કહેવત ઠીક છે પણ જમાનાની ખુબી એવી પણ છે કે " યથા પ્રજા તથા રાજા " એમ પણ થએલું આપણે આધુનિક કાળમાં આપણી ચક્ષુએ નિહાલીએ છીએ. સુભાગ્યે શનૈઃશનૈઃ પ્રજા તથા રાજામાંથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર કેળવણીરૂપ સૂર્યના પ્રકાશથી અદ્દશ્ય થતો જાય છે અને તેથીજ આશા રખાય છે કે નજીકના ભવિષ્યમાં કુદરતે માણસોને પશુઓનો જે હવાલો સોંપ્યો છે તેને બની શકતી રાહત આપવાને મનુષ્યની પક્ષપાતિ બુદ્ધિ ટળી જઈ નિઃસ્વાર્થ અને પરોપકાર બુદ્ધિ અવસ્ય ઉદ્‌ભવશે વિજયાદશમીના તહેવાર ઉપર પાડાઓ બકરાંઓ અને ઇતર પ્રાણીઓનો ફક્ત વહેમી વિચારોથી તથા ધર્મના જુઠા બહાના તળે વધ કરવામાં આવે છે. તેવા વધના પાપથીજ આ પવિત્ર ભારત ભૂમિની કંગાળ સ્થિતિ થઈ પડી હોય તે સંભવિત છે. એ નિશ્ચય છે, માટે દેશના ઉદયની તથા આબાદીની જે કોઇ હિંદીવાન અંતરમાં અભિલાષા રાખતા હોય તેઓએ આ થતા પશુવધના નિર્દય કામને અટકાવવાનો અવશ્ય પ્રયત્ન આદરવાની પ્રતિજ્ઞા લઇ શરૂઆત કરવી જોઇએ.

કલકત્તાની કાલીમાતાને દશરાને દિવસે અપાતો બકરાનો ભોગ સુધરેલા બંગાળીઓને માથે ન ધોવાય તેવુંજ કાળું કલંક છે, અને અમોને આશ્ચર્ય થાય છે કે આવા સુધરેલા જમાનામાં આગળ વધેલા બંગાળીઓ આવી રકત તૃષાતુર કાળી માતાને સંતુષ્ટ કરવા અવાચક પ્રાણીઓની નિર્દય કતલ ચલાવી બંગાળી પ્રજાને પાપકર્મમાં ડુબાવી માતાને વિશેષ કૃષ્ણરંગી ચિતારવાની રાક્ષસી રૂઢીને હજુ પણ કેમ અનુમોદતા હશે તેની સમજ પડતી નથી. બાળલગ્નની તથા વિધવા પુનર્લગ્નની દયાની ખાતર હિમાયત કરનારા વિદ્વાન બંગાળીઓને પામર પશુઓની દયા આવતી નથી એ કેવું શોચનિય છે, તે અમારા વાંચકો ફિટકારથી વિચારશે. ગુજરાતના રાજ્યકર્ત્તાઓ તથા પ્રજા કાંઇક જાગી છે અને પ્રાણી રક્ષકના હિમાયતીઓ તે પ્રાણીને અભયદાન આપવાની તકલીફ લેતા રહે છે તેથી ઘણા રાજા મહારાજાઓ પ્રાણીઓની દયા ખાવા લાગ્યા છે. જૈન શ્વેતાંબર (મૂર્તિપુજક) કોન્ફરન્સ સ્થપાયા પછી નકામી જીવહિંસા થતી અટકાવવાનો શુભ પ્રયત્ન થવા લાગ્યો છે તે જોઈ દરેક દયાળુ મનુષ્યનું અંતઃકરણ આનંદ ઉદધિના

મહાસાગરમાં ડુબતું હશેજ. દશરાનો વિજયવંત દિવસ સમીપમાં આવ્યો છે તેની યાદી આપી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના રેસીડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી શેઠ વીરચંદ દીપચંદ સી. આઈ. ઈ. તરફથી દેશી રાજ્યકર્ત્તાઓને દશરાના તહેવાર ઉપર પશુવધ ન કરવાનો વિજ્ઞપ્તિ પત્ર પાઠવવામાં આવ્યો છે, જે જૈનકોમની મુંગા પશુઓ તરફની કેટલી કાળજી છે તે દર્શાવે છે. તેથી એ પત્ર અમે સદાબરો નીચે આપીએ છીએ જે આ પુસ્તકના ભાગ ત્રીજાના શેરૂવાતમાં આવી ગઈ છે. તે વાંચી વિદિત થશે. અને પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે અમારી જૈન સમાજના એ વયોવૃદ્ધ મંત્રીનો પ્રયાસ સફળ થાય અને પવિત્ર આર્યાવર્તની અહિંસા ધર્મના ઉદ્યોગની વૃદ્ધિ થાય તથા દેશીરાજાઓના મનમાં પરમાત્મા સદ્બુદ્ધિ પ્રેરી માનવકુળને ભૂષણરૂપ જે દયા તે તેઓના મનમાં ઉદ્ભવિત કરો. આમીન.

નં. ૧૪

જૈન વિજય.

મુંબઈ, તા. ૧૯–૯–૧૯૦૬.

દશરાનો દિવસ અને જૈનોની તે તરફ દયાની લાગણી.

જમાનાનું કે ધર્મનું વાતાવરણ ગમે તે દિશા તરફ વળેલું હોય તો પણ એ તો ઘણું ખુશી થવા જેવું છે કે કોઇ પણ ધર્મના અનુયાયીઓ દયાધર્મને સૌથી ઉંચું અને ઉત્તમ સ્થાન આપતા જાય છે. આપણો દેશ આર્ય કહેવાય છે અને હજુ પણ તેમાં જેઓ આર્યાવર્તનું જે અભિમાન દર્શાવે છે તે અમારા ધારવા અને માનવા પ્રમાણે આવી દયાધર્મની ઉત્તમ લાગણીને લઇનેજ છે. જે દેશમાં પ્રાણી માત્ર તરફ દયાની લાગણી જોવામાં પણ આવતી નથી તેને આપણે અને બીજા બધાઓ એમ એક આવાજે કહીએ છીએ કે યુરોપ અને અમેરિકા જેવા અનાર્યદેશમાં પણ વેજીટરીઅનો મોટા પ્રમાણમાં વધતા જાય છે, અને જેમ જેમ તે વિશેષ વિશેષ સમજતા થશે તેમ તેમ તેઓ પ્રાણીપર પોતાની લાગણી એક સરખી દર્શાવ્યા વગર રહેશે નહીં. બધા ધર્મમાં એ ફરમાન છે. એટલુંજ નહિ પણ જેઓ જડવાદિ કહેવાય છે. અને ધર્મ કે ઇશ્વર કાંઈ પણ માનતા નથી તેઓ એમ જરૂર કહેશે કે પ્રાણીમાત્રપર દયા એ એક ઉત્તમ નીતિ છે, જડવાદિઓ નીતિને માન આપનારા છે અને તેમાં પ્રાણીમાત્ર તરફ દયા એ એક ઉત્તમ નીતિ તેઓ માને છે. આ પ્રમાણે દયા એ દરેક સમજુ અને વિચાર કરનારા માણસના હાડમાંનો એક ઉત્તમ ગુણ અને સિદ્ધાંત છે.

આમ છે છતાં ધર્મના નામે ઓછી હિંસા થાય છે એમ નથી. કેટલાએક માંસગૃદ્ધી લોકોની ક્ષુદ્ર લાલસાને લીધે કેટલાએક ભોળા લોકોને એ લોકોએ ધર્મને નામે હિંસા કરવાને પ્રેર્યાં છે. અને એવી રીતે કેટલીક વખતે માતાઓ કે હલકા દેવ દેવીઓ આગળ

બિચારાં મુંગા અને નિરપરાધી પ્રાણીઓને વિનાકારણ હલાલ કરી નાંખવામાં આવે છે. મુસલમાની રાજ્યમાં જ્યારે લોકોને પોતાની માલમતાની રક્ષણની ભારે ફિકર લાગી હતી ત્યારે ધર્મના નામે અને જુલમમાંથી કે રોગોમાંથી બચવાને માટે ખોટી આશાઓ આપી સ્વાર્થી ધર્મગુરૂઓ તરફથી આવી રીતે માંસ ચડાવવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ હોય તો તે સંભવિત છે.

દશરાના દિવસે પણ એજ રીત મુજબ કોણજાણે કેવા હેતુથી બિચારાં નિરપરાધી પંચેંદ્રિ અને ઉપયોગી પાડા જેવા પ્રાણીઓનો વધ કરવામાં આવે છે. એક નિરપરાધી માણસને કોઈ વિનાકારણ શકતી ચલાવી મારી નાખવાને કોઈ રીતે હકદાર નથી. અને તેવું અપકૃત્ય જો કોઈ કરે છે તો તે ફાંસીની સજાનો ગુન્હેગાર ગણાય છે ત્યારે સરખો આત્મા ધરાવનાર બિચારા અબોલ પંચેંદ્રી તીર્યંચ પ્રાણીની ફરીયાદ કોઇ ન સાંભળે, તેની વકીલાત કોઇ ન કરે અને કેવળ નિર્દોષ જીવને પોતાના બળનો ગેર ઉપયોગ કરી મારી નાખવામાં આવે એ શું માણુસ જાતને માટે ઓછું ખેદકારક છે !

પાડાનો વધ કરવામાં અંધ શ્રદ્ધાળુ ગમે તે ધર્મનું બાનું કાઢવામાં આવતું હોય તો પણ તેથી તે નિર્દોષ પ્રાણીની લાગણી અતીશે દુઃખાય છે એમ જેઓ સમજી શકે છે તેઓ એમ કદી પણ નહીં કહે કે એ ધર્મનું ફરમાન કોઇ કાળે હોઈ શકે ! કોઈપણ જીવની લેશમાત્ર લાગણી દુઃખાય તેને જો ધર્મ કહેવાતો હોય તો અત્યારે કુદરતી રીતે અને શાસ્ત્રના આધારે જેને ધર્મના ફરમાનો કહેવાય છે તે બધા જુઠાં હોવા જોઈએ અને જો તેમ નથી તો પછી કોઈપણ રીતે પારકાના આત્માને દુભાવવો તે એક મોટા પાપનું અને અધર્મનું કૃત્ય છે એમ વગર વિલંબે કબુલ કરવું પડશે.

એમ કહેવાય છે કે દશરાને દિવસે પાંડવ અને કૌરવની લડાઈ થઈ હતી. અને તે વખતે હજારો જીવોની હિંસા થઇ હતી પાંડવોની જીત થઈ હતી અને કૌરવો હાર્યા હતા. માતાજી અને શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ એ દિવસે પાંડવો બહુ પ્રસન્ન થયા હતા. માટે તે દિવસે પાડાનો ભોગ આપી માતાને પ્રસન્ન કરવા જોઇએ. વળી તેઓને પ્રસન્ન કરવા માટે નોરતાના નવ દિવસ સુધી તેના ગુણ ગાવા—અને દશમે દિવસે પ્રસન્ન કરવા. અમો સમજી શકતા નથી કેદુનીયામાં માણસને વિચાર હશે કે નહિ. એક ઢોર પણ સામાન્ય નજરથી સિધે માર્ગે ચાલ્યું જાય છે, અને કોઈને પણ ઈજા કરતું નથી તો પછી માણુસ જેવી જાત પોતાની જાતને પડતી મૂકી પાડા અને બકરાં જેવા અબોલ નિર્દોષ પ્રાણીઓની કમકમાટી ઉપજાવે તેવી હિંસા કરી માતાને પ્રસન્ન કરવાનો ડોળ ઘાલે એથી મૂર્ખતા અને ઘેલાઇ બીજી કઇ હોઈ શકે ! જે માતા પ્રાણીનો જીવ લઈને પ્રસન્ન થાય છે. એ માતા તરફથી બીજી આશાઓ બાંધનારા મૂર્ખાઓ હજી આપણા દેશમાં વાસ કરે છે એ આપણા દેશને માટે ઓછું ખેદ કારકનથી ! જો આવા વિચાર વગરના અને મૂર્ખલોકો આ દેશમાં ઓછા હોય અને તેની જગ્યાએ કાર્યાકાર્ય કે યોગ્યાયોગ્યના કાંઇક વિચાર કરી પોતાનું વર્તન કરનારા પુરૂષો હોય અથવા પ્રાણીમાત્રના હક તેમને સરખા કુદરે

તથી મળવા જોઈએ એટલું પણ જો સમજતા હોય તો આ દેશ આવી છેક અધમ-સ્થીતિએ પહોંચ્યો ન હોત! અમે એમ નથી કહેતા કે તમે દેવીને માનો નહિ, તમે તેના ખુશીથી ગુણગાન કરો, તેના પગમાં પડો, અને તેની આશિષ માગો, પણ તે એટલેથી તમારી માતાઓ પ્રસન્ન થતી નહિ હોય તો તે માતા પ્રાણીનો ભોગ લેતાં કોઈ-દિવસ તમારો પોતાનોજ ભોગ લઈ જશે એમ તમને કેમ ડર લાગતો નથી?

અમને વિશેષ અજાયબીતો એ ઉપરથી લાગે છે કે આપણા માનવંતા ગોંડળ, જામ-નગર વિગેરેના મહારાજાઓએ એ દુષ્ટ રિવાજ બંધ કરવાથી કયા ઉપર એ ભોગની તૃષ્ણાવાળી માતાએ કોપ કીધો? એવા દાખલા કોઇ અંધ શ્રદ્ધાળુ હાલ બતાવશે, અને જ્યારે તેવું નથી ત્યારે બિચારા પાડા જેવા પંચેંદ્રિ નિર્દોષી જીવને બચાવવાનું પુન્યકરી સ્વર્ગનો માર્ગ લેવાની તમને કેમ બુદ્ધિ સુઝતી નથી? પરમાત્મા અને એ તમારી માતા તમને સદ્બુદ્ધિ સુજાડે અને પાડાને મારી તમે ઘોર નર્કમાં જતાં બચી જતાં અટકો એવી અમારી તમારા તરફ કરૂણા જનક આશીષ છે.

આપણા જૈન ધર્મના શાસ્ત્રમાં દશરાનું પર્વ હોય એમ અમારા જાણવામાં નથી. અને આપણા જૈન ભાઇઓ કે જેઓ બધા જીવો તરફ એક સરખી દયાની લાગણી ધરાવે છે. તેઓ માતાને ભોગ આપવાના ખોટા રિવાજમાં કદીપણ સામેળ થાય કે તેને લેશ માત્ર અનુમોદન આપે એમ માનવું એ એક તદન ભુલ ભરેલું છે. તો પણ આપણા ભાઈ ઓને પણ સંસર્ગને લઇને લડાઈઓ કરવામાં અને હિંસાને ઉત્તેજન મળે તેવી રીતે તે દિવસ પસાર કરવાને કાંઈક ચડસ લાગ્યો હોય છે. એમ દક્ષિણ તરફના ભાગમાં અમોએ અનુભવ્યું છે. તે દિવસે ગાડીઓની, ઘોડાઓની, અને બળદની દોડધામ કરી મુકે છે. બિચારાં મુંગા પ્રાણીઓને પોતાની રંમત ખાતર માર મારવામાં આવે છે એ અજ્ઞાનતાને લીધે અમો ઘણોજ ખેદ પ્રદર્શિત કરીએ છીએ. અને આવા પર્વમાં ભાગ નહિ લે તો એટલુંજ નહિ પણ આપણાથી જ્યાં સુધી એ બિચારા જીવોની સર્વાંશે દયાન વાળી શકાય ત્યાં સુધી આપણે એ દિવસ આપણામાટે મોટા શોકના કારણરૂપ ગણવો જોઇએ.

જે દેશી મહારાજાઓએ આવી રીતે થતો નિર્દોષ પાડાનો વધ દૂર કરવાને સ્તુતિપાત્ર ઠરાવ કરી પોતાની ફરજ બજાવવા ઉપરાંત આપણાપર ઉપકારની લાગણી દર્શાવી છે, તેઓને અમો અંતઃકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને આપણી માયાળુ બ્રીટીશ સરકારને અને બીજા દેશી રાજાઓને નમ્રતા ભરેલી અરજ ગુજારીએ છીએ કે તેઓ પણ એ પ્રમાણે ઠરાવ કરી બિચારાં પ્રાણીઓના જીવ હાંસલ કરી અમારાપર મોટો ઉપકાર કરશે. પરમાત્મા ધર્મને નામે આવી હિંસા કરનારા અંધ શ્રદ્ધાળુ જીવને સદ્બુદ્ધિ આપો.

નં. ૧૫

ધી ઈન્ડીયન એડવર ટાઈઝર.

અમદાવાદ, તા. ૨૨-૯-૧૯૦૬.

દેશી રાજ્યોને દશરાનો પવિત્ર તહેવાર હિંદુ લોકોમાં દશરાના દિવસને એક મોટો તહેવાર ગણવામાં આવે છે. તે પવિત્ર દિવસને સૌ આનંદસહ ગાળવાને તલપી રહેલાં હોય છે. પરંતુ તે દિવસે પ્રાણીયોનાં જીવ ઘણાંજ ગભરાયલા હોય છે. કુદરતે એક નાનામાં નાના જીવથી તે મોટામાં મોટા સર્વ જીવોને સરખી બક્ષીસો આપેલી છે. છતાં દશરાના જેવા પવિત્ર દિવસે ધર્મને બહાને બકરાં, પાડા જેવાનાં વધ થતા હોવાથી પ્રાણીયો ઉદાસીન રહે છે, ધર્મને બહાને મોટાં પ્રાણીઓનાં રૂધિર વિનાકારણે દેવો આગળ લહેવરાવવામાં આવે છે. તે ત્રાસ જનક વાત સાંભળી કયા વિચારવંત જનનું હૃદય નહિ પીગળે. અફશોસ ? અફશોસ ? શું ધર્મ જે દુર્ગતિમાં પડતા અટકનાર છે ધર્મનાં કાર્યજ અધોગતિમાં લઈ જવાનાં દરવાજા ખુલ્લા મુકે ? કેટલાંક દેશી રાજ્યોમાં આશો શુદી ૮ તથા આશો શુદી ૧૦ નાં રોજ પ્લેગ, કોલેરા, શીતલા, વિગેરે દુષ્ટ બીમારીયો આવે નહીં તેથી દેવીને સંતુષ્ટ કરવા આવા નિરપરાધી અવાચક મુંગા પ્રાણીયોનો વધ કરવો એ શું ન્યાય ? શું આથી પરમેશ્વર રાજી થશે. જરા નહિ. આજે આપણે થોડા વખતથી દશરા જેવા પવિત્ર તહેવારોએ મુંગા પ્રાણીઓનાં વધ થતાં સાંભળીએ છીએ, પરંતુ તેથી જરા પણ આફતો દૂર થઈ સાંભળી છે ? હમેશાં વધતીને વધતી આફતો આવતી જોઇએ છીએ ત્યારે એનું શું કારણ કહું ? કહીશ કે અવાચક પ્રાણીયોનો વધજ છે. રાજાથી રંક સુધી સર્વને પોતાનાં પૂર્વ જન્મના કર્માંનુસાર સુખદુઃખ ભોગવવું પડે છે ને જે આફતો આવે છે તે મનુષ્યોનાં પાપોની શીક્ષાજ છે. પ્રાણીયોને મારવામાં પુણ્ય હોય તો "અહિંસા પરમો ધર્મઃ" એ સૂત્ર કેવી રીતે આર્યધર્મમાં ઉત્કૃષ્ટ પદ પામ્યું. કેટલાંક ભોળા અંધ શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યો કહે છે કે માતાનું કરોહું છે, તો નહિ કરીએ તો માતાને કુકું પંડશે. અરે જે માતા તમે મહા દયાળુ, ભકત વત્સલ, આખી સૃષ્ટિની જનેતાં રૂપ માનો છો તે પોતાનાં એક બાળકનાં રૂધિર પાનથી સંતુષ્ટ થશે ? તમે તે માતાને તમારા ધર્મને આખા આર્યાવર્તને આવા દુષ્ટ કર્મથી કલંક લગોડો છો.

કેટલાંક રાજ્યોમાં "જૈન કોન્ફરન્સની" વખતો વખત અરજીઓથી આવા દુષ્ટ રીવાજો બંધ થયેલા છે. ત્યાં શું તેથી દેવ, દેવીઓએ અસંતુષ્ટ થઈ આફતોમાં ગરક કરેલ છે ?

આવા નિરપરાધી મુંગા ઉપયોગી પ્રાણીયોને વિના કારણે મારી નાંખવાનાં રિવાજથી રાજા, મહારાજાને ગોબ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ-નિરાશ્રીતાધાર-પ્રજાપાલક-ન્યાય-દયા-ક્ષમા વગેરે વિગેરે "ઈલ્કાબો આર્ય તનુજોમારફતે માતાએ મોકલ્યા હશે ? આગળ શું આવા રિવાજ હતા ? પુરાણો તપાસતાં આવા દાખલા કોઈ મળી આવતા નથી. પશુવધ એ

શાસ્ત્ર રીતિ નથી. હુમો રાજા મહારાજાઓને વિનંતી કરી શું કે હિંદુઓનાં તહેવારોના દિવસે પશુવધ કરનારી સલાહ આપનાર શાસ્ત્રી પાસે આર્યમાતા તરફથી મળેલાં ઈલિકાઓનો અર્થ કરાવવો !

હિંદુ રાજાઓ એકદમ આવા રિવાજને દેશવટો આપી મુંગા અવાચક પ્રાણીયોનાં જીવ ઉગારી સનાતન આર્યધર્મની રક્ષા કરશેજ ? એવું ધારી અમને આ પ્રસંગે આ લખવાની જરૂર જણાય છે. આમીન.

નં. ૧૬

ધી કોરોનેશન એડવરટાઈઝર.

તા. ૨૮-૧૦-૧૯૦૬.

દશરાને દિવસે દેશી રાજ્યોમાં થતો પશુવધ.

દર વર્ષે દશરાના માંગલિક તહેવારો નજીદીક આવતાં કેટલાક દેશી રાજ્યોમાં ધર્મને બહાને દશરાના માંગલિક દિવસ ઉપર બકરાં, પાડા તથા બીજા મુંગા અને નિર્દોષ જાનવરોના થતા વધનો અટકાવ વિષે દેશી રાજાઓની જાહેરમાં અરજ કરવામાં આવે છે. જે ઉપરથી કેટલાક દેશી રાજાઓએ પોતાના રાજ્યોમાંથી એ ઘાતકી રસમ દૂર કરી મુંગા અને નિર્દોષ જાનવરોના થતા વધને અટકાવ્યો છે. પરંતુ હજુ કેટલાંક રાજ્યોમાં તેવો રિવાજ નાબુદ થયો નથી તેવાં રાજ્યોને દશરાના માંગલીક તહેવારો આ વરસ પણ પાસે આવતા હોવાથી કેળવાયલા દેશી રાજાઓએ અસલી વહેમથી ચાલતો આવતો રિવાજ દૂર કરવા જાહેર વર્તમાન પત્રોની અરજ ઉપર ધ્યાન આપી તેઓ પોતાના રાજ્યોમાં ધર્મને બહાને મુંગા અને નિર્દોષ પ્રાણીઓના થતા વધને અટકાવી તે રિવાજ નાબુદ કરશે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

નં. ૧૭

ADVOCATE OF INDIA.

Bombay. Date. 28-9-1906.

The "Hindoo Patriot" has the following on the subject of the sacrifice of animals.

A very timely appeal has been issued by the Bombay Jain Swetambe conference to Hindoo ruling chiefs on the Subject of animal sacrifice. The appeal is to forbid the killing of any animals during the "Pujahs." We trust the appeal in the name of religion and humanity will have its de effect. In Bengal at least, the practice of sacrificing animals on religios

occasions is slowly dying out. Still in important temples a fearful number of animals is saorified all thraugh the year. The priestly classes ought to condemn the barbarous and inhuman practice, which has crept into Hindu religious ceremonies along with many other evils scarcely less gross and offensive to the senses as well as to religious feelings. The very idea of winning the favour of the Most High by killing before Him and in His name His own creatures, is so preposterous that it is a wonder that the poactice has not altogether ceased in these days of advanced education and diffused shastraie knowledge. There ought to be an agitation set on foot by the educated public to bring the intensely conservative pandit and priestly classes to their senses and effect the abolition of the cruel, loathsome and sinful practice.

नं. १८

THE RAGOON GAZETTE.

Date. 27-9- 906.

Animal sacrifices in India.

The jain conference has addressed an appeal to Hindoo chiefs to abstain from the offering af animal sacrifice. The appeal says:—

As heard by us, offerings in the shape of male buffaloes and goats are offered to please and satisfy the goddess on the sacred and religious Dashera holidays in your Highness' territory may not suffer from plague, cholera, smallpox and other kindred terrible curses on man. But we beg to submit that notwithstanding the annual recurring offerings to the goddes these terrible visitants are only the punishment of the wicked actions of humanity. Can it be called just and fair to offer dumb, inno-cent, pitiable animals to escape these? Can the Almighty be pleased in this way? The British dominious also are visited by the same terrific curses which disappear in due course of nature, but no such sacrifices are ever offered for the pacification of these curses in British terrirories. Only sanitary measures are adopted for the pacification of these visitants. Animal offerings are not scientific or according to scriptures, which decision has very often been arrived at and testified to by able and lerned pandits and some humam rulers following true scriptures have secured the blessings of these dumb creatures by totally prohibiting such sacrifices if their territories. We request your highness who is kind hearted, intellectual and a yover of justice, to forbid the killing of any animals on the Dashera holidays and thereby protect the "Dharma".

નં. ૧૯

THE HINDOO PATRIOT.

Calcutta, Dated. 24-9-1906.

A very timely appeal has been issued by the Bombay Jain Swetamber Conference to Hindoo ruling Chiefs on the subject of animal sacrifices. The appeal is to forbid the killing of any animals during the pujahs. We trust the appeal in the name of religion and humanity will have its due effect. In Bengal at least, the practice of sacrificing animals on religious occasions is slowly dying out. Still in important temples a fearful number of animals is sacrificed all through the year. The priestly classes ought to condemn the barbarous and inhuman practice which has crept into Hindoo religious ceremonies along with many other evils scarcely less gross and offensive to the senses as well as to religious feeling. The very idea of winning the favour of the Most High by Killing before Him and in His Name His own creatures, is so preposterous that it is a wonder that the practice has not altogether ceased in these days of advanced education and diffused shastraic knowledge. There ought to be an agitation set on foot by the educated public to bring the intensely conservative pandit and priestly classes to their senses and effect the abolition of the cruel, loathsome and sinful practice.

નં. ૨૦

PUNJAB TIMES.

Rawalpindi, Dated-21-9-1906.

A REFINED DUSSERAH.

Dusserah and Holi are equally important Hindoo holidays when the festivities are always in their full swing. People had come to degrade the very morality of these events, and the curse had extended to such a degree that a reform was more than necessary. On the occasion of a Dasserah or a Holi, you would see the majorities of the public maddened with enthusiasm and carrying on their enjoyments to the extent af shameful immoderation in all conceiveable directions. Money on such occasions is spent lavishly and the major portion of it goes towards the so called enjoyments in the form of dances and drink. The after effects of all this are in serveral cases the abominable contagion contracted at an opportune moment but which results into a sad predicament. In fact the things had gone so bad and the pinch of immoralily had grown so high that many a respectable family had to undergo untoward circumtances as a sequel to the demoralised way of pleasure making.

We are however glad to notice in this connection that a daparture for the good has been made at Rawalpindi and would like the other big towns to follow the example. It appears that Lala Uttamchand who is by the way, a young man of much public spirit and actions, unheeded by the opposition offered to him, has given a particularly reformed form to the festivities of Dusserah which will be followed year after year and would no doubt impart a very healthy form to the occasion.

In brief a coming feature for this year and the years to follow has been given the form of a tournament of sport for all comers which evidently means a most useful occupation of the time for young folks and a regular treat for onlooker. Just compare the significance of this event with the immoderate and immortal bearing of the Dasserah festivities, in common and you would at once realise the change for the good. We would publish the result of the events hereafter which consist of cricket and football competitions, Tug-of-war, Kabbadi, 100 yards race, quarter-mile race, long and high jumps, putting the weight, sack and three legged races and the Blindman's buff.

The competing teams for the cricket play in lhe following order.

24th September, S. N. Government High School, versus, D. A. V. High School (*a*).

25th September, Winners of (*a*) versus, U. S. Mission High School.

નં. ૨૧

JUBBULPORE POST.

Dt. 21-9-1906.

The Jain "Swetamber Conference" has sent us a Copy of a appeal addressed to Hindoo Chiefs, begging them to stop animal Sacrifices in their territories on the Sacred day of Dasra. The object of these Sacrificies is to keep away plague, Cholera and small-pox and the Conference point to the fact that these Visitations occur notwithstanding the Slaughter that takes place for the propitiation of the goddess and suggests, with good reason that, the Sanitary Measures adopted in British territory may be followed with better results. The appeal is a reasonable one and we hope it will have the desired effect.

